IOAN SLAVICI

OPERE

*

Povești

Editura pentru Literatură
SCRIITORI ROMÂNI
1967

Lucrare îngrijită de Prof.univ. Dumitru Pop

IOAN SLAVICI

Ivan Hribar

IOAN SLAVICI

O P E R E

Sub îngrijirea unui Colectiv

P r e f a ț ă:
D. VATAMANIUC

I

SCRIITORI ROMÂNI

EDITURA PENTRU LITERATURĂ
București 1967

Text stabilit, variante și glosar
la volumul I :
DUMITRU POP, ION ȘEULEAN
OCTAVIAN ȘCHIAU
Note : *DUMITRU POP.*

PREFAȚĂ

Ioan Slavici este situat de istoricii literari după Eminescu, Creangă și Caragiale. I se citează mai mult nuvelele, cîteva devenite clasice, un roman social, descoperit ca o mare realizare destul de tîrziu și două scrieri memorialistice, puse la contribuție în cercetări de istorie literară. Dintr-o activitate desfășurată mai bine de cinci decenii — este puțin. Literatura sa și-a croit greu drum spre recunoaștere, și nici critica literară nu poate fi suspectată de generozitate. Vreme de un deceniu, din 1871, cînd îi apare în *Convorbiri literare* comedia *Fata de birău*, și pînă în 1881, cînd publică *Moara cu noroc*, după ce dăduse *Popa Tanda*, *Gura satului*, *Budulea Taichii*, să nu amintim decît cîteva din marile sale realizări, întîlnim puține mențiuni despre creația sa literară. Maiorescu pune *Gura satului* alături de *Amintiri din copilărie*, invocînd și cîțiva scriitori străini cînd expune, în 1881, teoria romanului popular. Studiul său *Literatura română și străinătatea* aduce și informații despre ecouri peste hotare stîrnite de cele cîteva lucrări ale lui Slavici *(Doi feți cu stea-n frunte*, *Popa Tanda*, *La crucea din sat*, *Gura satului*, *Budulea Taichii)*, traduse în germană cu cîțiva ani mai înainte. Cucerirea independenței spori interesul pentru români, scriitorii străini cercetează scrierile lui Slavici mai curînd ca documente etnografice spre a culege informații.

Critica literară intră într-o dezbatere mai largă abia în 1882, după ce apare al doilea volum de nuvele, în decembrie 1881, *Novele din popor*. Cronica lui N. Xenopol, în *Românul* din 7 februarie 1882, este cea dintîi încercare critică mai cuprinzătoare, în care se pun în lumină cîteva trăsături caracteristice scrisului lui Slavici. Analiza nuvelelor se dovedește

sumară, pe alocuri și tendențioasă în prezentarea aspectelor stilistice, dar scriitorul este privit ca „adept al realismului", în a cărui operă „nu găsești nimic afară din marginile observațiunii". Eminescu scria în *Timpul*, în 28 martie 1882, în darea sa de seamă, *Novele din popor*, că eroii lui Slavici au „fondul sufletesc al poporului, gîndesc și simt ca el". Definiția dată de Eminescu scrisului lui Slavici, din care am desprins doar cuvintele de mai sus, a devenit clasică. Dincolo de Carpați, *Gazeta Transilvaniei* publică și ea, începînd din 8 mai 1882, o amplă dare de seamă, *Novelele lui Slavici și Gane*, iar la Viena, societatea studențească „România jună" organizează, în iunie 1882, o festivitate în cinstea scriitorilor de la *Convorbiri literare*, și în disertația *Scriitorii de la „Junimea"*, ținută de I.T. Mera și publicată în 2 iulie 1882 în *Familia*, iar în 6 iulie și în *Telegraful român*, i se aduc și lui Slavici laude că înfățișa „viața poporului românesc" cu o „fidelitate vrednică de admirat".

Cînd, un deceniu mai tîrziu, în 1893, critica literară se ocupă din nou de proza scriitorului, discuția ia înfățișarea unui epilog la cea din 1882. Nici raportul lui N. Quintescu la Academia Română, din martie 1893, pentru premierea nuvelelor, și nici analiza lor, făcută de N. Iorga, în *Schițe de literatură română* (1893), a doua ca importanță, cronologic, nu determină dezbateri în legătură cu opera lui Slavici. Epilogul criticii literare se situează într-o epocă în care Slavici este în plină activitate creatoare, căci în 1894 el publică în *Vatra* romanul *Mara*, a doua mare realizare a genului după *Ciocoii vechi și noi*. Dar critica literară îl lasă să treacă neobservat, cum și rămîne încă multă vreme.

Opera lui Slavici reintră în atenția criticii, după desăvîrșirea, în 1918, a unității statului național român, cînd se realizează marile sinteze de istorie literară. Dar diversitatea pozițiilor este deconcertantă. Pompiliu Constantinescu caracterizează opera lui Slavici, în 1926, un an după moartea scriitorului, „mărturia unui literat minor" (*Viața literară*, nr. 24 din 25 octombrie), rostind cel mai sever verdict de condamnare. N. Iorga, în 1934, în *Istoria literaturii românești contemporane. Crearea formei*, demonstrează, dimpotrivă, că Slavici a lăsat o operă literară durabilă, ca G. Călinescu să o caracterizeze, în 1941, în *Istoria literaturii române*, „remarcabilă". Dar numai peste trei ani, în 1944, T. Vianu scrie (*Istoria literaturii române moderne*, p. 315) că totuși Slavici invită, după „fastuosul banchet" al lui Eminescu, al lui Creangă și al lui Caragiale, la „un ospăț mai sărac".

Dacă opera literară a lui Slavici și-a croit totuși drum spre recunoașterea publică, activitatea ealaltă a scriitorului, multiplă și de

mari dimensiuni, cu nimic mai prejos de a contemporanilor săi, stă în umbră. Maiorescu atrage atenția, în 1882, în studiul amintit asupra lucrării *Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgen und der Bukowina*. Dar Slavici desfășoară la *Telegraful român*, *Timpul*, *Tribuna*, *Corespondența română*, *Minerva* și alte ziare o activitate publicistică pe care nu o egalează, prin proporții, nici un scriitor român de la sfîrșitul veacului trecut și primele două decenii ale veacului nostru. El publică, numai în *Tribuna*, între 1884 și 1890, aproximativ 1.500 de articole, ceea ce reprezintă aproape patru ori mai mult decît întreaga publicistică a lui Eminescu.

Dacă opera literară a lui Slavici datorează mult lui N. Iorga și G. Călinescu pentru punerea ei în lumină, cealaltă activitate a sa, și în primul rînd cea ziaristică, nu beneficiază nici pe departe de-o examinare egal de cuprinzătoare. Și nu numai atît. Și Iorga și Călinescu o suspectează și cred a fi mai nimerit nici să nu fie discutată. Ziaristica lui Slavici ar umbri — și cu deosebire cea dintre 1910—1917 — imaginea lui Slavici-scriitorul.

Slavici a intrat în conștiința publică prin opera sa literară. Coroana, oricît de frumoasă, nu reprezintă totuși copacul. Cercetările din ultima vreme par să o fi recunoscut, și se întreprind investigații și în alte sectoare ale activității lui Slavici. O orientare nouă începe să se afirme, și ea merge spre cercetarea întregii sale activități. Rămîne de făcut cel mai mult tocmai în această direcție. Și merită. Căci alături de marile sale realizări artistice, aparținînd și ele de altfel epocilor de avînt, în activitatea lui Slavici din celelalte domenii, sînt remarcabile numeroase alte lucrări ale sale, sute de articole, studii pe cele mai diverse teme, zeci de scrisori. Dar și cercetătorul, și cititorul le mai caută și după trecerea a o jumătate de secol de la moartea scriitorului — prin arhive și prin publicațiile vremii.

Cele mai vechi știri despre familia Slavici pe care le cunoaștem sînt de la jumătatea secolului al XVIII-lea și le întîlnim în *Conscriptio Domestica Inclyti Comitatus Aradiensis etquidam Processus Zaradiensis*, din 1746, și în *Conscriptio Neoreincorporatorum Militarium cis — Marusianorum I Cottus Aradiensis*, din 1747. Conscripțiile au fost întocmite la încorporarea în administrația comitatelor a „militarilor ilirici", din granița de apărare împotriva turcilor, care se întindea din Croația și Slavonia, peste ținuturile Tisei, pînă la Săvîrșin-Ohaba. *Conscriptio Domestica...* îl înregistrează pe Slavyt Arszinte *hospite* (iobag cu gospodărie proprie), fiind impus cu două sute de căl-

dări de cereale şi 50 litri de vin. *Conscriptio Neoreincorporatorum...* îl înregistrează pe Slavity Szav, tot *hospite*, care, spre deosebire de Arsinte, avea să dea şi porumb *(triticici turcici)*.[1] Gospodari aşezaţi înainte de înregistrarea în Conscripţii ca iobagi, ei nu intră în rîndul locuitorilor stabiliţi de curînd în Şiria. Avînd vechi privilegii fiscale şi confesionale, devin însă la jumătatea secolului al XVIII-lea iobagi, o dată cu desfiinţarea de stăpînirea austriacă a graniţei „militare ilirice".

Slăviceştii se ramifică îndată după 1770, şi la începutul secolului al XIX-lea existau în Şiria, cum rezultă din registrele de stare civilă ale comunei, cel puţin şapte familii purtînd acest nume. Gradul de rudenie între ele este cu neputinţă de stabilit. Dintre aceste familii, două, a lui Todor şi a lui Ilie, interesează în mod deosebit. Din familia lui Todor descind prin Ştefan şi prin Teodor fiul lui Ştefan şi nepotul lui Todor, Slăviceştii de astăzi din Şiria.[2] Ilie este bunicul scriitorului. Era căsătorit cu o Marie şi au şase băieţi şi o fată.[3] Todor şi Ilie s-ar putea să fie fraţi. Îi despărţea de Sava şi Arsinte, „militarii ilirici" din conscripţii, o generaţie. Amintirea vremii cînd şirienii din graniţa militară avură privilegii nu se putea şterge. Se explică participarea lor la răscoala lui Horia, Cloşca şi Crişan, precum şi la revoluţia din 1848—1849. Actul de capitulare al armatelor revoluţionare se semnează, în Şiria, în 13 august 1849, şi dispariţia din documente a mai multor membri ai familiei Slavici, îndată după 1848, pare să fie urmarea represaliilor la care a fost supusă populaţia din Cîmpia arădeană după revoluţie.

---

[1] Gh. Ciuhandu, *Românii din Cîmpia Aradului de acum două veacuri*, Arad, 1940, p. 162 (anexe); p. 252 (anexe). Militarii ilirici erau priviţi ca oaspeţi *(hospes)* pe pămîntul pe care îl lucrau, fiind împărţiţi în trei categorii: *hospites* (iobagi cu gospodărie proprie), *subhospites* (iobagi cu gospodărie proprie de a doua mînă) şi *inquilini* (iobagi fără gospodărie proprie).

[2] Todor Slavici moare în 4 noiembrie 1827, în vîrstă de 48 de ani. Se născuse deci în 1779. Ştefan, fiul său, se naşte în 10 iunie 1820 şi moare în 10 noiembrie 1896. Teodor, fiul lui Ştefan şi nepotul lui Todor, se naşte în 9 septembrie 1848 şi moare în 25 martie 1929. (Informaţiile le luăm din registrele de stare civilă ale comunei Şiria. Arhivele Statului, Arad.)

[3] Ilie Slavici moare în 13 martie 1829 în vîrstă de 47 de ani. Se născuse, prin urmare, în 1782. Maria, soţia sa, moare în 17 noiembrie 1840, în vîrstă de 57 ani, fiind născută în 1783. Cei şapte copii ai lor sînt: Nicolae, Paia, Mihai, Savu, Ana, Mihai, Lazăr. Cei doi Mihai şi Lazăr mor de mici; ceilalţi întemeiază familii. (Informaţiile le luăm din registrele de stare civilă ale comunei Şiria. Arhivele Statului, Arad.) Memorialistica scriitorului nu cuprinde informaţii de acest fel şi o punem la contribuţie, spre deosebire de cercetătorii anteriori, în mică măsură. Acordăm prioritate documentelor şi ştirilor din presă.

Savu Slavici, tatăl scriitorului, s-a născut în 16 martie 1818[1], şi în februarie 1842 se căsătoreşte cu Elena Borlea, tot din Şiria.[2] Borleştii se numără şi ei printre familiile vechi de aici, şi opinia lui Slavici că ar fi venit din Moldova, în timpul domniei lui Grigore Ghica-vodă, nu poate fi împărtăşită. Îi întîlnim şi în conscripţii, de unde se vede că erau răspîndiţi şi în alte comune din Cîmpia arădeană. Unul dintre Borleşti, Sigismund, scrie la gazete. Cercul Hălmagiului îl trimite deputat în dietă, unde rosteşte cuvîntări aprige împotriva asupririi maghiare. Savu era şi el om cu ştiinţă de carte, cum nu avem dovezi şi despre ceilalţi Slăviceşti de la începutul secolului al XIX-lea. Rămas de mic orfan de tată, Savu este crescut de Mihai Fercu, întîlnit şi în documente, o rudă apropiată, de la care va fi învăţat şi carte. Mihai Fercu era om umblat „prin lume" şi participase la campaniile împotriva lui Napoleon. El va avea un rol important şi în formarea intelectuală a scriitorului.

Ioan Slavici s-a născut în 18 ianuarie 1848[3], ca al doilea din cinci copii. Scriitorul nu pomeneşte nicăieri, în afară de Maria, şi de ceilalţi fraţi ai săi: Mihai, Avacum şi Ilca.[4] Moartea timpurie a lor, iar a bunicilor cu mult înainte de naşterea sa, explică de ce Slavici nu aminteşte de ei. Surprinde însă omiterea chiar şi din memorialistică a celorlalte familii a Slăviceştilor din Şiria.

Şiria, veche comună românească, menţionată în documente încă la 1331[5] şi cu cetate şi mai veche, despre care avem ştiri din 1217[6], ea putînd data din vremea romanilor, era la jumătatea secolului al XVIII-lea, cînd se întocmiră conscripţiile, una dintre cele mai bogate din Cîmpia arădeană şi se situa în fruntea localităţilor viticole. Încorporarea „militarilor ilirici" în administraţia comitatelor a fost folosită de

[1] *Însemnarea celor ce se botează 1816—1822*. Arhivele Statului, Arad. Poziţia 2.614.

[2] *Însemnarea celor ce se cunună 1831—1852*. Arhivele Statului, Arad. Poziţia 1/1842.

[3] *Însemnarea celor ce se botează 1843—1850*. Arhivele Statului, Arad. Poziţia 9/1848.

[4] Mărie, sora scriitorului, se naşte în 16 aprilie 1843 şi moare în 21 februarie 1880. Se căsătoreşte cu Iosif Rusu, şi Ioan Rusu-Şirianu, cunoscutul ziarist, este fiul lor. Mihai se naşte în 22 decembrie 1850. Nu am găsit în protocoale înregistrată moartea lui; Avacum trăieşte doi ani (26. I. 1852—3. III. 1854) şi tot aşa şi Ilca (7. X. 1858—22. XII. 1860). (Informaţiile din registrele de stare civilă ale comunei Şiria. Arhivele Statului, Arad.)

[5] *Documente privind istoria României. Veacul XIV. C. Transilvania. III (1331—1310)*, Bucureşti, 1953, p. 30—31.

[6] *Documente privind istoria României. Veacul XI, XII şi XIII. C. Transilvania. I (1075—1250)*, Bucureşti, 1951, p. 165—166.

domnii „de pămînt" (grofi), care le acaparară pămînturile. Slăviceștii mai posedau, după revoluția din 1848, cîteva iugăre, o vie, în Șiriuța, sub cetate, și două „paghini" de fînaț. Deposedarea de pămînturi și apăsarea administrației „împărătești" determină pe mulți șirieni să îmbrățișeze meseriile, scăpînd astfel de obligațiile iobăgești. Savu Slavici, „econom" (agricultor) trece și el la meserie — cojocăria — și devine „maestru". Meseria duse la schimbări în viața de familie, și cojocarul avînd să stea acasă, femeia preluă îndeletnicirile bărbatului. Savu Slavici supraveghează copiii și purtarea sa față de ei apare lipsită de violențe. Mama nu are vreme de „pedagogie", cere copiilor scurt să-și ia singuri mîncarea din blid. Ea caută prășitori să sape via, umblă după cărăuși să aducă fînul. Supravegherea muncii la vie o lasă în seama lui Mihai Fercu, „tata bătrîn". De-o viață fără griji, cum s-ar putea deduce din memorialistica prozatorului, nu poate fi vorba. Situația materială a familiei era destul de grea, și moartea seceră de timpuriu trei din cei cinci copii ai lui Savu Slavici.

Copilăria scriitorului se desfășoară în această lume, de unde își va scoate și materia pentru cele mai importante lucrări ale sale. Casa părintească era plină de copii, ca și cea a căminarului Gh. Eminovici și cea a lui Ștefan a Petrei Ciobotariu. Alături de copiii ei, familia crește alții, vreo șase, orfani ai rudelor căzute în revoluție. Jocurile copiilor aveau și ele loc pe sub furcile ridicate și în Șiria îndată după revoluție. „În timpul copilăriei mele — scrie Slavici — mai stăteau furcile lîngă drumul Aradului, și noi ne jucam pe movila sub care mi se spunea că zac osemintele celor căzuți jertfă urgiei omenești."[1]

Școala din sat, pe care Slavici începe să o frecventeze în toamna anului 1854, nu pare să fi fost prea atrăgătoare. Dimitrie Voștinariu, învățătorul, uza de monitori și metode învechite, pentru care este sever criticat în presă.[2] Jocul de cărți și mai ales vînătoarea îl pasionau mai mult decît lecțiile. Slavici nici nu va evoca un „bădiță Vasile", ca Ion Creangă. Moise Bota, învățătorul din Lipova, autorul, între alte lucrări, și al abecedarului *Graiul român*, după care învață și Slavici, se bucura de mai mare faimă. Slavici cunoaște devreme, chiar în casa părinților, cărțile populare *(Alexandria, Esopia)* cu mare circulație, precum și scrieri de I. Barac și V. Aaron. M. Fercu prețuia cărțile de istorie, și în casă se afla o istorie a Romei, lucrări de

[1] I. Slavici, *Lumea prin care am trecut*, București, 1930, p. 12.

[2] U.U., *Din Banat. 1858*, în *Gazeta Transilvaniei*, XXI (1858), nr. 29 (12 aprilie). Slavici îl numește Avram Voștinar, nu *Dimitrie*, cum apare în documente (*Lumea prin care am trecut*, pag. 24).

vi Paplu-Ilarian și poate și de alți cărturari transilvăneni. Putem presupune că, Slavici manifestă încă de pe acum, interes pentru istorie, una din preocupările dominante ale activității sale.

Slavici se înscrie în toamna anului 1860 la liceul din Arad. Trimiterea la „școli" nu se explică, cum este și cazul lui Creangă și Eminescu, numai prin dragostea părinților pentru carte. Slăviceștii văd în școală și o cale de ieșire din sărăcie, în legătură cu care se discuta mult în imperiul cezaro-crăiesc. I. Pușcariu explică, în 1858, într-un *Komentariu la preînalta patentă*, din 1854, că stăpînirea voia ca cei care nu mai încăpeau „în moșie" în urma deposedării de pămînt și a împărțirilor succesive la copii, „să nu stea aici golătate și flămînzi pe un bucățel de pămînt, perde-vară și tăind cîinilor frunze, ci să-și caute hrana cea aiurea, cu învățătura, cu slujba de stat, sau privați, cu negustoria... și cu meșteșugul sau industria"[1]. Slujba de stat, aceea la care se părea că se putea ajunge cel mai repede, cerea măcar cîteva clase de liceu. Școlarii români invadară „gimnaziile", în cea mai mare parte maghiare, cum era și liceul din Arad, și între 1860 și 1865 se înscriu în clasa I, în fiecare an, de la 70 pînă la 110 elevi (1864/65), număr considerabil pentru acea vreme. Slavici are în clasa I 80 de colegi. Cei mai mulți nu sperau, cum se vede din declarațiile lor consemnate în matricole, să urce pe trepte înalte în ierarhia socială din imperiu. Slavici declară și el că voia să se facă „mercator", adică negustor (cl. I), „preot" (cl. a II-a, a III-a, a IV-a), „avocat" (cl. a V-a).[2] Dar speranța salvării de la căderea în sărăcie, întreținută de școala din imperiul cezaro-crăiesc, era iluzorie.

Școlarii ai căror părinți locuiau în satele din apropierea Aradului nu stăteau în gazdă. Diminețile și după-amiezele, drumurile spre Arad erau invadate de școlari. Cei din satele mai îndepărtate stăteau în „cortelaș" (gazdă), cum face și Slavici. Primeau mîncarea, săptămînal, de acasă, și făceau și diferite servicii gazdelor, ca să iasă mai ieftin. Gazdele erau cele mai adesea, cum se vede din matricole, meseriași. Unii dintre ei, ruinați de concurența capitalistă, își închid atelierele și caută de lucru la fabrică. Școlarii duc un trai strîmtorat și mulți părăsesc școala. Directorii și profesorii arată, pe de altă parte, o severitate excesivă față de școlarii nemaghiari, care se încadra în politica guvernelor de la Budapesta față de naționalități. Majoritatea

[1] I. Pușcariu, *Kommentariu la preînalta patentă din 21 iunie 1854 pentru Ardeal*, I, Sibiu, 1858, p. 20.

[2] *Matricola Anii școlari 1860/61—1864/65*. Liceul „Ioan Slavici", Arad.

școlarilor români încep să fie declarați, încă în primii ani, repetenți. Matricola clasei a VIII-a pe anul școlar 1867/68 arată că din elevii români, foarte numeroși intrați în clasa I în toamna anului 1860, nici unul nu ajunge la examenul de bacalaureat. Slavici se salvează, peregrinînd de la un gimnaziu la altul. Este lăsat și el corijent, în clasa I, la fizică, și suie, cu mari sforțări, pînă în clasa a V-a. Trece în 1865 la „gimnaziul" german din Timișoara.[1] Dar și acesta se transformă, chiar în acești ani, în liceu de stat maghiar. Slavici începe de pe acum să dea lecții spre a se întreține, situație în care va fi pus de multe ori și mai tîrziu. Se retrage de la liceul din Timișoara după doi ani și face ultima clasă tot la Arad, însă ca elev particular.[2] Bacalaureatul îl dă la Satu-Mare, în august 1868. Slavici răzbate prin „gimnaziu", ca toți școlarii români din imperiu, cu prețul unor neînchipuite privațiuni, și-i recunoaștem mari merite că a izbutit în acele condițiuni să ajungă la capătul studiilor liceale.

Slavici face școala în ani de mari frămîntări politice. Înfrîngerile suferite de austriaci la Magenta și Solferino stîrnire mare însuflețire în lumea meseriașilor arădeni. Pereții caselor — scrie Slavici — „erau plini de inscripțiuni ca: «Eljen Kossuth!», «Eljen Garibaldi!», «Eljen Türr!» și altele ca aceste, iar stîlpii vopsiți în negru-galben și pajurile împărătești erau stropite cu gunoiul de tot felul"[3]. Atmosfera de însuflețire este întreținută și de presă. *Gazeta Transilvaniei*, *Telegraful român* și alte foi văd în Garibaldi un simbol al luptei pentru libertate. Românii de peste munți, popor asuprit, se întîlneau în admirația pentru Garibaldi cu celelalte naționalități din imperiu. Slavici se va fi însuflețit și el de lupta lui Garibaldi. Altfel n-ar insista și mai tîrziu tocmai asupra acestui lucru, cum face în unele articole și mai puțin în memorialistică. „Împreună am crescut noi și dînșii — îi scrie Slavici unui coleg de clasă la Arad —, de aceleași idealuri ne-am însuflețit în tinerețele noastre, braț la braț am umblat la 1861 și pînă la 1867 preamărind pe Garibaldi."[4]

---

[1] *Matricola P. 28.* Anii școlari 1865/66 și 1866/67. Arhivele Statului, Timișoara. Pozițiile 46 și 28.

[2] *Matricola 1867/68.* Liceul „Ioan Slavici", Arad. Elevii particulari sînt înregistrați la sfîrșitul matricolei. Aceasta explică scăparea din vedere a documentului de către istoricii literari, scăpare care a permis să se susțină că Slavici face ultima clasă tot la Timișoara, și nu la Arad. Slavici are în ultima clasă note foarte bune la geografie, istorie, română, bune la fizică, matematică, germană, maghiară și suficient la greacă și latină.

[3] I. Slavici, *Lumea prin care am trecut*, p. 33.

[4] I. Slavici, *1867 1903*, în *Tribuna poporului*, VII (1903), nr. 183 (7/20 octombrie).

Mișcarea culturală cunoaște peste munți, în acești ani, o mai mare dezvoltare în „gimnazii". Frecventate de mulți școlari români, se înființară, temporar, catedre de limba și literatura română și la unele „gimnazii" și societăți de „leptură". Se prezintă la ședințele acestora disertații pe diferite teme; se recită poezii din scriitori români; se citesc compuneri originale. Societățile de lectură organizează și ședințe publice cu program și anunțate în presă. Ședințele acestea erau cele mai frecvente manifestații naționale din orașele transilvănene. Unele societăți de lectură, ca cea de la Oradea, desfășoară o activitate deosebit de rodnică.[1] „Lepturiștii" orădeni scot, în 1854, *Versuinții români*, antologie din operele scriitorilor români, și în același an, *Diorile Bihorului*, almanah cuprinzînd lucrări originale. Junimea studioasă din Arad scoate, în 1859, almanahul *Muguri*, iar tinerimea română studioasă din Budapesta, *Musa română* (1865). Societatea de lectură din Oradea publică, în 1867, *Fenice*, al doilea almanah, cu poezii a căror teme le întîlnim mai tîrziu și la Eminescu și Coșbuc. Unele doine din almanah ar merita să figureze în antologii.

Critica lui Maiorescu din studiile *Despre poezia română* din 1867 și *Direcția nouă* din 1871, îndreptată împotriva almanahurilor junimii studioase[2], apare numai parțial îndreptățită. Căci almanahurile, chiar dacă nu publicau capodopere, arătau că exista peste munți o mișcare literară a tinerimii studioase, pe care nu o întîlnim, la acea dată, nicăieri în ținuturile locuite de români.

Slavici ia parte la mișcarea literară din acești ani, activează în societatea de lectură, cunoaște almanahurile și vorbește de *Muguri*, între ai cărui colaboratori întîlnea și un șirian. Se va fi simțit îndemnat să și scrie, asemeni consăteanului său? S-ar putea. În 13 februarie 1866, cînd catedra de română din Timișoara organizează o ședință publică, Slavici recită poezia *Deșteaptă-te, române*, care forma punctul cel mai important din program.[3] Acum și apare Slavici — prima dată — cu rol în manifestațiile naționale.

O călătorie prin nordul Transilvaniei în 1868, îndată după bacalaureat, slăbește îndemnul — cel puțin așa spune Slavici în memorialistică — de a intra la teologie. Călătoria a făcut o puternică impresie asupra sa, și o descrie în mai multe rînduri dar ea nu explică totuși hotărîrea de a studia „drepturile". Mărturii în acest sens avem,

[1] V. Bolca, *„Lepturiștii" din Oradea*, Sibiu, 1944.

[2] *Convorbiri literare*, I (1867), nr. 4 (15 aprilie); V (1871), nr. 14 (15 septembrie).

[3] *Concert urmat de balu*, în *Concordia*, VI (1866), nr. 8 (27 ianuarie/8 februarie). Programul manifestației și în *Familia*, II (1866), nr. 3 (25 ianuarie/6 februarie).

cum rezultă din matricole, încă din 1864, prin urmare cu mult înainte. Cuvîntările lui Sigismund Borlea, unchiul său, rostite în dietă, se întîlneau în toate ziarele. Nu pierdem din vedere nici faptul că mama lui Slavici, cu mare autoritate în familie, îi arăta lui S. Borlea o consideraţie pe care nu o manifesta pentru nimeni din neamul ei. În toamna lui 1868 Slavici pleacă la Budapesta să studieze dreptul.

Studenţii români din capitala Ungariei aveau, ca şi gimnaziştii arădeni şi cei timişoreni, o societate literară „Petru Maior", care însă funcţiona fără aprobările cuvenite. Momentul părea prielnic pentru obţinerea lor, şi studenţii trecură la întocmirea statutelor societăţii. Slavici traduce statutele în maghiară, spre a fi supuse aprobării forurilor superioare, şi desfăşoară activitate în cadrul societăţii. Declamă, în şedinţa societăţii „Petru Maior", ţinută în 28 decembrie 1868, poezia *Un devotament familiei Hurmuzachi*, de Andrei Mureşanu.[1] Versurile arătau că braţul românilor „în lume-i cunoscut" şi sunau a îmbărbătare. Votarea în dietă, în anul 1868, a legilor potrivnice naţionalităţilor vestea vremuri grele.

Slavici frecventează cursurile Facultăţii de drept şi ştiinţe de stat un singur semestru.[2] Catedra de română era ocupată de Al. Roman, care fusese cu cîţiva ani mai înainte profesor la Beiuş şi Oradea, unde întemeie Societatea de „leptură". Cursurile sale erau frecventate de studenţii de la toate facultăţile, şi cei mai numeroşi erau „juriştii". Al. Roman, deputat în dietă şi director al *Federaţiunii*, la care va colabora, ceva mai tîrziu, şi Eminescu, se declară pentru federalizarea imperiului austro-ungar. Al. Roman, V. Babeş şi alţi fruntaşi ai românilor transilvăneni priveau federalizarea ca o recunoaştere de către naţionalităţile asupritoare — germană şi maghiară — a egalităţii în drepturi şi a naţionalităţilor asuprite, cum erau şi românii din Imperiul austro-ungar. O asemenea recunoaştere se credea că ar putea da posibilitatea naţionalităţilor să participe cu drepturi egale la viaţa politică a statului. Situaţia social-politică din Imperiul austro-ungar, unde exista o puternică mişcare a naţionalităţilor pentru cucerirea de drepturi, li se părea favorabilă federalizării, care, potrivit concepţiei susţinătorilor ei, ar fi dus la înlăturarea dualismului instituit în 1867. Sigismund Borlea duce lupta în aceeaşi direcţie, şi I. Slavici se orientează şi el, încă de pe acum, spre politica de federalizare a Imperiului austro-ungar, care însă nu numai că nu s-ar fi putut realiza, dar nici nu ar fi oferit soluţia rezolvării problemei naţionalităţilor.

---

[1] *Familia*, IV (1868), nr. 44 (16/28 decembrie).

[2] Profesori erau: Gustav Wenzel (drept civil), Gyula Kautz (economie naţională), Pál Hoffman (drept roman), Tivadar Pauler (drept penal) şi alţii (*A magyar királyi tudomány — egyetem, személyzete 1868-1869*, Budan, 1869, p. 4-5).

Viața petrecută în „cortelaș", ca elev de liceu, și la Budapesta, în „cartier", se răzbună mai curînd decît se aștepta. Se îmbolnăvește grav, astfel încît trebuie să se interneze în spital. Înțelese că fără condiții de trai nu va putea face studii universitare. Viața însăși îi apărea altfel, după cele văzute în spital. Intră „scrietor" notarial în Cumlăuș, comună din Cîmpia arădeană. Cunoaște aici o lume dură, chiar sălbatică. Cîmpia arădeană era plină de „băieți săraci", puși pe harță cu stăpînirea și care ieșeau la drumul mare și jefuiau mai ales negustorii și arendașii. „Băieții săraci" găseau adăposturi la hanuri, și unele autorități locale îi protejau. Experiența de viață de la Cumlăuș stă la baza nuvelei *Moara cu noroc*, una din capodoperele prozatorului. Slavici însuși scrie că aici învață să cunoască „oamenii și împregiurările după adevărata lor ființă"[1].

Conducătorii românilor de peste munți înființară, încă în 1869, două partide politice, cu două tactici diferite — *activismul* și *pasivismul*. Românii bănățeni și cei din Cîmpia arădeană și ținuturile crișene participau la alegeri — aceasta se înțelegea prin *activism*; românii transilvăneni, în schimb, se retraseră din viața politică. Urmară o tactică asemănătoare față de Curtea din Viena și maghiarii, cu bune rezultate pentru ei. Fruntașii români nu luau însă în considerare că ungurii deținеau, cînd adoptară *pasivismul*, importante poziții politice și cu deosebire economice. Guvernele maghiare știau, pe de altă parte, să întocmească legile electorale în așa fel încît să lase să pătrundă în dietă cît mai puțini reprezentanți ai naționalităților. Amîndouă tacticile de luptă apar ca ineficiente. Dar adoptarea a două tactici atît de diferite diviză românii de sub stăpînirea austro-ungară, deschizînd drum învrăjbirilor în sînul aceluiași popor. Politica Curții din Viena, călăuzită de acel *Divide et impera*, găsea un promițător început de realizare. Studenții români din Viena se divizară și ei și întemeiară două societăți: Societatea literarie-științifică și Societatea literarie-socială „România"[2].

Slavici se întîlnește cu Eminescu, sosit și el la Viena în toamna anului 1869, pe tărîmul luptei naționale, și numai după aceea și pe cel literar. Ei întreprind, chiar de la sosirea lor în capitala imperiului, acțiuni în vederea unificării celor două societăți. Le trebuiră aproape doi ani pînă să izbutească. „România jună", noua societate a studenților români din Viena, se înființă în 1871. Slavici a fost ales președinte, D. Popovici-Barcianu secretar, iar Eminescu, bibliotecar.

---

[1] I. Slavici, *Lumea prin care am trecut*, p. 53.

[2] I. Grămadă *Romînia jună*, Arad, 1912.

rezultă din protocoalele Universităţii din Viena — la cursul de anatomie descriptivă ţinut de Joseph Hyrtl. Nu ştim însă pentru ce e şters din matricolă. Se înscrie din nou în semestrul de vară 1871. Tot acum Slavici se înscrie şi la cursul facultativ al lui Ernst Brücke despre bazele fiziologice ale vorbirii *(Stimme und Sprache)*. Cercetarea bazelor fiziologice ale vorbirii ducea la zdruncinarea concepţiilor idealiste şi îndeosebi a celor biblice. Audierea cursurilor lui Hyrtl şi Brücke impunea şi obligaţia de a face disecţii, care lui Slavici îi displac.

Universitatea din Viena dădea o pregătire, în general, filozofică, indiferent de specialitate, cu orientare şi spre unele discipline ca anatomia, fiziologia, cu caracter aplicativ. Slavici face însă, împreună cu Eminescu, şi întinse lecturi din domeniul filozofiei (Fichte, Schopenhauer, Kant). Interesul pentru cultura veche a Chinei putea fi stîrnit de cursurile profesorilor de la Universitatea din Viena şi într-o foarte mică măsură de scrierile lui Schopenhauer. Slavici are însă dinainte şi lucrări fundamentale ca cea a lui G. Pauthier, *Chine moderne ou description historique, géographique et littéraire*, tipărită la Paris, în 1837, şi retipărită succesiv în mai multe ediţii. Confucius acordă atenţie familiei, care trebuie să stea la baza organizării societăţii, precum şi desăvîrşirii individuale, prin care să se ajungă la perfecţiunea morală. Descoperirea confucianismului constitui pentru Slavici o revelaţie, şi va invoca numele gînditorului chinez, cu diferite prilejuri, toată viaţa.

Mişcarea naţionalităţilor din Imperiul austro-ungar şi lupta pe care o duceau românii de peste munţi împotriva asupririi naţionale contribui în mare măsură la orientarea începuturilor scriitoriceşti ale lui Slavici. Prima lucrare a sa, scrisă la Viena, nu este literară, ci un studiu, *Despre libertatea omului ca individ şi membru al statului*, pe care îl citeşte în două şedinţe, 9 aprilie şi 14 mai 1870, la Societatea literarie-ştiinţifică a studenţilor români.[1] Textul lucrării nu-l cunoaştem, dar faptul că Slavici discută despre problema libertăţii, nu numai ca individ, ci şi ca membru al statului, merită să fie reţinut. Căci membri ai statului, cu deplină libertate, nu puteau fi tocmai aceia care îndurau asuprirea naţională, cum erau şi românii din Imperiul austro-ungar. *Despre creştere şi mai cu seamă despre creşterea junelor române*, lucrare compusă tot acum şi publicată în 1871 în *Speranţia*, din Arad, în vreo 9 numere[2], este, de asemenea, un studiu

[1] I. Grămadă, *România jună*, p. 150.
[2] *Speranţia*, II 1871), nr. 8 (7 aprilie) — nr. 16 (30 iulie).

social. Slavici porneşte de la menirea presei în formarea „conştiinţei comune", ca să facă apoi distincţie între instrucţie şi „creştere" (educaţie), separare pe care o întîlnim, de aici înainte, în toate lucrările sale, consacrate unor asemenea probleme. În expunerea istorică, destul de întinsă, Slavici arată că fiecare stat caută să-şi „crească" tineretul în funcţie de idealurile sale. Statul austro-ungar, preocupat de deznaţionalizarea popoarelor nemaghiare şi negermane din imperiu, punea educaţia în slujba scopurilor sale politice. Slavici credea că în asemenea condiţii educaţia nu se putea face decît în familie. Educaţia în familie o cerea şi Confucius, şi Slavici era îndrumat în această direcţie tocmai de condiţiile social-politice din imperiu. Pensionatele maghiare dădeau fetelor „străine", prin urmare şi celor române, o educaţie care să le înstrăineze de propriul lor popor. Femeii îi revenea sarcina să conducă şi „economia casei", şi Slavici discută, astfel, despre rolul femeii în „producţiune", „economie". Defineşte noţiunile şi face exemplificări, lucrarea sa putînd interesa şi pe economişti. Se cuvine reţinut că Slavici consideră producători de bunuri — idee care revine şi în scrierile sale de mai tîrziu — nu numai ţăranii, meseriaşii şi muncitorii, ci şi pe cei care activează pe tărîm cultural.

Slavici împrumută definiţiile, precum şi unele din ideile generale din lucrările lui Lorenz Stein, profesorul său de economie politică la Universitatea din Viena. Se desprinde însă de pe acum şi o metodă de lucru. Căci dacă împrumută definiţiile şi unele idei generale de la profesorul său, o face nu ca să teoretizeze, ci preocupat să dea o bază ştiinţifică, la nivelul de atunci, studiului social-politic.

Există un bogat material informativ privitor la împrejurările în care Slavici intră în legătură cu „Junimea", încă din anii studenţiei de la Viena. Un loc important ocupă, fără îndoială, corespondenţa lui Slavici cu I. Negruzzi, printre cele mai interesante din întreaga noastră literatură.[1] Se desprinde din corespondenţă, ca şi din alte documente, că I. Negruzzi nu insistă ca Slavici să trimită *Convorbirilor literare*, în vremea cînd se afla la Viena, atît lucrări literare, cît mai ales studii sociale. Stăruinţele lui Negruzzi şi îndemnurile lui Eminescu nu rămîn fără urmări. Cea de a treia lucrare a lui Slavici, prima de amploare, *Studii asupra maghiarilor*, se publică în *Convorbiri literare*, în 1871 şi 1872, în vreo 13 numere[2], însumînd aproape 100 de pagini de revistă şi cuprinde o introducere şi 5 studii: *O privire peste*

[1] I.E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, II, Bucureşti, 1932, p. 180—181.

[2] *Convorbiri literare*, V (1871), nr. 10 (15 iulie) — nr. 24 (15 februarie 1872).

trecut, *Individualitatea maghiară*, *Cultura maghiară*, *Constituțiunea maghiară*, *Guvernul maghiar*. Acestora li se alătură și un al șaselea studiu: *Noi și maghiarii*, scris mai tîrziu și care apare tot în revista ieșeană.[1] Se impune atenției, în primul rînd, istoricul dezvoltării culturii maghiare și al instituțiilor juridice, administrative și de guvernare. Privirea care se dă asupra lor era, pentru acea dată, una dintre cele mai cuprinzătoare. Expunerea se întemeiază pe o bogată documentare, care era chemată să dea o bază științifică ideilor expuse. Se desprinde din studii concluzia că poporul român și poporul maghiar trebuia să trăiască în înțelegere datorită poziției lor geografice, dezvoltării istorice și intereselor naționale. Politica de deznaționalizare dusă de guvernele de la Budapesta apărea greșită și cu deosebire primejdioasă pentru însuși poporul maghiar, situat, geografic, între mari imperii, gata întotdeauna pentru anexiuni teritoriale. Slavici exclude din judecățile sale, încă din primele scrieri, șovinismul.

Studiile din *Speranția* și *Convorbiri literare* merită o deosebită atenție, căci Slavici va dezvolta ideile întîlnite aici, la care se vor alătura altele, în activitatea sa publicistică de peste cinci decenii.

Mișcarea naționalităților din Imperiul austro-ungar și lupta românilor împotriva asupririi naționale se impune să fie luate în considerare și atunci cînd se discută despre lucrările literare ale lui Slavici. *Fata de birău*, prima sa lucrare literară, apărută în martie 1871, în *Convorbiri literare*, pornește de la stări de lucruri, criticate des și în presa transilvăneană, ca nefiind de natură să contribuie la sporirea capacității de luptă a românilor împotriva asupririi stăpînirii austro-ungare. „Birăul" (primarul), eroul principal al piesei, le „toarnă procese" învățătorului, preotului și notarului în loc să-și dea mîna în ridicarea satului. Slavici ridiculizează, pe de altă parte, și pe tînărul latinoman. Nu se poate să nu ne gîndim la cele ce se petreceau în societatea „România jună". Studenții latiniști care susțineau etimologismul se coalizară, și, după serbarea de la Putna, răsturnă comitetul în frunte căruia stătea Slavici și din care făcea parte și Eminescu. „România jună" intră, pentru mai bine de un deceniu, pe mîna latiniștilor.

Alături de *Fata de birău*, Slavici publică în *Convorbiri literare* și în *Gura satului* mai multe povești. Orientarea spre proză nu era nici ea întîmplătoare. Se credea, anume, că aceasta oglindea mai cuprinzător decît versurile cultura materială a poporului și „psihologia" acestuia. Etnopsihologia, ale cărei baze le pun Steinthal și Lazarus,

[1] *Convorbiri literare*, VII (1873), nr. 6 (1 septembrie) — nr. 8 (1 noiembrie).

încă la jumătatea veacului al XIX-lea, stă în atenția cărturarilor de peste munți. Interesul arătat de Eminescu și Slavici prozei populare se încadrează în mișcarea de idei, cu circulație în multe țări europene.

Cînd Slavici vine la Viena, în toamna anului 1869, cunoștea din liceu literatura maghiară. Cunoștea și literatura română de la cursurile catedrelor de română și mai ales de la societățile de lectură. Slavici vine în capitala imperiului și cu preocupări privind creația populară. El frecventează, cum s-a putut vedea, societățile de lectură, ia parte la manifestațiile lor și nu se putea să nu se îndeletnicească cu compunerea de lucrări literare. El ar fi devenit, fără să-l fi întîlnit pe Eminescu, cel puțin autor de basme. Meritul principal al poetului nu stă în „descoperirea" lui Slavici, ci în faptul de a fi intuit foarte exact direcțiile de afirmare ale talentului prietenului său și de a-l fi îndemnat, cu stăruință și pricepere, la travaliul literar.

Cînd Slavici se întoarce, în august 1872, la Șiria, comitatul Aradului era în mare fierbere. *Diploma împărătească* din 20 octombrie 1860, promulgată în împrejurări grele pentru Curtea din Viena, recunoscuse popoarelor din imperiu o serie de drepturi, între care și folosirea, în administrația locală, a limbii populației majoritare. Prevederile *Diplomei împărătești* stau și în atenția lui Slavici — și nu numai acum, dar și în activitatea sa publicistică de mai tîrziu. Comitatul Aradului introdusese în administrație, potrivit prevederilor *Diplomei împărătești*, ca limbă protocolară (oficială), limba română. Cînd Slavici se întoarce la Șiria, în august 1872, lupta pentru menținerea limbii în administrația comitatului intrase într-o fază decisivă. Vicecomitele dădu „ordinațiuni" pentru scoaterea limbii române din administrație și înlocuirea ei cu cea maghiară, ceea ce stîrni mari nemulțumiri. Slavici intră pentru „praxă" (practică) în cancelaria avocațială a lui M.B. Stănescu, din Arad, care se făcuse cunoscut prin colaborarea la almanahurile junimii studioase și mai tîrziu, ca deputat, în dietă. Participase și la serbarea de la Putna, ca delegat al comitatului Arad. Cancelaria sa avocațială se bucura de faimă și era cercetată mai ales de țăranii din satele comitatului. M.B. Stănescu avea drumuri dese, ca deputat, la Budapesta, și greul cancelarici trece asupra lui Slavici. Scrisorile sale către I. Negruzzi sînt, în această privință, edificatoare[1] și nu este nevoie să insistăm. Sătenii îi solicită sprijinul ca „sfătuitor juridic", și în această calitate asistă, în februarie 1873, la răzvrătirea țăranilor din Păuliș. Cauzele răzvrătirii țăranilor din Păuliș sînt în primul rînd de natură economică. Impozitele către stat

[1] I.E. Torouțiu, *op. cit.*, II, p. 198.

se perc epură de notar în mai multe rînduri şi, intenţionat, fără să se ţină o evidenţă a lor; li se pretinse locuitorilor să facă multe zile de muncă şi se săvîrşiră împotriva lor şi alte nedreptăţi de felul acesta. Ţăranii reclamară, încă înainte de intrarea lui Slavici în cancelaria avocaţială a lui M.B. Stănescu, dar nu li se face dreptate. Notarul deveni şi un susţinător al introducerii limbii maghiare în administraţia comunei şi ţăranii îl alungă şi pun notar un om de-al lor. Slavici a fost de faţă, dar nu are amestec în determinarea la răzvrătire, iar prin calitatea sa nu putea fi implicat în proces. Tribunalul din Arad pronunţă, în august 1873, sentinţe drastice, deoarece ţăranii se făcură vinovaţi, după a sa hotărîre, de „crima de rebeliune"[1].

Întîmplările de la Păuliş formează materia scrierii *Revoluţia de la Perleşti*, care se publică în 1873. Se narează în ea, donquijotesc, întîmplările din Păuliş, şi recunoaştem în personaje reprezentanţii administraţiei comitatului, mai mult sau mai puţin travestiţi. Accentul cade pe descrierea abuzurilor săvîrşite de aceştia şi descrierea spaimei care îi cuprinde cînd poporul se răzvrăteşte.

Cultivarea ironiei, satirei şi umorului capătă în Transilvania, începînd de la jumătatea secolului trecut, o răspîndire tot mai mare. Situaţia se explică. Erau forme, mai „învăluite", prin care se critica stăpînirea, fără ca cei care o făceau să poată fi traşi întotdeauna la răspundere. Se dezvoltă, în aceste împrejurări, foarte devreme, chiar o presă umoristică. O publicaţie de acest fel, *Tutti frutti*, începe să iasă, încă în 1861, şi ei îi urmară *Strigoiul*, *Umoristul* şi *Gura satului*, unde se publică şi *Revoluţia din Perleşti*.[2] *Gura satului*, foaia arădeană, duce lupta împotriva prusacismului şi a lui Carol I de Hohenzollern, susţinătorul politicii de apropiere a României faţă de Austria; priveşte cu simpatie Comuna din Paris şi are o justă înţelegere a luptei comunarzilor. Slavici intră, în aprilie 1873, redactor la *Gura satului* şi i se inseronează numele la sfîrşitul fiecărui număr: *„Ioannu Slaviciu-Borlescu*, colaboratoru internu". Publică, mai ales sub pseudonime *(Ioani Lenei Savului* [1] *lui Mihaiu-Bogii*, *Laviciu Nipocopo*, *Ioan Ciocîrlan* şi, probabil, şi altele ca *Moş Nifia*, *Cotrihaiţa* etc.), felurite lucrări, între care şi o epigramă, în genul *Xeniilor* lui Goethe, cultivate şi de unii scriitori de la *Convorbiri literare*. Avea planuri mari, cum se vede şi din corespondenţa sa cu Negruzzi.[3] Nu izbuteşte să facă din *Gura satului* o revistă importantă, dar aici exersează în proza umoristică.

---

[1] *Arhiva III 13 1873, nr. 2914/1874*, Episcopia ortodoxă, Arad.

[2] *Gura satului*, XIII (1873), nr. 14 (3/15 aprilie) — nr. 24 (12/24 iunie).

[3] I.E. Torouţiu, *op. cit.*, II, p. 202—213.

Consistoriul ortodox din Oradea, în fruntea căruia stătea vicarul Miron Romanul, iniţie cîteva acţiuni de mare însemnătate, ca cea a strîngerii vestigiilor de veche cultură românească din aceste ţinuturi. Ele adunară un mare număr de documente, a căror catalogare cerea multă muncă şi pricepere. Slavici părăseşte, în iulie 1873, redacţia revistei *Gura satului* şi intră în aceeaşi lună arhivar la Consistoriul din Oradea.[1] Cunoaşte din documente trecutul crişenilor, şi mai tîrziu, cînd scrie despre ei, se întemeiază pe informaţiile culese din arhiva consistoriului orădean. Vicarul de la Oradea făcea din cînd în cînd vizite canonice, şi Slavici îl însoţeşte.[2] Călătoriile acestea prezintă, sub raport literar, o importanţă excepţională. Acum şi în aceste împrejurări întîlneşte mulţi „Popa Tanda" copleşiţi de sărăcie.

Epoca şederii la Arad şi Oradea marchează trecerea la publicistica militantă. Se cuvine pomenită în acest sens corepondenţa din *Albina*, în care ia atitudine împotriva practicilor guvernului în instalarea notarilor, prin mijlocirea cărora căuta să scoată limba română din administraţia comunelor. Slavici indică Şiria ca un centru de rezistenţă împotriva politicii de deznaţionalizare. „Cînd noi românii — scrie Slavici — vom fi pierdut poziţiunea de la Şiria, vom pierde cauza la Rudna, apoi la Ienopole şi în fine chiar şi la Buteni."[3] Cel mai important articol este *Ad rem*, publicat în *Lumina* din Arad, în care Slavici sfătuieşte viitorului episcop, ce urma să fie ales aici, să nu umble pe „căi ocolite în lucrarea politică"[4]. Îl avea în vedere pe Miron Romanul, superiorul său. *Ad rem* stîrni o adevărată furtună — cea dintîi din activitatea ziaristică a lui Slavici. *Albina* ia atitudine împotriva opiniilor exprimate în articol[5], reprodus, fără comentarii, şi în *Telegraful român*.[6] Discutară articolul şi alte ziare de peste munţi. Slavici publică în *Telegraful român*[7] pamfletul *Domnul Babeşiu*, îndreptat împotriva directorului *Albinei*, care stă, prin ironia muşcătoare, alături de filipicele lui Eminescu contra liberalilor.

Consecinţa imediată a intrării în conflict cu unii fruntaşi români de peste munţi a fost pierderea slujbei. Grav bolnav, pleacă la Viena,

[1] *Arhiva — I — 138/873, nr. 1.055*, Episcopia ortodoxă, Arad.

[2] George Ştefanu, *Mezieşiu, 18 iulie 1873*, în *Lumina*, II (1873), nr. 45 (2/14 august).

[3] I.S[lavici], *Arad, în 6/18 mai 1873 (Alegerea de notariu comunal în opidul unu Şiria)*, în *Albina*, VIII (1873), nr. 35 (13/25 mai).

[4] *Lumina*, II (1873), nr. 64 (18/30 octombrie).

[5] *Aradu, 30 octombrie 1873*, în *Albina*, VIII (1873), nr. 81 (21 octombrie/2 noiembrie).

[6] *Telegraful român*, XXI (1873), nr. 85 (21 octombrie/2 noiembrie); nr. 86 (2 octombrie/6 noiembrie).

[7] *Idem*, nr. 85 (21 octombrie/2 noiembrie).

unde se internează în spital. Lupta nu o abandonează. Într-o suită de articole, *Păcatele ocîrmuirii noastre*, publicate tot în *Telegraful român*, învinuieşte pe aceiaşi conducători români că se îndepărtaseră de lupta poporului.[1] Slavici se întîlnea în atitudinea sa politică cu Sigismund Borlea, deputatul dietal, unchiul său, care critica, în termeni foarte asemănători, aceleaşi realităţi social-politice de peste munţi.

Concepţia politică a lui Slavici apare, la această dată (1874), conturată în liniile ei generale, şi de la studiul social ajunge la articole ca *Ad rem* şi *Păcatele ocîrmuirii noastre*, şi la *Domnul Babeşiu*, pamfletul politic. Are loc, paralel, apropierea de sibieni, ca de aici înainte să ducă împreună lupta pentru îndeplinirea hotărîrilor luate în 1871 la serbarea de la Putna.

Orientarea politică a lui Slavici era de natură să-i aducă prin ea însăşi duşmănii. Se adaugă la aceasta şi felul cum înţelese să poarte discuţiile în presă, care nu i se putea trece cu vederea. Era cu neputinţă să mai găsească o ocupaţie pe placul său, şi cu atît mai puţin în presă. Slavici trece Carpaţii în octombrie 1874 şi, după un scurt popas la Iaşi, se stabileşte la Bucureşti. Comisia documentelor Hurmuzachi, formată din D.A. Sturdza, M. Kogălniceanu, Th. Rosetti şi A. Odobescu, şi al cărei secretar este numit, hotărăşte să înceapă tipărirea cu volumul VII, în care intrau documentele privind răpirea Bucovinei. Se împlinea un veac de la anexarea Bucovinei, şi stăpînirea austriacă pregătea, pentru 1875, mari festivităţi, spre a demonstra că provincia devenise germană. Comisia hotărî să scoată şi separat, în broşură şi în traducere românească, documentele mai importante. *Răpirea Bucovinei după documente autentice*, broşura întocmită de Slavici sub supravegherea lui M. Kogălniceanu, apare în aprilie 1875, şi tot atunci se dă şi o versiune franceză a ei.[2] Broşura este trecută în Bucovina, încă în mai, şi autorităţile austriece se alarmară, ordonînd confiscarea ei.[3] Slavici se întîlneşte cu Eminescu şi în această acţiune politică. Serbările „seculare" se ţinură în octombrie 1875, şi Eminescu primeşte să treacă în Bucovina un mare număr de broşuri, pe care le împarte la Cernăuţi în timpul festivităţilor. Impresia provocată a fost profundă, căci broşura denunţa politica anexionistă a Austriei cu documente scoase din arhivele imperiului şi aparţinînd diplomaţiei cezaro-crăieşti.

Slavici desfăşoară o activitate susţinută la *Comisia documentelor Hurmuzachi* mai multe decenii. El primeşte în cîteva rînduri sar-

---

[1] *Telegraful român*, XXII (1874), nr. 24 (24 martie/5 aprilie) — nr. 26 (30 martie/11 aprilie).

[2] *Rapt de la Bukovine d'après des documents authentiques*, Paris, 1875.

[3] T. Bălan, *Procesul „Arboroasei" 1875—1878*, Cernăuţi, 1937, p. 71.

cina să viziteze monumentele istorice și să facă rapoarte. Călătoriile prin țară îi înlesnesc cunoașterea trecutului, dar și a vieții țărănimii. Din lectura documentelor și din cercetările pe care le întreprinde spre a clarifica unele probleme dobîndește o cunoaștere temeinică a istoriei poporului român. Puțini sînt scriitorii, nu numai de la noi, ci și de aiurea, care să aibă o privire mai cuprinzătoare asupra istoriei naționale. Cunoașterea istoriei naționale alimentează, cu o largă informație, studiile sale, precum și articolele, scrise pe cele mai diverse teme. Cunoașterea documentelor stă și la baza teatrului și a romanelor sale istorice.

Colaborarea la *Timpul*, cu proză, încă din primul număr apărut la 15 martie 1876, a dus la acreditarea opiniei că Slavici a intrat în redacția ziarului conservator încă de la această dată. Conducerea ziarului o luă, în ianuarie 1877, Maiorescu, și abia atunci intră în redacție și Slavici. Cunoaștem acest lucru și dintr-o scrisoare a sa, din 26 ianuarie 1877, către V. Mangra, din Arad, importantă și pentru faptul că arată și ce sarcini își asumă în redacție. „Maiorescu a luat — scrie Slavici — direcția ziarului. Cu aceasta am intrat și eu în redacție, însărcinîndu-mă cu partea literară și cu politica externă, întrucît e vorba numai de rapoarte exacte."[1]

Orientarea politică a ziarului era definită la data intrării lui Slavici în redacție. *Timpul* susținea „vederile" acelei părți a Partidului Conservator, care se declară pentru schimbări în viața societății românești, cu condiția ca ele să se facă într-un timp cît mai îndelungat, spre a nu surpa temeliile vechilor instituții. „Junimiștii" reprezentau și ei în acel moment istoric această direcție. Vremurile erau tulburi și se vorbea de izbucnirea războiului între ruși și turci, cum se și întîmplă cîteva luni mai tîrziu, și la care iau parte și românii. *Timpul* devine sub conducerea lui Maiorescu — care rămîne în fruntea ziarului pînă în aprilie 1877 — un fel de buletin al dezbaterilor din Parlament. Singura rubrică, care prezintă și azi interes, este *Din afară*, întocmită de Slavici, constituind, în realitate, grupaje de articole privind evenimentele din diferite țări. Informația este destul de bogată, scoasă din ziarele străine, îndeosebi germane. Din aprilie, cînd Maiorescu se retrage, ziarul cade — cum îi scrie Slavici lui Negruzzi — „aproape numai în sarcina mea"[2]. Și atunci, în aceste împrejurări, să fie adus în redacție Eminescu, care se afla la Iași, ceea ce se și întîmplă la sfîrșitul lui octombrie 1877.

---

[1] Scrisoare datată: *București, 26 ianuarie 1877*, ms, nr. 50.375, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România.

[2] I. E. Torouțiu, *op. cit.*, II, p. 280.

trimise, iritat, o scrisoare plină de disculpări. Scrisoarea făcu mare plăcere redactorilor, și ei o publicară, cu comentarii, demonstrînd încă o dată că dreptatea era de partea lor.[1] Dar și Eminescu, și Slavici frecventează „Junimea" bucureșteană, ale cărei ședințe se țin în casa lui Maiorescu. Slavici citește în cercul junimist bucureștean, între alte lucrări, și multe dintre nuvelele care îi aduc consacrarea de mare prozator. Aceasta și este de altfel, sub raport literar, una dintre cele mai rodnice etape din creația sa. Situația apare, la prima vedere, paradoxală. Slavici însuși ar putea fi judecat junimist. Un articol, *Iluziuni pierdute*, publicat în 1876 în *Telegraful român*, foarte important pentru cunoașterea opiniilor sale în materie de progres, îl arată criticînd instituțiile din Transilvania în termeni foarte asemănători cu cei ai lui Maiorescu privind formele fără fond.[2] Cercetînd însă mai îndeaproape poziția lui Slavici, se observă numaidecît că prin critica sa nu urmărește, ca Maiorescu, să denigreze instituțiile pretins liberale, ci caută să lovească în aceia care, deși cu rol de seamă în conducerea lor, întîrziau să le pună în slujba ridicării economice și culturale a poporului. Deosebirile sînt esențiale, și, pornind de aici, Slavici evoluează în privința „junimismului", spre separarea, categorică, între „Junimea", ca reuniune literară și „Junimea", ca fracțiune politică a Partidului Conservator. „Cu, ori fără voia d-voastre — declară Slavici în una din scrisorile trimise lui Maiorescu din Sibiu — «junimist» azi mai are și un înțeles *politic*, și e cestiune de onestitate să vă mărturisesc că în înțelesul acesta noi, deși amici literari ai «junimiștilor» de peste Carpați, nu sîntem «junimiști». Credeam, însă, că e de prisos să vi-o spun aceasta, deoarece o știți de mult."[3]

Concepția politică a lui Slavici se lărgește considerabil între anii 1875 și 1884, și el discută problemele nu din perspectiva provinciei sale, cum făcuse mai înainte, ci a intereselor întregului popor român. Apare dominantă în articolele sale de acum ideea că românii de dincoace de Carpați deveniseră partea cea mai cultă a poporului român și că aveau menirea să creeze o viață „comună" pentru toți românii, indiferent de stăpînirile sub care stăteau unele provincii. Concepția lui Slavici privitoare la unitatea culturală a tuturor românilor se concretizează în lozinca mobilizatoare pe care o va susține mai tîrziu: „Soarele, pentru toți românii, la București răsare".

[1] *București, 21 iunie/3 iulie*, în *Timpul*, IV (1879), nr. 137 (22 iunie).

[2] *Telegraful român*, XXIII (1875), nr. 72 (11/23 septembrie); nr. 74 (18/30 septembrie); nr. 79 (5/17 octombrie).

[3] Scrisoare datată: *Sibiu 2/14 noiembrie 1889*, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, S $\frac{60\ (25)}{XVII}$. Sublinierea în text.

Slavici dorea ca statul român să joace un rol important chiar și în viața celorlalte popoare din această parte a Europei: „Aici, între hotarele strîmte ale țării românești — scrie Slavici în 2 noiembrie 1879 — trebuie să se adune capitalul de cultură, din care au să se împrumute frații noștri de prin țările de primprejur dimpreună cu celelalte popoare, mai înapoiate decît noi".[1]

Cînd Slavici ia conducerea *Tribunei*, în aprilie 1884, pleacă de la convingerea, formată în anii activității de la *Timpul*, că românii din provinciile supuse diferitelor stăpîniri străine rămăseseră în urmă, mai ales sub raport cultural, și că se impunea susținerea, pe toate căile, a unei cît mai largi mișcări de afirmare. Cotidianul sibian declară, încă din primul număr, că apără programul Conferinței naționale din 1881, care prevedea, între altele, pentru etapa de atunci: autonomia Transilvaniei, adoptarea pasivismului ca tactică de luptă, încredere nelimitată în Curtea din Viena. Cum și Partidul Național Român se declară pentru programul din 1881, stăruie părerea că *Tribuna* a fost organul de presă al acestuia, ceea ce este inexact. Avem în vedere epoca 1884—1896, singura din existența ziarului care interesează și istoria literară. Deosebirile foarte mari între tribuniști și Partidul Național Român au la bază interpretarea, diferită, a punctelor din programul amintit. Să ne oprim fie și numai la una dintre ele cea privitoare la *pasivism*. Partidul Național Român se declară pentru această tactică spre a sili guvernele maghiare la concesii. Tribuniștii sînt pentru neparticiparea la viața parlamentară, încredințați că puneau poporul la adăpost de irosirea forțelor în campanii electorale al căror rezultat era dinainte hotărît. Cereau, în schimb, ca acele forțe, care s-ar fi irosit în zadar, să fie folosite în ridicarea economică și culturală, îndeobște a țărănimii. „Împrejurările sunt grele — scrie Slavici încă în primele luni, în unul din articolele sale— suntem loviți în drepturile noastre, suntem asupriți, suntem jigniți în dezvoltarea noastră culturală; nu putem conta pe sprijinul nimănui. Îndoite și întreite prin urmare trebuie să ne fie încordările noastre. Trebuie să facem cu orice preț poporul nostru capabil de rezistență. Trebuie să facem ca moralitatea să prindă rădăcini afunde în inima poporului nostru; trebuie să-i dăm lumina ce se cere în timpul în care trăim și să i deschidem calea pentru bunul trai material."[2] Tribuniștii se declară pentru *pasivism*, ca tactică politică față de guvernele maghiare,

[1] [I. Slavici], *București, 1 noiembrie/13 noiembrie 1879*, în *Timpul*, IV (1879), nr. 242 (2 noiembrie).

[2] [I. Slavici], *Sibiu, 15 iunie st.v.*, în *Tribuna*, I (1884), nr. 51 (16/28 iunie).

dar nu sînt pasivi față de situația grea a poporului, ci dimpotrivă desfășoară o vastă activitate și în direcții multiple, ale cărei scopuri sînt definite cît se poate de limpede.

Orientarea politică a *Tribunei* o dă Slavici, și ea se impune prin orizontul larg, care situează lupta tribuniștilor în plan național. Ei acționează încă de la început pentru solidaritatea românilor de peste munți și nu admit în coloanele ziarului disputele confesionale și nici cele privind problemele de limbă, foarte iritante la acea dată. Considerară ca mai importante decît disputele măsurile practice și adoptară ortografia fonetică, în uz dincoace de Carpați, dînd cea mai grea lovitură latinismului. Tribuniștii desfășoară o vastă activitate în vederea adoptării unei tactici unice de luptă, *pasivismul*, dar în sensul arătat mai sus. Se explică de ce declară deschis că *Tribuna* nu putea fi „organul *autorizat*" și „nu a vorbit niciodată și nici că a putut vorbi *în numele* Partidului Național"[1].

Orizontul larg în orientarea ziarului cerea să se acorde mare atenție și literaturii. *Tribuna* nu este primul ziar care își deschide coloanele producțiilor literare, dar este cea dintîi publicație politică transilvăneană ce impune ca principiu formarea în jurul său a unui „centru de lucrare" literară, unde să-și dea întîlnire scriitori de peste munți, ca prin conlucrare să ridice literatura de acolo la nivelul celei de dincoace de Carpați. „Vom stărui dar și mai departe — se spune într-un cuvînt către public — să facem cu încetul din *Tribuna* un centru de lucrare literară în care se întîlnesc talentele *de la noi*, lucrează împreună, se încurajează unele pe altele și stabilesc prin lucrarea lor punctul de plecare al dezvoltării noastre literare, care nu poate fi decît în poezia *noastră poporală*."[2] Iată programul unei *Dacii literare* pentru românii de peste munți.

Cotidianul sibian izbutește să realizeze acest program, fiind cea dintîi publicație de peste munți care dă literaturii române un mare scriitor. Îl avem în vedere, firește, pe Coșbuc. Slavici nu desfășoară însă activitate literară susținută, și lucrările pe care le publică în coloanele ziarului *(Pădureanca, Polipul unchiului)* sînt scrise mai înainte. Dar activitatea sa pe tărîm politic este considerabilă. Statisticile nu guvernează lumea, spune un mare poet german, dar ele arată cum este guvernată. Slavici avea obligația, conform *Actului de anga-*

[1] [I. Slavici], *Sibiu, 28 februarie st.v.*, în *Tribuna*, IV (1887), nr. 48 (1/13 martie). Sublinierile în text.

[2] [I. Slavici], *Către publicul român*, în *Tribuna*, I (1884), nr. 201 (21 decembrie/2 ianuarie 1885). Sublinierile în text.

MUGURI.

ALMANACHŬ

PE ANULU 1859.

PRIN

CONLUCRAREA JUNIMEI CLERICALE SI STUDIOSE

A CLASSELORU GIMNASIALE SUPERIORE.

REDATU

DE

EMERICU BASILIU STANESCU.

IN ARADULU VECHIU. 1859.

CU LITERELE LUI LEOPOLDU RÉTHY.

MUS'A ROMANA

ALMANACU BELETRISTICU

PE ANULU 1856.

REDESE

DE

JONU JOVITIA.

POSTA 1856.

CU TIPARULU LUI [illegible]

Publicații literare scoase de junimea română studioasă în anii școlarității lui Ioan Slavici.

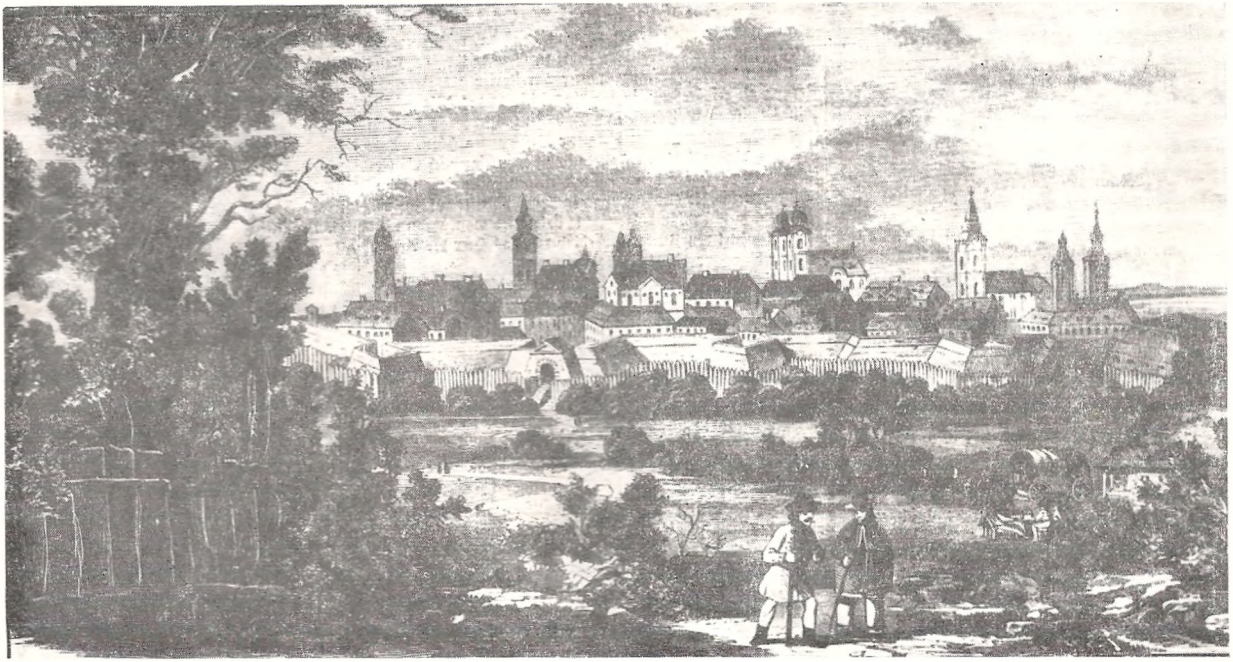

Timișoara la jumătatea secolului al XIX-lea (Stampe, Bibl. Academiei Republicii Socialiste România).

*** *Concertulu urmatu de balu,* ce lu-va arangiá tenerimea romana d'in Tîmisiór'a, se va tiené in suburbiulu Temisiórei Fabricu, in sal'a numita „Tigrulu“ la $^{1}/_{13}$ februariu 1866. Inceputulu la 7 óre sér'a. Bilete de intrare (pentru o fam. 3 fl. pentru o pers. 2 fl.) se potu cumperá la cassa in localitatea „Tigrului“ si la Georgiu Craciunescu profes. de limb. rom. in Tîmisiór'a strad'a Piaristiloru „pér'a de auru“ unde suntu a se adresá si contribuirile marinimóse, despre cari se va face socóta publica in foile nóstre. **Program'a Concertului.** 1. Desteptá-te Romane esecutatu pe note in quartetu vocalu de 34 plugari d'in Chisetêu; D. parocu Trifonu Siepetianu ca conducatoriu. 2. Poesia de Andreiu Muresianu dechiamata de Ioane Slaviciu. 3. Concertu de Beriot esecutatu pe violina de Juonu Siepetianu si acompaniatu pe pianoforte de C. Kunst. 4. Acum e mediulu noptii esecutatu de corulu plugariloru. 5. Piesa romana de Saligny esecutata pe pianoforte de Domnisiór'a Sofi'a Radulescu. 6. Poesîa umoristica de Iosîfu Vulcanu, dechiamata de P. Popoviciu. 7. Potpourri d'in arie romane, esecutatu pe violina de Juonu Siepetianu si acompaniatu pe pianoforte de C. Kunszt. 8. Eu avcamu odata esecutatu de corulu plugariloru.

Programul concertului în care se menționează prima dată numele lui Ioan Slavici în presă. Georgiu Crăciunescu este profesorul de română, pomenit de scriitor în memorialistică, iar Sofia Rădulescu, mama poetului Victor Vlad Delamarina. Corul de la Chizătău, menționat aici, activează și astăzi (*Concordia*, 1866, nr. 8 din 27 ianuarie/8 februarie).

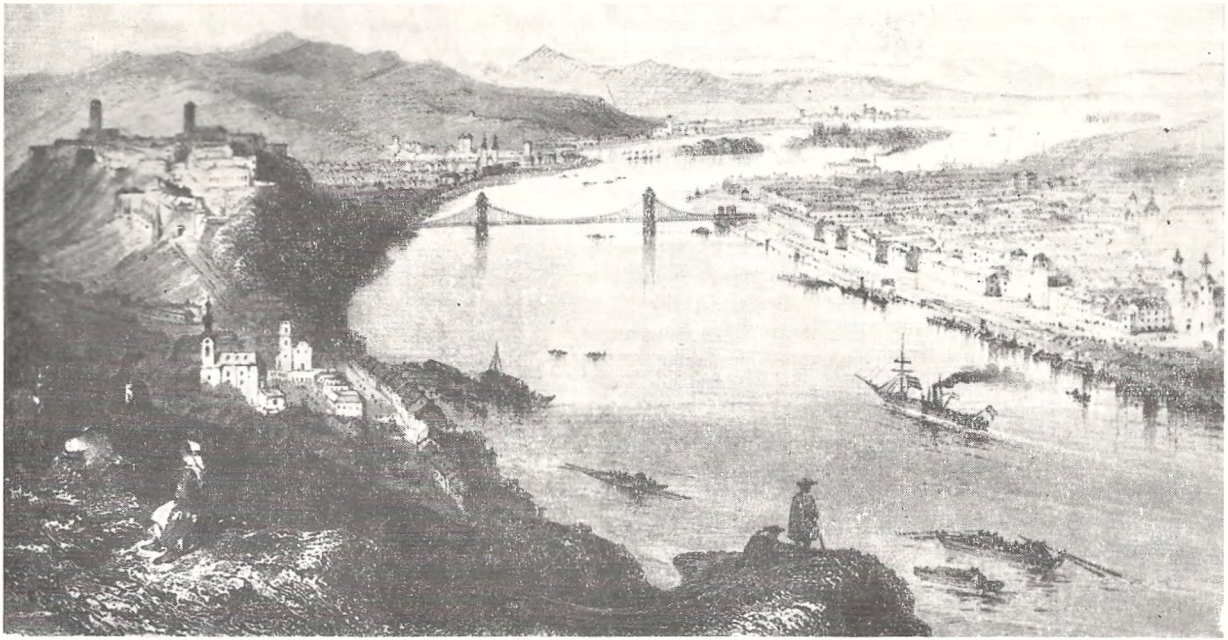

Budapesta la jumătatea secolului al XIX-lea (Stampe, Bibl. Academiei Republicii Socialiste România).

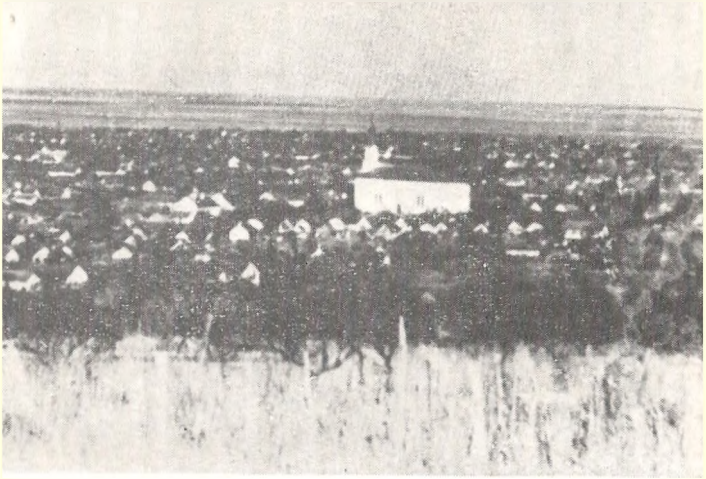

Șiria — panoramă.

Ruinele cetății Șiria.

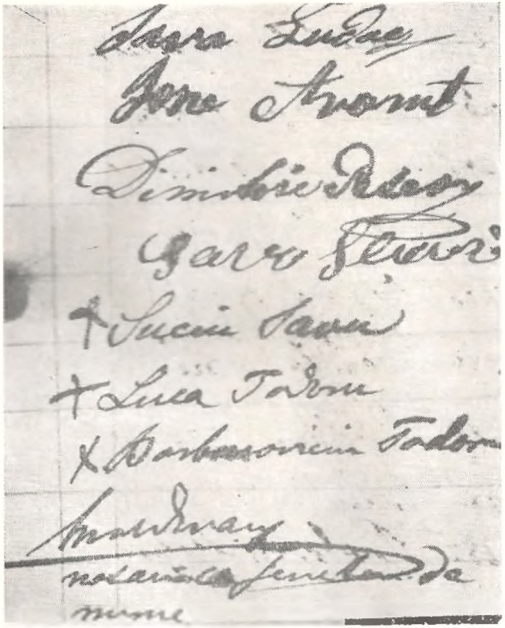

Semnătura lui Savu Slavici pe o cerere adresată primăriei din Șiria.

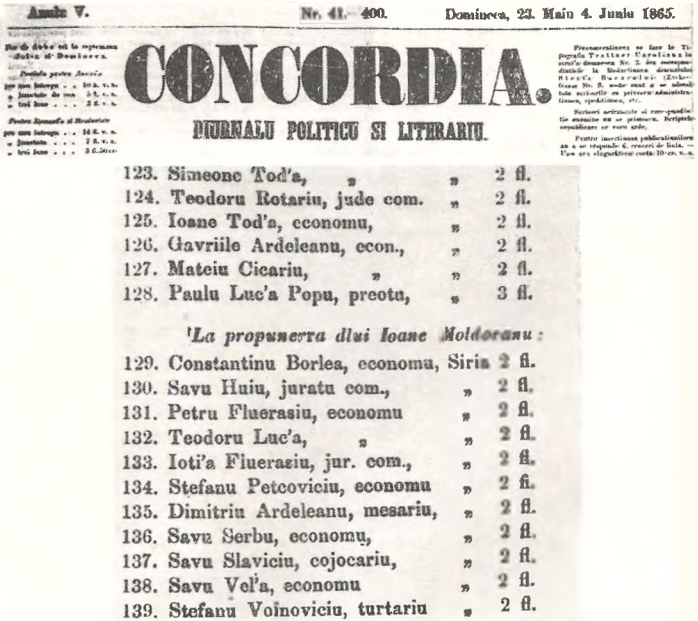

Anulu V. Nr. 41. 400. Domineca, 23. Maiu 4. Juniu 1865.

CONCORDIA.

DIURNALU POLITICU SI LITERARIU.

123. Simeone Tod'a, „ „ 2 fl.
124. Teodoru Rotariu, jude com. „ 2 fl.
125. Ioane Tod'a, economu, „ 2 fl.
126. Gavriile Ardeleanu, econ., „ 2 fl.
127. Mateiu Cicariu, „ „ 2 fl.
128. Paulu Luc'a Popu, preotu, „ 3 fl.

La propunerea dlui Ioane Moldoranu:

129. Constantinu Borlea, economu, Siria 2 fl.
130. Savu Huiu, juratu com., „ 2 fl.
131. Petru Fluerasiu, economu „ 2 fl.
132. Teodoru Luc'a, „ „ 2 fl.
133. Ioti'a Fluerasiu, jur. com., „ 2 fl.
134. Stefanu Petcoviciu, economu „ 2 fl.
135. Dimitriu Ardeleanu, mesariu, „ 2 fl.
136. Savu Serbu, economu, „ 2 fl.
137. Savu Slaviciu, cojocariu, „ 2 fl.
138. Savu Vel'a, economu „ 2 fl.
139. Stefanu Voinoviciu, turtariu „ 2 fl.

Savu Slavici, tatăl scriitorului, este ales, în adunarea din 23—24 mai 1865, „membru ordinariu“ al Asociațiunii naționale din Arad pentru cultura poporului român.

Sigismund Borlea (1828–1883), unchiul lui Ioan Slavici, participant la revoluția din 1848 și apărător al drepturilor românilor în dieta maghiară (după *Familia*, 1867, nr. 14 din 2/14 aprilie).

Aradul la jumătatea secolului al XIX-lea (Stampe, Bibl. Academiei Republicii Socialiste România).

jament, să dea cîte „trei articole de fond pe săptămînă, iar în zilele celelalte material pentru cel puţin trei coloane"[1]. Slavici publică însă nu cîte trei articole pe săptămînă, ci în unele perioade, cîte trei articole în acelaşi număr. El publică, în *Tribuna*, prin urmare, aproximativ 1.500 de articole şi felurite materiale, din care numai puţine apar sub semnătură. O activitate publicistică de atari dimensiuni nu poate fi ignorată. Să indicăm fie şi numai cîteva din temele acestei activităţi: critica măsurilor luate de guvernele maghiare împotriva naţionalităţilor; încredere în autoritatea Curţii din Viena, contrapunere la politica guvernelor de la Budapesta; stăruinţe în direcţia bunei înţelegeri dintre naţionalităţi; sprijinirea, pe toate căile, a acţiunilor întreprinse tot de tribunişti, în vederea punerii instituţiilor în slujba ridicării economice şi culturale a românilor de peste munţi. Explicaţii se cer doar în privinţa atitudinii lui Slavici faţă de monarhia habsburgică, deoarece cele mai grave acuzaţii i s-au adus tocmai în legătură cu ea. Slavici nu este nici cel dintîi, nici cel din urmă luptător de peste munţi care invocă autoritatea „împăratului", şi politica aceasta nu este nici ea întîmplătoare. Şaguna putuse obţine, după 1848, prin „alipirea către tron", unele concesiuni în favoarea românilor de peste munţi. Autoritatea Curţii din Viena slăbi, prin chiar nerespectarea drepturilor — multe, puţine — acordate naţionalităţilor, îndeosebi prin *Diploma* din 1860, la care se referă luptătorii de peste munţi. Slavici invocă numele împăratului ca o ameninţare împotriva guvernelor maghiare şi mai ales avertizează Curtea din Viena că, dacă voia să existe, nu se putea sprijini decît pe naţionalităţi. El condiţionează, prin urmare, însăşi existenţa monarhiei habsburgice de sprijinul naţionalităţilor şi nu uită niciodată să avertizeze că ea nu-l putea primi fără să susţină revendicările acestora. Dar Curtea din Viena nu luă în seamă asemenea avertismente, şi încrederea pe care i-o arăta Slavici începe să se contureze, de pe acum, ca principala eroare în activitatea sa.

Activitatea lui Slavici la *Tribuna* se înscrie ca o continuare, de astă dată pe tărîm practic, a celei anterioare, iar în privinţa instituţiilor, o dezvoltare, în condiţiile luptei cotidiene, a ideilor din *Iluziuni pierdute*. Articole ca *Fumurile aristocratice*[2], *Un cap bisericesc*[3], *Ştiinţă*

[1] I.E. Torouţiu, *op. cit.*, III, p. 134.
[2] *Tribuna*, IV (1887), nr. 255 (10/22 noiembrie).
[3] *Idem*, V (1888), nr. 101 (5/17 mai).

de porunceală[1], *Procesele noastre de presă*[2], *Ajutorul de stat*[3], *Pastorala monseniorului Palma*[4] şi multe altele ar putea figura în antologiile publicisticii româneşti.

Politica tribuniştilor faţă de instituţiile de peste munţi cunoaşte şi un aspect care merită să fie relevat în mod deosebit. Ei nu se limitează la criticarea lor în presă, ci caută să ocupe poziţii în toate instituţiile, spre a determina pe această cale orientarea lor în direcţia luptei pe care o duceau. Slavici ia parte la lucrările Sinodului bisericesc ca deputat mirean şi pune în discuţie probleme de cea mai mare însemnătate privind situaţia şcolii de peste munţi. Politica tribuniştilor faţă de instituţii nu întîrzie să dea rezultate. Slavici este ales în 1887 secretar al Comitetului Central al Partidului Naţional Român. Preşedinte era G. Bariţ. Acesta este momentul în care prozatorul ocupă cea mai înaltă poziţie în luptele politice şi cînd tribuniştii se pregăteau să ia în stăpînire Partidul Naţional Român. Guvernul de la Budapesta avea serioase motive de îngrijorare. Se grăbi să-i intenteze prozatorului un nou proces de presă — al patrulea — şi în 1888 îl întemniţă, pentru un an, la Vaţ. Dar procesele de presă nu puteau schimba orientarea *Tribunei*, şi nici aruncarea în temniţă a directorului său nu mai era în măsură să oprească mişcarea pornită şi susţinută de cotidianul sibian.

Contribuţia lui Slavici ca secretar general al Comitetului Central al Partidului Naţional Român şi după aceea constă în acţiunile pe care le întreprinde pe toate căile în vederea întocmirii unui memorandum spre a fi prezentat Curţii din Viena. Tribuniştii, adică „tinerii", ştiau dinainte că memorandumul va fi respins, dar ei nici nu aşteptau altceva, deoarece scopul lor era să facă o vastă propagandă cu privire la situaţia românilor de peste munţi[5]. Se ştia, pe de altă parte, că o asemenea acţiune supăra guvernele de la Budapesta, care aveau să-şi intensifice persecuţiile împotriva românilor de peste munţi. „Bătrînii", prudenţi, căutară pe toate căile să amîne trecerea la acţiune. „Tinerii" însă duseră o bătălie îndîrjită, chiar împotriva unor conducători ai Partidului Naţional Român, şi în martie 1892 *Memorandumul* se semnă, la Sibiu, iar în mai este dus la Viena de o

[1] *Tribuna*, IV (1887), nr. 281 (11/23 decembrie); nr. 282 (12/24 decembrie).
[2] *Idem*, III (1886), nr. 115 (20 mai/1 iunie); nr. 116 (21 mai/2 iunie).
[3] *Idem*, nr. 124 (31 mai/12 iunie) — nr. 126 (4/16 iunie).
[4] *Idem*, nr. 155 (8/20 iulie); nr. 156 (9/21 iulie).
[5] *Din istoria Transilvaniei*, II, Bucureşti, 1961, p. 260.

deputațiune formată din mai multe sute de persoane. Împăratul nu o primi, iar documentul fu trimis guvernului de la Budapesta, care intentă proces semnatarilor lui. Tribuniștii publicară *Memorandumul* și trecură la acțiuni, spre a-l face cunoscut în lumea întreagă. *Memorandumul* dădea o privire destul de cuprinzătoare asupra situației deosebit de grele în care se aflau românii de peste munți, și nu uită să vorbească nici de situația celorlalte naționalități oprimate din imperiul austro-ungar. Politica guvernelor maghiare — arăta între altele documentul — favoriza „posesorii maghiari față cu clasa română muncitoare"[1].

Cercetătorii au urmărit îndeaproape mersul evenimentelor și nu mai stăruim asupra lor. Meritele tribuniștilor și ale lui Slavici în acțiunea memorandistă nu au fost puse, însă, în lumină așa cum meritau. *Tribuna* devine în acești ani (1891—1895) organul, am zice, central de presă care susține acțiunea memorandistă. Tribuniștii scot acum noi publicații spre a desfășura o vastă agitație în problema națională, *Gazeta Bucovinei* (1891), la Cernăuți, *Foaia poporului* (1892), la Sibiu. Slavici vine la București, încă în martie 1890, câteva luni după ce iese din temniță, și scoate *Corespondența română* (1893). Se întemeie și o revistă literară, *Vatra* (1894), a cărei conducere o luară Slavici, Caragiale și Coșbuc, trecut și el în „țară", în 1889. Foile tribuniste au contribuit într-o măsură imensă, cum încă nu s-a arătat, la pregătirea politică a maselor. Mișcarea de protest, pornită în provinciile românești și peste hotare, unde și-au cîștigat merite deosebite secțiunile din străinătate ale *Ligii culturale*, luă o amploare fără egal de la revoluția din 1848. Avură un rol imens în creșterea spiritului revoluționar și răscoalele țărănești care izbucniră dincoace de Carpați. Poeziile lui Coșbuc *Noi vrem pământ*, *Lupta vieții*, *In opressores*, cea din urmă răspîndită și pe foi volante în mai 1894, în timpul procesului memorandiștilor de la Cluj, reflectă starea de spirit revoluționară.

Vina pentru eșuarea acțiunii memorandiste o poartă, în mare măsură, „bătrînii". Ei dădură curs trimiterii în judecată și se supuseră verdictului de osîndire la temniță. Tribuniștii se declarară împotriva prezentării memorandiștilor în fața instanțelor judecătorești, cărora le contestară dreptul să cheme la bară pe reprezentanții poporului român. Slavici întreprinde acțiuni în această direcție și nu abandonă lupta nici după ce se pronunță sentința. Stărui ca memorandiștii să plece în emigrație, cum și făcură unii tribuniști care semnară *Memo-*

[1] *Memorandumul românilor din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1892, p. 19.

randumul, şi să desfăşoare activitate în străinătate.[1] Articolele sale prin care susţine acţiunea memorandistă au o valoare excepţională, ele marcînd cea mai înaintată poziţie din activitatea sa ziaristică. Astfel, el încadrează lupta românilor de peste munţi, aşa cum face şi presa muncitorească, între marile bătălii de clasă care se duceau în Europa. Slavici scrie, într-un articol, *Rase ori clase?*, publicat în *Corespondenţa română*, că oamenii politici din România şi Ungaria voiau să transforme lupta românilor de peste munţi în luptă de rasă. Cere ca ea să rămînă ceea ce era. „Ei vor, fără îndoială, în deznădăjduirea lor — scrie Slavici — să provoace lupta de rase, fiindcă puţin le pasă ce va urma mai departe; noi însă, cărora ne pasă, trebuie să ne dăm toată silinţa ca lupta să rămînă ceea ce în adevăr este, o parte din marea luptă ce se petrece în Europa între exploatatori şi exploataţi."[2]

Cuvintele lui Slavici au, cum spuneam, o valoare excepţională, în sensul că marchează poziţia cea mai înaintată din activitatea sa ziaristică. Să nu pierdem însă din vedere nici faptul că el conduce, în aceşti ani, mişcarea tribunistă de dincolo şi de dincoace de Carpaţi, şi cuvintele sale constituiră, cum se şi vede, îndreptar de urmat în luptă. Căci acţiunea memorandistă, susţinută de tribunişti, „mobiliză întreg poporul român, într-un vijelios protest, cu largi ecouri peste graniţă, împotriva unei nedreptăţi seculare"[3].

Învăţămîntul este îndeletnicirea pentru care Slavici a simţit mai multă chemare, după literatură şi ziaristică. Începe prin a da lecţii, încă din ultimele clase de liceu, ca apoi, la Viena, să fie angajat la institutul lui Bilca, unde învaţă, scurt timp, şi Macedonski. Funcţionă la Liceul Matei Basarab şi predă româna, obiect nou introdus în liceu, şi filozofia, între 16 octombrie 1875 şi 16 aprilie 1876, cînd este înlăturat.[4] El critică măsurile guvernului liberal într-un studiu, *Radicalismul în cărţile didactice*, publicat în *Convorbiri literare*, în care demonstrează, apelînd la documente, ignoranţa celor care întocmiră

---

[1] G. Bogdan-Duică, *Mici studii istorice, Criza „Tribunei"*, în *Telegraful român*, LXXXVI (1933), nr. 73 (18 noiembrie); nr. 74 (25 noiembrie). Se publică şi scrisori de Slavici către D. Comşa, semnatar al *Memorandumului*, de mare însemnătate pentru înţelegerea atitudinii politice a scriitorului şi a tribuniştilor.

[2] *Corespondenţa română*, I (1893), nr. 23 (12 decembrie).

[3] I. Moga, *Tribuniştii şi mişcarea memorandistă*, în *Gînd românesc*, II (1934), nr. 5 (mai).

[4] *Fond 624. Pachet 80. Dosar 314. Liceul Matei Basarab*, Arhivele Statului Bucureşti.

programele pentru istorie.[1] Cîțiva ani mai tîrziu, în 1880, Slavici intră din nou în învățămînt. Predă la Școala normală pentru învățătura poporului român geografia și româna[2] și apoi și la Azilul „Elena-Doamna", de asemenea româna și geografia, iar la clasele mari și filozofia.[3] Slavici trece ca un „dascăl" eminent și este chemat să-și spună cuvîntul în privința organizării învățămîntului. El se rostește, în repetate rînduri, împotriva deselor reforme și susține că școala își putea îndeplini misiunea numai în măsura în care era pusă în concordanță cu realitățile sociale de la noi și contribuia efectiv la ridicarea culturală a poporului. Slavici acordă mare importanță pregătirii cadrelor didactice și întocmirii de bune manuale școlare. El se asociază, în întocmirea lor, cu Odobescu, apoi și cu I. Manliu. Atunci cînd urmărește să se facă auzit, apelează la presă, și în *Timpul* se pot citi numeroase articole pe teme de învățămînt. Prezintă mult interes *Studiul geografiei în școalele noastre*, prezentare amplă a manualelor de atunci.[4] Slavici se ocupă de metodele de predare specifice acestei discipline și semnalează erorile de informație, nu puține, unele de o gravitate extremă.

Azilul „Elena-Doamna" era un centru școlar important și, începînd din ianuarie 1883, scoate, sub conducerea lui Barbu Constantinescu, săptămînalul *Educatorul*. Contribuția mai importantă la susținerea revistei o aduce Slavici, care publică balade, poezii pentru copii și articole. Aici apar și două din cursurile sale, *Estetica* și *Literatura poporană*. Întîlnim în cel din urmă una din ideile căreia îi dă la *Tribuna* mare dezvoltare, și anume, că punctul de plecare în literatura cultă trebuia să-l constituie creația populară.

Muncind în redacția *Tribunei*, Slavici se oprește și la școală, ca la una din instituțiile cele mai importante de peste munți. Învățămîntul pentru fete era inexistent, și încă în studiul *Despre creștere*, din 1871, el ridică și această problemă. Se ajunse, după multe stăruințe, să se deschidă la Sibiu, în 1883, o școală de fete, a cărei conducere o luă Eleonora Tănăsescu, elevă a lui Slavici la Azilul „Elena-Doamna" și viitoarea sa soție. Slavici predă și el, în anul școlar 1884/1885,

---

[1] *Convorbiri literare*, XI (1877), nr. 6 (1 septembrie).

[2] P. Garboviceanu, *Societatea pentru învățătura poporului român din București cu școalele ei 1866—1906*, București, 1906, p. XLVIII.

[3] E. Grecu, *Azilul «Elena-Doamna» și ajutorul domnesc dat orfanilor*, București, 1944, Anexe 20—22, 24—26.

[4] *Timpul*, VI (1881), nr. 84 (17 aprilie) — nr. 93 (30 aprilie).

lecții de română și geografie.[1] Școala se transformă apoi în Școala civilă (privată) de fete. Educația care se dădea, asemănătoare celei din pensionatele maghiare, cu împiedicarea pe toate căile a intrării în școală a fetelor din clasele „de jos", nu era pe placul tribuniștilor. Slavici critică sever „fumurile aristocratice" și iscă una dintre cele mai furtunoase dezbateri în presă din întreaga sa activitate publicistică.[2] El publică în *Tribuna* cu acest prilej numeroase articole, unele intitulate *Criza Școalei de fete din Sibiu*[3], în care polemizează chiar cu G. Bariț, influențat de cercurile „înalte" de peste munți. Prozatorul apără principiul potrivit căruia școala trebuia să fie pusă în slujba ridicării maselor.

Activitatea cea mai importantă pe tărîm școlar o desfășoară la Institutul „Ioan Ottetelișanu" din Măgurele[4], a cărui conducere o luă în 1894 și în fruntea căruia rămîne pînă în iunie 1908. Institutul se întemeie sub auspiciile Academiei Române, și Slavici întocmi *Programul de studiu* și *Proiectul de organizare*, și tot el aduse la îndeplinire, într-un deceniu de activitate, prevederile lor. Se primiră la Măgurele fete sărace, și învățămîntul avea caracter practic, fără însă a desconsidera pregătirea teoretică. Slavici dădu institutului o organizare foarte interesantă. Fetele erau grupate pe clase, formînd gospodării, care făceau de serviciu, săptămînal, prin rotație, la bucătărie, cămară, ateliere etc. Ele aveau straturi de care se îngrijeau și practicau îndeletniciri casnice. Se preda limba și literatura română, istoria, geografia, botanica, mineralogia, chimia, matematica, precum și o serie de discipline adaptate specificului școlii. Un raport, încheiat în urma unei inspecții la Măgurele, făcută de reprezentanții Ministerului Cultelor și Instrucțiunii consemnează că nu se întîlnea la noi și nici aiurea „o instituțiune mai interesantă, o instituțiune aproape unică în felul ei".[5]

Slavici se dovedi un foarte bun organizator, și după cîțiva ani de muncă îndîrjită institutul fu în stare să se întrețină prin propriile

---

[1] Maria Cosma și Matei Voilcanu, *Avis*, în *Tribuna*, I (1884), nr. 105 (23 august/4 septembrie).

[2] I. Pervain, *Din polemica lui I. Slavici cu A. Mureșeanu și Gh. Bariț*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, Series Philologia. Fasc. 1, Cluj, 1963, p. 93—102.

[3] *Tribuna*, IV (1887), nr. 213 (22 septembrie/4 octombrie); nr. 220 (30 septembrie/12 octombrie), nr. 225 (6/18 octombrie); nr. 226 (7/19 octombrie); nr. 235 (17/19 octombrie).

[4] D. Vatamaniuc, *Contribuția lui Ioan Slavici la organizarea Institutului „Ioan Ottetelișanu" din Măgurele*, în *Revista de pedagogie*, XIV (1965), nr. 9 (septembrie).

[5] *Analele Academiei Române, Seria a II-a, Tom. XXI, 1898—1899, Partea administrativă și dezbaterile*, București, 1899, p. 294.

mijloace. Locuieşte la Măgurele şi consideră colectivul şcolii ca formînd o singură familie. De aici şi rezultatele excelente pe care le obţine. Experienţa lui Slavici de la Măgurele se înscrie ca una dintre cele mai interesante din istoria învăţămîntului nostru.

Activitatea sa de „dascăl" pe la diverse şcoli şi cea de director al unui institut prezintă interes şi sub un alt aspect. El a scris şi o serie de lucrări importante atît pentru cunoaşterea unor instituţii şcolare, cît şi a ideilor sale în materie de educaţie şi învăţămînt. Sînt de pomenit cele două monografii: *Azilul „Elena-Doamna"* (Sibiu, 1884) şi *Institutul „Ioan Ottetelişanu" din Măgurele* (Bucureşti, 1906), precum şi lucrarea *Şcoalele noastre săteşti. Localurile* (Bucureşti, 1890), prezentare documentată a situaţiei materiale a şcolii româneşti de la sfîrşitul veacului trecut. Experienţa de la Măgurele şi-a concretizat-o în mai multe lucrări: *Poveţe pentru buna creştere a copiilor* (1897), *Educaţiunea raţională*, *Educaţiunea morală* şi *Educaţiunea fizică*, publicate în 1909. Slavici arată, în cea dintîi, că întreaga noastră viaţă sufletească este „rezultatul prefacerilor materiale"[1].

Înlăturarea lui Slavici de la conducerea Institutului „Ioan Ottetelişanu", în iunie 1908, este urmarea unor conflicte repetate cu D.A. Sturdza, secretarul-general al Academiei Române, şi ea a avut urmări rele în sensul că se desfiinţă anul de practică, gospodăria se ruină, iar cheltuielile de întreţinere sporiră considerabil. Cîţiva ani mai tîrziu, ele s-au dublat, apoi s-au triplat. Institutul deveni o povară, iar Academia Română căută să renunţe la el. Înlăturarea lui Slavici de la conducerea Institutului „Ioan Ottetelişanu" avu însă urmări rele şi în alte privinţe, deoarece nu mai este primit în învăţămîntul de stat. Astfel, în septembrie 1910 el intră *Oberlehrer* (învăţător superior) la şcolile Comunităţii evanghelice germane, unde predă româna şi geografia.[2] Şcoala era particulară, susţinută de comunitatea germană. Scurtele sumare *(Übersicht)* asupra materiei predate făcute de Slavici arată că el ţinu seama de programa de învăţămînt din şcolile statului.

Orientarea politică a lui Slavici jucă rolul principal atît în conflictul cu conducerea Academiei Române, cît şi în cele ce urmară după înlăturarea sa din fruntea Institutului „Ioan Ottetelişanu". El luă atitudine, încă în 1898, într-o serie de articole, *Criton*[3], *Post scripta*[4]

---

[1] I. Slavici, *Poveţe pentru buna creştere a copiilor*, Bucureşti, 1897, p. 21.

[2] *Bericht über das Schuljahr 1910—1911*, Bukarest, 1911, p. 15.

[3] *Tribuna poporului*, II (1898), nr. 230 (6/18 decembrie) — nr. 235 (13/25 decembrie).

[4] *Idem*, nr. 237 (16/28 decembrie); nr. 238 (17/29 decembrie).

şi altele, publicate în *Tribuna poporului*, împotriva acelora care îi atribuiau lui D.A. Sturdza acţiuni ca cea memorandistă susţinute de tribuniști. Critică necruţător şi partidele politice, în altă serie de articole, *Bizantinisme*[1], apărute tot în *Tribuna*, ca apoi, înainte şi în timpul răscoalelor ţărăneşti din 1907, să facă vinovaţi pentru situaţia grea a maselor muncitoare atît partidele politice, cît şi reprezentanţii administraţiei de stat. Slavici osîndeşte într-un articol, *Liberalism şi democraţie*, din august 1907, „sistemul reprezentativ" atît din România, cît şi din Ungaria, pe care îl califică „o minciună", deoarece nu reprezenta „întreaga obşte" şi favoriza ridicarea elementelor descompuse ale societăţii.[2] Acum se stabileşte şi înţelegerea între Slavici, E. Brote, R. Ciorogariu şi V. Mangra, consemnată într-un document, din care se vede că ei considerau problema agrară, nu una de partid, ci de conservare naţională. Se prevedea, la punctul 2, luarea de iniţiative pentru intrarea în legătură cu Partidul Socialist din Ungaria şi colaborarea cu acesta.[3] Între cele 9 puncte ale înţelegerii figurează şi sprijinirea *Tribunei* din Arad. Colaborarea lui Slavici este dintre cele mai susţinute. Se cuvine să menţionăm fie şi numai un articol, *Socialismul*, apărut în iunie 1907, prin urmare cu puţin înainte de semnarea înţelegerii de la Găiceana. „Socialism în înţelesul cel adevărat şi bun al cuvîntului — scrie Slavici — e purtarea de grijă a tuturora, ca fiecare să se poată bucura de viaţă potrivit cu firea lui individuală."[4]

Critica claselor exploatatoare, îndeosebi a moşierimii, îmbracă forme violente. „Pe o singură moşie din România — scrie Slavici — sunt mai multe bălării decît în întreaga Elveţie şi într-o singură curte de conac boieresc e mai mult gunoi decît în toate coteţele din Elveţia."[5] Cuvinte ca acestea nu puteau fi trecute cu vederea.

Îndată după înlăturarea de la Institutul „Ioan Ottetelişanu" din Măgurele, ia conducerea ziarului *Minerva*. Cotidianul se întemeie ca organ al „intereselor generale" şi cu menirea de a servi „î tregului neam românesc"[6]. Slavici acordă mare atenţie problemei agrare[7] şi de

[1] *Tribuna poporului*, III (1899), nr. 90 (9/21 mai) — nr. 93 (12/24 mai).

[2] *Tribuna*, XI (1907), nr. 170 (1/14 august), nr. 171 (2/15 august).

[3] M. Constantinescu, *Un document inconnu (5—9 août 1907) concernant la lutte nationale de libération des roumains de Transylvanie*, în *Revue roumaine d'histoire*, tom. IV (1965), nr. 3, p. 571—576.

[4] *Tribuna*, XI (1907), nr. 133 (16/29 iunie).

[5] I. Slavici, *Practica religioasă*, în *Tribuna*, XI (1907), nr. 220 (6/19 octombrie).

[6] *Minerva*, I (1908), nr. 1 (13 decembrie).

[7] *Idem*, I (1909), nr. 285 (29 septembrie).

asemenea vieții muncitor imii de care condiționează însăși existența societății românești. „Azi, cînd trebuințele de tot felul sunt sporite peste măsură — scrie Slavici în articolul *Mișcarea muncitorilor noștri* — nu sună nici o vorbă atît de bine ca «muncitor», căci muncitorii sunt cei ce creează mijloace pentru satisfacerea trebuințelor noastre."[1] Muncitorimea este recun oscută ca „parte nedespărțită din trupul național", și de aici decu rg toate celelalte — dreptul la o viață mai bună, deplină libertate de asociere, recunoașterea, ca legitime, a formelor ei de luptă. Într-un alt articol, *Iviri simptomatice*, Slavici declară că „nici socialism ul nu mai e azi păcat"[2].

Mărturii ca cele de mai sus nu duc la concluzia că Slavici devenise socialist. El arată, încă în articolul *Socialismul*, că prin „manifestațiuni impozante, prin greve și mișcări violente" se puteau cuceri „legi ocrotitoare", dar nu credea că cei siliți să le acorde puteau fi constrînși să le și respecte. Slavici nu era pregătit să vadă în muncitorime o forță în primul rînd politică. Atenția sa se îndreaptă cu deosebire în direcția revendicărilor economice, care preocupau stăruitor și mișcarea muncitorească. Situarea sa pe poziții foarte apropiate de cele ale mișcării muncitorești este urmarea recunoașterii acesteia ca „parte din trupul național" și a întîlnirii cu muncitorimea în lupta împotriva acelorași rele, care măcinau atît România, cît și Austro-Ungaria.

Orientarea spre masele producătoare, critica necruțătoare a claselor conducătoare, recunoașterea muncitorimii ca o forță socială, cu rol hotărîtor în societate, interesul arătat socialismului făcură ca încă de la sfîrșitul anului 1909 Slavici să fie înlăturat de la conducerea ziarului. Mai fu învinuit și de alunecarea în pesimism, spre a se explica anume că atitudinea sa ieșea dintr-o deformare a viziunii asupra societății. Slavici răspunde într-un articol, *Pesimismul meu*[3], în care arată că dezvăluirea relelor sociale nu ieșea, cum nu ieșea nici la Eminescu, din neîncredere, ci dimpotrivă, din încredere în acele forțe ale poporului în stare să pună stavilă relelor care măcinau societatea.

Slavici întemeiază îndată după înlăturarea sa de la conducerea *Minervei*, asociindu-și-l și pe E. Brote, o agenție de presă, *Corespondența română*, și în mai 1910 era la Budapesta, spre a intra în legătură cu agențiile de presă din Europa.[4] Se iscă peste munți, tocmai

[1] *Minerva*, I (1909), nr. 308 (22 octombrie).
Idem, nr. 88 (14 martie).
Tribuna, XIV (1910), nr. 28 (7/20 februarie).
[4] Scrisoare datată: *Budapesta, 1910, 14 mai st.n.*, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. nr. 52.366

acum, un conflict violent între „tineri", grupaţi în jurul *Tribunei*, şi care se orientau spre România, şi unii „bătrîni" din conducerea Partidului Naţional Român, care, părăsind *pasivismul*, se pregăteau pentru alegeri. Unii „bătrîni" duceau în taină tratative cu guvernul maghiar, spre a obţine cît mai multe locuri în dietă.[1] Partidul Naţional Român suferi în alegeri, care se ţinură în iulie 1910, o grea înfrîngere, şi cum şi V. Mangra, prieten apropiat al lui Slavici, trecu în tabăra guvernamentală, prozatorul este învinuit şi el de „trădare". Se porneşte împotriva lui prima mare campanie de presă. Dar Slavici nu are, hotărît, amestec în trecerea lui Mangra la guvernamentali, iar pe de altă parte, nu această trecere a determinat înfrîngerea „deputaţilor naţionali", ci aplicarea, prin dispoziţiile guvernului maghiar, a unui sistem electoral, care ducea la înlăturarea naţionalităţilor din viaţa politică. Orientarea politică a lui Slavici, în al treilea rînd, nu se schimbă după „trădare", şi el critică necruţător, ca şi mai înainte, politica guvernelor maghiare faţă de naţionalităţi, dar şi pe unii fruntaşi, care nu înţelegeau să dea Partidului Naţional Român o bază de masă şi făceau „un fel de sport pe spinarea poporului român"[2]. Campania de presă are consecinţe grave pentru Slavici. Activitatea agenţiei de presă este sistată şi curînd Slavici îşi vinde cărţile şi mobila pentru „pînea de toate zilele a numeroasei sale familii"[3].

Comunitatea evanghelică germană crede că Slavici putea fi folosit, mai ales în situaţia în care se găsea, şi în acţiuni în afara şcolii. Ea hotărî, în înţelegere şi cu Legaţia austro-ungară din Bucureşti,

[1] I. Mihu, *Spicuiri din gîndurile mele*, Sibiu, 1938. Se publică un bogat material informativ.

[2] I. Slavici, *Păcatele vieţii noastre comune*, în *Telegraful român*, LVIII (1910), nr. 75 (15/28 iulie).

[3] R. Ciorogarlu, *Spre prăpastie*, Arad, 1911, p. 35. Slavici se căsătoreşte, în 18 martie 1886, a doua oară, la Sibiu, cu Eleonora Tănăsescu, din Ploieşti, născută în 1861, fostă elevă a sa la Azilul „Elena-Doamna". Au şase copii: Titu Liviu, născut în Sibiu, în 11 noiembrie 1886 şi mort în Bucureşti, în 8 aprilie 1966; Lavinia Ioana Iosefina, născută în 19 ianuarie 1889, la Vaţ, unde Slavici îşi ispăşea anul de temniţă, decedată în Bucureşti, în iunie 1967; Ion Marcel, născut în Bucureşti, în 19 iunie 1890; Fulvia, născută tot în Bucureşti, în 19 septembrie 1891 şi căsătorită, în 14 iunie 1919, cu profesorul Scarlat Struţeanu; Elena, născută în 8 octombrie 1894, la Măgurele, unde Slavici funcţiona ca director al Institutului „Ioan Ottetelişanu", şi Livia Ioana, născută, tot la Măgurele, în 22 ianuarie 1897 şi moartă în Bucureşti, în 9 octombrie 1951. Eleonora, soţia scriitorului, moare în Bucureşti, în 12 iunie 1941. Familia lui Slavici se continuă, în linie bărbătească, prin Dan, fiul lui Ion Marcel şi al Eufemiei, născut în 11 octombrie 1920, în Bucureşti. (Informaţiile le luăm din registrele de stare civilă ale Sfatului popular Sibiu, ale sfaturilor populare ale raioanelor oraşului Bucureşti şi ale Sfatului popular al comunei Măgurele.)

să scoată un ziar care să facă propagandă în vederea intrării României în război alături de Puterile Centrale. *Ziua*, noul cotidian bucureștean, începu să apară încă la sfîrșitul lui iulie 1914, și Slavici fu chemat să acopere cu numele său această întreprindere. Scriitorul nu putea, în situația în care se afla, să refuze, dar nu există indicii că ar fi făcut-o de bunăvoie. *Epoca*, *L'Indépendance roumaine* și cu deosebire *Neamul românesc* îl atacă violent, învinuindu-l, pentru a doua oară, de „trădare". Activitatea lui Slavici se impune să fie judecată după materialele pe care le publică. Se desprinde din articolele sale ca dominantă combaterea cu energie a propagandei de război. Slavici pornește de la convingerea că războiul aducea numai nenorociri și cere păzirea strictă a neutralității. Considera că România, țară mică, nu putea hotărî soarta războiului, dar că acesta putea pricinui maselor muncitoare din România mari suferințe. Între articolele lui Slavici din *Ziua* pe această temă și cele din presa muncitorească există mari asemănări. Cînd, în mai 1915, guvernul interzice manifestațiile muncitorimii bucureștene împotriva războiului, Slavici critică măsurile luate împotriva acesteia. „Căci voința poporului — scrie Slavici într-un articol intitulat semnificativ *Glasul poporului* — nu se schimbă de azi pe mîne. Conștiința lor [a muncitorilor] e luminoasă și văd limpede și bine unde este primejdia pentru țară."[1]

Orientarea pe care o dă Slavici ziarului și îndeosebi transformarea lui într-o tribună antirăzboinică nu convenea celor care îl susțineau. Puterile Centrale cerură permisiunea să treacă prin România în Turcia materiale de război. Slavici fu „sfătuit" să stăruie în acest sens, ca prin mijlocirea ziarului să determine guvernul român să accepte propunerea. Dar Slavici refuză categoric. Contele Apponyi, primul-ministru maghiar, rosti în 19 iunie 1915 o cuvîntare insultătoare la adresa poporului român. Slavici publică în *Ziua* un articol *Pace bună*, în care supune unei critici necruțătoare politica Austro-Ungariei față de românii de peste munți. „Pînă azi — scrie Slavici — popoarele nemaghiare din Ungaria voiesc ÎMPĂCĂCIUNE: a cui va fi vina, dacă va veni odată un timp cînd ele vor voi MAI MULT, CHIAR TOT ce TREBUIE SĂ VOIASCĂ?"[2]. Cîteva zile mai tîrziu, în 13 iulie, *Ziua* anunța că Slavici, directorul ziarului, plecase în concediu și cerea ca toate materialele să se trimită pe adresa secretariatului de redacție.[3]

[1] *Ziua*, I (1915), nr. 297 (2 iunie).
[2] *Idem*, nr. 323 (28 iunie). Sublinierile în text.
[3] *Idem*, nr. 338 (13 iulie).

Concedierea lui Slavici devenise publică, de vreme ce *Epoca* informa, într-un articol, *Concedierea d-lui Slavici*, asupra acestui lucru.[1] Arestarea sa, îndată ce România intră în război, nu apare justificată. El credea sincer că apăra, cu mijloacele pe care le avea la îndemînă, interesele poporului român.

Slavici iese din temniţă cu puţin înainte de ocuparea Bucureştilor de trupele germane. Rămas sub ocupaţie, el critică, cum rezultă atît din memorialistică, cît şi din documente, administraţia germană, iar cînd un ofiţer german, căpitanul Kremnitz, fiul Mitei Kremnitz, îşi manifestă dorinţa să-l întîlnească, nu acceptă, văzînd în el un reprezentant al autorităţilor de ocupaţie.[2] *Comunitatea evanghelică germană* nu-i plăteşte leafa pentru timpul cît stă închis. Şcolile acesteia îşi reîncepură, în martie 1917, activitatea întreruptă de război, dar Slavici, deşi vechi cadru didactic, nu mai este chemat să-şi reia catedra de limba şi literatura română.

Comandatura imperială preia ziarul *Bukarester Tageblatt*, întemeiat în Bucureşti încă în 1878, îl transformă într-un buletin în care publică ordonanţele şi dă şi o ediţie românească. Slavici corectează traducerea românească, primind vreo 500 de lei pe lună, din care îşi întreţine soţia şi cei şase copii. Munca aceasta ingrată o face din decembrie 1916 pînă în februarie 1917, interval în care nu publică în *Gazeta Bucureştilor* nici un articol. Atitudinea este semnificativă şi învinuirea de „colaboraţionism", cînd nu urmărea decît să-şi cîştige pîinea, se cuvine calificată, în termeni foarte blînzi, ca nedreaptă.

Gazeta Bucureştilor apare, din 7 martie 1917, ca „foaie românească", sub ocupaţia germană. Ziariştii rămaşi în Bucureşti colaborează la ziar, şi Slavici, Arghezi, Dem. Teodorescu, D. Karnabatt şi ceilalţi nu aveau intenţii „trădătoare de neam". Ziariştii de la *Gazeta Bucureştilor* intră în legătură cu funcţionarii români din ministerele din Bucureşti şi în înţelegere cu aceştia comunică ştiri[3] ca cea a neplăţii drepturilor familiilor demobilizaţilor, grade inferioare, care determină manifestaţii de stradă, silind administraţia de ocupaţie să respecte convenţia de la Haga şi să achite şi acestor familii drepturile cuvenite. *Gazeta Bucureştilor* publică şi comunicatele româneşti de pe front, în care nemţii sînt numiţi „inamicul", „duşmanul" şi aşa mai departe.

---

[1] *Epoca*, XXII (1915), nr. 198 (21 iulie).

[2] I. Slavici, *Închisorile mele*, Bucureşti, 1921, p. 236.

[3] *Gazeta Bucureştilor*, I (1917), nr. 151 (16 mai).

Adevărul avea dreptate, considerînd *Gazeta Bucureștilor* „expresia opiniei publice din teritoriul vremelnic ocupat"[1].

Cînd Slavici își oferi colaborarea la *Gazeta Bucureștilor* credea că putea aplica și de astă dată tactica de la *Ziua*. Se angajează să dea cîte 3 articole de fond pe săptămînă. Statistica este aici cu deosebire edificatoare. Slavici ar fi trebuit să dea, între 10 martie și 17 septembrie 1917, cît timp colaboră la ziar, ceva sub o sută de articole. Nu publică însă decît vreo 52 sub semnătură, și sînt de considerat tot ale lui alte cîteva, nesemnate. Activitatea sa la ziar a fost supusă unei supravegheri severe din partea cenzurii autorităților de ocupație, care i-a ciopîrțit articolele, iar cînd aceasta n-a fost posibil a oprit publicarea lor.

Există în *Gazeta Bucureștilor* un număr de articole, nu prea mare, în care Slavici face referiri favorabile la Puterile Centrale, referiri însă care se întîlnesc și la ceilalți colaboratori ai ziarului și unele chiar și în alte publicații. Multe dintre aceste referiri au în vedere succesele Puterilor Centrale pe front, mai ales în prima parte a războiului, cînd mulți erau încredințați de victoria germanilor. Altfel, Slavici critică, cum făcuse și mai înainte, clasele stăpînitoare, deplînge suferințele aduse de război pe care le îndurau masele muncitoare. Se dezvăluie însă în activitatea sa publicistică și un aspect nou, pe care nu l-am întîlnit mai înainte. Avem în vedere critica imperialismului britanic, care formează obiectul celor mai multe dintre aceste articole. Caracterizează politica Angliei ca a unei țări care „niciodată nu *aduce*, ci numai *primește* jertfe"[2]. Articolele se intitulează, semnificativ, *Nesațiul englezesc*, *Drumurile Angliei*, *Mercenarii Angliei*, *Anglia — sac fără fund*.[3]

Slavici salută, într-un articol din 4 aprilie 1917, *Rusia cea nouă*, revoluția proletară.[4] După această dată, articolele îi sînt date rar ca editoriale, iar în 17 septembrie se pune capăt colaborării sale la ziar. Se încheie și ultima etapă a activității ziaristice a lui Slavici, desfășurată pe întinderea a aproape o jumătate de veac.

Existau suficiente dovezi cu privire la conduita sa politică, și ele nu erau necunoscute. Dimpotrivă, i se aduse la cunoștință că nu va fi arestat. Și totuși, în 18 ianuarie 1919, cînd împlinea 71 de ani,

---

[1] *Procesul ziariștilor la Curtea marțială*, în *Adevărul*, XXXII (1919), nr. 10.721 (4/17 martie).

[2] I. Slavici, *Jertfele Angliei*, în *Gazeta Bucureștilor*, I (1917), nr. 179 (14 iunie). Sublinierile în text.

[3] *Gazeta Bucureștilor*, I (1917), nr. 77 (18 martie); nr. 96 (7 aprilie); nr. 95 (5 aprilie); nr. 91 (1 aprilie).

[4] *Idem*, nr. 94 (4 aprilie).

este ridicat de la locuința sa și dus la Văcărești. Întemnițarea ziariștilor și apoi judecarea și condamnarea lor era o tactică prin care se încerca să se abată atenția de la adevărații „colaboraționiști". Știa acest lucru pînă și *Universul*.[1] Fură întemnițați și muncitorii, în frunte cu I.C. Frimu. Slavici evocă în *Închisorile mele* întîlnirea sa, din nou, cu mișcarea muncitorească și manifestă simpatie față de socialiștii deținuți, refuzînd asemenea acestora să semneze petiția de grațiere. Guvernul uzează de acest procedeu, pentru a nu acorda amnistia generală, așa cum cereau socialiștii. „În vremurile acestea — scrie *Socialismul* în 24 decembrie 1919 — împovărați de sterile gesturi teatrale ale diferiților « oameni mici » și vorbăria lor pe cît de grandilocventă pe atît de inutilă, hotărîrea tinerilor noștri condamnați și a venerabilului bătrîn Ion Slavici constituie un act, o viguroasă realizare de energie și conștiință."[2]

Slavici este eliberat din temniță, ca urmare a protestelor mișcării muncitorești și a campaniei de presă susținută de scriitorii de seamă ai vremii.

Ultimii ani ai vieții sale sînt de muncă intensă pe tărîm literar. Colaborarea și-o oferă publicațiilor democratice — *Revista copiilor și a tinerimii*, *Umanitatea*, *Omul liber*, *Viața românească*, *Adevărul literar și artistic*. Se stinge la Panciu, în 17 august 1925.

Concepția politică a lui Slavici se formează, cum se desprinde din schițarea vieții sale, în condiții specifice, care nu pot fi desconsiderate, dacă ținem să valorificăm, alături de creația literară, și cealaltă activitate a sa nu mai puțin vastă și, nu o dată, nu mai puțin importantă. Slavici intră în publicistică la o vîrstă cînd alții se pregătesc să bată la porțile universității, și nu o părăsește cinci decenii. Comparația sub acest aspect nu este posibilă nici cu Creangă, nici cu Eminescu și nici chiar cu Caragiale. Cunoaște devreme procesul de sărăcire al țărănimii transilvănene și într-un moment cînd el se accentua. Acest proces cuprinde și familia părinților săi și-și dă seama, încă din anii școlarității, de consecințele cu deosebire grave pentru românii de sub stăpînirea austro-ungară, care se vedeau amenințați în însăși existența lor națională. Condițiile de viață îl pun în situația să cunoască poporul, înainte de a intra în lupta națională, spre deosebire de mulți fruntași de peste munți și de aiurea, ridicați îndeosebi din burghezia orășenească, care învață să-l cunoască abia după intrarea în viața

[1] *Procesul ziariștilor*, în *Universul*, XXXVII (1919), nr. 112 (24 februarie/9 martie).

[2] *Însemnări politice*, în *Socialismul*, XIV (1919), nr. 289 (24 decembrie).

politică. Atitudinea lui Slavici față de lumea din care s-a ridicat nu putea fi a avocatului, care apără, ci a luptătorului. Mărturii privind descendența sa din „opincă" întîlnim des la Slavici, cum se întîlnesc la mulți fruntași de peste munți. Nicăieri însă ca în publicistica lui Slavici ea nu este afirmată cu o mai mare vigoare și nu i se dă un sens mai cuprinzător. Putem citi în unul din primele numere ale *Tribunei*: „Toate generațiunile de astăzi, în viață, ale societății noastre culte sunt ieșite din « opincă »: « opincă » va să zică părinții noștri, acei oameni muncitori și plini de abnegațiune care și-au dat bucata de la gură și cămașa de pe trup pentru ca să ne pună pe noi în contact cu societatea europeană; « opincă» va să zică frații noștri, rudele noastre și prietenii din copilărie ai noștri, oameni săraci, care din sudoarea feței lor au înființat în țara aceasta aproape trei mii de școli și tot din sudoarea feței lor ne susțin și pe noi, conducătorii așezămintelor lor de cultură."[1] Acela care nu ține seama de toate acestea, avertiza Slavici — „acela ne provoacă".

Existența inegalității între naționalități, într-un stat multinațional, cum era cel austro-ungar, nu trebuie nici ea pierdută din vedere. Epoca de la 1861, cînd Slavici își începe studiile liceale, și pînă la 1872, cînd termină pe cele universitare, este aceea în care naționalitățile oprimate duc pe toate căile o susținută luptă pentru federalizare. Guvernele maghiare fac o opoziție crîncenă, căci federalizarea amenință, cum s-a putut vedea, propriile lor interese.

Curtea din Viena dă, din cînd în cînd, cîte un semn că n-a uitat naționalitățile, nu însă de dragul acestora, ci pentru a tempera pretențiile față de ea ridicate de guvernele maghiare. Mulți luptători transilvăneni cred în sinceritatea Curții din Viena. Orientarea politică a lui Slavici se înscrie, prin urmare, în una mai generală, care se întîlnea nu numai la românii transilvăneni, ci și la celelalte popoare oprimate din Imperiul austro-ungar. Dar dacă totuși nu se discută aceasta prea des, nu este o întîmplare. Slavici a scris și pe această temă studii, unele apărute și în volum, dar a lăsat, înainte de toate, o bogată publicistică. Se întîlnesc în ea declarații reprobabile de fidelitate față de Curtea din Viena, dar și multe pagini de denunțare a oprimării naționale, printre cele mai strălucite, ale scrisului românesc.

Condițiile social-politice din Transilvania joacă un rol important, cum remarcă istoricii literari, și în formarea spiritului de toleranță față de alte popoare. Slavici se sprijină pe afirmarea spiritului de toleranță, în activitatea sa publicistică, de pînă pe la 1878, pe consi-

[1] [I. Slavici], *Sibiu, 7 mai st.v.*, în *Tribuna*, I (1884), nr. 19 (8/20 mai).

derente, în primul rînd, umanitare, putînd recunoaşte îndrumarea, încă din copilărie, a mamei sale. Sînt cunoscute cuvintele acesteia de respect pentru „neamţ", pentru „ungur", pentru „sîrb". Cucerirea independenţei, dar şi pierderile teritoriale aduc schimbări esenţiale în concepţia lui Slavici, şi în lupta pe care o duce, considerentele politice trec pe primul plan. După 1878 Slavici ridică la rangul de politică de stat buna convieţuire între popoare, care privea nu numai România şi Ungaria, ci şi alte ţări mici din această parte a Europei. Situarea lor între mari imperii, ameninţare permanentă, le primejduia însăşi existenţa de state naţionale. De aici numărul mare de articole în care Slavici militează pentru înfrăţirea dintre poporul român şi cel maghiar, articole fără egal în literatura română şi cea maghiară, prin sinceritate, şi orizontul larg.

Concepţia politică a lui Slavici cuprinde toate elementele încă înainte de 1873, cum s-a putut vedea din studiile pe care le publică în *Speranţia* şi *Convorbiri literare* şi din articolele din *Lumina* şi *Telegraful român*. Dar dacă orizontul său era limitat şi nu depăşea sfera de probleme legate de provinciile româneşti de sub stăpînirea austro-ungară, el se lărgeşte considerabil după 1874, cînd se stabileşte la Bucureşti. Trece de la lupta românilor dintr-o provincie la lupta dusă de poporul român. Slavici mai suie o treaptă, cea mai înaltă din activitatea sa publicistică, cînd, după 1884, pregăteşte şi apoi susţine, cu energia pe care i-o cunoaştem, acţiunea memorandistă. Publicistica sa din ultimele două decenii ale veacului trecut reflectă, mai bine decît a oricărui scriitor român din acea vreme, schimbări importante în concepţia politică, nu străine de amploarea pe care o ia lupta proletariatului. Acum Slavici priveşte lupta dusă de poporul român împotriva asupririi naţionale ca făcînd parte din marile bătălii de clasă din Europa.

Slavici caută, avînd o perspectivă largă a luptei, îndeosebi naţionale, pe care o susţine, o forţă socială pe care să se sprijine. Crede la începutul activităţii sale că ea putea fi Partidul Naţional Român, spre a se apropia, între 1874—1884, de „Junimea", fracţiune a Partidului Conservator, să revină, între 1884—1890, la Partidul Naţional Român, de care, îndepărtîndu-se din nou, să se apropie, între 1890—1907, de Partidul Liberal. Pornea de la convingerea că trebuia să susţină prin scrisul său lupta poporului român, şi nu interesele unuia sau altuia din partidele politice. Astfel se explică de ce nu acceptă să devină membru al lor şi nici nu participă la viaţa lor politică. O singură dată, în 1887, ocupă, într-o activitate de cinci decenii, o

Ioan Slavici între 1869—1870 (după *Concorbiri literare*, 1930).

Viena la jumătatea secolului al XIX-lea (Stampe, Bibl. Academiei Republicii Socialiste România).

Ioan Slavici, student la Viena

Eminescu în epoca în care l-a cunoscut Slavici.

funcţie într-un partid politic. S-a putut vedea că nu era decît o încercare a „tinerilor" de a pune mîna pe conducerea Partidului Naţional Român, căruia să-i dea o altă orientare politică. Cum nu izbutiră, nici Slavici nu rămîne în funcţia de secretar multă vreme. Independenţa faţă de partidele politice caracterizează, în egală măsură, şi activitatea lui Eminescu şi Caragiale. De aici şi situarea în publicistica lor la nivelul unei critici dintre cele mai severe, aduse partidelor politice.

Mersul evenimentelor îl situează, în mai multe momente din activitatea sa publicistică, pe poziţii de luptă apropiate de cele ale mişcării muncitoreşti. Slavici nu critică mişcarea muncitorească; om în vîrstă, îşi mărturiseşte regretul că nu putea sta în luptă alături de socialişti. „E dureros afară din cale — scrie în 1921 — să te ştii om bătrîn cînd simţi în tine pornirea de a intra-n lupta nu numai crîncenă, ci totodată şi îndelungată."[1] Slavici nu face nicăieri şi în nici o împrejurare mărturisiri asemănătoare şi cu privire la celelalte partide politice.

Om politic, în înţelesul care se dă cuvîntului, Slavici nu este. Cuvîntări la întruniri electorale nu ţine; nu este deputat, nu intră nici măcar ca membru în vreunul din partidele politice. Dar dacă n-a fost om politic, a fost un luptător politic. Publicistica sa dezvăluie o concepţie potrivit căreia a urmărit înfăptuirea unităţii culturale şi naţionale şi a desfăşurat o activitate cu un volum considerabil. Cuvîntării îi ia locul articolul, care cuprinde idei politice şi relevează şi o atitudine afirmată întotdeauna cu multă energie. Cuvîntul de foc, ca la Eminescu, se întîlneşte şi în publicistica sa. Slavici este, între toţi scriitorii români, cel mai aproape de Eminescu.

Cunoaşterea activităţii sale politice, oglindită îndeosebi în publicistică, dă posibilitatea înţelegerii mai cuprinzătoare şi a operei literare.

Concepţia despre artă a lui Slavici este subordonată celei politice, în care intră ca parte componentă şi revelează, ori de unde am porni, luptătorul pe tărîm social.

Concepţia despre artă a lui Slavici nu este cuprinsă în vreo lucrare, întocmită anume şi în care să propună un sistem. *Estetica* sa, apărută în 1883—1884, în *Educatorul*[2] este un curs de nivel mediu, predat la Azilul „Elena-Doamna" şi nu se opreşte decît la idei cu circulaţie

---

[1] I. Slavici, *Închisorile mele*, p. 185.

[2] *Educatorul*, I (1883), nr. 43 (25 decembrie), II (1884); nr. 1 (1ianuarie) — nr. 10 (4 martie).

generală, ca orice manual. Mult mai importantă este corespondența cu I. Negruzzi, situată și cronologic cu un deceniu mai devreme, precum și unele articole, apărute în 1877, în *Timpul*, cum sînt *Teatrul român*[1], *N. Scurtescu. Rhea Silvia și Despot-vodă*[2] și alte cîteva.

O primă problemă — și cea mai importantă — care se pune în legătură cu concepția despre artă a lui Slavici este cea a *realismului poporal*. Cercetătorii situează preocupările lui Slavici în legătură cu el în epoca *Tribunei* (1884—1890). Ele sînt însă mult mai vechi, și le întîlnim încă în epoca începuturilor sale scriitoricești. Congresul de la Putna (1871) recomanda „tinerilor" să studieze „înclinările, datinele, obiceiurile etc. poporului român, în genere, și în special" să-și însușească „cugetarea originală românească de la popor"[3]. Dăm aici peste cele mai importante elemente care intră în definiția *realismului poporal*. Mărturii directe că Slavici s-ar fi exprimat în acest sens nu avem. Cuvintele de mai sus fac parte însă din programul pregătit de „România jună", societatea studențească din Viena. Slavici era, cum știm, președintele ei. Programul se discută la Putna, și Slavici participă la dezbateri. Mărturii ca acestea nu permit să se demonstreze paternitatea ideilor, dar ele arată că Slavici și le însușise. Doi ani mai tîrziu, el publică în *Lumina* studiul *Învățămîntul poporal* și vorbește, prima dată, de o „literatură poporală"[4]. Înțelege prin ea nu creația populară, ci literatura cultă, însă scrisă cu o destinație foarte precisă. Ea era chemată să conserve ceea ce dădea școala și să împlinească ceea ce nu putea da. „Formarea școlară — scrie Slavici — chiar dacă ar fi destulă, se pierde cu vremea dacă nu vom avea o literatură poporală prin care să conservăm ce a dat școala și să suplinim încă ce ea nu a putut da." Slavici precizează, un deceniu mai tîrziu, că spre a avea o asemenea literatură se impunea să se ia ca punct de plecare creația populară. Scriitorul adevărat, arată Slavici în cursul său *Literatura poporană*, ținut la Azilul „Elena-Doamna", „simte că-n poporul român este izvorul poeziei române și că punctul de plecare pentru dezvoltarea noastră literară nu este nici Omer, nici Orațiu, nici Shakespeare, nici Voltaire, nici Goethe, ci literatura noastră poporană"[5]. Un an mai tîrziu, Slavici ia conducerea *Tribunei* și desfășoară o vastă activitate spre a determina și peste munți crearea unei

[1] *Timpul*, II (1877), nr. 62 (17 martie) — nr. 69 (25 martie).
[2] *Idem*, nr. 167 (23 iulie) — nr. 175 (2 august).
[3] I. Grămadă, *România jună*, p. 65.
[4] *Lumina*, II (1873), nr. 28 (2/14 iunie).
[5] *Educatorul*, I (1893), nr. 1 (2 ianuarie).

literaturi culte pornind de la cea populară şi care să reflecte cît mai exact viaţa poporului român.

Cînd Slavici punea, încă în 1873, problema creării unei literaturi care să conserve ce se transmite prin şcoală, insista, cum am văzut, şi asupra unui al doilea aspect, şi anume, că acea literatură trebuia şi să ofere ceea ce nu putuse da şcoala. Slavici îşi formase o concepţie despre cum trebuia să fie acea literatură. Aşezarea la temelia ei a creaţiei populare constituia numai un aspect. Scriitorului îi revenea obligaţia să şi scrie în aşa fel încît opera sa să contribuie la ridicarea poporului. Se desprind de aici alte idei importante pentru definirea concepţiei lui Slavici despre artă. Scriitorul nu putea fi, potrivit opiniei lui Slavici, un ins oarecare. Mărturiile sale nu ne îndrumă totuşi spre imaginea unui *vates*, ci a unui *dascăl*. Măreţia gestului, cu desfăşurare largă, putînd însă fi întotdeauna suspectat de teatralitate, îi displăcea. Scriitorul trebuia să fie, mai presus de orice, *dascăl*, care dă altora învăţături. Opera literară devine şi ea transmiţătoare de învăţături. Căci numai aşa literatura putea da ceea ce nu izbutise să dea şcoala. Aici îşi are punctul de plecare didacticismul din opera lui Slavici. Şi tot aici şi atitudinea moralizatoare, de care s-a vorbit atît de mult. Atitudinea sa moralizatoare nu are la bază o credinţă religioasă, ci se întemeiază pe convingerea, formată în activitatea sa de luptător, că literatura putea şi trebuia să contribuie la progresul omenirii.

Concepţia aceasta stă şi la baza atitudinii sale faţă de instituţiile culturale, între care şi teatrul. Cînd Slavici cere ca acestea să îndeplinească un rol în formarea culturii naţionale şi universale, nu vine cu idei noi. Ele se întîlnesc cu mult înainte şi scriitorii de la *Dacia literară* nu credeau altfel. Meritul lui Slavici stă în atitudine. Căci într-o vreme cînd comercializarea artei devenise ameninţătoare, Slavici luptă pentru menţinerea în rosturile lor firești a instituţiilor culturale.

Munca scriitorului nu putea fi nici ea o îndeletnicire lipsită de răspundere. „Munca literară — scrie Slavici în articolul *Literatura «românească» şi d-nul Duiliu Zamfirescu* — nu e un fel de «sport» făcut pentru distracţiunea celor ce n-au ce face, ci un *apostolat*, pentru care se cere *vocaţiune* şi *pregătire*."[1] Slavici arată şi ce înţelege prin *apostolat*, de unde rezultă că nici de astă dată nu porneşte de la convingeri religioase. Scriitorul este — arată Slavici în răspunsul la ancheta *Luceafărului*, din 1910, în legătură cu poporanismul — şi un continuator al

[1] *Revista idealistă*, II (1904), nr. 2 (15/28 aprilie). Sublinierile în text.

operei începute de predecesori, se pierde „pe sine însuşi în obştie" şi scrie pentru „toţi românii de azi" şi pentru „cei viitori"[1].

Slavici s-a preocupat şi de problemele limbii în mai multe studii, unele cu caracter de cercetare ştiinţifică, precum şi numeroase articole[2]. Şi în acest domeniu Slavici apără idei întîlnite încă în anii începuturilor sale scriitoriceşti. Opera literară nu putea avea, arată el, o circulaţie largă decît atunci cînd era „poporală". Limba creată pe alte baze o numeşte „păsărească". Ideile lui Slavici în legătură cu limba sînt cuprinse, în esenţă, într-un articol, din 1886, apărut în *Tribuna* [3]. „Se poate ca în *această românească* să lipsească pe ici, pe colo — scrie el — cîte un cuvînt; în asemenea cazuri adoptăm cuvinte străine ori ne ajutăm fie cu derivaţiuni, fie cu cuvinte întrebuinţate în sens impropriu. Nu-i este nimănui iertat a se folosi de cuvinte *nouă* pentru exprimarea unor noţiuni *vechi*, pentru care există cuvinte în limba românească, şi cu atît mai puţin poate să-i fie cuiva iertat a se abate de la regulile gramaticale stabilite de popor. Căci suprema autoritate în materie de limbă românească e poporul român, şi ştiinţa nu are decît să consulte reguli gramaticale stabilite de popor şi să le completeze, unde ele au vreo scădere." Asemenea idei exprimă şi I. Bechnitz, cu cîţiva ani mai înainte, în *Foişoara Telegrafului român*.

Există şi cîteva mărturii din care se vede că Slavici acordă alegerii cuvîntului în opera literară un rol decisiv. „Nu este cu putinţă a ne închipui — scrie Slavici în 1878 — vreo gîndire, vreun lucru ori vreun cuvînt care nu s-ar putea întrebuinţa în artă, deoarece în artă niciodată nu e vorba de ceea ce zicem, ci totdeauna de felul în care zicem."[4]

Slavici discută şi despre problemele limbii literare, şi părerile sale merită să reţină atenţia în mod deosebit. El face distincţie între limbă şi limba literară. Despre o limbă literară vorbesc şi unii scriitori dinaintea sa, dar o fac în contextul luptei împotriva latinismului. Slavici pune problemele din cu totul altă perspectivă, şi afirmînd autoritatea poporului în materie de limbă, subliniază ca foarte important aportul scriitorilor în crearea limbii literare. „Astfel, fiecare dintre dînşii — scrie Slavici în 1888 — vrînd-nevrînd adaugă cîte ceva la comoara limbii, fie prin popularizarea vreunui cuvînt străin, învechit ori

[1] *Luceafărul*, IX (1910), nr. 8 (16 aprilie).

[2] T. Teaha, *Slavici şi problemele limbii*, în *Limba română*, III (1954), nr. 3 (mai-iunie).

[3] I. Slavici, *Un regulament*, III (1886), nr. 147 (28 iunie/10 iulie). Sublinierile în text.

[4] I. Slavici, *Radu — Poemă de Ronelli Roman*, în *Timpul*, III (1878), nr. 93 (28 aprilie).

întrebuinţat numai de o mică parte din popor, fie prin precizarea formelor etimologice, fie chiar prin crearea unor cuvinte şi forme nouă şi neobicinuite, dar înţelese de toţi în virtutea analogiei.

Acela deci care vrea să se dumirească asupra vreunei cestiuni de gramatică românească trebuie să cunoască limba românească literară tot atît de bine ca graiul viu, căci dacă românii neaoşi [...], păstorul de la munte, plugarul de la cîmpie şi tîrgoveţul de prin mahalale sunt autoritate în materie de limbă românească, autoritate sunt şi scriitorii români moderni şi vechi, începînd de la Alecsandri şi Eminescu pînă la vornicul Ureche şi diaconul Coresi."[1]

Cînd Slavici discută problemele limbii literare nu pierde din vedere nici ţelurile luptei pe care o ducea pe tărîm naţional. „Dezvoltarea, cultivarea şi desăvîrşirea acestei limbi literare — scrie el în acelaşi articol — e o cestiune de mărire naţională, iar aceia care duc limba aceasta spre desăvîrşire sunt scriitorii noştri mai de valoare."

Mulţi scriitori români, şi mult înainte de Slavici, au vorbit de geniu, de talent, de inspiraţie, de genurile literare. I. Heliade Rădulescu, de pildă, spune lucruri mult mai interesante decît Slavici, pentru care inspiraţia înseamnă „foc bengal" o dată, „cap înfierbîntat" altă dată. Observaţiile însă dintr-o scrisoare a sa, din 10 martie 1874, către I. Negruzzi, se cuvin reţinute nu atît pentru originalitatea ideilor, cît mai ales ca document din epoca cînd abia păşea în literatură: „Mi-ar plăcea — scrie Slavici — să fac o deosebire între dramă şi roman. Drama ne înfăţişează caractere deja formate. Ea numai le zugrăveşte, fără ca să cerce a ni arăta cum ele au ajuns a fi precum sunt. Consideraţiuni estetice care restrîng timpul acţiunii şi opresc istorisirile fac asta în dramă peste putinţă. In roman însă şirul acţiunilor nu este determinat. Este o istorisire care poate începe cu naşterea şi sfîrşi cu moartea eroului. Pretind altceva de la roman: ca el să arate desfăşurarea caracterului, să ni spună nu numai cum sunt, ci totodată şi cum, în urma căror înrîuriri au ajuns caracterele precum sunt. Această desfăşurare premeditată o numesc eu formare, deosebind-o de simpla zugrăvire. Eu cer de la roman ca el să zugrăvească."[2]

Slavici discută, în cîteva rînduri, şi despre naţional şi universal în artă. El publică în *Semănătorul* un articol, *Ce e naţional în artă?*,

---

[1] I. Slavici, *Articularea numelor proprii*, în *Tribuna*, V (1888), nr. 206 (11/23 septembrie).

[2] I. E. Torouţiu, *op. cit.*, II, p. 241.

printre cele mai importante pentru cunoaşterea concepţiei sale artistice. Arta trebuie să fie izvorîtă, arată Slavici, din sentimentele omeneşti. „Dar ceea ce dă valoare şi farmec operei de artă — scrie el — e nota particulară, nu în fondul estetic, nici în plăsmuire, ci în înfăţişarea în aievea a plăsmuirii, iar aceasta trebuie să fie naţională."[1] Scriitorii români aveau datoria — declară Slavici la ancheta *Luceafărului* în legătură cu poporanismul — să-şi aducă aportul tocmai în această direcţie, spre a îmbogăţi „viaţa culturală a omenirii" cu o notă nouă — „cea românească"[2].

Slavici este printre scriitorii români mai puţin tributari gînditorilor străini. Nu înseamnă însă că nu se poate vorbi şi despre aşa ceva. Dar dacă apropierile de Schopenhauer, Rousseau, Confucius şi alţii sînt posibile şi se pot demonstra, se cuvine observat că Slavici nu reţine decît ceea ce se potrivea cu realităţile sociale în care trăia. În concepţia sa despre artă întîlnim opinii nu îndeajuns de clar formulate, dar nu asistăm la abandonarea unora şi îmbrăţişarea altora, ori la contradicţii între ele. De aici şi impresia că Slavici pune, în exprimarea opiniilor sale despre artă, multă chibzuinţă. Ceea ce nu înseamnă şi lipsă de pasiune.

Concepţia despre artă a lui Slavici potrivit căreia literatura cultă trebuia să pornească de la creaţia populară stă şi la baza activităţii sale literare, şi înainte de a fi nuvelist şi romancier, el este autor de poveşti. Slavici vine dintr-o regiune cu puternice tradiţii folclorice. Şiria, comuna sa natală, dă literaturii şi alţi autori de poveşti, şi cele ale lui I. T. Mera mai prezintă şi azi interes. Un îndrumător anume spre creaţia populară, într-un asemenea mediu, nu era necesar, şi dacă Slavici aminteşte de Mihai Fercu, „tata bătrîn", aceasta înseamnă că va fi ştiut poveşti şi mai ales va fi ştiut să povestească. Cărţile populare le cunoaşte din copilărie, şi ca „gimnazist" face parte din societăţile de „lectură" a căror menire era şi să sădească în sufletul tinerilor dragostea pentru creaţia populară. Almanahurile junimii studioase cuprind şi creaţii populare, şi Alecsandri cunoştea peste munţi, în anii formării lui Slavici, o circulaţie cum nu o mai avusese nici un scriitor român. Cînd Eminescu şi Slavici sosesc la Viena, în toamna anului 1869, şi unul şi altul veneau cu preocupări folcloristice. Orientarea lor era însă diferită, în funcţie de genul literar spre care se îndreptau în propria creaţie: poezie, Eminescu; proză, Slavici. Eminescu, cu lecturi mai întinse, îndeosebi în domeniul filozofiei germane, cunoaşte însemnătatea pe care o acorda etnopsihologia

[1] *Semănătorul*, V (1906), nr. 3 (15 ianuarie).
[2] *Luceafărul*, IX (1910), nr.8 (16 aprilie).

creației populare în proză. Există mărturii din care rezultă că Eminescu îi cunoaște pe H. Steinthal și M. Lazarus[1]. Aceștia scot, începînd din 1859, revista *Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft*, și nu este de închipuit ca Eminescu și Slavici să nu fi purtat discuții în legătură cu însemnătatea prozei populare. Etnopsihologia acordă prioritate acesteia, deoarece considera că proza populară cuprinde mai multe date cu privire la civilizația materială. Deosebirile de vederi între Eminescu și Slavici sînt foarte mari, deși amîndoi se orientează spre creația folclorică. Cînd Eminescu publică, în *Convorbiri literare*, în noiembrie 1870, basmul *Făt-Frumos din lacrimă*, căruia îi spune însă „poveste", Slavici găsi că era rău scris. Eminescu ar fi replicat: „Scrie tu alta mai bine"[2]. Deosebirile de vederi ieșeau din modul cum înțelesese Eminescu să „culeagă" basmul. Poetul îl învesti cu toate însușirile prozei sale, pe cînd Slavici era pentru transpunerea mai fidelă a creației populare, dar lasă și celui care transpune oarecari libertăți. Slavici publică — la 1 iunie 1872, în *Convorbiri literare* — basmul *Zîna Zorilor*, căruia îi zice, ca și Eminescu, „poveste". Ține însă să informeze de la cine a auzit basmul, și spre a fi cît mai în spiritul zonei etnografice de unde culege basmul, reține și cuvinte și expresii cu circulație restrînsă. Explică însă în note sensul lor și insistă chiar asupra unor procedee artistice întîlnite în narațiunile populare.

Slavici își rezervă rolul, cel puțin așa s-ar părea la început, de intermediar, chemat nu să valorifice pentru sine, ci să fixeze în scris creațiunile populare. De aici și aspectul științific, în sensul că indică locul de unde a cules basmul, dă variante și explicații pentru cuvintele de mică circulație. Dacă ne-am opri la aceste aspecte, nu ar fi nici o deosebire între Slavici și N. Filimon, Petre Ispirescu, At. M. Marinescu, D. Stăncescu, Ioan Pop-Reteganul, S. Fl. Marian, pentru care fiecare variantă reprezintă de fapt o poveste independentă. Slavici trimite redacției, o dată cu *Zîna Zorilor*, și o scrisoare de o importanță capitală pentru cunoașterea opiniilor sale cu privire la rolul culegătorului. Slavici îl numește „prelucrător", și el trebuie să privească „povestea din toate punctele de vedere, și să combine din toate variantele un întreg frumos", nu numai pentru a da „recepțiunii caracterul individual", ci și pentru a produce totodată „un întreg nou". Și mai departe: „Faptele și ideile sînt dară o recepție din popor: gruparea lor estetică este un capriciu al individualității".[3]

[1] M. Eminescu, *Opere. VI Literatura populară*, București, 1963, p. 14.
[2] I. Slavici, *Amintiri*, București, 1924, p. 81.
[3] *Convorbiri literare*, VI (1872), nr. 3 (1 iunie).

Cercetate sub aspectul receptării „faptelor și ideilor din popor", lumea poveștilor lui Slavici este cea întîlnită pretutindeni în creația noastră populară. Eroii sînt aceiași și însușirile care li se atribuie se întîlnesc, cu foarte puține excepții, și în poveștile lui Slavici. Se respectă și succesiunea întîmplărilor, ilustrînd triumful binelui asupra răului, al dreptății împotriva nedreptății.

Constatări importante se pot face și în privința selectării și grupării întîmplărilor într-un „întreg nou". Slavici respectă tipologia din creația populară, dar aduce schimbări în onomastică, și eroii se numesc Florea, Costan, Petre *(Zîna Zorilor)*, ori Ana, Stana, Lăptița *(Doi feți cu stea în frunte)*. Făt-Frumos din unele povești ale lui Slavici poartă straie țărănești, doarme pe prispă, iar eroina, Ileana Cosînzeana, are cămașă cu altițe. Amănuntele de acest fel conferă eroilor o existență apropiată de cea a unor personaje de nuvelă. Cuvinte ca: „A fost..." etc., cu care se deschid poveștile lui Slavici, nu constituie totdeauna pregătiri pentru intrarea în lumea fabulosului. În *Floriția din codru*, de pildă, sîntem introduși, după asemenea cuvinte, într-o lume cu existență reală, și începutul este nu de poveste, ci de nuvelă.

Slavici lasă deplină libertate „prelucrătorului" în selectarea variantelor și episoadelor, spre a întocmi un „întreg nou", și ea marchează trecerea de la acțiunea de *culegător* la cea de *autor*. Căci acțiunea de selectare și întocmire a unui „întreg nou" presupune existența artistului. Slavici are toate însușirile. Adesea însă și el oscilează în alegerea variantelor *(Floriția din codru)*. Altădată acordă prioritate unor episoade prin care putea viza vicii ale contemporanilor, îndeosebi cu poziții înalte în ierarhia socială. *Păcală în satul lui*, de pildă, se publică în *Tribuna*, în 1886, într-un moment cînd Slavici duce o susținută campanie de presă împotriva mitropolitului Miron Romanul și, în general, a întregii conduceri a bisericii românilor transilvăneni. Slavici își adună parcă toate resursele de umor spre a ironiza nătîngia popilor.

Judecate sub aspectul realizării artistice, poveștile lui Slavici sînt inegale. Cele din prima parte a activității sale (1871—1875), *Zîna Zorilor*, *Ileana cea șireată*, *Floriția din codru*, *Doi feți cu stea în frunte*, *Stan Bolovan* sînt mai aproape de creația populară, în sensul că Slavici reține variantele mai caracteristice. Episoadele sînt bine legate, acțiunea susținută și cu desfășurare largă, cum se întîlnește și în basmul popular. Poveștile din această perioadă au și un pronunțat colorit local, urmare a legăturii nemijlocite cu zona geografică de unde „culege". Dintre poveștile publicate după 1900 mai realizate sînt

Limir-împărat şi *Spaima zmeilor*, celelalte, *Băiat sărac şi horopsit*, *Negru-împărat*, fiind schematice şi lipsite de colorit local. Se pot presupune şi reminiscenţe din lecturi, şi unele poveşti ca *Doi fraţi buni*, *Împăratul şerpilor* nu sînt decît adaptări. Poveştile *Ioanea mamei*, *Băiet sărac*, *Păcală în satul lui*, *Petrea prostul*, scrise între 1879 şi 1887, sînt, alături de *Zîna Zorilor* şi *Floriţa din codru*, printre cele mai importante nu numai din creaţia lui Slavici, ci din întreaga noastră literatură. Istoricii literari situează *Păcală în satul lui*, prin umor şi sfătoşenie, aproape de *Budulea Taichii*[1]. Poveştile din urmă beneficiază mai mult decît celelalte şi de experienţa cîştigată de scriitor în nuvelistică.

Contribuţia lui Slavici, autor de poveşti, nu trebuie exagerată, dar nici diminuată pînă la restrîngerea ei la aspectul etnografic şi lingvistic. El se încadrează în mişcarea generală a literaturii române şi nu se poate face abstracţie de înaintaşii săi atît de dincoace, cît şi de dincolo de munţi, cu toate deosebirile care îl separă de ei. Slavici deschide drum lui Creangă prin afirmarea, ca principiu artistic, a libertăţii „prelucrătorului" de a alege variantele şi episoadele şi de a întocmi un „întreg nou". Nu este însă mai puţin adevărat că şi Creangă îl va influenţa. *Spaima zmeilor* descinde, măcar în cîteva puncte, din *Dănilă Prepeleac*. Deosebirile între cei doi povestitori sînt foarte mari, deşi pornesc de la fondul comun al creaţiei noastre populare. Ele se fac simţite nu numai sub raportul realizării artistice, ci şi prin atitudinea faţă de fabulos. Creangă se menţine în graniţele a ceea ce înţelegem prin poveste, dar tratează, adeseori, fabulosul cu mijloace realiste. Slavici procedează invers, şi naraţiunile, concepute realist, le investeşte cu atributele poveştilor prin introducerea fabulosului.

Există în activitatea literară a lui Slavici un sector întreg, cum este teatrul, care nu are prea mare valoare în sine, dar care anticipează cele mai importante direcţii în scrisul său şi unele chiar în literatura română. *Fata de birău*, comedie în două acte, publicată în *Convorbiri literare* încă în martie 1871, este poate cea mai caracteristică. Descrierea iubirii în mediul rural, care formează tema comediei, anticipează nuvelele idilice; se prefigurează, pe de altă parte, prin interesul arătat banului de unul din eroi, conflictul, întîlnit mai tîrziu în *Moara cu noroc* şi în *Mara*. Tănase, tînărul îndrăgostit, citeşte jurnalele, ţine

[1] I. Breazu, *Literatura „Tribunei" (1884–1895). Partea I. Proza*, Bucureşti, 1936, p. 68, şi D. Pop, *I. Slavici, teoretician al folclorului*, în *Studia Universitatis „Babeş-Bolyai"*, Seria IV, Philologia, Fasc. 2, Cluj, 1959, p. 115—127.

discursuri şi mai ales şi-a format un limbaj al lui, cum îşi formează, înainte de Slavici, unii din eroii lui Alecsandri, iar mai tîrziu, eroii comediilor lui Caragiale.

Slavici aduce pe scenă viaţa satului, dar nu este cel dintîi care face acest lucru. Alecsandri şi ceilalţi scriitori dinaintea lui Slavici se opresc şi ei la sat, dar îl privesc „dinafară", cum de mult s-a observat. Slavici se situează „înlăuntrul" satului şi chiar „înlăuntrul" familiei ţărăneşti. Astfel, el este iniţiatorul şi susţinătorul celei mai importante direcţii în zugrăvirea satului în literatura română.

Toane sau vorba de clacă, comedie în trei acte, apărută în 1875, şi *Polipul unchiului*, compusă, de asemenea, îndată după trecerea în „ţară", dar publicată abia în 1886, înfăţişează societatea „înaltă" de dincoace de Carpaţi. Slavici reia tema în multe nuvele şi chiar în romane. *Gaspar Graţiani, domnul Moldovei*, 1888, şi *Bogdan-vodă*, scrisă tot îndată după stabilirea în „ţară", dar publicată postum, dezvăluie în activitatea lui Slavici preocupări în direcţia creării unei literaturi inspirate din istoria poporului, preocupări care revin în scrisul său după 1900, cînd trece la realizarea unui ciclu de „naraţiuni" istorice. *Bogdan-vodă* este scrisă în versuri, cu excepţia cîtorva scene, şi drama interesează şi ca document literar. Slavici compune versuri şi cu cîţiva ani mai înainte şi le publică în *Gura satului* din Arad şi în *Telegraful român* din Sibiu, dar nu le acordă însemnătate. Multora dintre versurile dramei nu le lipseşte vibraţia, iar pe alocuri, ele dau relief gestului solemn, ca în dramele romantice, de inspiraţie istorică. Alexandru-vodă adună boierii şi le aduce la cunoştinţă că a hotărît să închine ţara polonezilor. Bogdan iese în faţa tronului:

Măria-ta! Ai spus ce-aveai de spus,
Iar noi te-am ascultat şi-am înţeles
Ce vrei să ştim, ce fel de gînduri ai.
Ascultă-acum să-ţi spun şi eu, aici,
În faţa tuturor, ce zicem noi,
Moldova viuă, cum o vezi şi-o ştii.
Eşti domn şi n-ai stăpîn asupra ta,
Şi orişice vei fi făcînd, de-i bun,
De-i rău, e bun făcut şi pentru noi.
Tăcuţi, supuşi urmăm porunca ta.
Tu însă eşti stăpîn numai pe vreri,
Pe suflete nu eşti, nu poţi să fii.[1]

[1] I. Slavici, *Teatru*, Bucureşti, 1963, p. 340—341.

Sectorul cel mai cunoscut al creației sale literare este nuvelistica — și nici ea toată. Poveștile îi deschid drum spre ea, ca și altor scriitori. Slavici renunță la fabulos și introduce, pe întreg spațiul de tratare, descrierea realistă.

Popa Tanda, cea dintîi nuvelă a lui Slavici, se publică în *Convorbiri literare*, în 1875, și ea este, cum s-a observat[1], mai curînd o povestire. Metoda de prezentare este cea din povești și nuvela nu are conflict puternic, susținut pe ciocnirea dintre două tabere. Slavici își propune să ilustreze puterea exemplului, și ea cu mare circulație în creația populară. Trandafir, eroul nuvelei, pornește la ridicarea satului, căzut în sărăcie, cu metodele însușite în seminarul teologic: predica, moralizarea, mustrarea, care însă rămîn ineficace. Scena în care Trandafir veghează, la lumina opaițului, cînd soția și copiii dorm, și în care meditează la răspunderea ce-o avea față de familia sa, este esențială în înțelegerea nuvelei. Trandafir trăiește, în realitate, o mare dramă, care justifica, prin gravitatea situației, curmarea vieții prin sinucidere. Dar el nu este un laș și deși nedeprins cu munca, se dedică ei, găsind calea salvării sale din sărăcie. Satul îi urmează exemplul. Slavici aduce muncii poate cel mai cald elogiu din întreaga sa operă. Modalitatea de expunere este portretul. Există însă, în realitate, două portrete. Unul înfățișează un erou, copleșit de sărăcie; al doilea portret prezintă un alt erou, întreprinzător și plin de inițiative. Motivarea adusă este puternică și adînc umană, încît convertirea a doi eroi în unul singur apare deplin credibilă. Prozatorul ni se dezvăluie, încă din cea dintîi nuvelă, ca un mare artist în motivarea psihologică a acțiunilor eroilor săi.

Comparația care se face foarte des între *Popa Tanda* și povestirea lui H. Zschokke, *Der goldmachende Dorf* (1819), și chiar și cu lucrări ale altor scriitori străini apare formală. Căci eroul din povestirea lui H. Zschokke ridică satul nu prin exemplul personal, ci prin școală (pentru copii și adulți), prin înființarea „casei de păstrare" (bancă), cu un cuvînt, prin instituții. Înființarea acestora duce la închiderea cîrciumilor. Slavici nici nu pomenește de asemenea instituții, ceea ce ar putea îndreptăți presupunerea că nu cunoaște povestirea lui H. Zschokke. Altfel nu este de închipuit că nu ar fi încercat să dea și el nuvelei un cadru mai cuprinzător, prin introducerea instituțiilor sătești.

Popa Tanda se impune să fie considerată, mai ales prin înfățișarea personajului principal în munca de ridicare a satului, ca un manifest.

[1] P. Marcea, *I. Slavici*, București, 1965, p. 257.

Ea deschide un drum nou în proza românească, îndeosebi în cea de peste munți.[1] Nuvela cuprinde, în adevăr, realizate în imagini artistice, toate elementele „realismului poporal".

Popa Tanda este urmată la scurte intervale de *Scormon* (1875), *La crucea din sat* (1876), *Crucile roșii* (1876), *O viață pierdută* (1877), *Gura satului* (1879), *Budulea Taichii* (1880). Cea mai aproape de *Popa Tanda* prin problematică nu este nici *Scormon* și nici *La crucea din sat*, ci *Crucile roșii*. Nuvela prezintă tot fruntași de peste munți, de astă dată de la oraș, români și unguri, care în loc să se preocupe, asemeni Popei Tanda, de ridicarea poporului, se dușmăneau. Romulus Tiberian, unul dintre eroii nuvelei, aduce în discuție, ca cel mai important argument, „înaintarea" românilor pe tărîm cultural și economic. El nu denășește stadiul discuțiilor, spre a trece la fapte, cum face Popa Tanda. De altfel, nici unul din eroi nu are resurse sufletești să determine transformări sociale, nici pe departe comparabile cu ale popei din Sărăceni. Slavici credea, cum rezultă și din articolele sale, că asemenea eroi nu puteau fi descoperiți decît în lumea satului.

Concepția politică a scriitorului are cuvîntul decisiv și în privirea critică din cele două nuvele. Ea vizează în *Popa Tanda* rele sociale putînd fi întîlnite în orice zonă geografică, cu oameni căzuți în sărăcie. *Crucile roșii* se susține, ca de altfel și *Laturomachia* „jalnica tragodie", compusă în versuri[2], pe ideea bunei conviețuiri și vizează, foarte precis, politica guvernelor maghiare față de naționalități. Efectele artistice și în primul rînd umorul sînt scoase din descrierea măsurilor luate de autoritățile locale, colosale în raport cu presupusele actiuni subversive. Umorul din *Popa Tanda* rezultă din disproporția dintre mijloacele la care apelează eroul, foarte modeste, și inerția satului, pe care voia să o biruie, deși ea se profilează imensă. Condițiile în care este pus să acționeze îl silesc să caute căile de salvare, și Popa Tanda trece printr-o dramă pînă să descopere în sine energii pe care nici nu le bănuia. Dar în *Crucile roșii* Slavici rămîne la aspecte exterioare și fără dezvăluirea unei vieți sufletești străbătute de mari frămîntări, nu poate da eroilor o puternică individualitate.

Dacă în *Popa Tanda* și în *Crucile roșii* Slavici pornește cu intenția de a ilustra idei pe care le susținea și în publicistică, în *Scormon*, *La crucea din sat* și *Gura satului*, paralelismul nu mai apare atît de izbitor. Scriitorul vrea să dea tablouri din viața satului transilvănean și nimic mai mult. Dar nici acum nu se poate vorbi de o desprindere de sensul luptei duse de Slavici pe tărîm social.

[1] I. Breazu, *Prefață* la *Nuvele*, I, București, 1958, p. 48.

[2] *Gura satului*, XV (1875), nr. 32,33 (12/24 august și 19/31 august), nr. 34 (26 august/7 septembrie). Semnat: Ioan Ciocîrlan.

Scormon, *La crucea din sat* şi *Gura satului* descriu lumea satului transilvănean, ca şi *Popa Tanda*, dar eroii nu mai sînt intelectuali, ci ţărani, şi schimbarea este dintre cele mai importante. Asemănările dintre cele trei nuvele nu au trecut neobservate şi se insistă asupra faptului că ele au ca temă iubirea, căreia i se dă o rezolvare fericită. Cercetătorii le categorisesc, judecîndu-le mai ales după acest aspect, idile, îndeosebi *Scormon*. Scriitorii ridicaţi mai ales din mica burghezie cultivă idila, atît dincoace, cît şi dincolo de Carpaţi. O întîlnim în paginile *Convorbirilor literare*, cu mult înainte de Slavici, după cum o întîlnim peste munţi în cele ale *Familiei*. Autorul mai cunoscut de idile era N.Gane, preţuit în mod deosebit şi de Slavici.

Existenţa unei concepţii unitare şi a unei baze afective comune celor trei nuvele se desprinde şi din cercetarea lor. Slavici pune în centrul acţiunii viaţa satului, pe care îl surprinde, cum arată G. Călinescu, „în clipele lui rituale, la logodnă, praznic, clacă"[1]. Dar Slavici este şi printre primii scriitori din literatura română, dacă nu chiar primul, care înfăţişează o tipologie a familiei ţărăneşti. Avem în vedere, firește, şi comedia *Fata de birău*, publicată în *Convorbiri literare* încă în martie 1871. Important în cele trei nuvele nu este numele eroilor, pe care le şi putem confunda, ci locul pe care îl ocupă în familie — gospodar, gospodină, fecior, fată de măritat. Gospodarul, ca şi gospodina, sînt învestiţi cu drepturi şi datorii, nescrise nicăieri, dar fixate în cursul unei tradiţii multiseculare şi preluate ca ceva firesc, după cum şi flăcăul şi fata sînt ţinuţi să acţioneze numai în graniţele unor convenţii sociale bine precizate şi cu neputinţă de încălcat fără a provoca mari răsturnări în viaţa familiei şi chiar a satului. Momentul mai important, aşa cum se desprinde din nuvelele lui Slavici, îl formează ieşirea fetei ori a flăcăului de sub autoritatea părintească spre a întemeia o nouă familie. Părinţii pun înainte judecata; flăcăul şi fata, iubirea. Conflictul din nuvele se susţine pe manifestarea de atitudini diferite în sînul familiei, cu privire la căsătorie, moment cu deosebire important în viaţa satului. Deşi nuvelele au aceeaşi temă, deosebirile între ele sub raportul realizării artistice sînt foarte mari. Ele nu trebuie căutate, în primul rînd, în complexitatea personajelor, cît mai ales, în prezentarea, mai largă, de la o nuvelă la alta, a vieţii familiei, cu includerea în acţiune a tuturor membrilor ei. În *Scormon* stă în primul plan Sanda, fata ajunsă la vremea măritatului, mamei rezervîndu-i-se un rol secundar, iar tata este numai pomenit, fără să apară în acţiune. Situaţia se schimbă esenţial în *La crucea din sat*, unde atît gospodarul şi gospodina;

[1] G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, p. 450.

cît și fata și flăcăul, întemeietorii viitoarei familii, beneficiază de-o prezentare egal de cuprinzătoare. *Gura satului* se situează pe treapta cea mai de sus, și deosebirea față de nuvelele precedente constă în surprinderea legăturilor familiei cu lumea satului. Astfel, prozatorul pornește de la înfățișarea unui membru al familiei, trece la prezentarea familiei și ajunge la zugrăvirea satului transilvănean.

Slavici considera că realizează o imagine realistă asupra satului transilvănean și prin includerea în nuvele a descrierilor de îndeletniciri și obiceiuri cu vechi tradiții. Descripțiile etnografice dau contur satului transilvănean și pun în lumină existența unei vechi civilizații materiale. Sub acest aspect se și fac mai vizibile apropierile dintre nuvele și publicistica lui Slavici. Dar descripțiile etnografice țin de prezentarea ca atare a vieții satului. O singură dată ele sînt subordonate înfățișării unor atitudini sufletești fundamentale. Și atunci realizează acele pagini privind peițitul, care pot figura și în cele mai pretențioase antologii de literatură.

Slavici se relevă în aceste nuvele nu numai ca un observator, dar și în mai mare măsură ca un evocator al satului transilvănean. *Scormon*, *La crucea din sat* și *Gura satului* ocupă un loc important în creația sa, dar nu cel mai important. Nuvelele anticipează teme care vor fi tratate mai tîrziu de alți scriitori, îndeosebi transilvăneni. Coșbuc va descrie și el flăcăul, și mai ales fata, în momentul cînd se pregătesc să întemeieze o nouă familie. Temele se întîlnesc la Agârbiceanu și la alți scriitori. Rebreanu dă însă în *Ion*, pornind tot de la „glasul iubirii", cum face și Slavici, cea mai cuprinzătoare imagine asupra satului transilvănean.

Există lucrări literare care, prin temă, oferă largi posibilități pentru comparații, dar nu o dată asemenea înlesniri duc la denivelări. *Budulea Taichii* este în această privință poate cel mai elocvent exemplu, caracteristic nu numai în cuprinsul operei lui Slavici, ci și al altor scriitori români. Comparația se face, în cazul de față, foarte des cu Caragiale, Delavrancea, chiar Vlahuță și statornic cu Creangă. Dar între *Budulea Taichii* și *Amintiri din copilărie* — să nu vorbim și de lucrările celorlalți scriitori — nu există nici o asemănare, în afară doar de faptul că se pot stabili unele legături tematice.

Budulea Taichii se publică în 1880, în *Convorbiri literare*, fiind compusă într-o epocă cînd în viața lui Slavici preocupările legate de școală devin dominante. Concepția care stă la baza nuvelei ne îndrumă și spre activitatea publicistică, în care Slavici insistă asupra îndatoririi pe care o aveau cei plecați din sat, spre școli, în menținerea legăturii

cu „matca".[1] Acțiunea nuvelei este situată îndată după 1854, cînd, așa cum arătam, se produce un adevărat exod al școlarilor români spre „gimnazii", în speranța că terminînd cîteva clase, vor putea ocupa și o slujbă de stat. Școlari, chiar înaintați în vîrstă, ca Huțu, sînt trimiși la „gimnazii", să-și croiască alt drum în viață decît cel pe care au mers părinții lor. Nuvela dă o privire excelentă asupra condițiilor de viață a școlarilor, cu semnificații mult mai cuprinzătoare decît îi conferă istoricii literari. Nu este nimic hazliu în viața acestor școlari, care îmbracă haine de împrumut, dorm pe jos, mănîncă la întîmplare și fac munci umilitoare gazdelor, și dincolo de întîmplări istorisite cu umor stau realități crude și dure. Căci dintre acești școlari români, supuși la neînchipuite privațiuni, numai rar se întîmplă ca vreunul să poată răzbate pînă la capăt prin școală, o școală servind politicii de asuprire națională.

Budulea Taichii nu este totuși o *cronică*, și atenția lui Slavici nu cade asupra întîmplărilor ca atare, ca în *Crucile roșii*, ci ele sînt chemate să dezvăluie atitudini sufletești fundamentale. Comparația cu *Popa Tanda* este posibilă și în multe privințe chiar necesară. Dar dacă în *Popa Tanda* Slavici înfățișează un intelectual în acțiunea de ridicare a satului, în *Budulea Taichii* el urmărește cu răbdare, poate chiar prea multă, procesul de formare al intelectualității române din provinciile supuse stăpînirilor străine. Huțu este înfățișat în situația de școlar pe toate treptele învățămîntului, dar este realizat ca perosonaj cu o mai mare capacitate de concretizare, la „școala poporală" din sat și la „gimnaziu". Accentul se pune pe descrierea condițiilor, deosebit de grele și vitrege, în care avea loc acel proces. Dominantă apare la Huțu, încă din primele pagini, seriozitatea, care ia înfățișarea unei maturizări înainte de vreme, consecință directă a acelor condiții de viață deosebit de grele. Drama lui Huțu, căci este o dramă, stă în a nu avea copilărie. Alta este situația în *Amintiri din copilărie*, unde întîmplările descrise sînt chemate să pună în lumină tocmai zburdălniciile copilăriei.

Slavici putea face din *Budulea Taichii*, cum arată G. Călinescu, „un mare roman balzacian, zugrăvind marile energii reci"[2]. Tipul învățătorului schițat de Slavici în Pantelimon Clăiță îl întîlnim în

[1] I. Slavici scrie, într-un studiu, *Țăranul român*, care precede nuvela *Budulea Taichii*, publicat în *Timpul* (1878, nr. 279—281; 1879, nr. 2—11): „În Ardeal, în Bucovina, în Țara Ungurească și în Banatul Timișorii aproape toți aceia care vorbesc [și] scriu despre trebile publice, sunt ieșiți din popor, sunt fii ori nepoți de țărani și așa e lucru firesc să ție la matca din care au ieșit".

[2] G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, p. 450.

operele multor scriitori de mai tîrziu. Liviu Rebreanu îi dă, prin Zaharia Herdelea, din *Ion*, cea mai desăvîrşită realizare artistică.

Moara cu noroc apare în 1881, prin urmare numai la un an după *Budulea Taichii*. Acţiunea se petrece tot în ţinutul natal al prozatorului, dar deosebirile dintre cele două nuvele sînt atît de mari, încît „anevoie îţi poţi închipui că au fost frămîntate de aceeaşi fantezie de scriitor, la un interval aşa de scurt"[1]. Elemente care să anticipeze *Moara cu noroc* întîlnim şi în nuvelele anterioare — şi nu puţine. Explicaţia prăbuşirii eroului prin lăcomia de bani, din *Moara cu noroc*, care formează tema nuvelei, o găsim şi în *O viaţă pierdută* (1877), însă în alt context social. Asemănări se observă şi în felul cum este construit sfîrşitul celor două nuvele. *Moara cu noroc* se impune atenţiei prin obiectivare, de unde şi înlăturarea lirismului, puternic în ciclul idilelor şi destul de pronunţat şi în *Budulea Taichii*. Schimbarea „metodei de lucru" este urmarea cunoaşterii mai profunde a societăţii transilvănene. Slavici aşază în centrul acţiunii, cum face şi în celelalte nuvele, tot familia, dar viaţa ei nu mai este înfăţişată în funcţie de date rituale — praznic, clacă, nuntă. Atenţia sa se deplasează de la satul transilvănean, cu veche civilizaţie spre o societate, tot de peste munţi, în care însă îşi croiesc drum, cu violenţă, noile relaţii sociale şi în care banul începe să aibă puteri nelimitate. Viaţa familiei însăşi este surprinsă nu prin răsturnări provocate de apropiata căsătorie, ci prin înfăţişarea familiei prinsă în mecanismul noilor relaţii sociale, care îşi croiesc drum necruţătoare şi care sfarmă orice împotrivire. O lume nouă se ridică şi, acţionînd în direcţia relaţiilor care îşi fac drum în societate, devine puternică şi temută.

Concepţia artistică ce stă la baza nuvelei este modernă, fapt care duce la crearea unor personaje deosebite de cele din nuvelistica anterioară a lui Slavici. Ana poate fi comparată, însă numai pînă la un punct, cu Marta din *Gura satului*. Condiţiile de viaţă, aspre, care-i rămîn străine acesteia, o maturizează, şi Ana ni se dezvăluie ca un personaj cu mari disponibilităţi sufleteşti. Scenele care o arată întreprinzînd acţiuni, spre a-şi da seama de adevăratele raporturi dintre Ghiţă şi Lică, sînt elocvente. Slavici prefigurează, măcar prin cîteva trăsături, eroine de mai tîrziu din literatura noastră.

Oameni ai unei alte societăţi decît cea înfăţişată de Slavici în nuvelistica sa de mai înainte, Lică şi Ghiţă sînt personaje nu numai deosebite, ci structural diferite, cum nu mai întîlnim în proza sa. Lică Sămădăul ocupă o poziţie în societate pe cu totul alte considerente

[1] I. Breazu, *op. cit.*, p. 26.

decît cei doi gospodari, de pildă, din *Gura satului*, care își apără cinstea și caută să nu iasă din tradițiile satului. Dominantă la Lică apare nu supunerea la normele de convietuire a unei comunități sociale, ci credința că aceasta trebuia să i se supună. Bărbăția lui Lică — și nu întîmplător Slavici caută să-i facă și un portret fizic cît mai sugestiv — nu este a omului deprins să învingă greutățile prin muncă. Autoritatea sa se sprijină pe oamenii cu care se înconjoară. Suprimarea adversarului devine la el, ca la orice laș, conduită de urmat, iar viclenia și cinismul îmbracă cele mai variate aspecte. Dă dovadă de prevedere, inteligență și stăruință, însă aceste însușiri sînt folosite în scopuri destructive.

Slavici a creat în Ghiță cel mai complex personaj din nuvelistica sa, prin zugrăvirea, pe multe planuri, a conflictului dintre fondul uman cinstit și dorința de a face avere prin concesii, într-o lume a cărei supremă lege era suprimarea oricăror sentimente de umanitate. Ghiță este prins în mecanismul succesiunii implacabile a întîmplărilor, și trăsăturile sale de caracter se desprind din alternarea între înălțări și căderi și mai ales din oscilațiile care le pregătesc. Concesiile îl împing în tabăra în care nu voia să intre, și chiar dacă mai păstrează ceva din fondul cinstit, nimic nu-l mai poate salva de la prăbușire. Drama lui Ghiță este cutremurătoare. Nicăieri în opera lui Slavici procesul de izolare în familie și de consumare a resurselor sufletești în încleștarea cu o lume potrivnică nu sînt descrise cu o mai mare pătrundere și forță artistică.

G. Călinescu scria, acum cîteva decenii, că marile crescătorii de porci din pusta arădeană descrise de Slavici „au ceva din grandoarea istoriilor americane cu imense preerii și cete de bizoni"[1]. Apropierea este formulată ca o sugestie, și gîndul ne duce, în primul rînd, la romanele lui J. F. Cooper, *The Pionier* și *The Prairie*. Scriitorul american înfățișează o lume situată geografic în afara civilizației, și efectele literare rezultă din descrierea acțiunilor întreprinse pentru cucerirea ei. Slavici descrie, dimpotrivă, o lume situată în cuprinsul civilizației și într-un imperiu cu mare faimă pentru autoritatea de care dispunea în impunerea supunerii față de legi. Descoperirea în cuprinsul civilizației a unei zone și a unei lumi în care pînă și o administrație riguros organizată ca cea cezaro-crăiască nu-și putea exercita autoritatea produce mare surpriză. Căci Slavici imprimă nuvelei și un puternic caracter demascator, prin denunțarea viciilor care aveau să surpe însești temeliile imperiului.

[1] G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, p. 450.

Moara cu noroc nvie o lume dintr-un trecut mai îndepărtat, cu viaţa şi legile ei aspre şi neîndurătoare. Conflictul este puternic susţinut pe ciocnirea de interese generate de puterea banului, personajele bine individualizate, iar analiza procesului de înstrăinare în familie nu are egal în opera lui Slavici. Dezvoltarea episoadelor, construite în *Moara cu noroc* cu maximum de economie a mijloacelor artistice, putea face din nuvelă un roman social.

Pădureanca, compusă după *Moara cu noroc*, dar publicată abia în 1884, în *Tribuna*, zugrăveşte viaţa cîmpenilor şi a pădurenilor, şi acţiunea se petrece şi în Şiria. Nuvela reia tematica iubirii, întîlnită în nuvele idilice, dar şi preocupările din *Moara cu noroc* privind înfăţişarea tăriei de caracter. Slavici înlătură întîmplările „excepţionale" şi descoperă altele, în viaţa de toate zilele, dar cu o acţiune la fel de distrugătoare. Satul nu mai este cel din nuvelele idilice şi nici cel din *Popa Tanda*, ci este privit diferenţiat. Acţiunea se sprijină pe un conflict de clasă, zugrăvit cu deplină cunoaştere a schimbărilor survenite în viaţa satului. Judecată sub acest aspect, *Pădureanca* este superioară nuvelei *Moara cu noroc*. Dar *Pădureanca* nu are dramatismul acesteia şi nici personajele nu sînt atît de puternic individualizate. Şofron, pădureanul, reia trăsături întîlnite la „sluga" Bujor, dar şi la „ciobanul" Miron din nuvelele idilice. Simina, pădureanca, întruneşte, ca şi Marta, din *Gura satului*, toate însuşirile, şi prin energie aminteşte de Ana, din *Moara cu noroc*. Spre deosebire însă de aceasta, Simina poate să decidă de soarta ei. Îşi apără cu energie demnitatea, dar, negăsind reazim în iubire, este împinsă la marginea lumii în care intrase. Iorgovan creşte, ca fecior de bogătani, răsfăţat şi incapabil să biruie greutăţile vieţii. Capacitatea de adaptare la situaţii diferite îi lipseşte, deoarece nu are cunoaşterea vieţii. Bogăţia face din el un tînăr fără viaţă sufletească. Iubirea pentru Simina vine să umple un gol imens din existenţa sa şi dezvăluie energii pe care nu le bănuia. Şi totuşi, nu se căsătoreşte cu Simina, căci îi lipseşte tăria să învingă barierele generate de inegalitatea socială.

Există mari deosebiri între *Moara cu noroc* şi *Pădureanca* în privinţa condiţiilor sociale în care se verifică tăria de caracter a personajelor. Ghiţă apare ca un caracter pregătit să reziste disoluţiei, dar tăria îi este înfrîntă de dorinţa de îmbogăţire grabnică, precum şi de presiunile cărora nu le putea face faţă nici un om acţionînd în izolare. Iorgovan, ca personaj, este construit pe alte coordonate. Slavici insistă, de astă dată, asupra condiţiilor care împiedică formarea tăriei de caracter, descoperindu-le în avere. Baza socială a caracterului lui Iorgovan

este mai cuprinzătoare decît cea a personajului principal din *Moara cu noroc*. Ghiță și-a întemeiat o familie, se pune în calea unei lumi care nu se teme de legi, și disoluția caracterului său duce nu numai la prăbușirea sa ca individ, ci a celor două tabere care se înfruntă. Prăbușirea lui Ghiță nu este, sub raport artistic, lipsită de măreție, cum apare cea a feciorului de bogătani din Cîmpia arădeană.

Lumea satului este zugrăvită în *Pădureanca* prin chiar îndeletnicirile ei agrare. Nicăieri în literatura română din veacul trecut nu sînt descrise mai cuprinzător, cu mai multă culoare și cu un mai puternic sentiment al vieții trăite, exodul spre cîmpie și muncile agricole.

Pădureanca este ultima mare realizare a nuvelisticii lui Slavici în care zugrăvește lumea satului transilvănean. Prozatorul propune, prin Popa Tanda, la începutul activității nuvelistice, o pildă de urmat în ridicarea economică a satului, trece la evocarea unui sat învăluit în poezie, nu fără a surprinde existența inegalității sociale și ajunge la înfățișarea aceluiași sat tocmai prin conflictele ieșite din inegalitatea socială.

Urmărirea nuvelisticii lui Slavici nu trebuie să ducă la convingerea că se mărginește numai la satul transilvănean. El este dintre acei scriitori a căror operă se împlinește pe măsură ce explorează noi zone ale societății. Extinderea cîmpului de investigații nu duce totdeauna și la crearea de opere importante. Nu este însă mai puțin adevărat că încercările de a aduce în literatură noi zone ale societății merită cea mai mare atenție. Nuvelistica în care descrie alte zone ale societății românești decît satul transilvănean nu a fost luată în seamă. G. Călinescu introduce, în completările la *Istoria literaturii române*, alături de *Pădureanca*, și multe dintre nuvelele în care Slavici descrie satul de dincoace de Carpați, precum și lumea capitalei. Iată aceste nuvele: *Vatra părăsită*, *Vecinii. I. Baciu*, *Vecinii. II. Paraschiv Ciulic*, *Negreá Bătrînul*, *Spiru Călin*, *Țața Melania*, *Mihnirile lui Trică*, *Nuța*, *Sărăcuța de ea*[1].

Cercetarea nuvelelor în care Slavici înfățișează viața satului de dincoace de Carpați arată că scriitorul nu idealizează, ci se oprește la conflicte de clasă, cărora le dă însă uneori o rezolvare ieșind din preocupările sale moralizatoare. Surprindem adesea, în felul cum își construiește personajele, trăsături de caracter întîlnite și la țăranii de peste munți, înfățișați în nuvelistica sa anterioară. Acțiunea din *Vatra părăsită*, nuvelă amplă, publicată, în 1900, direct în volum,

[1] G. Călinescu, *Material documentar. Ioan Slavici*, în *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, IX (1960), nr. 4 [octombrie-decembrie], p. 766—767.

se petrece într-un sat de pe Vedea și se desprind cîteva personaje interesante. Ana, eroina nuvelei, este o femeie întreprinzătoare, un fel de Mară care știe să încurce pe alții în felurite afaceri pentru a și le duce pe ale ei la un sfîrșit cît mai bun. Zamfir, plin de inițiative, cu o energie inepuizabilă, este un fel de Popa Tanda, plasat în Cîmpia dunăreană. Scene ca cele în care se descriu revărsările de ape și lupta sătenilor cu sloiurile de gheață, pornite la cea dintîi suflare a Bălțăreților și gata să mături în calea lor zăgazurile, nu sînt lipsite de dramatism. Acțiunea din nuvela *Căile morților*, scrisă în închisoare, între octombrie 1918 — februarie 1919 și publicată postum, se petrece tot într-un sat din Muntenia: sătenii se răzvrătesc împotriva primarului și-i pun foc gospodăriei. Nuvela înfățișează scene din timpul răscoalelor din 1907. Slavici nu crede în „instigatori" și prezintă răscoalele țărănești, cum face și în articole, ca urmare a deposedării țărănimii de pămînt.

Mai importantă este, fără îndoială, *Comoara*, publicată în 1896. Duțu, eroul principal al nuvelei, țăran de pe lîngă Focșani, descoperă, săpînd la forturi, o comoară, care produce mari răsturnări în viața sa, pînă atunci calmă și ordonată. Comoara este un pretext și accentul nu se pune pe lăcomia de bani. Duțu nici nu știe evalua aurul, și îndată ce valoarea acestuia depășește posibilitățile sale de muncă, se leapădă de el, fără părere de rău. Deosebirile între Duțu și Ghiță apar, în acest punct, esențiale. Duțu ni se dezvăluie întreprinzător, inteligent, capabil să se acomodeze la situații noi. Nuvela ilustrează ideea, întîlnită și în creația populară, potrivit căreia banul fără muncă se irosește, fără să te alegi cu ceva din el. Duțu se pune, prin dosirea comorii, în afara prevederilor legii, rămînînd fără apărare. Cei chemați să păzească respectarea legii sînt bucuroși de călcarea ei, spre a-și putea face parte din comoară.

Scenele în care se descrie munca sînt puține, nu însă neimportante. Duțu, cît timp sapă la forturi, are o viață așezată, de care nu se va mai bucura după descoperirea comorii. Analiza sufletului țăranului smuls de la îndeletnicirile sale este excelentă, de asemenea și descrierea competiției în care se angajează aceia ce caută să apuce și ultimul ban din comoară.

Comoara ne introduce în lumea orașelor de dincoace de Carpați, în primul rînd a Bucureștiului, cum ne introduc *Crucile roșii* și *Moara cu noroc* în lumea orașelor de dincolo de Carpați. Slavici dă o privire asupra „centrului", descriind viața unor instituții administrative, a hotelurilor, a magazinelor, a prăvăliilor. Desfășurarea întîmplărilor, cu furișări nocturne în afara Bucureștiului, cu samsari diabolici, cu

femei cu o biografie lăsată intenționat incompletă, nu este lipsită de senzațional. Dar tratarea severă face să nu ne amintim de scrierile de „mistere" ale lui C. D. Aricescu, G. Baronzi, I. M. Bujoreanu și a altora, cu circulație chiar pe la 1860—1870 și în literatura noastră.

Slavici manifestă interes și pentru „mahala", și cu mult înainte de Caragiale. Eroul schiței *Ac și ață* (1875) este un frizer bucureștean care citește *Telegraphul* și *Misterele Bucureștilor* și este îndrăgostit de fata curelarului din vecini. Moș Marian, din *O viață pierdută*, este căruțaș, lîngă Obor; Elena, din *Norocul*, nuvelă scrisă înainte de 1876, dar apărută în 1892, este cusătoreasă; Istrat Gorăuț din nuvela *Domnul Istrat Gorăuț* (1880), slujbaș la stat; Ghiță Tudoroiu din *Bobocel* (1888), cizmar. Tema multor nuvele este iubirea, și Slavici caută fie să compună idile *(Ac și ață, Bobocel* care sînt din aceeași perioadă cu *Scormon)*, fie să ironizeze mai tîrziu „idila", cum se întîmplă în *Domnul Istrat Gorăuț*, al cărei erou este un om al „dragostelor". Slavici descrie însă și aspecte tragice, și în *Norocul*, eroina, înșelată de un bancher, se sinucide. Sevasta, din *O viață pierdută*, înșelată și ea de un ofițer, își pune capăt zilelor. Dar în nuvela din urmă interesul se deplasează de la drama Sevastei spre cea a lui moș Marian, căruțașul, care după o viață de muncă se întoarce sărac și singur în satul său din Transilvania.

Nuvelele lui Slavici în care descrie „mahalaua" își lărgesc și mai mult tematica după 1890, cînd scriitorul se stabilește definitiv în „țară". El se întîlnește în descrierea societății bucureștene cu Caragiale, Vlahuță, Delavrancea și alți scriitori, cum ar fi St. Bassarabeanu. Caragiale își surprinde eroii, mai adesea, în localuri, în „ceasurile libere" și mult mai rar acasă, „la lucru". Stau în atenția sa în primul rînd deformările morale, pe care le descrie cu o pătrundere rămasă fără egal. Vlahuță descoperă și în „mahala" multe din „durerile lumii", iar Delavrancea o evocă, nu o dată, pitoresc. Și unul, și altul sînt foarte sensibili la dramele intelectualilor. Eroii lui Slavici sînt pantofari, căruțași, spălătorese, croitori, frizeri, cîrciumari, antreprenori, slujbași, oameni politici, pe care îi arată, de preferință, acasă, „la lucru". El se vede mai preocupat de aspectele economice și morale, mai exact moralizatoare.

În 1895, publică în *Vatra* mai multe nuvele: *Gogu și Gogușor*, *Hanul ciorilor*, *Ceas rău*, *Mitocanul*, și tot de atunci datează, probabil, și *Vecinii*. Eroii sînt asociați la spargeri, ca în *Ceas rău*, unde se analizează procesul de destrămare morală a omului care se pune prin faptele sale în afara societății, precum și funcționari, dogari, orzari.

În *Hanul ciorilor* își dau întîlnire și felurite categorii de negustori, care istorisesc despre bani blestemați, aducători de mari nenorociri. *Hanul ciorilor* anticipează, prin descrierea rătăcirii lui Tașcă, orzarul, noaptea, în jurul hanului, nuvela lui Caragiale *La hanul lui Mînjoală*, publicată trei ani mai tîrziu.

Există în unele din aceste nuvele material faptic interesant, căruia însă Slavici, preocupat de intenții moralizatoare, îi dă o interpretare ce nu ține de înfățișarea realistă în artă. Descrierea vieții slujbașului Anastase Călin din *Vecinii*, om cu o casă de copii și țintuit în pat de o boală grea, este sugestivă, și asemeni și cea a lui Paraschiv Ciulic, cămătarul, om fără familie, cu case și acareturi. Slavici este bine intenționat cînd ține să demonstreze că fericirea nu stă în avere, ci în viața de familie. Dar convertirea cămătarului — prin iubirea neașteptată pentru copii—la umanitarism nu decurge, cu necesitate, din acțiune și rămîne fără acoperire.

Multe aspecte ivite în viața societății bucureștene de după 1900 le întîlnim descrise și în unele nuvele ale lui Slavici. Reprimarea răscoalelor țărănești din 1907 determină unii țărani să părăsească satele și să caute refugiu la București, unde practică felurite meserii. Eroii nuvelelor lui Slavici sînt țărani, mai ales din Argeș, unde răscoalele au luat mare amploare. Stabiliți în București, unii din ei cresc copii părăsiți *(Din valurile vieții)*. Nuța, eroina nuvelei cu același titlu, vine de la țară, în casa lui Nae Cotoc, băcan în Dealul Spirii, care, deși rudă, o ține în condiții de servitoare. Slavici își conduce eroina prin diverse medii sociale, și interesează nu întîmplările în sine, cît mai ales privirea critică asupra burgheziei și aristocrației bucureștene.

Slavici surprinde și procesul de aristocratizare, care își făcea drum în lumea micii burghezii bucureștene. Tănase, tîmplarul din *Prințesa*, nuvelă tipărită postum, se asociază cu un antreprenor italian, angajează zidari etc. și ridică după socotelile și planurile lor case în București. Tîmplarul mînuiește capitalul și-și trimite copiii la școli, ține franțuzoaică pentru fată, cumpără gabrioletă și iese la Șosea, cum făceau și boierii. Spirache, brutarul din *Un democrat*, tipărită de asemenea postum, își clădește casă mare, o mobilează după „regulile artei moderne", are și el trăsură și iese la plimbare pe Podul Mogoșoaiei și la Șosea. Băiatul său Iencușor studiază la Paris și devine „musiu Jean". Spirache nu pierde deprinderea de a munci, pe care o moștenește și fiul său. Amîndoi muncesc însă să parvină — și cu atîta

rîvnă, încît în a doua generaţie se şi desăvîrşeşte procesul de aristocratizare.

Imaginea Bucureştiului şi în general a oraşului, aşa cum se desprinde din aceste nuvele, este, cu puţine excepţii, a unui loc de perdiţiune. Eroii nuvelelor, veniţi de la sat, au un bogat fond uman şi rezistă procesului de disoluţie morală, iar atunci cînd alunecă pe panta prăbuşirii îşi dau seama de primejdii, se smulg din această lume şi se întorc la ţară. Vieţii la ţară i se aduc elogii, mai ales cînd este vorba, ca în *Nuţa*, de satul de la munte. Opoziţia dintre oraş şi sat apare categorică şi s-ar putea vorbi de semănătorism. *Spiru Călin* s-ar părea nuvela cea mai pronunţat semănătoristă. Spiru Călin are avere rămasă de la părinţi, local de „cîrciumă în piaţă", „vie cu livadă la deal", şi şi-o sporeşte ca antreprenor de case. Viaţa la oraş nu-i place şi-ar prefera pe cea de la ţară. Se desprinde însă din nuvelă că Spiru Călin se uzase în „combinaţiuni şi socoteli; operaţiuni şi mijlociri", precum şi în cele la „bursă", şi plecarea la ţară apare ca o ieşire, la vreme, dintr-o lume în care nu mai putea juca un rol important.

Slavici îşi surprinde eroii, prin urmare, nu în stadiul unei tînjiri nesfîrşite şi fără leac, după viaţa de la ţară. Mai exact, nu tînjirea şi lamentarea formează tema acestor nuvele. El este preocupat să arate că eroii veniţi de la ţară, chiar intrînd în medii sociale corupte, au tăria de caracter de a rezista disoluţiei morale şi găsesc în ei energii suficiente pentru a se salva de la prăbuşire. Şi salvarea stă, după părerea lui Slavici, în întoarcerea la sat, însă nu spre a căuta un refugiu, o „oază" a liniştii, ci spre a reintra în viaţa de la ţară. Deosebirea dintre Slavici şi scriitorii semănătorişti este esenţială, de vreme ce „dezrădăcinaţii" acestora devin orăşeni, şi deşi tînjesc şi fac, am zice, o profesie din lamentare, nu dispun de energia sufletească de a se salva. Luptător pe tărîm social, Slavici nu cade în lamentări, iar dezrădăcinarea, ca temă literară, aşa cum o tratează scriitorii semănătorişti, nu-l ispiteşte. Constatarea merită să reţină atenţia, şi cu atît mai mult cu cît tema cunoaşte o mare circulaţie în literatura română din primele două decenii ale veacului nostru.

Multe nuvele ale lui Slavici, scrise între 1900—1918, descriu întîmplări din viaţa sa şi se înrudesc cu lucrările memorialistice, publicate de el în aceşti ani. *Fiul cuiva*, *O-ncurcătură*, *Leu Paraleu*, *Sepi*, *„Purceluş cu coada sfredel"*, *O noapte fioroasă*, *Bumbu ţiganul*, *Joimăriţa*, *Pepenaş* sînt dintre acestea. Acţiunea se petrece, cu puţine excepţii, înainte de 1874, epocă pentru care avem puţine documente ce ar putea să ne ajute la cunoaşterea vieţii lui Slavici. Şi acelea pe

care le avem au caracter de generalitate, pe cînd în aceste bucăţi întîlnim, ca şi în memorialistică, tablouri cu multe amănunte importante atît pentru cunoaşterea vieţii lui Slavici, cît şi a realităţilor social-politice din vremea sa.

Lumea „mahalalei" zugrăvită de Slavici este, sub raportul profesiunii eroilor, mai variată decît a lui Caragiale, şi privirea asupra ei, incomparabil mai cuprinzătoare decît cea întîlnită la Vlahuţă, Delavrancea şi alţi scriitori români dinaintea primului război mondial. Slavici înfăţişează toate categoriile sociale, fără alegere şi fără repulsie faţă de ocupaţiile modeste. Atitudinea sa se schimbă cînd descrie parveniţii, reprezentanţii aparatului represiv (poliţie), oamenii politici şi dă o largă utilizare mijloacelor satirice. Stau în atenţia sa şi interferările dintre clasele sociale, şi cei din lumea „mahalalei", înălţaţi în ierarhia socială prin avere, sînt arătaţi întîlnindu-se cu descendenţii claselor „vechi" în viaţa de petreceri. Slavici construieşte personaje interesante, dar zugrăvind o lume lipsită de „protocolul vieţii rurale", ea apare, cele mai adeseori, „săracă sufleteşte"[1]. Mai importantă rămîne descrierea vieţii materiale a societăţii bucureştene. Nuvelistica inspirată din viaţa societăţii de dincoace de Carpaţi îl arată pe Slavici de-a lungul a aproape şase decenii de activitate literară necontenit în contemporaneitate.

Există mărturii din care rezultă că Slavici se preocupa de roman încă la începutul activităţii sale literare. El îl înştiinţează pe I. Negruzzi, într-o scrisoare din 10 aprilie 1873, că începuse un roman, *Osînda răului*, din care scrisese vreo „15 coale"[2]. Slavici publică însă primul său roman abia în 1894, după mai bine de două decenii de activitate literară. *Mara*, cel dintîi roman al său, apare în *Vatra*, şi Slavici nu pare să fi pornit de la intenţia de a scrie un roman, ci tot o nuvelă, cum se şi precizează în revistă şi în cronicile literare din 1894. Acţiunea, începută îndată după 1848 şi terminată în 1860, se petrece la Lipova şi Radna, iar în unele episoade şi la Arad şi Viena. Situarea acţiunii în ţinutul natal are o importanţă excepţională, deoarece Slavici cunoaşte bine lumea de aici, cum s-a putut vedea, nu o dată, şi din nuvelistica sa. Dar în nuvele Slavici descria satul transilvănean, pe cînd în roman el înfăţişează mica burghezie orăşenească din Transilvania, micii meseriaşi — cizmari, măcelari, cojocari. Cea-

[1] G. Călinescu, *Material documentar. Ioan Slavici*, în *Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor*, IX (1960), nr. 4 (octombrie-decembrie), p. 767.

[2] I. E. Torouţiu, *op. cit.*, II, p. 212.

laltă parte a burgheziei orășenești, care se îndeletnicea cu politica, nu este cuprinsă în roman.

Explicația pentru ce anume romanul *Mara* trece multă vreme neobservat este greu de dat. Slavici înfățișează o lume „comună" și fără „poezie" într-un moment cînd descrierea decăderii boierimii era în literatura noastră una dintre temele preferate. D. Zamfirescu începe publicarea în *Convorbiri literare*, tot în 1894, a romanului *Viața la țară*[1], căruia îi urmează, la scurte intervale, *Tănase Scatiu* și *În război*, impunînd, cu mai multă strălucire decît predecesorii săi, direcția inaugurată de N. Filimon cu cîteva decenii mai înainte. Acum, în momentul de afirmare a romanului românesc în linia tradițională, Slavici inaugurează o nouă direcție, prin situarea în centrul acțiunii, nu a boierimii și nici a țărănimii, ci a micii burghezii orășenești. Slavici are precursori, cum ar fi I. Popovici-Bănățeanul, cu ale sale schițe și nuvele „din viața meseriașilor"[2]. Prin schimbarea în tematică, atît de importantă, autorul *Marei* deschide drum romanului orășenesc în literatura română.

Slavici adoptă un mod de tratare, am zice, monografic, de vreme ce în descrierea vieții familiilor meseriașilor introduce și informații, anterioare momentului începerii acțiunii. Se atrage astfel, atenția că Hubăr făcuse avere încă înainte de 1848. Familiile meseriașilor apar, privite dinafară, deplin consolidate. Mara, văduvă cu doi copii, se îngrijește de creșterea lor și strînge bani să le poată asigura o poziție independentă; Hubăr are fecior priceput în meserie, pe care îl lasă în locul său, în măcelărie; Bocioacă, starostele, este om cu autoritate în breslă, unde nici chiar „beamterii" nu pot trece peste cuvîntul său, lucrează cu calfe și scoate „negoț" la toate tîrgurile. Slavici nu se oprește însă la viața „exterioară" a familiilor meseriașilor, ci pornind de aici face, cum procedează și alți mari scriitori, adevărate „disecții", care pun în lumină stări de lucruri deosebit de grave. Mara dorește să-și vadă fata preoteasă și aranjează căsătoria ei cu Codreanu. Persida, cu educație la călugărițe și ascultătoare pînă atunci, fuge cu „neamțul" la Viena. Bocioacă, starostele, este pregătit să-și mărite fata cu Trică, dar feciorul, după discuții violente cu Mara, se dă prins la „verbonc". Bocioacă are cuvînt, ca staroste, în breslă, nu însă și în casă, unde Marta, soția sa, face și desface toate. Hubăr, distins și protocolar, are un copil din flori. Hubăroaia îl crește pe Natl ferit de

[1] *Convorbiri literare*, XXVIII (1894), nr. 3 (1 iulie); nr. 8 (1 decembrie); XXIX (1895), nr. 1 (ianuarie) — 5 (mai).

[2] D. Vatamaniuc, *I. Popovici-Bănățeanul*, București, 1959, p. 147—194.

greutăţile vieţii, şi el se maturizează greu, aşteptînd şi după ce se însoară să-i dea bani. Drumurile pe care merg eroii, atît de diverse, se întîlnesc, şi nu întîmplător. Scenele care prezintă „polarizarea" familiilor învrăjbite în jurul Persidei, mamă a unui băiat, marchează încheierea duratei unui ciclu, ca altul să-l reprezinte tinerii părinţi, în noi condiţii sociale. Zugrăvirea vieţii de familie stă la înălţimea celei din *Pădureanca* şi *Moara cu noroc* şi se înscrie ca unul din marile merite ale romanului.

Slavici a creat în *Mara* cîteva personaje memorabile. Mara este construită, ca personaj, prin contrastul dintre înfăţişarea fizică („muiere mare, spătoasă, greoaie şi cu obrajii bătuţi de soare, de ploi şi vînt") şi spiritul treaz, inteligenţă practică, de unde şi o uimitoare capacitate de adaptare la cele mai neprevăzute situaţii. Are două preocupări: să-şi prefacă munca în bani şi să-şi înalţe copiii, fără a cheltui ceva pe trepte sociale mai înalte decît se afla ea şi, dacă se putea, nu în afara lumii meseriaşilor. Trică este şi el construit pe contrastul dintre înfăţişarea fizică şi maturizarea gîndirii, pe care cea dintîi nu o face perceptibilă. Copilul îmbrîncit în şcoală devine băiatul cu puţină grijă pentru ţinuta sa, ca să intre în adolescenţă, crescut repede şi deşirat, cu mişcările nesigure. Trică este, cu un cuvînt, un „motolog", dar sub această înfăţişare exterioară se ascunde un spirit treaz, ca al Marei, care îşi apără cu îndărătnicie libertatea de acţiune, şi nici mama sa, cu mare autoritate, şi nici Marta, femeie cu experienţă, nu-l pot subordona planurilor lor. Trică pare încremenit într-o vîrstă, ani în şir, apoi, brusc, trece la vîrsta următoare, şi schimbările sînt aşa de mari încît ele constituie prilej de uimire.

Slavici reia, în construirea a două din personajele principale, Naţl şi Persida, procedee întîlnite în *Pădureanca*. Naţl nu are, asemeni lui Iorgovan, tărie de caracter. Iubirea, în loc să ducă la încordarea forţelor sufleteşti, îi slăbeşte pînă şi voinţa de a se menţine pe o linie egală în comportare. Slavici vrea să demonstreze că instabilitatea caracterului se moşteneşte, dar că jucau, în aceasta, un foarte mare rol şi condiţiile sociale.

Persida este personajul mai complex nu numai din roman, ci din întreaga operă a lui Slavici, stînd sub aspectul realizării artistice alături de Ghiţă din *Moara cu noroc*. Slavici reia însă experienţa literară din *Pădureanca* şi Persida este o Simină, a cărei viaţă este înfăţişată şi după căsătorie. Persida trăieşte, ca personaj, mai presus de orice, prin acţiunile sale. Iubirea îi umple viaţa şi, spre deosebire de Naţl, îi dă încredere şi tărie să biruie toate piedicile. Analiza evoluţiei per-

sonajului de la fetița desculță, zdrențăroasă și nepieptănată, care-și petrece zilele „în tîrg, printre picioarele oamenilor", pînă la soția devotată, capabilă de cele mai mari sacrificii, prin care înfrînge barierele confesionale și de clasă, este cu totul remarcabilă. Aici și stă, în cea mai mare măsură, capacitatea emotivă a romanului.

Mara interesează și prin cadrul social, iar dacă tema conviețuirii dintre naționalități o întîlnim și la alți scriitori, descrierile de obiceiuri, ca cele de la culesul viilor în părțile arădene, ori promovarea în breslele meșteșugărești, nu le găsim nicăieri în literatura noastră. Se poate vorbi și de o importanță documentară a romanului. Asemenea descrieri rămîn importante și în tratarea unor teme ca luarea în armată. Slavici se întîlnește aici cu Creangă și cu alți scriitori. Prozatorul transilvănean dă o mare dezvoltare peisajului social și zugrăvirea realistă conferă romanului istoricitate, cum nu au multe scrieri pretins istorice. *Mara* vine să împlinească, prin înfățișarea vieții meseriașilor, tabloul din nuvele asupra societății transilvănene.

Romanul se înscrie cronologic și ca a doua mare realizare a genului, după *Ciocoii vechi și noi*. În afară de personaje puternic conturate, de o desfășurare largă a acțiunii *Mara* aducea, la data apariției, și o dezvoltare a cadrului social și o nouă tematică, pe care nu le întîlnim înaintea sa în romanul românesc.

Slavici scrie și alte romane, cîteva sociale: *Din două lumi* (1908—1909), *Cel din urmă Armaș* (1923), cele mai multe istorice: *Din bătrîni* (1902), *Din bătrîni — Manea* (1905), *Corbei* (1906—1907), *Vinturătară* (1922—1923), *Din păcat în păcat* (1924—1925), ultimele trei rămase în periodice, dar numite și unele și altele, cu puține excepții, „narațiuni". Cel dintîi reia, după mai bine de un deceniu, tema din *Mara*, cu deosebirea că înfățișează meseriași bucureșteni; cel de al doilea are ca temă decăderea boierimii, întîlnită și la alți mulți scriitori români. Romanele istorice se situează, ca apariție, foarte aproape de cele ale lui Sadoveanu, cu care nu se pot compara. Și totuși, „narațiunile" lui Slavici nu sînt lipsite de interes, fie și numai pentru faptul că anticipează multe dintre temele întîlnite în romanul românesc dintre cele două războaie mondiale.[1]

Memorialistica ocupă un loc important în activitatea literară a lui Slavici și este partea cea mai cunoscută a operei sale, alături de nuvelele în care înfățișează satul transilvănean și romanul *Mara*. Și-a cucerit însă recunoașterea nu atît prin circulație, ca operă inde-

[1] P. Marcea, *I. Slavici*, p. 320—336.

pendentă, cît mai ales prin referirile la ea în cercetările de istorie literară.

Multă lume este încredințată că „amintirile" lui Slavici aparțin ultimilor ani ai vieții sale. Este inexact. Începuturile memorialisticii lui Slavici trebuie căutate încă în primele lucrări pe care le publică. Descoperim, în adevăr, în *Studii asupra maghiarilor*, din 1871, un pasaj în care evocă întîmplări din timpul frecventării liceului din Timișoara.[1] Asemenea pasaje, cu caracter memorialistic, se întîlnesc și în articolele politice, precum și în studiile sale, pe cele mai diverse teme. Ar fi să amintim fie și numai acele pagini din *Românii din Ardeal*, în care Slavici descrie călătoriile pe care le-a făcut în cursul anilor spre a cunoaște viața poporului român.[2]

Cea dintîi lucrare memorialistică a lui Slavici este *Fapta omenească*, apărută în *Tribuna*, în 1883, în vreo 23 de numere.[3] Lucrarea, compusă din 10 scrisori ample, adresate „unui om tînăr", începe cu evocarea copilăriei scriitorului și se termină cu moartea, în 1873, a părinților săi. Slavici scrie *Fapta omenească* în temniță, la Vaț, și tonul biblic în care învăluie unele întîmplări nu trebuie să surprindă. Se discută în primele 5 scrisori — și nu întîmplător — despre conduita morală în societate. Găsește importantă „stăpînirea de sine a omului care știe și înțelege, deci nu voiește să facă decît ceea ce este în natura lucrurilor să fie"[4]. Slavici credea că individul trebuie să aibă ca normă de conduită iubirea pentru semeni. Sîntem îndrumați nu atît spre Confucius, cît mai ales spre Kant.

Scrisorile au o valoare inegală, și primele 5 dintre ele sînt mai curînd disertații, pe o anume temă, decît operă memorialistică. Mai importante sînt scrisorile VI—IX, în care Slavici evocă întîmplări și oameni dintre 1850 și 1873. Apar dominante două momente: copilăria și anii petrecuți la Viena, la studii. Slavici va vorbi, în repetate rînduri, despre „tata bătrîn", despre tatăl său și cu deosebire despre mama sa, dar în *Fapta omenească* ei sînt evocați prin o mulțime de întîmplări, multe și imaginate, încît devin personaje literare. Ocupă un loc important, ca personaj, însuși scriitorul, ceea ce nu se întîmplă prea des în memorialistică. În evocarea mai ales a copilăriei intră mult romantism.

---

[1] *Convorbiri literare*, V (1871), nr. 19 (1 decembrie).

[2] I. Slavici, *Românii din Ardeal*, București, f.a., p. 3—6.

[3] *Tribuna*, V (1888), nr. 243 (26 octombrie/7 noiembrie) — nr. 289 (21 decembrie/2 ianuarie 1889).

[4] *Idem*, nr. 248 (1/13 noiembrie).

Viaţa petrecută la Viena, la studii, cel de-al doilea moment cu deosebire important din *Fapta omenească*, reţine atenţia dintr-un îndoit punct de vedere. Memorialistul îşi concentrează atenţia asupra formării propriei sale personalităţi, indicînd profesorii şi cursurile audiate, lecturile făcute, preocupările literare. Scriitorul evocă, pe de altă parte, împrejurările în care îl cunoaşte pe Eminescu, acţiunile comune, precum şi rolul jucat de poet în formarea personalităţii sale.

Slavici evocă anii studenţiei la Viena, după trecerea doar a unui deceniu şi jumătate, dar între memorialist şi întîmplări se aşază parcă o întreagă epocă istorică. Scrisorile sînt adresate, cum arătam, „unui om tînăr", dar nici memorialistul nu era om în vîrstă. Să nu pierdem însă din vedere că îşi compunea scrisorile în închisoare, cu jandarm la uşă. Se explică de ce nu vorbeşte nici de serbarea de la Putna, manifestaţie politică pusă la cale de studenţii români din Viena. Surprindem, pe alocuri, o undă de tristeţe. Se explică şi ea. Slavici scria în temniţă, iar Eminescu, a cărui „amintire" o evocă, îşi trăia ultimul an al calvarului său.

Slavici nu construieşte *Fapta omenească* pe un teren gol, ci materialul îl întîlnim, măcar în parte, şi în articolele sale politice. El evocă copilăria şi anii petrecuţi la studii la Viena, precum şi viaţa de cazarmă, în cuvîntul de apărare pe care îl rosteşte cu prilejul judecării, în 1885, a primului proces de presă intentat *Tribunei*.[1] Slavici evocă vremea studiilor la Viena şi a prieteniei sale cu Eminescu şi în articolul *Un nou adept*, publicat în 1886, tot în *Tribuna*[2]. Se pot da şi alte exemple. Scriitorul apelează în aceste cazuri la materialul memorialistic spre a-şi justifica atitudini în lupta politică.

Slavici reia activitatea memorialistică la începutul veacului nostru, prin urmare după mai bine de un deceniu. Se cere şi aici o explicaţie. O dată cu donarea, de Maiorescu, în 1902, Academiei Române a manuscriselor lui Eminescu, cercetarea operei poetului intră într-o nouă etapă. *Semănătorul*, de pildă, îşi face un titlu de glorie din publicarea ineditelor lui Eminescu; se întreprind cercetări pe baza manuscriselor şi se pun în lumină aspecte noi ale operei poetului. Se reluară însă şi discuţiile în legătură cu pesimismul lui Eminescu. Slavici este şi el chestionat, între alţii, şi de I. Scurtu, care pregătea o teză de doctorat asupra vieţii şi operei lui Eminescu.[3] Dă un răspuns categoric, arătînd că pesimist nu este cel care vede relele sociale şi le denunţă cu scopul

[1] *Tribuna*, II (1885), nr. 19 (24 ianuarie).
[2] *Tribuna*, III (1886), nr. 230 (7/19 octombrie) — nr. 232 (9/21 octombrie).
[3] I. Scurtu, *Mihail Eminescu's. Leben und Prosaschriften*, Leipzig, 1903.

de a fi înlăturate.[1] Se împlineau în 1904, în iulie, patru sute de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare și se pregătiră mari serbări la Putna și în alte localități din Bucovina. Slavici crezu nimerit să evoce întîmplări din 1871, cînd, împreună cu Eminescu și alți studenți, organiză serbarea de la Putna. Scriitorul publică, între 1902 și 1909, în *Tribuna*, *Minerva*, *Semănătorul*, *Ramuri* și *Convorbiri literare*, o serie de fragmente memorialistice: *Pesimismul lui Eminescu*, *Serbarea de la Putna*, *Eminescu în politică*, *Poporanismul lui Eminescu*, *Eminescu și ardelenii*, *Eminescu și Junimea* și alte cîteva. Apare dominantă, pretutindeni, în aceste bucăți, preocuparea de a-l înfățișa pe Eminescu om integru și însuflețit de lupta națională. Astfel, Slavici dădea cea mai puternică lovitură acelora care așezau destinul lui Eminescu sub zodia pesimismului, căutînd să micșoreze însemnătatea criticii sociale din opera poetului.

Condamnarea, în 1919, la un an de temniță, pricinui prozatorului mari suferințe. Din 1921, îndată după ieșirea din închisoare, el își consacră activitatea literară aproape exclusiv memorialisticii. Apar în *Adevărul literar și artistic* și în *Viața românească*, în acest an: *Coșbuc la „Tribuna"*, *Coșbuc și „Vatra"*, *Coșbuc și Titu Maiorescu*, *Eminescu și Caragiale*. *Felul lor de a concepe viața*, *Eminescu și conservatorii*, *Gheorghe Coșbuc*, *La balamuc*, *Alecsandri și Eminescu*, *Clopotnița Mănăstirii Putna*. Slavici evocă în acest moment memoria lui Eminescu, Caragiale și Coșbuc, spre a arăta că societatea în care au trăit a fost nedreaptă cu ei. El publică chitanța din care se vede cum plăteau „boierii" lefurile celor trei redactori de la *Timpul*. Bucățile sînt — și destul de vizibil — și o pledoarie *pro domo*. Privite astfel, lucrările memorialistice apar pronunțat polemice.

Bucățile înșirate mai sus, cărora li se adaugă și unele din epoca precedentă, intră în *Amintiri* (1924). Se explică prin chiar acest fapt reluarea, în mai multe rînduri, a acelorași întîmplări[2], dar repetările nu se confundă cu reproducerea, și ele dezvăluie aspecte noi.

---

[1] A. Vasiliu, *Slavici despre optimismul lui Eminescu*, în *Limbă și literatură*, V, București, 1961, p. 255—266. Se publică și scrisorile lui Slavici către Scurtu. Slavici dă un răspuns asemănător și atunci cînd este învinuit el însuși de alunecare în pesimism, însă combate și optimismul lipsit de bază socială, pe care îl califică „optimism șubred". Mai importante în acest sens sînt cele două articole din *Tribuna* din Arad: *Un optimism șubred* (1907, nr. 191 din 11 septembrie) și *Pesimismul meu* (1910, nr. 28 din 20 februarie).

[2] „Cele cuprinse în cartea aceasta — scrie Slavici în *Prefața* la *Amintiri* — au fost scrise și publicate în deosebite timpuri, la deosebite ocaziuni și-n urma unor deosebite îndemnuri, sunt deci în ele pe ici, pe colo fie repetițiuni, fie complectări" (p. 5). Și mai departe: „Le reproduc toate așa cum au fost publicate, fără de nici o scădere și fără de nici un adaos".

Sub raport literar, aceasta înseamnă un cîştig; nu însă întotdeauna şi sub raport informativ. Căci cercetătorul care nu are vreme să verifice poate lua un aspect sau altul, uneori chiar pe toate, ca fiind la fel de importante, cum însă nu sînt în realitate.

Slavici publică, tot în 1921, *Închisorile mele*, în care evocă viaţa petrecută în temniţa de la Vaţ în 1888—1889 şi în temniţele prin care trece între 1916 şi 1920. Viaţa în temniţa de la Vaţ are consecinţe dintre cele mai importante şi cu deosebire asupra sănătăţii sale. Slavici se descrie, ca personaj, cu destulă detaşare, ceea ce nu trebuie trecut cu vederea. Stăpînirea maghiară urmărea prin aruncarea luptătorilor politici în temniţă să-i compromită în ochii maselor. Se înţelege că numai aceasta nu se întîmpla, dar mulţi nu mai erau în stare, la ieşirea din temniţă, să reintre în luptă.

Închisorile mele este compusă, ca şi *Fapta omenească*, sub formă de scrisori, de astă dată adresate unui „prieten din altă lume", poate Eminescu. Cele două lucrări sînt înrudite şi prin caracterul de confesiune. Dar între o confesiune şi alta există mari deosebiri. Căci dacă în *Fapta omenească* Slavici evocă împrejurările în care s-a format ca luptător politic, în *Închisorile mele* înfăţişează însăşi lupta sa, îndeosebi politică, şi care, prin idealurile urmărite, nu îndreptăţea aruncarea în temniţă. Aceasta explică de ce confesiunea din *Închisorile mele* capătă un caracter explicativ. „Scrisorile" sînt polemice, ca şi celelalte „amintiri", dar mai pronunţat critice la adresa realităţilor social-politice ale vremii.

Lumea prin care am trecut, ultima lucrare memorialistică a lui Slavici, începută în mai 1924, apare postum, şi ea evocă întîmplări întîlnite îndeosebi în *Fapta omenească*. Descrierea ţinutului natal este făcută şi de astă dată, deşi memorialistul avea 76 de ani, cu o mare forţă evocatoare amintind de cele mai bune lucrări literare ale sale. Descrierea ţinutului natal, cu şcolile la care a urmat, pare a fi scrisă pe îndelete. Expunerea devine, de aici înainte, mai sumară, fie că reia, cum face în capitolul *La Viena*, datele cuprinse în *Amintiri*, fie că aduce altele noi, cum procedează în capitolele următoare. Evocarea este înlocuită, pe spaţii mari, cu comunicarea de informaţii importante, nici vorbă, dar care, de multe ori, nu se verifică şi documentar.

Există şi în această parte cîteva momente care reţin atenţia. Am pomeni evocarea figurii lui Ioan Bechnitz, redactorul de prestigiu al *Tribunei*, şi a lui Diamandi Manole, patriotul luminat, plin de iniţiative şi susţinătorul cel mai entuziast al mişcării culturale, pornită peste munţi de „tineri". Datele care intră în compunerea portretu-

lui acestuia le întîlnim și în articolele politice. Mai important este fără îndoială *Tipuri contemporane: Pițigoii*, publicat în *Tribuna*, încă în 1887.[1] Se învederează din nou că în memorialistica lui Slavici intră materiale prelucrate, din articolele sale anterioare, unele apărute cu multe decenii în urmă. Argumente de bază în articole și pe care se sprijină demonstrația în lupta politică, materialele se revarsă în memorialistică asemenea unor aluviuni, nu întotdeauna ușor de descoperit.

În *Lumea prin care am trecut* apare dominantă sistematizarea, cum nu o întîlnim și în celelalte lucrări memorialistice ale sale. Lucrarea trebuie considerată, datorită tocmai acestei preocupări, ca un ultim cuvînt și o ultimă privire asupra drumului străbătut de prozator de-a lungul a aproape opt decenii de viață și mai bine de cinci decenii de activitate publicistică și literară.

Slavici are o bună memorie și nu încape discuție că se documentează, măcar în anume zone ale memorialisticii sale. Astfel, el apelează, în „amintirile" sale despre serbarea de la Putna, la corespondențele lui G. Dem. Teodorescu, publicate în *Românul*, în timpul desfășurării manifestației.[2] Operă strict științifică nu face, și deosebirile dintre întîmplările consemnate în documente și felul cum aceleași întîmplări se oglindesc în memorialistică sînt, nu o dată, uluitoare. Să dăm fie măcar și numai un exemplu. Prozatorul scrie, în mai multe rînduri, că părinții săi au murit unul după altul, mai întîi mama, apoi la cîteva săptămîni și tatăl său. El ar fi murit de supărare, susține Slavici în *Fapta omenească*[3], și s-ar părea că stăm în fața unei mărturii de devotament care ar putea fi mișcătoare. Cercetarea matricolelor arată că părinții lui Slavici au murit, în adevăr, scurt timp unul după altul. Elena, mama scriitorului, moare în 28 iunie 1873, iar Savu Slavici în 20 iulie 1873. Se precizează și cauza morții: „coleră" (holeră)[4]. Adesea imaginea ce ne-o facem din memorialistică, chiar despre unii membri ai familiei, nu este în concordanță cu documentele. Mama scriitorului ar fi avut, cum rezultă din scrierile lui Slavici, mai mare trecere în sat decît tatăl său. Din registrele de stare civilă ale comunei Șiria se vede însă că nu ea, ci Savu Slavici cunună și botează, între 1848 și 1872, de aproape 30 de ori. Cununarea și botezarea apar la șirieni —

[1] *Tribuna*, VI (1887), nr. 47 (28 februarie/12 martie).

[2] G. Dem. Teodorescu, *Serbarea de la Putna*, în *Românul*, XV (1871) din 20, 21, 22, 25, 26, 27, 28 și 29 august.

[3] *Tribuna*, V (1888), nr. 283 (16/28 decembrie).

[4] *Protocolul repausaților din opidul Șiria 1859—1874*, Arhivele Statului, Arad, pozițiile 219 și 236.

și nu numai la ei — ca forme de înrudire. Scriitorul însuși este martor, în sat, la cununii.[1] Afecțiunea față de mama sa, întîlnită și la Creangă, face ca ea să treacă pe primul loc în memorialistică.

Există momente de răscruce în activitatea publicistică a lui Slavici, și constatăm, cu surprindere, că și aici culegem din memorialistica sa informații care nu se verifică documentar. Am putut vedea că întemeierea *Tribunei* are o însemnătate cu totul deosebită în activitatea sa publicistică. Știm că Slavici colaborează, pînă în 1883, alături de ceilalți „tineri" la *Telegraful român*, cînd Miron Romanul îl înlătură pe N. Cristea de la conducerea ziarului sibian. Slavici scrie că măsura mitropolitului a fost determinată de un articol al său, *Lapsus calami*.[2] Slavici publică, în adevăr, un articol cu acest titlu, dar nu în 1883, ci în 27 iulie 1876, prin urmare cu șapte ani mai înainte.[3] Articolul care a dus la înlăturarea din redacție a lui N. Cristea se intitulează *Răsplată?*, apare în 18 octombrie 1883 și se referă la evenimente întîmplate numai cu cîteva zile mai înainte.[4] Slavici, care locuia în București, putea publica articolul numai în ipoteza că se găsea, între 14—18 octombrie 1883, în Sibiu. Nu avem pînă acum documente să putem dovedi acest lucru. Și totuși, informațiile au fost preluate din memorialistică *tale-quale* și le întîlnim în cercetările de istorie literară.

Memorialistica lui Slavici este, cum spune un istoric literar despre *Fapta omenească*, o adevărată „mină de informații"[5], și fără ea nu sînt de conceput cercetările în legătură cu Caragiale, Creangă și Coșbuc, iar cele în legătură cu Eminescu și Slavici însuși, imposibil de realizat. Informațiile se impune însă să fie utilizate, ca orice date scoase din lucrările memorialistice, cu prudență și nu înainte de a fi verificate documentar. Memorialistica sa apare, în mai mare măsură ca cea a lui I. Ghica și a altor scriitori români, ca operă subiectivă. Memorialistul, preocupat să explice, îndeosebi, lupta sa politică și să polemizeze cu cei pe care îi crede a nu o înțelege, dă dezvoltare unor date și diminuează altele, care, situate în complexul social-politic, apar ca fiind de dimensiuni mult mai mari. Memorialisticii lui Slavici îi sînt caracteristice micșorarea adversarilor, prin trecerea peste meritele lor și mărturii asupra a ceea ce se considera negativ în acti-

[1] *Protocolul cununaților din Șiria 1853—1882*, Arhivele Statului, Arad, poziția 30/1867.

[2] I. Slavici, *Lumea prin care am trecut*, p. 79, 90.

[3] *Telegraful român*, XXIV (1876), nr. 56 (15/27 iulie).

[4] *Idem*, XXXI (1883), nr. 116 (6/18 octombrie).

[5] I. Breazu, *Literatura „Tribunei" (1884—1895)*, p. 56.

vitatea lor, afecțiunea față de cei care i-au fost tovarăși de luptă și exaltarea meritelor lor. Ni se dezvăluie, cu o mare forță sugestivă, și comuniunea cu lumea ținuturilor natale.

Cînd se discută despre arta literară a lui Slavici se pornește, cele mai adesori, de la cîteva nuvele, de preferință acelea în care zugrăvește satul transilvănean. T. Vianu stabilește ca mai caracteristice scrisului lui Slavici oralitatea, analiza psihologică, dar și lipsa fanteziei vizuale și a „imaginației lingvistice"[1]. Oralitatea, atît de specifică acestor nuvele, nu apare caracteristică în egală măsură și celorlalte scrieri în care lumea descrisă nu mai este cea a satului transilvănean. Constatarea se impune atenției cercetînd întreaga activitate a lui Slavici, atît literară, cît și publicistică. O asemenea perspectivă duce, pe lîngă posibile nuanțări, și la dezvăluirea unor aspecte noi ale artei scriitorului.

Slavici pare să se călăuzească, în construcția multora dintre scrierile sale, după teoria romanului popular, dar nu este tributar lui Maiorescu. Criticul expune teoria romanului popular, în 1882, în *Literatura română și străinătatea* și-l urmează pe Goethe din *Wilhelm Meister*. La acea dată Slavici compusese cele mai importante nuvele ale sale, între care și *Gura satului* și *Budulea Taichii*, pe care criticul le citează ca mai caracteristice. Mișcarea literară europeană se orienta, încă de la jumătatea secolului trecut, spre clasele „de jos", și Slavici se încadrează în această direcție nu din 1879, cînd apare *Gura satului*, ci încă din 1871, cînd publică comedia *Fata de birău*, cea dintîi scriere literară a sa. Maiorescu consemna, cînd expunea teoria romanului popular, ivirea acestei orientări și în literatura română. *Gura satului* și *Budulea Taichii*, citate de Maiorescu, înfățișează, cum cerea teoria romanului popular, clasele „de jos", acțiunea curge încet și întîlnește în cale întîmplări neprevăzute, care îi schimbă cursul. Se poate vorbi de o influență a lui Maiorescu, cum s-a arătat[2], în construirea nuvelei *Pădureanca*. Slavici însuși pare a parafraza, în deschiderea acestei nuvele, teoria romanului popular. „... Lumea din întîmplări se alcătuiește, iar întîmplarea e noroc, ori nenorocire, și nimeni nu știe dacă e rău ori bun ceasul în care a pornit, nici dacă va face ori nu ceea ce-și pune de gînd."[3]

---

[1] T. Vianu, *Arta prozatorilor români*, București, 1941, p. 119—123.
[2] I. Breazu, *Literatura „Tribunei"*, p. 63.
[3] I. Slavici, *Nuvele*, III, București, [1924], p. 159.

Concomitent cu *Budulea Taichii*, *Gura satului* și *Pădureanca*, care pot fi explicate, în ce privește construcția, prin teoria romanului popular, Slavici compune alte scrieri care o infirmă. *O viață pierdută* este dintre acestea. *Moara cu noroc* este și ea construită cu o mare economie a mijloacelor artistice, care a dus la înlăturarea episoadelor fără legătură strînsă cu acțiunea, de unde și desfășurarea vertiginoasă a acesteia. Maiorescu nu citează *Moara cu noroc*. Nici nu putea, deoarece nuvela infirma teoria romanului popular. Construcția nuvelei *Moara cu noroc*, cu o mare economie a mijloacelor artistice, nu este des întîlnită în scrisul lui Slavici și apare mai caracteristică, prin deasa reluare, cea care se susține pe o acțiune cu curgerea lentă. Spre a scrie astfel, Slavici nu avea nevoie de o teorie, fie ea și a romanului popular. Dar teoria avea nevoie de scrierile sale spre a putea fi exemplificată.

Construcția unor scrieri ca *Mara* dezvăluie procedee care merită să rețină atenția. Materia este sever distribuită, și fiecare capitol își are partea în înălțarea edificiului. Capitolele se deschid, fie cu intrarea directă în acțiune, fie cu cuvinte ieșind, cel mai adesea, din înțelepciunea populară. „Nu-i nimic mai iute decît gîndul, iar vorba poartă gîndul dintr-un om în altul" *(Furtuna cea mare)*; „Norocul nu umblă tîrîș, ci zboară pe aripi iuți și-ți iese, cînd îi vine rîndul, fără veste-n cale" *(Ispita)*. Distribuirea severă a materiei, alternarea capitolelor, unele intrînd direct în expunere, altele deschizîndu-se cu un fel de prolog, cuprinzînd o învățătură populară, chemată să ilustreze tema, lăsarea acțiunii în suspensie, în finalul unor capitole, anume să pună în mișcare imaginația cititorului, demonstrează preocupări urmărite intenționat și pe întinderea întregului roman în vederea obținerii de efecte literare.

Slavici este, chiar și în privința construcției, un scriitor foarte inegal. Conflictului din *Corbei* i se dă o încheiere pripită, care nu decurge cu necesitate din înlănțuirea întîmplărilor. În *Comoara*, în schimb, și în *Din păcat în păcat*, se introduc capitole și după ce acțiunea, virtual, s-a încheiat. Ele apar ca niște prelungiri, din care se puteau face lucrări separate. În *Cel din urmă Armaș*, Emil, care părea să devină unul din personajele principale, este pierdut în cursul desfășurării acțiunii, spre a fi readus în final. Adesea dezlegarea nefirească a conflictului, în sensul că ea nu decurge cu necesitate din expunerea întîmplărilor, este urmarea preocupărilor moralizatoare ale scriitorului.

Contribuția decisivă pe care o aduce Slavici în dezvoltarea literaturii române stă în crearea de personaje. Popa Tanda, Sanda, badea Mitrea, Marta, Huțu, Ghiță, Lică, Ana, Simina, Iorgovan, Sofron, Mara, Persida sînt figuri de neuitat. Slavici nu este cel dintîi căruia i se recunosc asemenea merite, și C. Negruzzi, N. Filimon, V. Alecsandri — ca să nu amintim decît cîțiva — au realizat, cu mult înainte, personaje memorabile. Deosebirea principală între Slavici și predecesorii săi stă, cum arată T. Vianu, în preocuparea de a da personajelor o „viață interioară", și scriitorul vede „oamenii lui dinlăuntru, în sentimentele sau în crizele lor morale, ba chiar în procesele lor intelectuale"[1]. Cu alte cuvinte, Slavici se îndreaptă spre „analiza psihologică", ceea ce constituia, la 1875, ceva nou în literatura română și cu atît mai mult la 1871, cînd publică prima sa lucrare literară. Slavici nu este totuși un analist, în sensul *disecării*, spre a surprinde stări de conștiință. Capacitatea de a le intui nu-i lipsește, însă momentele intenționat de analiză a stărilor de conștiință sînt expuse abstract și nu o dată sună a predici morale și moralizatoare. Și totuși, puțini sînt scriitorii din literatura noastră care să fi descris cu mai mare profunzime sentimentul iubirii, procesul de formare al intelectualului, precum și procesul de înstrăinare în familie, consecință a pătrunderii relațiilor capitaliste în lumea satului.

Slavici are o „metodă de lucru" care a stat în atenția comentatorilor operei sale. El privește personajele în complexitatea lor, dar spre a dezvălui viața interioară se sprijină pe aglomerarea de amănunte exterioare, prin care caută să o pună în lumină. Viața sufletească a Persidei, unul dintre personajele cele mai realizate din opera lui Slavici, se conturează progresiv, din prezentarea felului cum se oglindesc faptele sale în ochii Marei, ai lui Trică, ai Hubăroaiei, din surprinderea reacțiunilor Martei, soția lui Bocioacă, din descrierea, cu multe amănunte, a acțiunilor pe care le întreprinde. Slavici nu inventează, ci scoate amănuntele din observarea vieții, de unde și impresia puternică de zugrăvire realistă.

„Metoda de lucru" îl deosebește pe Slavici de Creangă și mai ales de Caragiale, a căror principală preocupare este nu *aglomerarea*, ci *selectarea* amănuntului mai semnificativ, lăsînd cititorului libertatea să completeze, cu imaginația, tabloul. „Metoda de lucru" prin aglomerarea de amănunte are la Slavici o aplicare atît de largă, încît o utilizează pînă și în portretele fizice. Se împlinesc și acestea prin aglomerarea de amănunte, pe care le culegem treptat, de pe întinderea

[1] T. Vianu, *op. cit.*, p. 121.

întregii naraţiuni. Slavici aplică un asemenea procedeu în scrierile literare, nu însă şi în articolele sale. Pamfletul *Domnul Babeşiu*[1] este un portret, mai ales moral, de mari dimensiuni, realizat prin concentrarea tuturor datelor. Am aminti şi articolul *Cestiuni bisericeşti*[2], în care face portretul lui Miron Romanul, mitropolitul de la Sibiu. Capătă în aceste împrejurări o largă utilizare ironia şi persiflarea.

Portrete realizate prin concentrarea datelor întîlnim în unele scrieri ale lui Slavici de după 1900. Cîteva dintre personaje trăiesc prin portrete, şi nu prin implicarea în acţiune. Am aminti, în acest sens, portretul lui Pascal *(Pascal săracul)*, al lui Thihamer Erdei *(Corbei)*, al coanei Lila *(Din două lumi)* şi alte cîteva.

Descripţiile din natură sînt rare în opera lui Slavici. Scriitorul notează, treptat, cum face şi la realizarea portretelor, amănunte privind peisajul, şi din *Mara*, de pildă, este cu neputinţă să se extragă un pasaj mai dezvoltat, necum o pagină care să fie o descriere din natură. Asemenea descripţii se întîlnesc însă în scrierile sale de după 1900. Trăind mulţi ani în Cîmpia dunăreană, la Măgurele, Slavici surprinde, asemeni lui Sadoveanu, schimbările în trecerea de la un anotimp la altul. „Dimineaţa, prin zori de zi, cerul era senin şi plin de stele, iar aerul dulce ca pe la Sf. Gheorghe. Păsările cîntau prin zăvoi de nu-ţi venea să crezi că e zi de toamnă, iar după ce se luminase de ziuă, se vedeau ca-n cele mai frumoase zile de primăvară munţii albăstrii despre Negoiul. Numai încolo, departe, spre răsărit, cerul părea sur şi oarecum nespălat.

Erau îngălbeniţi plopii de la moară, dar zăvoiul nu-şi lepădase încă frunzişul şi tot mai era ceva văratec în freamătul lui. În curînd însă după răsărirea soarelui, se lăsă, aşa, din senin, o ceaţă deasă pe Vedea şi apoi peste toată lunca, încît vedeai cerul albastru, vedeai vîrfurile salcîmilor din deal, dar nu puteai să vezi nici treizeci de paşi uitîndu-te pe Vedea la deal.

Pe la zece ceasuri s-a ridicat ceaţa, s-au adunat norii duşi răpede de vînt şi a dat o stropitură, ploicică lină şi caldă, şi abia pe la amiazăzi, după ce iar s-a-nseninat cerul, s-a răcit deodată aerul şi s-a pornit adierea cea rece."[3]

Slavici foloseşte oralitatea înaintea lui Creangă, şi ea este privită de cititorul de astăzi, mai ales după lectura *Amintirilor din copilărie*,

---

[1] *Telegraful român*, XXI (1873), nr. 85 (21 octombrie/2 noiembrie).
[2] *Tribuna*, III (1886), nr. 112 (16/28 mai).
[3] I. Slavici, *Vatra părăsită*, Bucureşti, 1900, p. 156—157.

firească. Dar ea păru multora, la data cînd își publică primele lucrări, nepotrivită în creația cultă. Slavici utilizează oralitatea, în adevăr, după ce o folosește mai întîi în povești, unde ea formează farmecul narațiunii. Oralitatea este foarte pronunțată în *Popa Tanda*, compusă în imediata apropiere a poveștilor, în nuvelele idilice, scrise îndată ce Slavici se stabilește în „țară", în *Budulea Taichii* și în general în lucrările în care evocă ținutul natal. Oralitatea este la Slavici, mai mult decît în cazul altor scriitori români, „un instrument în vederea picturii mediului rural"[1], și se sprijină pe ea atît în expunere, cît și în dialoguri. Formele orale (zicerile, proverbele etc.) se integrează firesc în narațiune, de unde și efectele artistice. Nu se observă însă la el, decît în foarte puține cazuri, și o altă preocupare, decît crearea, prin includerea formelor orale, a tabloului asupra vieții țărănești. Alta este situația la Creangă, care dispune de un imens tezaur de asemenea forme și cărora le caută — și le găsește — locul cel mai potrivit în narațiune. Autorul *Amintirilor din copilărie* este preocupat, nu atît de completarea tabloului, cît mai ales să pună în lumină, prin utilizarea formelor orale, atitudini sufletești — ale sale sau ale eroilor. Creangă utilizează formele orale și cu o extraordinară jovialitate și vervă, pe care nu le întîlnim și la scriitorul transilvănean.

Oralitatea ține de structura personalității lui Slavici, ca artist, și o folosește și atunci cînd descrie viața, să zicem, a unui băcan, frizer, ori antreprenor din Dealul Spirii. Scriitorul este conștient că stă în fața altei lumi, și înlătură zicerile, proverbele etc., cărora le dă o largă utilizare în scrierile în care evocă satul. O schimbare fundamentală nu se produce totuși, și oralitatea, ca instrument de zugrăvire a vieții, devine, expurgată de elementele care îi dădeau culoare, sfătoșenie, nu o dată nepotrivită, prin curgerea lentă a acțiunii. Astfel se explică pentru ce aceste scrieri nu stau la înălțimea marilor sale realizări artistice. Căci nu spiritul de observație îi lipsește lui Slavici, și nici cunoașterea sufletului omenesc, ci tocmai instrumentul adecvat prin care să descrie și altă lume decît cea a satului transilvănean.

Oralitatea se exercită, ca instrument în zugrăvirea vieții, prin limbă. G. Călinescu arată că *Popa Tanda* se deschide printr-un „fel de acord stilistic", iar limba scrierilor lui Slavici „e un instrument de observație excelent în mediul țărănesc"[2]. Cercetate îndeaproape, se constată că și în cele mai bune scrieri se întîlnesc repetiții de cuvinte în cuprinsul aceleiași unități sintactice care pot fi supărătoare. Huțu

[1] T. Vianu, *op. cit.*, p. 120.
[2] G. Călinescu, *Istoria literaturii române...*, p. 449.

„nu mai *mergea* singur, ci totdeauna, cînd voia *să meargă*, venea pe la mine, că *să mergem* împreună, fiindcă îi venea greu *să meargă* singur" *(Budulea Taichii)*.[1] Oralitatea face ca asemenea repetiţii să fie trecute cu vederea. Slavici utilizează, cum face încă în *Fata de birău*, prima scriere literară a sa, şi expresia neologistică, şi neologismul căutat, însă spre a marca îndepărtarea de comunitatea lingvistică.

Preocupările lui Slavici în legătură cu limba au făcut obiectul unor cercetări şi asemeni şi aspectele stilistice.[2] El foloseşte, fără îndoială, judecînd după lexic, o limbă colorată, dar mai puţin expresivă decît cea a lui Creangă, deşi şi unul şi altul pornesc de la graiul popular. Creangă operează însă modificări spre a obţine efecte artistice, pe cînd Slavici reproduce, fără să „prelucreze". Instrument excelent cînd evocă lumea satului, limba lui Slavici devine mai puţin expresivă cînd descrie alte medii sociale. Cuvîntul *neaoş*, pe care nici Creangă nu-l ocoleşte, însă îl pune într-un anume context, spre a obţine efecte stilistice, apare la Slavici integrat în unitatea sintactică numai după legile gramaticale şi mai puţin ca o preocupare de ordin stilistic. Se explică de ce asemenea cuvinte se întîlnesc — destul de des — şi în scrierile în care nu evocă satul, şi ele au stîrnit numeroase critici.

Onomastica merită şi ea să reţină atenţia. Numele din opera lui Slavici le apar multor cititori puţin obişnuite. Ele erau însă foarte răspîndite în Şiria şi în familia scriitorului. Ana, Floare, Mihu, Marta şi alte nume se întîlnesc frecvent. Persida, care sună astăzi atît de ciudat, apare în documentele de familie de nenumărate ori. Un Şofron era „păcurar", şi găsim menţionată o Mară, mai multe Simine şi chiar familia Corbei. Alte nume din scrierile lui Slavici şi în primul rînd din cele date „orăşenilor" sînt creaţii ale sale. Caută să sugereze prin ele, cum procedează şi alţi scriitori (Filimon, Alecsandri, Caragiale), trăsături de caracter. Doamna Fireanu *(Corbei)* reuşeşte, în tot ce întreprinde, prin relaţii. Trage, cu alte cuvinte, firele. Mama Mariei şi soacra lui Luncan *(Toane sau vorba de clacă)* profesează neamestecul în viaţa de familie a acestora şi se numeşte doamna Plutescu. Exemplele se pot înmulţi. Slavici este însă şi scriitorul care a transformat poreclele eroilor în nume, şi dacă puţini ştiu de Mihai Budulea, iar de părintele Trandafir şi mai puţini, Budulea Taichii şi Popa Tanda au intrat pentru totdeauna în literatura românească.

---

[1] I. Slavici, *Novele din popor*, Bucureşti, 1881, p. 264.

[2] P. Dumitraşcu, *Observaţii stilistice privitoare la nuvelele lui Slavici*, în *Steaua*, VII (1956), nr. 11 (noiembrie).

Ioan Slavici străbate în viaţă un drum lung, şi lumea prin care trece înscrie în istorie o epocă. Se ivi în mijlocul ei cînd o revoluţie, cea din 1848, zgudui aşezările feudale ale bătrînei Europe, şi o părăsi după ce altă revoluţie, cea din 1917, deschise drum spre o nouă eră — cea socialistă. Stătu în furtuna marilor prefaceri istorice aproape opt decenii şi stîrni el însuşi mari furtuni prin lupta pe care o duse. Desfăşură o activitate vastă, în direcţii multiple şi ale cărei dimensiuni mulţi încă nu le bănuie. Sute de articole pe cele mai diverse teme mai zac în revistele şi ziarele dintre 1871—1925, zeci de studii privind istoria, învăţămîntul, cultura şi limba poporului român aşteaptă să fie repuse în circulaţie. În opera literară, partea mai cunoscută a activităţii sale, „nu idealizează şi nu tratează cazuri de izolare". Deschizător de drumuri şi creator al nuvelei şi romanului românesc modern, el putea da, fără angajarea în direcţii multiple de activitate, „o comedie umană a satului". Dar şi aşa contribuţia sa este considerabilă. Căci Slavici în Transilvania, Creangă în Moldova şi Caragiale în Muntenia suie, ca trei coloane, în literatura română din a doua jumătate a secolului trecut. Iar între ei se înalţă Eminescu — Coloana infinită.

D. VATAMANIUC

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Ediția de față reunește, pentru prima dată, lucrări din toate sectoarele activității lui Ioan Slavici, desfășurată între 1871—1925. Ea cuprinde următoarele secțiuni:

I. *Opera literară*
II. *Publicistică*
III. *Corespondență.*

Opera lui Slavici nu cunoaște, în comparație cu cea a lui Eminescu, Creangă, Caragiale, marii săi contemporani, și chiar a altor scriitori de mai mică însemnătate, editări prea numeroase și nici ediții mai cuprinzătoare. Volumul II din *Povești* se tipărește în 1923, după ce în 1921 se reeditase volumul I, apărut la „Minerva", în 1908. Dacă volumul I este reeditat de autor în 1924, volumul II se va retipări după moartea sa. Luate împreună, cele două volume ajung în 1943—1945 de-abia la ediția a IV-a[1], ca în 1947 să mai fie reeditat doar volumul I, cu mențiunea „ediția a V-a".

Situația nu se schimbă prea mult nici cînd trecem la nuvele. Din seria de șase volume, al căror sumar îl întocmește scriitorul, numai primele trei apar în timpul vieții sale. Volumul I ajunge, în 1946, la ediția a X-a, volumul II, în 1943, la ediția a VIII-a, iar volumul III rămîne la ediția a V-a din 1928. Volumele IV, V și VI, tipărite îndată după moartea sa (1926—1927), au rămas la această unică ediție.

[1] La *Povești* numerotarea edițiilor se face începînd cu ediția în două volume apărută în timpul vieții scriitorului; la *Nuvele*, așa cum a procedat Slavici însuși, începînd cu ediția în două volume din 1907—1908, apărută la editura „Minerva"

Romanele au fost şi mai vitregite. *Din bătrîni* n-a fost reeditat din 1930, cînd se tipăreşte ediţia a III-a din volumul I *(Luca)* şi ediţia a II-a din volumul II *(Manea). Din două lumi* (1920) şi *Cel din urmă Armaş* (1923) au rămas pînă astăzi la aceste prime ediţii. Nici chiar *Mara*, unul dintre cele mai importante romane din literatura română, apărut în volum în 1906 şi retipărit în 1913 şi 1925, nu se reeditează decît în 1952, după trecerea a aproape trei decenii. Alte romane, cum sînt *Corbei*, *Din păcat în păcat*, se pot citi astăzi numai în foiletoanele *Tribunei* din Arad şi *Adevărului literar şi artistic.*

Volumele tipărite în ultimii douăzeci de ani care includ poveşti, nuvele, romane (de fapt unul singur, *Mara)* reprezintă ediţii de popularizare.

Piesele de teatru au rămas şi ele în periodice şi chiar în manuscris, şi au apărut în volum abia în 1963. Astfel, între apariţia în *Convorbiri literare*, în 1871, a comediei *Fata de birău* şi publicarea ei în volum, se aşază un interval de aproape un secol.

Memorialistica este reeditată şi ea tardiv şi numai parţial. Volumul din 1967 nu cuprinde *Închisorile mele* şi unele lucrări autobiografice, rămase încă în periodice.

S-a tipărit extrem de puţin din scrierile lui Slavici privitoare la istorie, învăţămînt, etică, şi sînt încă aproape necunoscute lucrările sale în legătură cu literatura populară, limba literară şi gramatica limbii române.

Dacă din aceste sectoare ale activităţii lui Ioan Slavici s-a editat cît de cît, din activitatea sa ziaristică, una dintre cele mai bogate în conţinut şi ca întindere, nu s-a retipărit nimic. Nu există un volum, măcar selectiv, care să includă o parte din sutele de articole ale acestui scriitor, militant consecvent pentru unitatea culturală şi naţională a românilor de pretutindeni.

Într-o situaţie similară se află şi corespondenţa, una dintre cele mai bogate surse de informaţie şi fără de care este greu de conceput cunoaşterea lui Slavici însuşi, a lui Maiorescu, Eminescu, Creangă, Caragiale şi a altor scriitori. *Studii şi documente literare*, cunoscuta colecţie a lui I.E. Torouţiu, rămîne pînă astăzi singura publicaţie care cuprinde un număr mai mare şi din scrisorile lui Slavici. Dar corespondenţa sa prezintă însemnătate nu numai documentar-literară, ci aruncă lumină şi asupra luptei pentru desăvîrşirea unităţii statului naţional român.

O ediţie cuprinzătoare Slavici nu putea fi realizată înainte de cercetarea amănunţită a presei de la 1871 încoace, în care sînt răspîndite multe din scrierile sale. Numai aşa a fost posibilă cunoaşterea dimensiunilor operei Slavici.

Cuprinsul ediției. Opera literară se publică integral și cuprinde:

1. *Poveștile*
2. *Nuvelele*
3. *Romanele*
4. *Teatrul*
5. *Memorialistica.*

Ordonarea aceasta a scrierilor literare apare ca firească, și ca reflectă, în mare, ordinea cronologică a apariţiilor, excepție făcînd teatrul[1], precum și evoluția scrisului lui Slavici: *povestitor*, *nuvelist*, *romancier*, *memorialist*. Deschidem ediţia noastră cu *Poveștile*, deoarece Slavici s-a afirmat mai întîi ca povestitor, trecînd de la povestea de inspirație populară la nuvela „poporană", „din popor", cum de altfel își intitulează primul volum de nuvele (1881). Scriitorul trece apoi la roman după ce se afirmă ca autor de nuvele. *Mara*, primul său roman, poartă, inițial, mențiunea „nuvelă".

Respectăm unitatea volumelor[2] așa cum le-a conceput scriitorul, chiar dacă a inclus uneori și scrieri care nu se integrau întru totul titlului volumului. În acest sens citățm ca exemplu *Povești*, volumul II [1923], care pe lîngă poveștile propriu-zise cuprinde și trei povestiri pentru copii, care și-ar fi găsit locul în altă parte. Le-am păstrat ca atare, atrăgînd atenția asupra acestui fapt în note și comentarii[3].

Respectăm, de asemenea, în cadrul fiecărui sector ordinea apariţiei volumelor. S-au impus și unele excepții: *Mara*, deși se publică în volum în 1906, prin urmare după naraţiunile istorice, *Din bătrîni*, I (1902), II (1905), deschide seria romanelor, dat fiind că a apărut integral în *Vatra*, în 1894, de unde a fost retipărit fără modificări esențiale. Pe de altă parte, evoluția tematicii scrisului lui Slavici obligă la adoptarea acestei succesiuni în tipărirea romanelor.

Dăm în cuprinsul fiecărui sector al operei literare și scrieri din periodice.

Publicistica cuprinde lucrări și articole privind cultura, literatura, limba, școala și alte instituții, precum și viața socială și politică,

[1] Slavici își începe, într-adevăr, activitatea literară cu comedia *Fata de birău* (1871), dar și-o continuă susținut cu povești și nuvele, spre a reveni sporadic la teatru. Cum însă nu și-a publicat piesele în volum, am găsit mai nimerit să încadrăm teatrul după povești, nuvele și romane, și înainte de memorialistică.

[2] Cu mici excepții, ordinea scrierilor în volume reflectă pe aceea a apariţiilor.

[3] Pentru urmărirea structurii interne a fiecărui sector în parte, a evoluției sumarului de la o ediție la alta și a ordinei interioare a fiecărui volum, precum și a altor probleme, a se urmări notele și comentariile din finele primului volum, care deschide sectorul respectiv: povești, nuvele, romane etc.

apărute în puținele volume de publicistică tipărite în timpul vieții lui Slavici și cea mai mare parte rămase în *Convorbiri literare*, *Speranția*, *Lumina*, *Gura satului*, *Revista contimporană*, *Timpul*, *Educatorul*, *Tribuna*, *Românul*, *Voința națională*, *Corespondența română*, *Vatra*, *Tribuna poporului*, *Revista idealistă*, *Sămănătorul*, *Apărarea națională*, *Lupta*, *Minerva*, *Buletinul armatei și marinei*, *Ziua*, *Gazeta Bucureștilor*, *Adevărul literar și artistic*, și alte cîteva publicații.

Corespondența reunește scrisorile publicate de I.E. Torouțiu în *Studii și documente literare* (vol. II, III, IV, VII, IX) și cele apărute în diverse publicații. Se alătură acestora scrisori păstrate în arhive și biblioteci, precum și cîteva din colecții particulare.

Textul de bază. Ediția noastră ia ca text de bază, potrivit principiului îndeobște acceptat, ultimele ediții apărute în timpul vieții scriitorului sau acele ediții, despre care, chiar dacă au apărut în anii imediat următori morții lui Slavici, *Nuvele*, IV, V, VI (1926 — 1927), avem ferma convingere că au fost pregătite de autor pentru tipar. La scrierile apărute postum, atunci cînd ediția postumă constituie unica sursă a textului, am transcris textul de aci *(Prințesa. Căile morților. Un democrat*, 1928); cînd a existat manuscrisul, am apelat la manuscris *(Lumea prin care am trecut*, piesa *Bogdan Vodă)*.

În cazul scrierilor, studiilor și mai ales al articolelor netipărite în volum de către scriitor și la care nu ni s-au păstrat manuscrise am transcris textul după periodicul în care au apărut prima dată, și nu după revista care le-a reprodus.

Corespondența a fost transcrisă după scrisorile autografe, păstrate în manuscris, chiar cînd au fost tipărite, iar în lipsa acestora, după publicațiile care constituie sursa unică.

Slavici și-a revăzut textul edițiilor apărute în ultimii săi ani de viață (1923—1925). Pledează pentru aceasta unele mărturii despre un *corpus* al operei sale, o ediție *non varietur*, pe care însuși autorul dorea s-o vadă tipărită[1], dar argumentul cel mai convingător îl constituie deosebirile de text din ultimele ediții de la „Cartea românească", deosebiri care, deși nu prea numeroase, nu pot fi atribuite decît autorului (vezi *Variantele* la fiecare scriere în parte). Din variante reiese că scriitorul a făcut modificări atît în edițiile tipărite la editura menționată mai sus, cît și la unele din cele tipărite la „Socec", „Minerva" „Steinberg" etc.

Că Slavici a pregătit textul și a alcătuit sumarul și la ultimele trei volume de nuvele apărute în 1926—1927 nu încape îndoială, întrucît

[1] A se vedea spre exemplificare notele și comentariile de la finele volumului II, p. 508—509.

ele includ scrieri publicate, într-un lung interval de timp, în periodice, cît și lucrări inedite, scrise în ultimul timp. Nimeni în afară de scriitorul însuși nu putea prezenta editurii aceste scrieri spre publicare. Seria de *Nuvele* ar fi urmat să se continue cu încă două volume (VII, VIII), care ar fi inclus alte scrieri (nuvele, schițe, povestiri) rămase în periodice sau cele postume, poate chiar inedite. Numai astfel putea anunța, în 1930, Scarlat Struțeanu, legatarul literar al lui Slavici, viitoarea apariție a volumelor VII și VIII. Fără cunoașterea intențiilor scriitorului acest anunț n-ar fi fost posibil. Cele două volume n-au apărut, probabil, din cauza greutăților întîmpinate de Scarlat Struțeanu la identificarea unor scrieri în periodice.

În afară de modificările de natură stilistică sau fonetică de la o ediție la alta, întîlnim și unele capitole adăugate de autor la reeditări: *Din bătrîni, I (Luca)*, tipărit în 1916, la „Steinberg", prezintă în final un capitol în plus față de ediția princeps din 1902. Aplicarea altui principiu decît acela al reproducerii textului după ultima ediție[1] pregătită de autor, ar fi frustrat textul ediției noastre de unele intervenții autentice Slavici.

La pregătirea acestei serii de *Opere* bineînțeles că nu am făcut abstracție de primele ediții, cum nu am făcut abstracție de nici o ediție antumă sau apariție în periodic. Textul ediției ultime (textul de bază) a fost colaționat cu acestea, atît pentru redarea textului autentic Slavici — nici o ediție nefiind scutită de greșeli —, cît și pentru înregistrarea integrală a variantelor stilistice și fonetice pe care le-am consemnat în aparatul critic de la finele fiecărui volum, primul de acest fel la opera lui Slavici care va oferi și posibilitatea urmăririi evoluției scrisului autorului de către cercetătorul literar, cît și a studiului operei sub aspectul lingvistic.

S-au înlăturat în felul acesta o serie de erori și omisiuni perpetuate de la ediție la ediție și luate ca atare în volumele apărute după stingerea din viață a scriitorului, chiar și în edițiile mai recente. Întotdeauna cînd am corectat sau întregit textul ediției noastre pe baza edițiilor anterioare, uneori chiar pe baza primei apariții din periodic, am menționat acest lucru în aparatul critic, la variante, indicînd, prin *siglă*, ediția care a adus corectarea sau întregirea cerută imperios de context.

Întregirea textului de către editor atunci cînd nu s-a făcut pe baza vreunei lecțiuni anterioare, fie că această lecțiune n-a existat ca atare,

[1] Ediția de *Nuvele*, în două volume, apărută în 1958, ia ca text de bază *Novele*, I-II (1892—1896), fără a se da explicații asupra criteriilor adoptate în alegerea textului de bază.

fie că textul a fost corupt în toate ediţiile, s-a marcat prin [ ], ca de altfel orice intervenţie în text, întru totul motivată.

Înlocuirea vreunui cuvînt sau nume propriu greşit în textul de bază cu altul, pe baza contextului mai larg al scrierii, atunci cînd acest lucru, de asemenea, n-a fost posibil pe baza ediţiilor anterioare şi cînd nu reieşea cu claritate greşeala, a fost adnotată în subsolul paginii[1], spre deosebire de greşelile de tipar evidente, care au fost îndreptate în mod tacit.

Transcrierea textului. Activitatea literară a lui Slavici se întinde pe o perioadă de peste cincizeci de ani. Este firesc deci ca în scrierile lui Slavici, pe lîngă particularităţi lingvistice, să întîlnim şi anumite aspecte grafice, unele specifice sfîrşitului secolului al XIX-lea, iar altele menţinute şi în primele decenii ale secolului nostru.

Deşi transilvănean, Slavici n-a făcut decît în mică măsură concesii latinismului şi aceasta numai în anii de început ai activităţii scriitoriceşti, în perioada colaborării la revistele *Speranţia*, *Lumina* şi *Gura satului*. Faptul se explică prin influenţa junimiştilor asupra scriitorului, îndeosebi a lui Maiorescu şi Iacob Negruzzi, cu care Slavici a purtat corespondenţă încă de pe cînd se afla student la Viena.

Deoarece scrierile nerecluate de autor în volum şi pe care am fost nevoiţi să le transcriem din periodicele ce foloseau o scriere etimologizantă sînt puţine, menţionăm doar în treacăt unele grafii (în paranteză dăm transcrierea noastră): *temp* (timp), *potui* (putui), *faciea* (faţa), *invetiament* (învăţămînt), *tiér'a* (ţara), *tiéra* (ţară), *viétia* (viaţă), *fetiori* (feciori), *intieles* (înţeles), *sà fia* (să fie), *sà póta* (să poată), *orasiului* (oraşului), *ésc'a* (iasca), *séra* (seară), *media-nópte* (miază-noapte), *pamentu* (pămînt), *venat* (vînat), *stelpii* (stîlpii), *indereptu* (îndărăpt), *mancatu* (mîncat), *in mana* (în mînă), *càti-va* (cîţiva), *angeru* (înger), *diumetate* (jumătate), *radiele cadiute* (razele căzute), *prindiend* (prinzînd), *petrundietoru* (pătrunzător), *cadiu* (căzu), *pone* (pînă), *mesorati* (măsuraţi), *gàscele* (gîştele) etc.

Asemenea grafii care căutau să elimine din scriere pe *ă*, *î*, *ţ*, *ş*, *gi* şi să apropie cuvîntul de etimonul său (real sau presupus) am întîlnit la transcrierea a două poveşti din *Addenda* volumului I, transcrierea „romanului tragodic în cinci părţi" *Revoluţia din Perleşti*, a unei părţi din corespondenţă (1871) şi la cîteva articole.

---

[1] În ultima ediţie a romanului *Mara* [1925], p. 7, nevasta lui Bocioacă este denumită *Sofia*, şi nu *Marta*, cum apare peste tot în roman. Greşeala figurează şi în cele două ediţii anterioare ale romanului, şi chiar în textul tipărit în *Vatra*. Am îndreptat eroarea, adnotînd-o, însă, subliniar.

Anumite maniere grafice întîlnim și în textele tipărite în *Convorbiri*: *zină*, *sin*, *zimbet*, *hapsin*, pe care le-am transcris: *zînă*, *sîn*, *zîmbet*, *hapsîn*.

Aspectele grafice existente în textul lui Slavici sînt caracteristice epocii în care a trăit scriitorul. Putem însă diferenția textele din periodicele și edițiile de pînă la ediția „Minerva", 1907—1908, de cele următoare acestor ani. În prima categorie (edițiile de *Novele*, 1881, 1892—1896, *Din bătrîni*, I, II (1902—1905), *Mara* (1906), găsim grafii la care, în volume, s-a renunțat ulterior:

ê, *e* s-au transcris *i* în cuvinte ca: *pămînt*, *desfrîu*, *vent;*

ĕ, *e* s-au transcris *ă* în: *sălbatic*, *vă*, *căiți-vă*, *adever* etc;

ĭ (i scurt) s-a transcris *i* în: *ți*, *își*, copiii;

é s-a transcris *a (décă*>dacă*)*; cînd marca diftongul a fost transcris *ea (vedé*>vedea*);*

ó s-a transcris *oa* în cuvinte ca: *tóte*, *ómeni;*

ḑ s-a transcris *z* în: *ḑilele*, *caḑi;*

u final postconsonantic, atunci cînd nu marca articolul, a fost înlăturat.

De menționat că, deși aceste grafii sînt înlocuite, aproape consecvent, în volumele ce urmează primei ediții „Minerva", ele sînt conservate, cu excepția lui *é*, *ó*, *ĭ*, în manuscrisele Slavici din ultimii ani ai vieții. În scrierea memorialistică *Lumea prin care am trecut*, Ms. B.A.R., nr. 4.983, întîlnim: *întêmplătoare* (p. 1), *stênga* (p. 9), *rênduială* (p. 21), *bĕtrîn* (p. 20), *stĕpînirea* (p. 19), *Carlovĕț* (p. 4), *inse* (însă) (p. 3), acestea destul de frecvent.

Enumerăm în continuare normele de transcriere ale unor grafii, în afara celor menționate mai sus, aflate în toate edițiile Slavici. Principiul general pe care l-am adoptat în transcrierea textelor ediției de față este acela al *interpretării grafiilor* în vederea redării cît mai exacte a *realității lingvistice*.

e inițial sau la început de silabă a fost transcris *ie* în: *eri*, *ear*, *earăși*, *eată*, *eșire*, *trebue*, *creeri*, *poeniță*, *înșirue* etc. ...

e, păstrat ca atare în virtutea unor relicve ale sistemului ortografic etimologizant, în: *seu*, *teu*, *remas*, *respunde*, *resuflare*, *reposați* a fost transcris *ă*.

ea a fost transcris *a* în: *șeapte*, *șease*, *șeade*, *țeară*, *vieață*.

ea (sau *iea)* a fost transcris *ia* în grafii de tipul: *nueaua*, *voea*, *trebuiea*, *sfătuiea*.

i a fost transcris *î* în:

a) gerunzii și participii: *urind*, *urit* etc. ...

b) inițial urmat de *n: întîmpina*, *înapoi*.

i precedat de *ş* şi *ţ* în unele cuvinte a fost eliminat: *cruciş, roş, aş, Bizanţului*, şi nu *crucişi, roşiu, aşi, Bizanţiului*, dar a fost restituit conform normelor ortografice actuale în cuvinte ca: *acelaş, totuş* etc.

Dublul *i* din grafiile *viiu, fiiului* a fost transcris *i (viu, fiului).*

ie a fost transcris *e* în grafii ca: *nechieze, chiemă, nechiemat, veghiere* etc.

ia a fost transcris *ea* în: *ghiaţă, chiamă, ghiară*, precum şi la imperfectul verbelor: *găsia, ivia, păzia, zîmbia, stăpînia, biam* etc. ...

iă a fost transcris *ie* în: *patriă, cheiă;* a fost păstrat însă la desinenţa verbelor la perfectul simplu (vezi *Verbul).*

oă, ue s-au transcris *uă* în: *zioă, doă, noue, doue.*

A fost înlăturat *u final* precedat de vocală atunci cînd reprezenta doar o tradiţie grafică în cuvinte ca: *maiu, traiu, alaiu, pietroiu, trunchiu, curechiu, păpuşoiu, voiu, întîiu.*

s a fost transcris *z* conform ortografiei actuale în următoarele cazuri:

a) intervocalic: *poesie, causă, prosă, ieser, frase, base, alusie, musicală, casarmă* etc.;

b) urmat de o lichidă sau oclusivă sonoră şi în prefixul *des: sbura, sbiri, deslega, desrobire, desveli* etc.;

c) final: *cas, frances* etc.

În cuvinte ca: *esercita, esemplu* etc. *s* a fost transcris *x.*

ch a fost transcris *h* în: *monarch, paroch, archiepiscop, cholerei.*

Grupurile *sce, sci* au fost transcrise *şte, şti: pesce* (peşte), *sciu* (ştiu), *bătrînesci* (bătrîneşti).

qu a fost transcris conform normelor ortografiei actuale: *quantitate>cantitate; consequenţe>consecvenţe.*

que a fost transcris *che: sequestru> sechestru.*

Au fost transcrise ca în ortografia actuală şi alte grafii, mai ales în cuvintele împrumutate din alte limbi: *cogniacuri> coniacuri; comptez>contez* etc. ...

Nu am păstrat consoanele duble: *cassa>casa.* Dar am reduplicat consoana acolo unde pronunţia şi ortografia actuală o cere: la cuvintele care au în rădăcină *n* iniţial şi primesc prefixul *în: înnoptat, înnebunit* (pentru *înoptat, înebunit).*

Principiul păstrării cît mai fidele a aspectului lingvistic al textului Slavici, al redării cît mai autentice a limbii folosite, cu formele ei specifice fonetice sau gramaticale, ne-a călăuzit în permanenţă în transcrierea textelor. Astfel, am menţinut particularităţi de limbă specifice:

a) epocii în care a fost concepută scrierea respectivă;

b) unor graiuri regionale;

c) scriitorului însuși (particularitățile stilului oral etc.).

Am păstrat oscilațiile între formele populare și cele literare care corespund intenției scriitorului sau ezitării în folosirea unei forme sau alteia, considerînd că orice intervenție din partea noastră în sensul unificării acestor forme și variante fonetice ar denatura realitatea lingvistică a operei lui Slavici. Forme oscilante și inconsecvențe se întîlnesc nu numai de la volum la volum și de la o ediție la alta, ci și de la scriere la scriere. De aceea ne-am propus să păstrăm intacte particularitățile lingvistice ale textului operei lui Slavici. În felul acesta credem că limba lui Slavici nu și-a pierdut cu nimic din originalitate.

Consecvenți acestor principii, am păstrat în ediția noastră:

Fonetică. i pentru diftongul *ii*, fenomen aproape general în opera lui Slavici: *cine, pine, mîni* (pentru *mîini*), *mine* (pentru *mîine*), *mîne-poimîne.*

î inițial pentru *i* în unele cuvinte: *întra, întrare, înși* (pentru *inși*), *întrodusese, întemperiilor, înformeze, înterogat, preimblare.*

Închiderea vocalei *i* după unele consoane sau grupuri de consoane: *sîmți, sîmțămînt, resimțea, silă, sîluire, sîluiți, sîne* (pentru *sine*), *să strîge, să strîci, cătrînță, neclintită, puțini, mințile, încreștiră, zice, o zi* (o zi), *nemaiauzît, păzind, zîmbrii, fugînd.*

Închiderea vocalei *e* la *ă* după unele consoane:

— după labiale *(b,p,m): galbăn; părești, păreche, se spărie, pă, umăd, pomăt, număroși;*

— după labiodentale *(f): fărmăcătoarei, fărmăcat;*

— după *j, s, z, ș, ț, l, r, n: jăfuitorii, se jăluiau; să* (pentru *se*) *sămănau, sămnul, însămnarea, însămnătate, nesămuită, nesăcat, însătată, însărate, săcurea, sările; răzămată; șăd; ostănit, ostăneala; frumusețăț, tristețăț, blîndețăț, tinerețăț, viățăluș; lăpădat, blăstemul; răpede, răpeziciunea, rătras, răușit, răteze, răce, răpaos, răvărsat, întrămat, străcurat, zdrănțuite, cutrămurat, curăți, patrălea, zbierătele, cătră; năcaz, năcăjit.*

Diftongul *ea* redat prin *a* după anumite consoane: *samă, sară, roșața, frumuseța, blîndeța, tinereța, țapănă, nărăvală, zama, razăm, învălmășală, întotdauna.*

Redarea diftongului *ie* prin *e* după consoanele labiale *(b, p, m)* și labiodentale *(f, v): betului; pept, peptar, peptenele, perit, pedecă, împedeca, pelea, peire, perde; melușei, dezmerdat, dezmerdător; ferbinte, ferbea, fer; verme, vermușor, vespi.*

Trecerea diftongului *ia* la *ea* după labiale *(p, m)* și labiodentale *(f)*: *peatră*, *peară* (piară), *mcazănoapte*, *ameazăzi*, *feartă*, *fearc*.

Reducerea diftongului *ea* la *e*, în interiorul unor cuvinte, dar mai ales în poziție finală: *streșină*, *mreajă* (mreajă), *cireșă*, „*de-a ascunsele*“, „*de-a prinsele*“; *Coste* (personaj din piesa *Bogdan Vodă)*; *acele* („o sete de *acele*“), *aceste* („cu toate *aceste*“), *atîte* („înșelase *atîte* fete frumoase“; „Și toate *aceste* pentru copiii Marei, de care toți în *atîte* și *atîte* rînduri se-mpedecaseră“); *aice* („el n-a venit numai din întîmplare *aice*“); *atunce* („atunce se sprijini în fere“).

ă pentru *î* în unele regionalisme sau forme populare: *mulțămi*, *mîngăierea*, *mîngăietor*, *îndemănatic*, *măniat*, *atăta*, *dintăi*, *fășie*, *fișăiala*, *sfășiindu-se*, *fărămituri*, *sîsăia*, *sîcăia*, *ticăia*, *rîcăit*, *bîzăit*, *îl zgărie*, *dîrdăie*, *pîrăiră*, *mîrăie*, *bîldăbic!*

Transformarea lui *e* neaccentuat în *i*: *deosibesc*, *adimenitor*, *adimenise*, *dumirit*, *nedumirire*, *pomini* („cînd se *pomini* cu satul întreg“), *vitrigă*, *hămisit*, *petri*, *prietin*, *termin* (pentru *termen)*.

Trecerea diftongului *ia* la *ie* în unele situații (cazuri rar întîlnite): *băiet*, *cimpoieș*, *nevoiești*.

e pentru *ă* la unele substantive, adjective și în forme verbale populare sau regionale: *cenușe*, *grije*, *soarte* („această *soarte*“), *o năpaste*, *pătimașe*, *beu*, *beut*, *beutori*, *zer*, *serbătoare*, *înăbușe*, *isvorește*, *urește*, *oțerește*.

e pentru *a*: *cămeșă*, *șede*, *al șeptelea*, *șepte*, *deșerte;*

o pronunțat *oa*, realitate fonetică atestată și astăzi în graiul crișan și la care autorul n-a renunțat nici în ultimele sale scrieri (vezi ms. scrierii memorialistice *Lumea prin care am trecut*, B.A.R., nr. 4.983): *doauă*, *amîndoauă*, *doauăzeci*, *a doaua*, *noauă* (numeral: „*noauă* toporele“), *noauă* (adjectiv: „lege *noauă*“; „*noauă*-nouță), *voauă*, *ploauă*, *roauă*, *o oară*, *voarbă*.

Unele pronunții cu aspect deosebit: *vișcole*, *vișcolit*, *falșe*, *falșului*, *șuveica*, *vreașcuri*, *deșghețat*.

Au fost păstrate grupurile *ge*, *gi* pentru *je*, *j* din limba literară corespunzînd pronunției dintr-o fază mai veche a limbii, graiurilor regionale sau unui anumit stadiu de adaptare a neologismelor (referitor la grupul *gi* a se vedea și paragraful despre neologisme): *gios*, *agiutoriu*, *giur împregiur*, *împregiurime*, *încongiur*, *stîngen*, *păiangen*, *împăingeni*, *tingesc*, *grigesc*, *slugească*, *pagiște*, *sprigin*.

De asemenea am păstrat *ci* pentru *ș* în cuvinte la care s-a menținut forma mai veche: *obicinuit*, *vecinic*, *pacinic*.

Păstrarea terminației nesilabice *i* în cuvinte ca: *păcurari* („un *păcurari*“), *pădurari* („la un *pădurari*“), articulat *pădurariul*, *grajdi*,

articulat *grajdiul, grajdiuri, pivniceriul, feliul, agiutori*, articulat *agiutoriul, boieri, boieriului, ceri* (pentru *cer*), *portariul, negustătoriul*.

Au fost păstrate și alte forme specifice graiurilor de peste munți, limbii vechi sau vorbirii populare în general: *viuă* pentru *vie* („cu o *viuă* mișcare"), *viua* pentru *viia* („istovit de *viua* lui frămîntare"), *ziuă* („într-o *ziuă*"), *nouă* pentru *noi* („haine *nouă*", „paturi *nouă*").

Păstrarea lui *h* inițial acolo unde nu se pronunță în limba literară: *horopsit* („băiat sărac și *horopsit*"), *horopsiseră, hărțăgoși, harmonică, hipotecă*.

v pentru *f: prav, pravul, vîrv, vătavul, vătavi, jertvă, jertve, jertvind, jertvelnic*.

Asurzirea unor consoane: *ticnit* de la *tignit*, întîlnit paralel cu *tihnit; jicnit* paralel cu *jignit*.

ș pentru *j: vrășmaș, vrășmașilor, teșghea*, precum și *j* pentru *ș: strajnic*.

Am păstrat *s* pentru *ș* acolo unde într-un stadiu mai vechi al limbii a existat această realitate fonetică: *nostri, vostri, ministri, albastri*.

Păstrarea lui *s* în cuvinte ca: *filosofie*.

Morfologie. Folosirea izolată, sporadică a formei vechi de plural la unele substantive feminine, precum și la unele adjective substantivizate: *mînele* (mîinile), *stradele, ulițele, luminele, ruinele, patimele, meteahnele, mințele, gramaticele, replicelor, căciulele, căpșunele, frumusețe* („cîte *frumusețe*"), *groaznicele, dragele* (pentru *dragile*).

Formele mai vechi de plural la substantive masculine: *frînele* (frîiele), *șelele* (șeile).

Pluralul puțin obișnuit al unor substantive: *palaturi* pentru *palate*, „*vespii* țepoși", „ca *viespii* la miere", *cimpoile* (cimpoaiele).

De asemenea am păstrat pluralul unor substantive feminine cu terminația *i*, respectiv *ile*, pentru *e, ele*, din limba literară: *țărini, țărinile, mărginile, pălmi, ferestri, pietri, pietrile, mrejile, albinilor*.

Folosirea sporadică a terminației genitiv-dativului *ei* pentru *ii: inimei, fîntînei, maicei, mîncărei, junincei, luminei, lunei, gurei, peșterei, căsuței, lumei, popei, școalei, cîrciumei, trăsurei, ferestrei*, și la nume proprii: *Stanchii/Stanchei;* precum și *ii* pentru *ei: colibii, babii, ferestrii, cășii, căzărmii*.

Folosirea formei vechi a substantivelor verbale cu *ia* pentru *ie: apropiare, încheiare, înviare, priveghiare, copiarea, studierea, unduiarea*.

Schimbarea genului la unele substantive (neutru în masculin): *articoli, tufişi* (pentru *tufişuri*), *numerii* (pentru numerele): „*Convorbirile* se cetesc în Viena cu zel: toţi numerii mi se fură" (scrisoare către Iacob Negruzzi datată „Viena 30/18 martie 1872", B.A.R.,S. $\frac{10\ (3)}{LII}$.

Am păstrat şi formele deosebite de cele din limba literară ca: *îngrijare* (pentru *îngrijorare*), ştiri *îngrijitoare* (pentru *îngrijorătoare*), *negrijit* (pentru *neîngrijit*), *reparaturi* (pentru *reparaţiuni*), *mîncări* (pentru *mîncăruri*), *usturări* (pentru *usturături*).

Am păstrat unele forme neprefixate, caracteristice limbii vechi şi populare: *nota* (*înota*), *nainte, napoi, ai nebunit, nădeau, năbuşită, negrite, creţătură* (încreţătură), *veselindu-se*. Formele *'nalt, 'nainte*, întîlnite cu apostrof în textul Slavici, au fost transcrise cu cratimă numai în cazul în care cuvîntul precedent se termina în vocală, exemplu: *mai 'nainte*>*mai-nainte*. În rest, nu am menţinut apostroful la aceste forme.

Am păstrat pe *n* neasimilat din formele prefixate ale unor cuvinte, deşi l-am întîlnit rar faţă de ansamblul operei: *dinpotrivă, înprejur, se-nbulziră, se-nblinziră, înpetriră*.

De asemenea am menţinut unele forme cu prefixe puţin obişnuite chiar în vorbirea populară: *înageriţi, înholbat, înhoalbă* („nu vezi că toţi *se-nhoalbă* la tine?" — *Mara*), *înscirbea, înbucurat, îndeplin* (pentru *deplin*).

Sufixul *atec* în cuvinte ca: *sălbatec, primăvăratec, tomnatec, furtunatec, molatec, fluşturatec, singuratec, uşuratec*.

Slavici foloseşte şi forme ale unor cuvinte nemaiîntîlnite în scrierile altor clasici români: forma *scrietor*, întîlnită consecvent şi la care autorul n-a renunţat niciodată: „...Vărul lui Bocioacă, Andrei, care era *scrietor* la notarul din Miniş" *(Mara); Scrietor* (titlul ultimului capitol din lucrarea memorialistică *Lumea prin care am trecut*, scrisă în ultimii ani de viaţă, Ms. B.A.R., nr. 4.983).

Am păstrat neologismele în forma în care intraseră în limbă şi erau folosite în perioada activităţii scriitorului: *biurou, capriţioasă, cestiune, recetă, dignitate* (demnitate), *bagagiul, etagiul, privilegiu, rentornat* (rentors), *anunciurile, amicie* (amiciţie), *advocatură, budget, punt, otel, bererie, elveţiană* (elveţiancă), *cancelist, grenadir, cazamatele, orizon, expedarea* (expedierea), *chemie* (chimie), *corectitate* (corectitudine), *directoră* (directoare), *sentenţă, tendenţă, limbistice, adorator, manuscript, dispoziţiune, emoţiune, fondaţiune, indignaţiune, manifestaţiuni, impresiune, meditaţiune, redacţiune, proviziune, lecţiune, inspiraţiune, congregaţiune, cristalizaţiune* (cristalizare), *revo-*

luţiune, *citaţiune*, *demisiune*, *reprezentaţiune*, *izolaţiune*, *resignaţiune* (resemnare) etc.

A fost păstrată forma nearticulată a unor cuvinte în expresii în care în mod curent se articulează în limba literară: „își dădea *seamă*"; „eu mi-am dat *seamă*"; „fală în lume, nu *altă*!"; „nu vom da de *altă* decît de frig"; precum și procesul invers, forme articulate pentru cele nearticulate: „cu *anevoia*".

Am păstrat articolul adjectival invariabil în rarele cazuri întîlnite în text: „vălul cel mare *a* întunecimii", „Tănase *a* Popii" (personaj din *Fata de birău)*.

Au fost păstrate formele populare ale unor pronume demonstrative: *ista*, *ceialalţi*, precum și frecvenţa unor forme ale pronumelor reflexive: „*ni*-au adus"; „*li*-a spus".

S-a menţinut pronumele relativ *cari* pentru plural, alături de *care*.

S-a menţinut și *d-voastre* pentru *d-voastră*, fiind o formă mai veche, care conservă analiza pronumelui: *domniilor-voastre*.

Am păstrat unele deosebiri în flexiunea verbelor, formele iotacizate și altele, proprii graiurilor populare:

a) indicativ: prezent, imperfect, perfectul simplu și mai-mult-ca perfectul: *viu*, *ţiu*, *spui*, *rămîi; dedeau*, *steteau*, *se văieta; mearse*, *dete*, *stete; steteră*, *dedese;*

b) conjunctiv prezent: *să iai*, *să vreai*, *să ieie*, *să deie*, *să steie*, *să vie*, *să ţie*, *să spuie*, *să întreţie*, *să se desparţă*, *să trimiţă*, *să minţă*, *să simţă;*

c) gerunziu: *puind*, *fiind*, *viind* etc.

Am păstrat și unele forme ale perfectului simplu care corespund pronunţiei regionale: *apropiă*, *descuiă*, *îngenunchiă*, *tăiă*, *muiă*, *spăriă*, *încuiă* etc.

Forme populare ale viitorului: „mult *ai* mai avea să umbli", „cum *a* vrea tata" etc.

Unele forme verbale inversate: „*duce-mă-voi*", „*spunu-ţi*".

Am păstrat formele verbale sufixate și nesufixate: *înceată/ înceteză; lucră/ lucrează; să-ndrepte/ să-ndrepteze* etc.

Am păstrat unele forme verbale sufixate din scrierile de tinereţe și corespondenţă, întîlnite cu precădere la neologisme: *să mă scuzez*, *să continuez*, *regretez*, *sperez*, *să-mi respecteze*, *determinează* etc.; precum și forme nesufixate: *direge* (pentru *dirijează:* „voinţă tainică, care *direge* viaţa"), *coreg*, *am cores* etc.

Tot în scrierile de tinereţe (îndeosebi în poveşti) am întîlnit forme verbale (se pare sub influenţa graiului bănăţean) la care Slavici a renunţat ulterior: *vini* (pentru *vii)*, *spuni* (pentru *spui)*, *presupuni* (pentru *presupui)*, *ţini* (pentru *ţii)*.

Menţionăm şi alte forme verbale (populare sau regionale) păstrate în ediţia noastră: *să se coboară*, *să-l omoară*, *să-l suferă*, *să miroasă* („ca florile *să miroasă*"), *oarbecă* (pentru *orbecăie:* „*oarbecă* prin întunerec"), „*nu mi-a păsut*" etc.

Am păstrat *sum* pentru *sunt*, persoana I, indicativ prezent, întîlnită consecvent în corespondenţa din primii ani şi în unele scrieri tipărite în revista *Gura satului:* „Nu *sum* amicul, nici adoratorul lui Schopenhauer. Dar cînd el nu se află în rătăcire zice adevărul. Şi al adevărului amic şi colaborator *sum*" (scrisoare către Iacob Negruzzi datată „Viena 1/13 ianuarie 1844", B.A.R., S. $\frac{10\ (20)}{\text{LII}}$.

Am păstrat ambele forme: *sunt* şi *sînt*, ale auxiliarului *a fi* la indicativ prezent, deşi *sînt* este folosit aproape incidental în unele scrieri din tinereţe.

Am păstrat neconcordanţa timpurilor, precum şi lipsa acordului, întîlnite sporadic, specifice vorbirii populare.

Am menţinut unele adverbe cu sens regional *deloc (*pentru *imediat):* „Vîlva vine *deloc*"; „*deloc* deschiseră uşa".

Unele adverbe şi locuţiuni adverbiale formate în mod deosebit: „*de-a curmezişa*" (pentru „*de-a curmezişul*"); *zburiş* („el o ţinea ca-n cleşte de fer şi o ducea din ce în ce mai *zburiş*" — *Mara); ne a bine* („era ceva *ne a bine*" — *Mara); fericitor* („a fi bine este *fericitor*"), construit probabil prin analogie cu *îmbucurător*.

Prepoziţia *că* în anumite contexte pentru echivalentul ei din limba literară *(ca):* „...Se-nvoi *că* zmeul să ducă lemnele şi pentru el" *(Poveşti*, ediţia de faţă, vol. I, p. 195); „...Du-te deci la celelalte slujnici şi aşteaptă să-ţi vie stăpîna, care va veni *că* să mă scape!" *(Poveşti*, ediţia de faţă, vol. I, p. 205).

Formele populare ale unor prepoziţii: *după* pentru *de pe*.

Lipsa prepoziţiei acolo unde este cerută în mod curent de limba literară. Am păstrat aceste forme acolo unde au fost întîlnite în toate ediţiile antume nedatorîndu-se vreunei scăpări tipografice: „şi zorile dimineţii următoare popa se duse" *(Poveşti*, ediţia de faţă, vol. I p. 121).

Au fost păstrate şi unele forme specifice graiului popular şi îndeosebi stilului oral: „*Treci-mă* peste rîu", *pîn'* (pentru *pînă), degrab', haid'! las'!, vinăl, sărîl, ferîl, stăîl;* expresii tipic ardeleneşti: „no!, da' cum e?" precum şi expresii proprii limbii vechi: „îşi veni *în ori*" (pentru „îşi veni *în fire*") şi altele caracteristice limbii populare: „*zîne din zîne*", „*flori din flori*" etc.

Am transcris literar forma unor cuvinte care, aşa cum erau în text, ar fi dus la alt sens decît cel atribuit de scriitor: *a scurta, familiar* (transcrise *a scruta, familial*, acolo unde contextul o cerea).

Apostroful a fost păstrat în cazuri ca *pîn'*, n-a fost însă menţinut în situaţii ca *dar'* (pentru *dară).*

Am restabilit forma *îl* din grafia *'l* după un cuvînt terminat în consoană: voinicul *'l duse*> voinicul *îl duse*. În cazul în care era precedată de un cuvînt cu o vocală în final, apostroful a fost înlocuit prin cratimă: *care'l*> *care-l*, dar *vr'o*>*vro*.

Apostroful a fost înlocuit prin vocala cerută de cuvînt în cazul unor grafii curioase de tipul *d'mprejurul*>*dimprejurul.*

Am procedat la articularea unor substantive acolo unde nu apăreau articulate în textul de bază, dar unde contextul o cerea: „*copii* lui Stan Bolovan"> „*copiii* lui Stan Bolovan", „*iubiţi* lui"> „*iubiţii* lui", „*uni*, alţii"> „*unii*, alţii" etc.

Am aplicat normele ortografice în vigoare în scrierea numelor compuse sau derivate: *decît, de la, deasupra*, nu ca în textul de bază *de cît, dela, de a supra.*

Am păstrat, în schimb, unele forme necontrase de tipul *în potriva, prin împrejur* etc.

Am scris împreună numeralele de tipul *două spre zece.*

Eliziunea unei vocale în cazuri ca: *orce, orcînd, orcît, vrun, vro, cellălt* (transcris astfel cînd în textul de bază era *cel-lalt* şi *celalt)* a fost păstrată, precum şi căderea articolului enclitic: *Murgu, capu* („Capu Coastei"), *dealu* („Dealu Spirei"), *drumu, vîrfu, proorocu, satu, vinu*, „*unu* ca el".

Am păstrat unele forme populare de tipul: *ş-apoi, nempăcat, nenţeles.*

Am păstrat prescurtările lui Slavici: *Sf. S-tu., S-ta.*, pentru *Sfîntu, Sfînta* şi altele.

Pentru scrierea cu majuscule am respectat normele ortografiei actuale. Am menținut însă felul de a scrie al autorului în cazul cînd prin majuscule se indica o personificare.

Accentul nu a fost păstrat decît în unele cazuri în care lipsa lui ar fi dus la atribuirea altui sens cuvîntului respectiv, exemplu: *soarèle*. În asemenea cazuri a fost introdus chiar cînd lipsea în textul de bază.

Cuvintele și expresiile în limbi străine au fost traduse în subsolul paginii. Tot în subsol au fost păstrate și notele autorului, cu mențiunea: (n.a.).

În general, punctuația scriitorului a fost păstrată, ea constituind un mijloc de subliniere a elementelor textului. Am intervenit în cazul unor erori evidente, cum ar fi, de exemplu, virgulele puse între subiect și predicat, între verb și complementul direct sau indirect, între completivele directe sau indirecte și regentele lor etc.

În cazul personajelor, al numelor proprii, al numelor de localități etc., am păstrat, în general, grafia autorului. Nu am unificat chiar în cazul în care am întîlnit forme duble: *Sînta Joe, Sînta Mercuri, Vinerei* (pentru *Venerei*), *Vișcol* (personaj — *Din bătrîni*), *Muhamed, Iacub, Vasilie Corbei, Bîrzovanu/Birzoveanu; Badea Hărlea, Hulpe, Coste* (personaje în *Bogdan Vodă*) *Vlahuță/Vlăhuță, Kogîlniceanu, Caragiale/Caragiali, Eudosie Hurmuzachi, Hașdeu/Hajdău/Hăjdeu, Homer/Omer, Sterie Ciurcu, Mitică Sturdza, Teodor Serb, Bărnuți/Bărnuțiu, Iuniu Brutu, Zoe, Petre/Petrea, Mureșanu/Murășanu, Mărian, Ileanei/Ilenei, Hordău, Păscanii, Murăș, Bălgrad, Sălagiu, Selište, Ulioara* (Uioara), *Dobriţin* (Debreţin), *Sighidin* (Seghedin), *Carlovăț, Cair* (Cairo), *Vavilon, Milano/Milan*.

Alte forme păstrate, specifice limbii vechi, graiurilor regionale sau vorbirii populare în general: *rumpe smuncise, diregător, diregătoriilor, îndărăpt, deoprotivă, înprotivire, pre, preste, pin* (prin), *vrîstă, vrîstat, sucman, olah* (valah), *călindar, săhastru, saltar* (sertar), *estimp, anțerț, poporale, scheptru, sînta, muma, tatul* (tatăl), *tinăr, tinără, iuruș* (iureș), *crier, cutriera, cutrierări, primblare, pohoiul, strimte, musteață, musteți, posomireascâ* (posomorască), *sprinceană, jingășie, răpejune, cumpenit, cumpenitoare, crepet, crepăturile, pasere, opaieț, se văieta, a se văieri, încuibăieze* (încuibeze), *clătări* (clătina), *vîjiit, fișiit, scîrțiitoare, căpățină, căpățînos, crișmă* și *crijmă, crișmăriță, chioriș, metropolit, metropolie, negoțător, negoțărie, negoțătorească, zdrînțăroși, arîndașul, hărăbaua, căleașca, alipicios, abunăoară, protosincel* (protosinghel), *providința, nemic, necidecum, potcapiul, a se fățări* (a se fățărnici), *plumînile, încurcală* (încurcătură), *născare* (naștere), *pelcuță* (pielicică), *paghină* (padină — palatalizat), *îndesui* (pentru *înghesui*).

Am păstrat următoarele forme variabile: *aci/aici, acoperămînt/acoperemînt, acum/acuma, adaugă/adaogă, adică/adecă, agăţat/acăţat/ hălaur/bălaur, batjocoreşti/batjocureşti, bosumflată/busumflată; cazarmă/ căzarmă, citi/ceti, cititor/cetitor, ciocolată/ciocolădă, cocoană/cucoană, cocoş/cucoş, complet/complect, culori/colori, cuprindea/coprindea, cuprins/coprins; deosebi/deosibi, descăleca/descălica, desfăşoară/desfăşură, dinăuntru/dinlăuntru, dis-de-dimineaţă/des-de-dimineaţă, disperare/ desperare, dispreţuit/despreţuit, dormi/durmi; fereastră/fereastă, ferestrile/fereştile, februarie/fevruarie; genunche/genuche, gorun/goron; hazoase/hăzoase; iar/iară; împleticise/împletecise, înconjur/încunjur, întotdeauna/totdeauna; jeratic/jăratic/ jăratec; lacăte/lăcate, lacrimă/lacremă/lacrămă, lacrimi/lacremi/lacrămi/lăcrămi, să-l lase/ să-l lese, livezi/ livede, locaş/lăcaş, lumînări/lumînări; marginile/mărginele, marmură/ marmoră, mănîncă/mînîncă, meteahnele/metehnele, mînăstire/mănăstire; nedumerit/nedomirit, nicăieri/nicăiri, nimeni/ nimene/nime, nisip/ năsip, nimic/nemic, nor/nour; odinioară/odineoară; pahar/păhar, perină/ pernă, pîriu/pîrău/părîu, plapumă/plapomă, preoteasă/preuteasă, pretutindenea/pretutindeni, primenit/premenit; rezemat/răzămat, repaus/ repaos, ridica/rădica; sălbatic/sălbatec, scaieţi/scăieţi, simţămînt/simţimînt/simţămînt, sub/supt; tulbure/ turbure, tulbura/turbura.*

Topică. Am păstrat anumite particularităţi şi inversiuni de frază specifice lui Slavici: „Lasă, dragul mamei, — grăi dînsa în cele din urmă mai îndîrjită, — căci am eu să te dau la o altă şcoală mai bună" *(Mara);* „Şi multe sînt, ca să scape de gura muierilor, oamenii în stare să facă" *(Corbei);* „Îi era parcă episcopului de dragul lui vine" *(Lumea prin care am trecut);* „ca şi cum acum o ar mărita"; „de această una viaţă"; „mai, încă, era"; „fiind, însă, că se temeau"; „Fiind, însă, că adeseori"; „par', însă, că acum veniseră".

Au fost menţinute şi unele forme eliptice specifice stilului oral, atunci cînd au fost întîlnite ca atare în toate ediţiile antume: „Se tăiară cît se tăiară în săbii, iar după ce văzură că aşa nu se pot birui unul pe altul, se apucară la trîntă... Cînd văzu Băiet Sărac că-i slăbesc puterile *şi că nici unul pe celălalt,* el strigă tare" *(Băiet sărac).*

Aparatul critic. La finele fiecărui volum se dau *note* şi *variante.* Prin acestea s-a urmărit:

1) Consemnarea bibliografică a tuturor ediţiilor şi periodicelor în care a fost tipărită scrierea respectivă în timpul vieţii autorului. S-au dat, de asemenea, traducerile.

2) Note cu privire la geneza scrierii, identificarea unor personaje, asociaţii cu alte scrieri din literatura română şi străină, răsunetul

în epocă, consemnarea opiniilor criticii literare asupra ei, comentarii asupra valorii literare.

3) Variantele integrale (stilistice și fonetice) ale tuturor ediţiilor antume. (Nu am reţinut diferenţele de grafie.) Din periodice s-a luat spre confruntare întotdeauna prima apariţie. S-a confruntat cu textul apărut în alte reviste ulterior numai în cazul în care s-a constatat că textul nu este o simplă reproducere, ci prezintă diferenţe faţă de prima apariţie sau faţă de ediţiile apărute între timp. Periodicele şi ediţiile cu care am confruntat textul ediţiei noastre sînt marcate prin sigle a căror explicaţie precede variantele. Ultima siglă reprezintă ultima ediţie antumă, reprezentînd totodată textul de bază al ediţiei noastre. Numărul paginii din textul ediţiei noastre se dă centrat; rîndurile din aceeaşi pagină se dau în continuare. Variantele sînt delimitate prin punct şi virgulă (;), care urmează siglei respective. Grupurile de variante din cadrul aceluiaşi rînd sînt delimitate printr-o bară înclinată (/), fără a se repeta numărul rîndului; cele din rînduri diferite sînt delimitate prin două bare (//). Tot în variante se specifică restituirile de text din alte ediţii.

Glosarul. Dat fiind numărul mare de volume al ediţiei (X—XV), glosarul n-a putut fi lăsat la finele seriei de *Opere*, ci se va alcătui cîte un glosar la sfîrşitul ultimului volum al fiecărui sector în parte: poveşti, nuvele, romane etc.

Bibliografia va constitui ultimul volum al ediţiei noastre. Va fi exhaustivă şi analitică, oferind astfel prilejul unei priviri reale asupra dimensiunilor operei scriitorului, printre cele mai vaste şi mai bogate în semnificaţii din literatura română.

COLECTIVUL

ZÎNA ZORILOR

Poveste

A fost ce-a fost; dacă n-ar fi fost, nici nu s-ar povesti.

A fost odată un împărat, — un împărat, mare și puternic; împărăția lui era atîta de mare, încît nici nu se știa unde se începe și unde se sfîrșește.

Unii ziceau că ar fi fără de margini, iară alții spuneau că țin minte de a fi auzit din bătrîni că s-ar fi bătut odinioară împăratul cu vecinii săi, din care unii erau și mai mari, și mai puternici, iară alții mai mici și mai slabi decît dînsul.

Despre împăratul acesta a fost mers vorba cît e lumea și țara cum că cu ochiul cel de-a dreapta tot rîde, iară cu cel de-a stînga tot lăcrămează neîncetat. În zadar se întreba țara că oare ce lucru să fie acela, că ochii împăratului nu se pot împăca unul cu altul. Dacă mergeau voinicii la împăratul ca să-l întrebe, el zîmbea a rîde și nu le zicea nimic. Așa rămase vrajba dintre ochii împăratului o taină mare, despre care nu știa nimeni nimic afară de împăratul.

Crescură feciorii împăratului. Ce feciori! ce feciori! Trei feciori în țară ca trei luceferi pe cer!

Florea, cel mai bătrîn, era de un stînjen de înalt, cu niște umeri, încît nu l-ai putea măsura cu patru palmi cruciș.

Cu totul alta e Costan: mic la statură, îndesat la făptură, cu brațul de bărbat, cu pumnul îndesat.

Al treilea și cel mai tînăr fecior al împăratului e Petru: înalt, dar subțire, mai mult fată decît fecior. Petru nu face multă vorbă: el rîde și cîntă, cîntă și rîde de dimineață pînă în seară.

Numai cîteodată-l vede omul mai întunecat, dă cu mîna pletele în dreapta și în stînga de pe frunte, și atunci ți se pare că vezi pe un bătrîn din sfatul împăratului.

— Măi Floreo, tu ești acuma mare; du-te și întreabă pe taica pentru ce-i plînge lui un ochi, iar altul rîde pururea.

Așa zise Petru către frate-său Florea într-o bună dimineață. Dar Florea nu s-a dus: el știa încă de mic că împăratul se supăra dacă-l întreba cineva de astă treabă.

Tot așa o păți Petru și cu frate-său Costan.

— Nu cuteză nici unul; lasă c-oi cuteza eu, zise la urmă Petru.

Vorba fu zisă; lucrul fu gata. Petru merse ca să întrebe.

— Oarbă-ți fie mumă-ta! ce treabă ai tu de aceea?! îi zise împăratul mînios și-i dete o palmă pe de-a dreapta și alta pe de-a stînga.

Petru se duse supărat și spuse fraților săi cum a pățit-o cu tatăl său.

De cînd a întrebat Petru de treaba ochilor se părea cum că ochiul cel din stînga plînge mai puțin, iară cel de-a dreapta rîde mai mult.

Petru își întări inima și mai merse o dată la împăratul. „O palmă e o palmă și două-s două!“

Gîndi și făcu.

O păți din nou, cum a mai pățit-o.

Ochiul cel din stînga lăcrema acuma numai din cînd în cînd, iară cel din dreapta se părea a fi înjunit cu zece ani.

„Dacă e treaba așa, gîndi acum Petru, apoi știu eu ce-oi face. Atîta mă duc, atîta întreb, atîta rabd la pălmi, pînă ce nu vor rîde amîndoi ochii.“

A zis-o, a și făcut-o! Petru nu zicea nimic de două ori.

—Fătul meu, Petre! zise împăratul, acuma mai blînd și rîzînd cu amîndoi ochii. Eu văd cum că ție nu-ți iese grija din cap; ți-oi spune dar treaba cu ochii mei. Vezi, ochiul acesta rîde de bucurie cînd văd că

am așa trei feciori ca voi; iar celălalt plînge pentru că mă tem că voi nu veți fi în stare să împărățiți în pace și să apărați țara de vecinii cei vicleni. Dacă-mi veți aduce însă apă de la fîntîna Zînei Zorilor, ca să mă spăl cu ea pe ochi, îmi vor rîde amîndoi ochii, căci voi știi că am feciori voinici, pe care mă pot răzema.

Așa zise împăratul. Petru-și luă pălăria de pe prispă și se duse să spună fraților săi ce-a auzit.

Feciorii împăratului se puseră la sfat și gătiră lucrul pe scurt, cum se cade între frații cei buni.

Florea, ca cel mai bătrîn dintre cei trei, se duse în grajd, alese calul cel mai bun și mai frumos, puse șeaua pe el și apoi luă „ziua bună" de la casă și masă.

— Mă duc, zise către frații săi, și dacă nu voi veni într-un an, o lună, o săptămînă și o zi cu apa de la fîntîna Zînei Zorilor, să vii tu, Costane, după mine.

Se duse.

Trei zile și trei nopți Florea nu mai stătu; calul zbura ca năluca peste munți și peste văi pînă ce n-ajunse la marginile împărăției.

Jur împrejur pe lîngă împărăție era o prăpastie adîncă și peste această prăpastie o singură punte. La puntea asta mai stătu Florea o dată: să privească înapoi, apoi să ieie „ziua bună" de la țară.

Ferească Dumnezeu și pe sufletul păgîn de aceea ce văzu Florea acuma, cînd era să plece mai departe. Un balaur! dar balaur cu trei capete, cu niște fețe grozave, cu-o falcă-n cer, cu una în pămînt.

Florea nici nu mai aștepta, ca balaurul să-l scalde în văpaie, ci dete pinteni la cal și se duse ca și cînd nici n-ar fi fost aici.

Bălaurul suspină o data și pieri fără de urmă.

. . . . . .

Trecu o săptămînă! Florea nu mai veni; trecură două; de Florea nu se mai auzea nimic. Trecu o lună; Costan începu a alege între cai. Cînd crăpară zorile după un an, o lună, o săptămînă și o zi, Costan se sui pe cal, își luă „ziua bună" de la frate-său mai mic.

— Să vii și tu, dacă voi peri și eu, zise, și se duse cum s-a fost 'dus frate-său.

Bălaurul de la punte era acum mai înfricoșat, capetele lui erau mai îngrozitoare și fuga voinicului mai repede.

Nu se mai auzi de amîndoi frații; Petru rămase singur.

— Mă duc și eu în urma fraților mei, zise el într-o zi către tatăl său.

— Apoi mergi cu Dumnezeu, îi zise împăratul, doară vei avea mai mult noroc decît frații tăi.

Și cel mai tînăr fecior al împăratului luă dară „ziua bună" și porni către marginea împărăției.

Pe puntea cea mare stătea acum un bălaur și mai mare, și mai grozav, cu fălcile și mai înfricoșate și mai deschise. Bălaurul avea acuma nu trei, ci șapte capete.

Petru stătu în loc cînd văzu dihania asta înfricoșată.

— Feri din cale! strigă apoi. Bălaurul nu feri. Petru mai strigă o dată și încă de a treia oară; după aceea se repezi la el cu sabia scoasă.

Îndată i se întunecă cerul de nu văzu altă decît foc! Foc în dreapta, foc în stînga, foc pe dinainte, foc pe dinapoi. Bălaurul arunca la foc din toate șapte capetele.

Calul începu a horcăni și a se arunca în două picioare, încît voinicul nu putea să lupte cu sabia.

— Stăi! c-așa nu-i bine! zise el, și se coborî de pe cal. În mîna stîngă calul, în mîna dreaptă sabia.

Nici așa nu merse: Făt-Frumos nu vedea altă decît foc și văpaie.

— Acasă după alt cal mai bun! Petru zise, încălecă și se duse, ca iarăși să vină.

Cînd sosi acasă, îl aștepta lăptătoarea sa, baba Birșa, în poarta curții.

— Hei, fătul meu Petre! am știut cum că iară ai să vii, fiindcă n-ai plecat bine.

— Cum să fi plecat dară? întrebă Petru pe jumătate supărat, pe jumătate trist.

— Vezi, dragul meu Petre, începu a-l învăța acuma baba, tu nu vei putea merge la fîntîna Zînei Zorilor decît dacă vei călări pe calul pe care a călărit tatăl tău, împăratul, în tinerețea sa; mergi, întreabă unde și care e calul acela, după aceea încalecă și te du.

Petru mulțămi de învățătură și apoi se duse ca să întrebe de treaba calului.

— Neagră-ți fie lumina! se răsti acuma împăratul. Cine te-a învățat ca să mă întrebi tu pe mine așa? cu de-a bună samă vrăjitoarea cea de Birșa. Ai tu minte? Au trecut cincizeci de ani de cînd am fost eu june: cine știe pe unde au putrezit oasele murgului meu de atuncea?! În podul grajdului îmi pare cum că mai e o curea din frîu. Atîta am, și mai mult nimic, din cal.

Petru ieși supărat și spuse babei cum și ce.

— Așteaptă numai! striga baba rîzînd de bucurie. Dacă stă lucrul așa, apoi stă bine. Du-te și adă bucata din frîu. Doară voi ști eu face un lucru cu cale din ea!

Podul era plin de frîne, de șele și de curele. Petru alese cele mai roase, mai ruginite și mai negrijite și le duse babei, ca să facă precum a fost zis. Baba luă frînele, le afumă cu fum de tămîie, zise peste ele o zicală din cuvinte mărunțele și grăi după aceea către Petru:

— Ia frînele și dă cu ele de propta casei.

Petru făcu precum i se zise ca să facă.

Vraja babei a fost bună. Abia dete Petru cu frînele de proptă, se și întîmplă... nu știu cum... un lucru înaintea căruia Petru stete uimit... Un cal stătea înaintea lui decît care lumea n-a văzut mai frumos, cu o șea plină de aur și pietre scumpe, cu niște frîne la care să nu privești, că-ți piere lumina ochilor.

Frumos cal, frumoasă șea și frumoase frîne pentru Făt-Frumos.

— Sări, voinice, în spatele Murgului, strigă baba făcînd cruce peste cal și călăreț; mai zise apoi o zicală de cîteva cuvinte și intră în casă.

După ce Petru sări pe cal, simțea cum că de trei ori este mai puternic la braț și de atîtea ori mai pietros la inimă.

— Să te ții bine, stăpîne, c-avem cale lungă și trebuie să mergem iute.

Așa zise Murgul; dar și-a aflat voinicul!... Se duseră... se duseră, zburară — cum nu s-a dus și nici n-a zburat cal și voinic înainte de aceea.

Pe punte stătea acuma un bălaur cum n-a mai stat, un balaur cu douăsprezece capete, grozave, mai pline de văpaie!... Hei! dar și-a aflat voinicul! Petru nu se

înspăimîntă, ci începu a se sufleca la mîneci și a scuipa în palme:

— Feri din cale!

Bălaurul începu a scuipa la foc.

Petru nu mai făcu dară multă vorbă, ci scoase sabia și se grăbi să se repeadă spre punte.

— Stăi! stîmpără-te! stăpîne, grăi acuma Murgul, fă cum zic: înțepenește-te cu pintenii la mine în brîu, scoate sabia și stăi gata, că avem să sărim peste punte și bălaur. Cînd vei vedea apoi că suntem tocmai pe deasupra bălaurului, taie capul cel mai mare, șterge cu mîneca sabia de sînge și o bagă în teacă, ca să fii gata pe cînd ajungem la pămînt.

Petru strînse din pinteni, scoase sabia, tăie capul, șterse sîngele, bägă fierul în teacă și fu gata pe cînd simți pămîntul sub picioarele calului.

Așa trecură puntea.

— Să mergem mai departe, începu Petru vorba după ce mai privi o dată îndărăt la țara sa.

— Să mergem! îi răspunse Murgul. Numai spune-mi acuma, stăpîne, cum să mergem? Să mergem ca vîntul? să mergem ca gîndul? să mergem ca dorul? sau să mergem chiar ca blestemul?...

Petru privi înainte și nu văzu altă decît cer și pămînt... un pustiu la a cărui vedere i se ridicară perii în vîrful capului.

— Să mergem tot una după alta, nici prea tare să nu ne obosim, nici peste măsură să nu ne întîrziem. Zise, apoi merseră... o zi ca vîntul, una ca gîndul, una ca dorul și una ca blestemul pînă ce n-ajunseră, în crepetul zorilor zilei a patra, la marginile pustiului.

— Stăi acuma!... Dă în pași!... Să văd ce n-am mai văzut, strigă Petru ștergîndu-se la ochi ca omul care se trezește din somn, sau ca acela care vede ceva și-i pare că numai îi pare. Naintea lui Petru se întindea o pădure de aramă... cu copaci, pomi și poame de aramă, cu frunze de aramă, cu tufișuri, iarbă și flori care de care mai frumoase, tot de aramă...

Petru stătu și privi cum privește adecă omul care vede ce n-a mai văzut și despre ce n-a mai auzit.

Intră în pădure.

Florile de pe mărginile căii începură a se lăuda și a îndemna pe Petru ca să le rupă și să-și facă cunună din ele...

— Ia-mă pe mine, că eu-s mai frumoasă și dau putere celui ce mă rupe, zicea una.

— Ba ia-mă pe mine, că cine mă pune în pălărie, pe acela-l iubește cea mai frumoasă nevastă din lume, zicea alta.

Și iarăși se mișca alta... și alta... care de care mai frumoasă și mai dulce la vorbă, pînă ce n-ademeniră pe Petru ca să le rupă.

Murgul sări în lături cînd văzu că stăpînul său se pleacă după flori.

— Pentru ce nu rămîi în pace?! zise Petru cam cu răstita.

— Nu rupe, că nu e bine să rupi! zise Murgul sfătos.

— Pentru ce să nu fie bine?

— Pe florile acestea zace blestemul: cine rupe din ele, acela are să se lupte cu Vîlva Pădurii!

— Ce Vîlvă?!

— Acuma dă-mi pace! Ascultă de mine: privește la flori; nu rupe însă din ele, ci rămîi în pace.

Așa zise calul, și merseră în pași mai departe.

Petru o știa din pățite cum că e bine s-asculte de Murgul; își rupse dar gîndul de la flori. În zadar însă! dacă se pune o dată necazul pe capul cuiva, nu scapă de el de s-ar și feri din toate puterile... Florile tot i se îmbiau, și el tot într-una slăbea din inimă.

— Fie ce e dat să fie! zise Petru de la o vreme. Barem voi vedea și Vîlva Pădurilor. Să văd ce e, cu cine am de lucru. Dacă-mi va fi ursita să mor de ea, voi muri și așa; dacă nu, apoi scap... să fie o sută și o mie de ele! Se puse apoi la rupt de flori.

— N-ai făcut bine! zise acuma Murgul plin de grijă. Dacă ai făcut-o însă, e făcută! te încinge acuma și fii gata de luptă, că acuș vine Vîlva!

Abia rosti Murgul vorba, abia fu Petru gata cu cununa, pînă ce și începu un vînt ușor din toate părțile... Din vînt se făcu vifor... Viforul crescu... crescu pînă ce nu se văzu alta decît întunerec și noapte... și iară numai noapte și întunerec... Lui Petru îi părea cum

că a luat cineva lumea în spate și a încărcat-o la fugă cu ea, așa se cutremura pămîntul sub el.

— Frică ți-e? întrebă Murgul scuturînd din coamă.

— Ba! răspunse Petru întărindu-se pe inimă, deși spatele începură a-i furnica. Dacă e acuma așa, apoi fie cum e!

— Nici nu-ți fie frică! începu a-l îndemna Murgul. Ia friul de la mine din cap și umblă ca să-nfrîni Vîlva cu el.

Alta nu mai zise, căci Petru nici nu avu timp să desfrîne cum se cade, pînă ce și ajunse Vîlva la ei...

Petru nu putea privi la ea, așa era de grozavă și de înfricoșată.

Cap n-are, dar nici fără de cap nu e... Prin aer nu zboară, dar nici pe pămînt nu umblă... Are coamă ca și calul, coarne ca cerbul, fața ca ursul, ochii ca dihorul și trupul e de toate, numai de ființă nu... Așa era Vîlva cînd se repezi către Petru.

Petru se sprijini în fere, se ridică în picioare și începu a lucra cînd cu sabia, cînd cu brațul, iară sudorile mergeau după el ca pîrîul.

Trecu o zi și o noapte; lupta nu mai ajunse la capăt.

— Stai!... Să ne mai întărim oleacă! zise Vîlva răsuflînd cu greu.

Făt-Frumos lăsă spada în jos.

— Nu sta! strigă Murgul cu grăbita.

Petru iarăși începu a lucra din toate puterile.

Vîlva rîncheză acuma o dată ca și calul, apoi urlă ca lupul și se repezi din nou la Petru. Lupta mai curse o zi și o noapte, și mai înfricoșată ca pînă acuma. Petru simțea cum că abia se mai poate mișca de obosit ce era.

— Stăi, acuma, că văd că am cu om de lucru! Stăi, zise Vîlva și de-a doua oară, stăi! să ne împăcăm.

Petru se lupta mai departe, deși abia mai putea răsufla.

— Nu sta! vorbi Murgu.

Dar nici Vîlva nu se mai repezi ca pînă acuma, ci începu a se purta mai cu cale și treabă, cum se poartă adică toate cînd nu mai simt putere în sine.

Așa curse lupta pînă-n zorile de-a treia zi. Cînd începură zorile a crepeți, Petru făcu cc făcu, destul că

aruncă frîul în capul Vîlvei obosite... Deodată se făcu din Vîlvă un cal, cel mai frumos din lume.

— Dulce-ți fie viața, că mă scăpași de la robie! zise acuma Vîlva, prefăcută în cal, și începu a se dezmierda cu Murgul.

Mai în urmă înțelese Petru din vorbă și cuvînt cum că Vîlva nu fusese alta decît un frate al Murgului, pe care l-a blestemat Sfînta Miercure înainte de asta cu atîte și atîte sute de ani.

Petru legă Vîlva de calul său, se sui pe ea și se puse din nou pe cale. Cum a mers? nici nu e nevoie să spun. Repede a mers... pînă ce n-a ieșit din pădurea cea de aramă.

— Stați pe loc! Dați în pași, să văd ce n-am văzut! zise Petru mai o dată cînd ieșiră din pădurea cea de aramă.

Înaintea lui se întindea acuma o pădure încă mai minunată decît cea de aramă, cu tufiș mai strălucitor, cu flori mai frumoase și mai ademenitoare, — el intra în pădurea cea de argint...

Florile începură a vorbi încă mai dulce, mai îndemnător decît cele din pădurea de aramă.

— Să nu mai rupi din flori, zise Vîlva cea legată de Murgul, căci frate-meu e de șapte ori mai puternic decît mine.

Nu se opri însă Făt-Frumos cel fără de frică! Abia trecu una, două pînă ce Petru și începu a rupe flori și a le împleti în cunună.

Se făcu vifor mai turbat, noapte mai neagră, pămîntul se cutremură mai tare decît în pădurea de aramă; Vîlva Pădurii de argint se repezi la Petru c-o grozăvie de șapte ori mai mare decît cum a fost în pădurea de aramă... Nici el nu fu însă leneș!... Lupta mai curse o dată trei zile și trei nopți; și-n crepetul zorilor zilei a patra Petru înfrînă și pe a doua Vîlvă.

— Dulce-ți fie fericirea, că m-ai scos de la robie! zise și astădată Vîlva... apoi se întinseră la cale, cum s-au mai întins și pînă acuma.

— Ho, stați pe loc!... Dați în pași!... Să văd ce n-am mai văzut încă! strigă călărețul, acuma de a treia oară, puse după aceea palma pe ochi, fiindcă se temea

că-i va peri lumina de razele ce veneau din pădurea cea de aur.

El mai văzuse lucruri minunate, dar despre așa ceva nici nu a visat pînă acuma.

— Să stăm pe loc! că nu e bine, strigară caii deodată.

— Pentru ce să nu fie bine?! întrebă Petru.

— Tu iarăși ai să rupi din flori. Știu că nu te va răbda firea!... și fratele nostru cel mai tînăr e de șaptezeci și șapte de ori mai puternic și mai grozav decît noi toți trei laolaltă... Să înconjurăm dar pădurea! Așa vorbi Murgul.

— Ba nu! răspunse Petru, să mergem! să le vedem pe toate, dacă am văzut ceva. N-aveți frică, nici eu n-am!

Nu e nevoie să spun cum că Petru iarăși a făcut făcuta... Doamne! dar cum să nu o facă...

Abia împletită fu cununa, pînă ce și începu să fie ceva cum n-a mai fost... Acuma nu era mai mult vifor, nu mai mult întunecos; pămîntul nu se cutremura mai mult... Se făcea nu știu ce și nu știu cum... destul că lui Petru îi părea c-a intrat cineva în miezul lumii și a început s-o întoarcă pe dos...

Grozav era ce era, și înfricoșat, și... să ferească Dumnezeu!...

— Vezi așa! zise Murgul supărat, dacă n-ai putut rămînea în pace.

Petru văzu că nu mai vede nimic, începu a simți că nu mai simte nimic și dete a pricepe că nu mai are ce să priceapă; tăcu dară și nu zise nimic, ci se încinse și se făcu gata de luptă.

— Vie acuma Vîlva! strigă după aceea. Sau mor, sau îi pun frîul în cap!

Abia zise vorba, pînă ce și văzu ceva nemaivăzut apropiindu-se către dînsul... o negură deasă venea către Petru. Așa era de deasă negura asta, încît Petru nici pe sine însuși nu se putea vedea în ea.

— Ce e asta?! strigă el cam înspăimîntat, cînd începu a simți că-l doare din toate părțile.

Se înspăimîntă însă și mai tare cînd văzu că nici el singur nu-și aude vorba în negura cea deasă. Începu dar a da cu sabia în dreapta și în stînga, pe dinainte

și pe dindărăt, a da în toate părțile și din toate puterile care le mai avea... cum face adecă omul care vede că acuma nu e bine. Așa lucra el o zi și o noapte fără să vadă alta decît negru înaintea ochilor săi, fără să audă alta decît cursura sudorilor sale de pe trupurile cailor. De la o vreme chiar și începu a crede că nici nu mai trăiește, ci a murit acuma de mult...

Deodată începu a se desface negura... În zorile zilei a doua negura se resfiră de tot, și pe cînd se ridica soarele pe cer, înaintea ochilor lui Petru era lumină ca lumina.

Lui îi păru acuma că se născuse din nou.

Vîlva? peri ca-n palmă.

— Răsuflă acuma o dată, că iară va să înceapă lupta din nou! zise Murgul.

— Ce-a fost asta? întrebă Petru.

— Vîlva, răspunse Murgul, Vîlva a fost, prefăcută în negură. Răsuflă numai, că iarăși vine!

Nici n-a zis-o bine Murgul asta, nici n-avu Petru vreme ca să răsufle pînă ce și văzu că vede ceva venind deoparte, ceva despre ce nu știa ce e... O apă, însă nu e ca apa, că-ți pare că nu curge pe pămînt, ci zboară cumva sau ce face... Destul că urme nu are și pe sus nu zboară... Așa ceva ce nu e!...

— Vai! striga Petru.

— Ține-te și dă, nu sta! zise Murgul. Și nu mai zise după aceea nimica, că-i astupă apa gura.

Lupta se începu din nou. Petru dădu o zi și o noapte necurmat fără ca să fi știut în ce și se lupta fără să știe cu cine. Cînd se apropiară zorile zilei a doua, începu a simți cum că slăbește din picioare.

— Acuma pier! strigă cam supărat; însă pentru aceea începu a-și întări inima și a da încă mai țapăn... Soarele răsări pe cer, apa pieri fără să se știe cum și cînd.

— Răsuflă! grăi Murgul, răsuflă, că n-ai multă vreme. Vîlva vine deloc!

Petru nu mai zise nimic, că nici nu știa, săracul de el, ce să mai facă de obosit ce era. Se așeză dară mai bine în șea, strînse mai bine de sabie și aștepă așa gătit, ca să ajungă ce vedea că vine...

Așa, cum că nu știu cum, ca și cînd se visează omul, că vede ceva, ce n-are ce are, și are ce n-are, așa îi părea lui Petru că ar fi Vîlva acuma. O! Doamne! O! Doamne! cum poate fi Vîlva Pădurii de aur cînd s-a dus de două ori cu rușine?!... Zbura pe picioare și umbla pe aripi, era cu capul dinapoi și cu coada dinainte, cu ochii în piept și cu pieptul în frunte... și cum mai era încă numai Dumnezeu ar ști s-o spună!

Pe Petru îl trecură fiorii o dată din sus în jos, o dată din jos în sus, o dată cruciș și o dată curmeziș; după aceea își întări inima și începu a lucra cum a mai lucrat și... n-a mai lucrat.

Trecu ziua, Petru începu a slăbi din puteri. Trecu amurgul serii, lui Petru începură a i se împăingeni ochii. Cînd ajunse miezul nopții, Petru simți cum că nu e mai mult călare. Nici el singur nu știa, cum și cînd a ajuns la pămînt; destul că nu mai era pe cal. Cînd începu a se dezveli ziua din noapte, Petru nu mai putea sta în picioare, ci se lăsă în genuchi.

— Nu te lăsa; mai ține-o încă oleacă! strigă Murgul cînd văzu că slăbesc puterile stăpînului său.

Petru se șterse cu mîneca cămășii de sudori, își încordă toate puterile și se ridică încă o dată în picioare.

— Lovește acuma Vîlva cu frîul peste bot! zise Murgul.

Petru făcu precum îi zise.

Vîlva rîncheză o dată ca armăsarul, încît lui Petru îi părea c-o să asurzească, apoi sări la Petru, deși abia se mișca și ea de obosită ce era.

Lupta nu mai curse mult. Petru făcu ce făcu și puse frîul și la astă Vîlvă pe cap.

Pe cînd se făcea ziuă cum se cade, Făt-Frumos călărea pe al patrulea cal.

— Frumoasă-ți fie nevasta, că m-ai scos de la robie! zise Vîlva.

Plecară, se duseră și pe cînd se învăluia ziua cu noaptea, ajunseră spre marginea pădurii de aur.

Cum mergeau așa pe cale, lui Petru începu a i se urî, și ca să facă și el ceva, dete a privi la cununile cele frumoase.

— Ce să fac cu trei cununi? începu a vorbi așa singur. Destul îmi fie una. Țin pe cea mai frumoasă. Aruncă dar cea de aramă, apoi cea de argint și ținu numai pe cea de aur la sine.

— Stăi! zise Murgul. Nu arunca cununile. Descalecă și le ridică, că-ți vor prinde încă bine.

Petru făcu precum i se zise și merse mai departe.

Cînd era soarele de-o palmă de la pămînt, așa de către seară, cînd încep musculițele a se aduna, călărețul nostru ajunse chiar la marginea pădurii. Naintea lui se întindea un pustiu mare... mare... cît vedeai cu ochii nu vedeai nimic pe el.

Caii se opriră în loc.

— Ce e? întrebă Petru.

— Nu e bine! răspunse Murgul.

— Pentru ce să nu fie bine?!

— Intrăm în Împărăția Sfintei Miercuri. Cît vom merge prin ea, nu vom da de altă decît de frig și iarăși de frig. Pe marginile căii vor fi tot focuri din focuri și eu mă tem că tu vei merge să te încălzești.

— Și pentru ce să nu mă încălzesc?

— Nu e bine să te încălzești! răspunse Murgul cu grijă.

— Intră! grăi Petru fără frică, dacă trebuie, voi ști răbda și la frig.

Pe cît Petru intra mai adînc în Împărăția Sfintei Miercuri, pe atîta simțea mai tare că nu e bine cum e. La tot pasul era mai frig, mai ger... dar frig și ger încît îngheța măduva în oase... Dar nici Petru nu era făcut de picioroange! Voinic a fost la luptă, voinic rămase și la răbdare.

Pe marginea căii, tot foc din foc, și lîngă focuri tot oameni din oameni, care chemau pe Petru la sine care de care cu vorbe mai frumoase și mai ademenitoare. Lui Petru începu a i se îngheța răsuflarea din gură, dar el nu se lăsă, ci încă porunci Murgului ca să meargă la pas.

Cîtă vreme a răbdat voinicul nostru la ger și frig nici nu se poate spune, căci fiecare știe cum că Împărăția Sfintei Miercuri nu e de o azvîrlitură, de două... și nici frigul nu e frig... numai iac-așa, ci frig, frig, încît

îngheață și vițelul în vacă... încît crapă și stîncile de ger ce e...

Așa zău e acolo! Dar nici Petru n-a crescut fără necaz... scrîșnea din dinți și nimic mai mult, deși a fost înțepenit, încît nici nu mai putea clipi.

Așa ajunseră la Sfînta Miercuri.

Petru coborî de pe cal, aruncă frîul în capul Murgului și intră în coliba Sfintei Miercuri:

— Bună ziua, maică!

— Mulțămim, voinic friguros!

Petru rîse o dată, dar nu răspunse nimic.

— Voinic ai fost, îi zise acuma Sfînta Miercuri, bătîndu-l pe umeri. Acuma să-ți dau cîștigul. Se duse după aceea, deschise un scrin ferecat și scoase din el o cutie mică. Iacă, zise mai departe, cutia asta e dată din bătrîni, ca să nu o poarte decît acela care a trecut prin Împărăția Frigului. Na-ți-o și poartă grijă de ea, că-ți va prinde încă bine. Cînd o deschizi, îți vine veste de unde tu numai vrei și știre adevărată din țara ta.

Petru mulțămi de vorbă și de dar și se sui pe cal și porni mai departe.

După ce se depărtă de o azvîrlită bună, deschise cutia cea vrăjită.

— Ce e porunca? întrebă nu știu ce din cutie.

— Veste îmi adă de la taica, porunci Petru cam cu frică.

— Șade la sfat cu bătrînii! răspunse cutia.

— Merge-i bine?

— Zău, aci cam rău, că-i supărat!

— Cine îl supără? întrebă Petru acuma mai aspru.

— Frații tăi Costan și Florea! răspunse iarăși din cutie. Pe cum îmi pare, cer împărăția de la el, și bătrînul zice că n-ar fi vrednici de ea.

— Mergi, Murgule, că nu e vreme de pierdut! striga acuma Petru. Închise după aceea cutia și o băgă în traistă.

Se duseră cum se duce năluca cînd umblă Vîntoasele și gonesc în miezul nopții pricolicii. Cît au mers așa nici nu se poate spune... Au mers mult... foarte mult!

— Stăi! să-ți mai dau un sfat! zise Murgul într-un tîrziu.

— S-auzim! grăi Petru.

— Ai avut necaz cu frigul, acuma ai să dai de o căldură cum n-a mai fost. Să rămîi voinic, să nu te tragi la răcoare, că nu e bine.

— Mergi! răspunse Petru. Nu-ți fie frică, dacă n-am înghețat, nici nu mă voi topi.

Hm!... aici era o căldură încît se topește și măduva în oase... Căldură adecă cum nu poate fi decît în Împărăția Sîntei Joi.

Pe cît mergeau mai departe, cu atît căldura era mai mare. De la o vreme începură a se topi chiar și potcoavele de la Murgul de pe copite. Hei! dar nici Petru nu se lăsă! îi curgeau sudorile vale, el se ștergea cu mîneca și mîna în goană mai departe.

De cald, ar mai fi fost cum ar fi fost, era însă și un alt lucru, care pe Petru îl supăra încă mai tare. Pe lîngă cale, tot cîte de o azvîrlitură bună de departe una de alta, erau niște văi răcoroase, cu niște izvoare reci și stîmpărătoare. Cînd Petru privea la ele, simțea că i-a secat inima și îi s-a uscat limba în gură de sete ce-i era.

Pe lîngă izvoare erau tot crini, viorele și trandafiri, prin iarba cea molcută, și pe ele odihneau niște fete, frumoase, Doamne!... încît nici nu pot fi mai frumoase.

Lui Petru îi venea să închidă ochii, ca să nici nu mai vadă așa lucruri ademenitoare.

— Vino, voinice, la răcoare! vino! stăi de vorbă! îl chemau fetițele.

Petru dădea din cap și nici nu zicea nimic, că i s-a fost oprit și graiul.

Mult au mers așa... foarte mult!...

Deodată simțiră că începe căldura a se mai stîmpăra... Din departe, pe un deal se vedea o colibă, aici locuia Sînta Joi.

Petru trase spre ea.

Cînd erau să ajungă la colibă, Sînta Joe le ieși în cale și-i zise „ziua bună“ lui Petru.

Petru îi mulțămi, precum e acuma datina la oameni cu cinste și năräveală; prinseră după aceea vorbă...

cum prind adecă oamenii ce nu s-au văzut încă. Petru spuse veste de la Sînta Mercure, vorbi despre patimile sale şi despre calea în care a pornit, şi luă „ziua bună" că zău! el nu prea avea vreme de pierdut... Hm! cine ştie cît mai avea să meargă pînă la Zîna Zorilor!

— Mai stăi oleacă! grăi Sînta Joe, să-ţi mai zic o vorbă. Acum intri în împărăţia Sîntei Vineri: să treci şi pe la ea şi să-i spui „sănătate şi voie bună" de la mine. Cînd vei merge apoi către casă, să vii iarăşi pe la mine, că am să-ţi dau ceva care-ţi va prinde bine.

Petru mulţămi de vorbă şi de toate, plecă după aceea mai departe.

Abia merseră cam aşa cît ţine o pipă de tutun pînă ce şi ajunseră într-o ţară nouă.

Aici nu era cald, dar nici nu era frig, ci... aşa cumva între ele... cum e colea primăvara, cînd încep a se înţărca mieii. Petru începu acum a răsufla mai a stîmpărare. Era însă un pustiu... numai năsip şi scai...

— Oare ce să fie aceea? întrebă Petru, dînd cu ochii de aşa ceva ca şi o casă, însă departe... foarte departe!... tocmai pînă unde ajungeau ochii lui peste pustiul cel gol.

— Aceea e casa Sîntei Vineri, răspunse Murgul. Dacă mergem bine, poate ajungem încă pînă ce se întunecă deplin.

Aşa şi fu... Noaptea se făcu noapte. Făt-Frumos se apropia cu încetul de casa cea depărtată.

Peste pustiu se vedea o mulţime de năluci ce se goneau pe din dreapta, din stînga, pe dinaintea şi pe dindosul lui Petru.

— Să n-ai nici o frică! zise Murgul. Aceste sunt fetele Vîntoaselor... Se joacă prin aer aşteptînd să vină şi vîrcolacii.

Aşa ajunseră pînă la casa Sîntei Vineri.

— Cobori acuma şi intră în casă! zise Murgul.

Petru voi să facă ce i se zise.

— Stăi! nu fi aşa grăbit, vorbi Murgul mai departe. Să te învăţ mai nainte ce şi cum să faci. La Sînta Vinere nu poţi intra, că e păzită jur împrejur de Vîntoase.

— Ce să fac dară!

— Ia cununa cea de aramă și te du cu ea, vezi colo, departe, pe colina ceea. Cînd vei fi acolo, începe a striga: „Vai ce fete frumoase! ce îngeri! ce suflete de zînă!“ După aceea ridică cununa în sus și zi: „Dacă aș ști că ar primi careva cununa asta de la mine... dacă aș ști... dacă aș ști!“ și aruncă cununa.

— Și pentru ce să fac așa? întrebă Petru, cum întreabă adecă omul care vrea să știe că pentru ce face ce face.

— Taci, du-te și fă! zise Murgul pe scurt, și Petru nu mai lungi vorba, ci făcu precum i se zise.

Abia aruncă Petre cununa, cînd se și îngrămădiră Vîntoasele peste ea și începură a se bate ca să o aibă care de care.

Petru o lua acuma către casă.

— Stăi! strigă Murgul încă o dată. Încă nu ți le-am spus pe toate. Ia cununa cea de argint, apoi te du și bate la fereastra Sîntei Vineri... Dacă te întreabă baba cine e, tu să zici că ai rătăcit prin pustiu. Ea te va mîna îndărăpt. Tu să nu te miști, ci să zici: „Ba zău! eu nu voi merge, că de cînd am fost mic tot am auzit de frumusețea Sîntei Vineri, și nu mi-am făcut opinci de oțel cu curele de vițel, nu am venit de nouă ani și nouă luni, nu m-am luptat pentru cununa asta de argint, care voiesc să i-o dau ei, nu le-am făcut și pățit toate astea pentru ca să merg înapoi cînd voi ajunge la ea“... Așa să faci și așa să zici; de aici încolo grija ta să fie.

Petru nu mai făcu vorbă, ci porni spre casă.

Cum era așa de noapte, Petru nici nu vedea casa Sîntei Vineri, ci merse numai pe razele luminii ce străbăteau din fereastră pînă la el. Ajungînd la casă, niște cîini începură a lătra cînd simțiră ceva străin prin apropiere.

— Cine se mînîncă cu cînii? amară i-ar fi viața! strigă Sînta Vinere mînioasă cum se cade.

— Eu sunt, Sîntă Vinere, eu! zise Petru răsuflînd o dată cu greu, ca omul care ar vrea și n-ar vrea să facă ce face. Am rătăcit prin pustiu și n-am unde să

dorm peste noapte. Aici tăcu, nu cuteza să zică mai mult.

— Unde ți-ai lăsat calul? întrebă Sînta Vinere cam aspru.

Petru sta în chibzuri, nu știa: să mintă ori să vorbească vorbă dreaptă? Nu răspunse nimic.

— Mergi cu Dumnezeu, fătul meu! Eu n-am loc să-ți dau, zise Sînta Vinere, și se retrase de la fereastră.

Petru zise acuma ce i-a fost zis Murgul să zică.

Abia-și sfîrși Petru zicala, pînă ce și văzu cum că Sfînta Vinere deschide fereastra vorbind către el cu vorbă dulce și blîndă:

— Să văd cununa, fătule!

Petru-i întinse cununa.

— Vino în casă! zise Sînta Vinere, nu te teme de cîni, că ei înțeleg voința mea.

Așa și fu. Cînii începură a mișca din coadă, mergînd în urma lui Petru, cum merg după om, cînd vine seara de la țarină.

Petru zise „bună seara" cînd intră în casă, își puse pălăria pe vîrful cuptorului și se așeză pe pomnol după ce i se zise să șadă.

Acuma se vorbi... iaca, despre lucruri de toate zilele, despre lume, despre răutatea oamenilor... și despre alte lucruri ca astea... fără nici o treabă și preț... Precum se vedea, Sînta Vinere era foarte supărată pe oameni, iar Petru-i dădea în toate dreptate, cum se cade adecă omului care șade la masa altuia.

Doamne! dar și bătrînă era baba asta!

Eu nu știu de ce privea junele de Petru așa de a diochiul la ea! doară voia să-i numere creturile din față?!

Poate... Ar fi trebuit însă, ca să se nască de șepte ori tot una după alta și să trăiască tot cîte de șepte ori cît un om într-o viață pentru ca să poată ajunge la capăt cu număratul...

Sîntei Vineri îi rîdea inima de bucurie cînd vedea cum că Petru se perde cu totul în privirea ei.

— Cînd nu era încă ce este, începu Sînta Vinere vorba, cînd lumea încă nu era lume, atunci m-am născut eu, și eram atît de frumoasă ca copilă, încît părinții mei au lăsat să fie lume, ca să fie cine să se minuneze de

frumusețea mea... Cînd s-a făcut apoi lumea, eu eram fată mare, și de minunat ce s-a minunat de frumusețea mea, lumea m-a diocheat... De atunci se face pe toată suta de ani cîte o creștătură pe fața mea... Și acuma-s bătrînă.

Sînta Vinere nu mai putu vorbi mai departe despre aceasta, de tristă și de supărată, ci vorbind mai departe, îi spuse apoi lui Petru cum că tată-său era odată împărat mare și puternic, și, născîndu-se vrajbă între el și Zîna Zorilor, care împărățește în țara vecină, fusese batjocorit, cum nu se cade, de către vicleana de vecină. Începu apoi a vorbi cîte rele toate despre Zîna Zorilor...

Petru, ce să mai facă și el? Asculta tăcut. Iacă mai zicea și el cîteodată: „Așa e, zău, aici! Ce alta să poată face?"

— Dar să-ți dau un lucru, dacă ești voinic și vrei să mi-l faci, grăi Sînta Vinere cam pe cînd începură a fi somnoroși. Este la Zîna Zorilor o fîntînă. Cine bea din apa ei, acela înflorește ca trandafirul și ca viorelele. Să-mi aduci un ulcior din această apă, și-ți voi fi bună mulțămitoare... Lucrul e greu! ce e drept e drept! Împărăția Zînei Zorilor e păzită de fel de fel de fiare și de zmei îngrozitori. Să-ți spun însă ceva și să-ți dau un lucru.

După ce vorbi așa, Sînta Vinere se duse la un scrin ferecat din toate părțile și scoase din el un fluieraș micmicuț.

— Vezi tu fluierașul ista? grăi către Petru, mi l-a dat un moș bătrîn încă de cînd eram tînără. Cine aude sunetul acestuia, acela adoarme... doarme... pînă ce nu-l mai aude. Tu să iei fluierașul și să tot cînți din el cît vei fi în Împărăția Zorilor. Nime nu te va atinge, căci toată lumea va dormi.

Petru spuse acuma în ce cale a pornit și ce treabă cearcă. Sînta Vinere se bucura și mai tare. N-au mai stat mult de vorbă. Dar cum să și steie cînd a fost trecut acuma miezul nopții bine, binișor.

Petru luă „noapte bună", băgă fluierașul în teacă și se sui în podul casei, ca să mai doarmă și el de la o vreme. Pe cînd se revărsau zorile, Petru era în picioare; luceafărul boului nici nu s-a fost ridicat bine pe cer,

pînă cînd el s-a și fost sculat... Luă un troc mare, îl umplu de jăratec și se duse ca să hrănească caii. După ce Murgul mîncă cîte de trei ori trei, iară ceilalți cai cîte trei trocuri pline de jar, Petru trase la fîntînă, adăpă și se făcu gata de cale.

— Stăi! strigă Sînta Vinere de la fereastră. Mai am să-ți zic o vorbă!... Să-ți mai dau un sfat...

Petru s-apropie de fereastră.

— Lasă un cal aici și pleacă numai cu trei. Mergi apoi încet pînă ce vei ajunge la Împărăția Zorilor. Aici descalecă și intră pe jos... Cînd vei veni apoi îndărăt, așa să vii, ca toți trei caii să-ți rămînă în cale, s-ajungi pe jos.

— Așa voi să fac! grăi Petru voind să plece.

— Nu te grăbi, că n-am gătit încă, vorbi Sînta Vinere mai departe. Să nu privești la Zîna Zorilor, că ea are ochi care vrăjesc și priviri care răpesc mințele. E urîtă, atîta de urîtă, încît nici nu-ți pot spune. Are ochi de buhă, față de vulpe și gheare de mîță. Auzi?! să nu privești la ea... Și Dumnezeu să te aducă întreg și sănătos, fătul meu Petre!

Petru mulțămi de vorbă și învățătură și nu se opri mai mult. Unde avea el vreme de a sta cu babele la vorbă!? Lăsă pe Murgul ca să pască, se întinse apoi la cale.

.....

Departe... departe... unde se lasă cerul pe pămînt, unde stau stelele de vorbă cu florile, acolo se vedea o roșeață senină, cam așa cum e cerul colea în zorile de primăvară, dar mai frumos și mai minunat!...

Acolo era cetatea Zînei Zorilor.

De aci pînă acolo, de acolo pînă aci nu era alta decît iarbă și flori... Și apoi nu era nici cald, nici rece, nici luminos, nici întuneric, ci așa cumva între ele... cum e, colea, pe la S-tu Petru, cînd te scoli ca să mîni vitele la turmă... Petru numai de un drag umbla prin țara asta plăcută...

Cît a mers Făt-Frumosul nostru așa, aceea nu se poate spune cu vorbă omenească, fiindcă într-această țară n-a urmat zilei noaptea și nopții ziua, erau pururea zori cu vînt moale și răcoros, cu soarele ascuns și lumina

de jumătate; Împărăția Nopții și a Zilei se începea numai de la casa Sfintei Vineri.

După mult mers și lungă călătorie, Petru văzu zărindu-se ceva alb printre roșața cerului... Cu cît se apropia mai mult, cu atîta ceea ce vedea se desfășura mai tare naintea ochilor lui... Asta era cetatea... Petru privi... privi... Răsuflă apoi o dată cu greu, ca omul care gîndește: „Doamne, mulțumescu-ți!"

Dar și frumoasă era cetatea asta!...

Niște turnuri nalte... nalte... pînă dincolo de Împărăția Norilor, niște pereți albi ca ghioceii și ridicați mai sus decît cum stă soarele la prînzul cel mare, un acoperiș de argint, dar cum de argint?! așa că nici nu strălucea în fața soarelui... și ferești... tot din aer tors cu multă măiestrie și țesut în gherghef de aur întunecos... Peste toate aste se jucau apoi razele vesele ale soarelui cum se joacă vîntul cu umbra crengilor colea primăvara, cînd abia se mișcă de leneș ce este.

Petru stete uimit în loc, ca să se poată minuna de atîta frumuseță îngrămădită.

Mult n-a putut să steie, că i-a fost degrabă: descălecă dară, lăsă caii, ca să pască pe iarba cea plină de rouă, își luă fluierașul, precum i-a fost zis Sfînta Vinere, zise o dată „Doamne-ajută!" și plecă la lucrul cel mai mare. Abia merse, așa singur, pe jos, o cale cam de trei azvîrlite bune, pînă ce și dete de un năzdrăvan adormit de dulceața fluierașului. Acesta era unul dintre pîndarii jurului cetății Zînei Zorilor. Oare, Doamne, cum a putut crește atît de lung?

Cum s-a putut întrupa atîta de puternic?

Cum stătea așa culcat pe spate, Petru începu să-l măsoare cu pașii... Nu voiesc să spun minciună!... a fost însă lung, foarte lung; atîta de lung a fost, încît Petru răsuflă o dată cu greu cînd ajunse de la picioare la cap... nu știu acuma cu de-a bună seamă... de obosit, ori de uimit: nu e luna la răsărit atîta de mare cît era ochiul năzdrăvanului. Apoi barem dacă ar fi fost și acesta ca la altă lume, dar era tocmai în mijlocul frunții... Așa era ochiul!... Cum au putut apoi celelalte să fie!... Petru, voinic de voinic, dar zău! el mulțumi lui Dumnezeu, fluierașului și Sfintei Vineri cum că

n-a dat de rău cu acest om-neom și plecă cu încetul mai departe...

Așa... cam cît merge omul pînă ce-i vine să se așeze la răcoare, mai merse Petru pînă ce dădu de alte lucruri și mai grozave... Niște bălauri tot cu cîte șapte capete erau întinși la soare și adormiți adînc, cînd pe de-a dreapta, cînd pe de-a stînga... Cum au fost acești bălauri, aceea n-o mai spun: știe anume toată lumea că bălaurii nu-s treabă de glumă și de rîs... Asta era a doua pază a împrejurului de curte... Petru trecu cam cu fuga... nu știu acuma de grabă ori de groază...

Nici n-ar fi fost însă minune dacă s-ar fi îngrozit!...

Bălaurul e bălaur!!

Acuma ajunse Făt-Frumos la un rîu.

Să nu gîndească însă nimeni că acesta ar fi fost rîu ca rîurile... Nu apă, ci lapte curgea aici, nu peste nisip de peatră, ci peste pietre scumpe și mărgăritare... și nu curgea lin sau repede, ci lin și repede deodată, cum curg zilele omului fericit. Acesta a fost rîul care curge jur împrejur pe lîngă cetate... tot curge, tot curge... fără a mai sta, fără a mai merge mai departe.

Pe marginea rîului dormeau tot cam de o săritură unul de la altul niște lei înghеrați... Ce lei însă! Cu părul de aur și pe dinți și gheare tot cu ferecătură... Aceștia erau paza rîului... Dincolo, de ceea parte de rîu, era o grădină frumoasă, foarte frumoasă... cum nu poate adecă fi decît la Zîna Zorilor. Pe mal, tot flori din flori, pe flori dormeau dulce și lin tot zîne din zîne, care de care mai frumoase, mai vrăjitoare și mai dulce la față...

Petru nici nu cuteza ca să privească într-acolo...

Făt-Frumos se întreba acuma cum să treacă peste rîu. Rîul era lat și adînc, și peste rîu numai o punte... asta însă cum nu mai sunt punțile în astă lume... Dincoace și dincolo, pe un mal și pe altul, tot cîte-o frunte de punte, păzită tot de cîte patru lei dormitori. Puntea însă?... peste punte nu poate trece suflet de om... O vezi cu ochii, dar simți golătate cînd calci cu piciorul pe ea... Cine știe din ce o mai fi fost și asta făcută!... Doar chiar din un pui de nour?

Destul că Petru rămase pe țărmul rîului. Să treacă? nu poate. Să înoate? nu e treabă. Ce să facă dară?!

Hei! să nu fie grijă de Petru! Cu una, cu două, el n-o sfîrșește! Se întoarce îndărăpt pînă ce ajunse la năzdrăvanul cel mare. „Ce va da tîrgul și norocul, gîndi în sine, să stăm dară și la vorbă!“

— Scoală, voinice! strigă apoi pe năzdrăvan, trăgîndu-l de mîneca surtucului.

Cînd năzdrăvanul se deștepta din somn, întinse palma după Petru, așa ca și cînd vrei să prinzi o muscă.

Petru suflă în fluieraș. Năzdrăvanul căzu iarăși la pămînt.

Așa-l trezi și adormi Petru de trei ori una după alta, adecă de trei ori l-a trezit și de trei ori l-a adormit... Cînd fuse ca să fie de a patra oară, Petru își dezlegă năframa de la grumazi, luă degetele cele mici ale năzdrăvanului și le legă cu ea laolaltă, scoase sabia și, prinzînd pe năzdrăvan de piept, mai strigă o dată:

— Scoală, voinice!

Văzîndu-se năzdrăvanul atîta de rău batjocorit:

— Ei, zise către Petru, nu te lupți în luptă dreaptă! Stăi la luptă dacă ești voinic!

— Mai așteaptă oleacă! mai nainte am o vorbă cu tine, grăi Petru. Jură că mă vei trece peste rîu, și atunci te las să vii la luptă.

Năzdrăvanul făcu jurămînt, și Petru-l lăsă să se scoale.

Cînd năzdrăvanul se simți deșteptat, se repezi la Petru, ca să-l turtească c-o lovitură... Și-a aflat însă omul!

Nici Petru nu era de ieri, de alaltăieri, și el se repezi voinicește. Trei zile și trei nopți se luptară. Năzdrăvanul dete cu Petru de intră pînă în genuchi în pămînt; Petru dete cu năzdrăvanul pînă în brîu; iară dete năzdrăvanul pînă în piept, și mai în urmă Petru pînă în grumazi!...

Cînd năzdrăvanul se simți așa strîmtorat:

— Lasă-mă, strigă înspăimîntat, lasă-mă, că mă dau bătut!

— Treci-mă peste rîu? întrebă Petru.

— Trec! răspunse cela din gaură.

— Ce să fac cu tine dacă-ți calci vorba?

— Ucide-mă, fă ce vrei cu mine, numai acuma mă lasă să trăiesc.

— Așa să fie dară! zise Petru.

Luă după aceea mîna cea stîngă a năzdrăvanului și o legă de piciorul cel drept, îi băgă năframa în gură, ca să nu strige, îl legă la ochi, ca să nu vadă, și porni așa, purtîndu-l de mînă către rîu.

Cînd ajunseră la rîu, năzdrăvanul păși cu un picior de o parte, cu altul de alta de rîu, luă pe Petru în palmă și-l puse frumos de cealaltă parte.

— Acuma e bine! grăi Petru.

Suflă după aceea în fluieraș și năzdrăvanul căzu de-a lungul pe malul rîului.

Așa trecu Petre rîul. Cînd zînele cele ce se scăldau în laptele rîului auziră sunetul fluierașului lui Petru, ele căzură somnoroase, ieșiră din lapte și adormiră pe florile de pe mal. Așa dormind le află Petru cînd se coborî din palma năzdrăvanului. Nici nu cuteză să steie multă vreme la ele. Frumoase erau, Doamne! Cum putea apoi să fie însăși Zîna Zorilor? Sau doară ea e cea mai urîtă dintre cele frumoase? Făt-Frumos nu se întrebă mult, ci porni, ca să vadă.

Cînd intră în grădină, începu a se minuna din nou. Cît a umblat și pățit, atîta frumuseță n-a mai văzut!...

Lasă că arborii erau tot cu crăci de aur, că izvoarele curgeau mai limpede decît roua, că vînturile se mișcau cîntînd, și florile vorbeau vorbe dulci și frumoase, dar Petru mai mult se mira de aceea că în întreagă această grădină nu era nici o floare desfăcută, ci numai boboci. Parcă aici a fost stat lumea locului și era să fie pururea tot primăvară... Oare cînd vor înflori florile aceste dacă n-au avut vreme să înflorească pînă acuma? Și dacă n-au înflorit, pentru ce?...

Așa se întreba Petre, așa și încă și într-alt chip, în calea lui către cetate... Nimic nu-i stătea în cale; nimic nu-i oprea gîndirea; toată lumea dormea; zînele de pe la izvoare, păsările de pe crengi, căprioarele dintre tufișuri și fluturii de lîngă flori, toate erau duse de fluierașul lui Petru. Chiar nici vîntul nu se mai juca cu frunzele, nici razele soarelui nu mai sorbeau roua de

pe iarbă, și riurile încetară de a mai curge... Singur Petru era treaz: Petru cu gîndurile sale și Petru cu mirarea gîndurilor sale. Ajunse la curte. Jur împrejurul curții se întindea un ierbiș frumos și des, un ierbiș ce fugea ca vîntul. Poarta era în frunte, o poartă tot din flori și alte lucruri frumoase. Pe sub poartă și pe lîngă poartă, iarăși flori, care de care mai și mai, încît lui Petru i se părea că umblă pe nouri cînd călca pe ele.. Pe de-a dreapta și pe de-a stînga dormeau zînele ce au fost să păzească intrarea în curte. Petru privi în toate laturile, mai zise o dată „Doamne ajută!" și intră în cetate.

Ce a văzut Petre într-această curte, aceea nici n-o mai spun, știe doară toată lumea că curtea Zînei Zorilor nu poate fi ceva lucru de rînd. Jur împrejur, zîne împietrite, pomi cu frunzele de aur și cu florile de mărgele și pietre scumpe, stîlpi de raze de soare și netezi ca și paltinul, trepte lucii și moi ca și culcușul fetelor de împărat și un aer plin de miros dulce și adormitor...

Nici nu voiesc să spun că numai grajdul, în care stau caii Sfîntului Soare, era mai frumos decît cetatea celui mai mare împărat din lume... Așa era asta la Zîna Zorilor, și nici n-ar fi putut fi altfel... Cum să fie doară? Petru se sui pe trepte și intră în cetate. Cele dintîi douăsprezece odăi erau din pînză, altele douăsprezece, din mătase. Urmară apoi douăsprezece de aur. Petru trecu cu iuțeală prin toate patruzeci și opt: aici află pe Zîna Zorilor, într-a patruzeci și noulea, care era cea mai frumoasă dintre toate.

Astă casă era lungă, lată, naltă, ca și o biserică din cele mai frumoase... Jur împrejur, pereții erau acoperiți cu fel de fel de mătăsuri și alte lucruri minunate; pe jos, pe pămînt, pe unde umblai cu picioarele, era nu știu ce strălucitor ca oglinda și moale ca perina și... mai erau acum tot felul de lucruri frumoase, ca la Zîna Zorilor adecă... Unde va fi doară frumos dacă nu aicea!... Cum zic, lui Petru i se opri răsuflarea cînd văzu că se vede în mijlocul atîtor lucruri așa grozav de frumoase.

În mijlocul acestei biserici sau ce era, văzu Petru fîntîna cea vestită, pentru care a venit el atîta lume

de pămînt. O fîntînă ca toate fîntînile și nimic mai mult!... Te miri cum a și răbdat-o Zîna Zorilor în casa ei!... Avea niște doage din moși și strămoși. Bag sama, a fost lăsat, că așa să rămînă!... Și acuma am să spun o vorbă mare! Lîngă fîntînă era chiar Zîna Zorilor aievea, așa cum era!

Era, Doamne, un leagăn de aur și... numai Dumnezeu știe de ce încă, destul cum că era frumos, aici în leagăn dormea Zîna Zorilor pe perini de mătase umplute cu suflare de vînt de primăvară... Nici nu era frumoasă... Dar de unde să și fie!... N-a zis doară Sfînta Vinere că are fel de fel de lucruri urîte și îngrozitoare? Ce să mai lungim dară vorba?... Poate că Sînta Vinere a avut drept. Poate să fie!... Destul cînd Petru privi la ea, așa cum dormea în leagăn, el stete cu sufletul amorțit și nu suflă mai mult în fluieraşul cel vrăjit... era încremenit de minunat ce se minuna... Ba! frumoasă era... frumoasă!... mai frumoasă decît chiar cum ți-ar părea că ar fi să fie Zîna Zorilor... mai mult nu vreau să zic!...

Pe de-a dreapta și pe de-a stînga leagănului dormeau cîte douăsprezece zîne din cele mai alese. Bag sama au adormit legănînd pe împărăteasa lor... Petru nici nu le văzu de privit ce privea la Zîna Zorilor, pînă ce nu tresăriră toate din somn cînd nu mai auziră fluieraşul... Petru... tresări dară și el... și începu a cînta din nou în fluieraș. Iarăși adormi lumea, și Făt-Frumos pași cu trei pași mai înainte.

Între leagăn și fîntînă era o masă, pe masă un colac alb și moale, frămîntat cu lapte de căprioară, și cu bocal de vin roșu și dulce ca visul de dimineață. Acesta era colacul puterii și celălalt vinul juneței...

Petru privi o dată la colac, o dată la vin și o dată la Zîna Zorilor, se apropiă după aceea cu încetul, pași doi pași către leagăn, masă și fîntînă.

Cînd Petru ajunse la leagăn își pierdu mințile și nu se mai putu răbda, ci sărută pe Zîna Zorilor... Zîna Zorilor deschise ochii și privi la Petru cu o privire, încît el își pierdu mințile încă mai tare...

Suflă după aceea în fluieraș, ca Zîna Zorilor s-adoarmă; luă cununa cea de aur și o puse pe fruntea Zînei

Zorilor; luă o bucătură din colacul de pe masă, bău o înghițitură din vinul întineritor... și iarăși sărută, și iarăși luă o îmbucătură, iarăși bău o înghițitură... Așa de trei ori una după alta... de trei ori a sărutat pe Zîna Zorilor, de trei ori a îmbucat din colac și de trei ori a gustat din vin... După aceea și-a umplut ulcioarele cu apă din fîntînă și a perit cum piere vestea cea bună. Cînd Petru ajunse în grădină, dete de o lume cu totul nouă...

Florile erau flori; bobocii se desfăcuseră; izvoarele curgeau mai repede; razele soarelui se jucau mai vesel pe pereții cetății, și zînele aveau mai multă plăcere în fețele lor. Toate aceste din trei sărutări...

Cum a intrat Petru, așa a și ieșit: printre zîne și flori, pe palma năzdrăvanului, printre lei, bălauri și năzdrăvani... Cînd fu apoi în scară, privi o dată îndărăt și văzu că lumea întreagă s-a pornit în urma lui... Hei! dar și-au dat de om! Nu ca vîntul, nu ca gîndul, nu ca dorul, nu ca blestemul, ci mai repede de cum trece fericirea s-a fost lăsat Petru pe cale... Goana rămase îndărăt, și Petru sosi pe jos la Sînta Vinere.

Sînta Vinere știa că Petru o s-ajungă, din rînchezatul Murgului, care din cale de trei zile simți apropierea stăpînului său: îi ieși dară în cale cu colac moale și cu vin roșu.

— Bun ajuns, Făt-Frumos!

— Bună ziua, soră sfîntă!

Petru-i dete ulciorul cu apă de la fîntîna Zînei Zorilor. Sînta Vineri-i mulțămi frumos. Mai vorbiră apoi cîteva cuvinte despre calea lui Petru, despre curtea Zînei Zorilor și despre frumusețea Sorei Soarelui, și Petru puse șeaua pe Murgul, că zău! el nu prea avea vreme de pierdut... Baba Vinere asculta cînd cu dulce, cînd cu amar, cînd cu drag, cînd cu necaz; văzînd apoi cum că Petru va să meargă, îi pofti sănătate și noroc.

Petru nici nu stete pînă n-ajunse la Sînta Joe. Aici se coborî de pe cal și intră, precum a fost vorba să fie.

Nici la Sînta Joe nu se prea opri, zise „bună ziua“ mai făcu o vorbă scurtă și luă „sănătate bună“.

— Stăi! să-ți mai spun una mai nainte de a porni în cale, zise Sînta Joe cu grijă. Să-ți ai grijă de viață;

să nu legi vorba cu om; să nu mergi iute, grăbit; să nu iei apa de la mînă; să nu crezi la vorbă, şi să fugi de buze dulci. Să te duci cum ai venit. Calea e lungă, lumea e rea, şi tu ai la tine lucru mare!... ascultă dar de mine. Iacă-ţi dau o năframă; nu e de aur, nu-i de argint, nici de mătasă, nici de mărgele; e de pînză năsădită, să o porţi, că e vrăjită... Cine-o poartă, pe acela fulgerul nu-l ajunge, sulița nu-l pătrunde, sabia nu-l taie şi gloanţele sar de pe trupul lui.

Aşa grăi Sînta Joe. Petru primi şi ascultă; se lăsă apoi cu Murgul în vînt şi se duse, se duse... cum se duc adecă feţii-frumoşi cînd îi mînă dorul de casă.

La Sînta Miercure Petru nici nu se mai coborî de pe cal, ci zise „bună ziua" din spatele calului şi mînă mai departe.

Într-o bună vreme îi veni cutia cea vrăjită în minte, şi vrînd să audă veste din lume, o scoase din teacă. Nici nu o scoase bine, nici nu o deschise cum se cade, pînă ce şi începu a vorbi ce vorbea de acolo din ea.

— S-a supărat Zîna Zorilor pentru că i-ai furat apa... S-a supărat Sînta Vinere pentru că i s-a spart ulciorul... S-au supărat fraţii tăi Florea şi Costan pentru că li-ai luat împărăţia.

Petru începu a rîde cînd auzi de atîta supărare. Nici nu ştia ce să întrebe mai înainte.

— Cum a spart Sînta Vinere ulciorul?

— De bucurie ce i-a fost, a început a juca şi a căzut cu ulcior cu tot.

— Cum am luat eu împărăţia de la fraţii mei?

Cutia începu acuma a spune că, fiind împăratul bătrîn şi orb de amîndoi ochii, Florea şi Costan s-au dus la el şi au cerut ca să împartă împărăţia între dînşii. Împăratul li-a spus că numai acela va împărăţi ţara, care va aduce apă de la fîntîna Zînei Zorilor. Înţelegînd fraţii lucrul, merseră la baba Birşa şi asta le spuse, că ai fost, ai făcut şi ai pornit, ca să vii.

Fraţii se sfătuiră, şi acuma au pornit în calea lui Petru, ca să-l ucidă, să ieie apa de la el şi să împărăţească peste ţară.

— Minți, cutie spurcată! strigă Petru mînios cînd le auzi toate aceste, și dete cu cutia de pămînt, încît crăpă în șaptezeci și șapte de bucăți.

N-a mai mers mult pînă ce și văzu nourii din țara sa, simți suflarea vînturilor de acasă și zări din depărtare pe ici-colea cîte un munte de pe marginile țării. Petru stete în loc, ca să vadă mai bine, că-i părea că nu e adevăr ce-i părea.

Era să treacă peste puntea cea din marginea împărăției, cînd văzu c-aude ceva din depărtare... așa ceva, ca și cînd ar striga un om, și ca și cînd l-ar striga chiar pe el după nume: „Măi Petre!"

Voi să stea în loc.

— Mergi! mînă! strigă Murgul. Nu e bine să stai!

— Ba nu! stăi! să vedem ce e, cine și pentru ce. Să dăm față cu lumea.

Petru zise și suci frîul Murgului.

Ei, Petre! Petre! oare cine te-a învățat să stai?... Oare n-ar fi mai bine să te pleci la sfatul Murgului?... Așa e lumea, n-ai ce face!

După ce se întoarseră, văzu, Doamne, pe cine văzu? pe frate-său Florea și pe frate-său Costan... Amîndoi erau și împreună se apropiau către Petru... Petre! mergi! mînă! Sau nu ți-a zis Sînta Joe să nu legi vorbă cu om? sau nu știi ce veste ți-a dat cutia Sîntei Mercuri? Frații veneau cu vorbă bună și cu buze dulci... Și Sînta Joe a fost zis... Petre! Petre!... ai uitat ce-a zis?!... Cînd Petru văzu pe frații săi cei dulci, zbură din spatele Murgului la ei în brațe. Doamne! dar cum să nu zboare! De cînd n-a văzut el față de om? de cînd n-a auzit vorbă pămîntească!?

Și a curs vorba cum curge între frați. Petru era vesel și fericit. Florea și Costan erau buni la vorbă și dulci la buze... Singur Murgul era trist, singur el își lăsă capul la pămînt.

După ce frații vorbiră multe de împăratul bătrîn, de țară și de calea lui Petru, Florea începu a-și încreți fruntea.

— Frate Petre! lumea e vicleană! n-ar fi mai bine ca să ne dai nouă apa, ca s-o ducem noi? grăi fratele

viclean. Ție-ți iese unul în cale, iară pe noi nimeni nu ne știe de unde venim, unde mergem și ce ducem.

— Da! da! grăi Costan, Florea vorbește bine.

Petru clătină o dată, de două ori din cap, și spuse fraților săi treaba cu năframa. Frații cei doi văzură acuma că pentru Petre nu este decît o moarte. Florea începu dar a bate șaua, ca să priceapă iapa.

Cam de vreo trei azvîrlite d-acolea era o fîntînă cu apă limpede și rece.

— Nu ți-e ție sete, măi Costane? grăi Florea trăgînd o dată cu ochiul către Costan.

— Da! răspunse Costan, pricepînd ce și cum ar fi să fie. Hai, frate Petre, să ne stîmpărăm o dată setea și apoi să pornim cu Dumnezeu. Noi vom merge în urma ta și te vom păzi de năcaz și primejdie.

— Nu merge, Petre!... nu merge, că nu dai de bine!... Murgul necheză o dată...

Hei! dar Petru nu l-a înțeles!...

Ce s-a întîmplat după aceea? Ce să se întîmple? Nimic nu s-a întîmplat!...

Fîntîna era lată și adîncă...

Frații porniră cu apa către casă, ca și cînd ei ar fi adus-o chiar de la Zîna Zorilor.

Murgul mai necheză o dată, așa de turburat și de dureros, încît se înfiorară și pădurile, fugi pînă la fîntînă... și stete împietrit de durere.

Așa fuse treaba cu Petru cel voinic și Făt-Frumos viteaz! Bag sama așa i-a fost ursita, ca s-ajungă în ceas rău!

La curtea împăratului se făcu ospăț și veselie mare. Merse vestea în țară cum că feciorii împăratului, Florea și Costan, au adus apă de la fîntîna Zînei Zorilor.

Împăratul se spălă cu apă pe ochi și văzu, — cum om încă n-a mai văzut... Era în casa împăratului pe după cuptor un vas cu curechi; în doaga acestui vas ședea un verme: împăratul îl văzu prin lemn, așa vedea de bine.

După ce împăratul împărți țara între feciorii săi cei voinici, se retrase în curtea sa cea mare ca să-și trăiască zilele bătrînețelor în pace!

Așa se sfîrși treaba cu apa de la fîntîna Zînei Zorilor. Țara făcu un ospăț de trei zile și trei nopți și se puse iarăși la lucru, ca și cînd nici nu s-ar fi întîmplat nimic.

*

După ce Petru se depărtase de la leagăn, ieși din casă și curte, după ce sunetul fluierașului nu se mai auzea, Zîna Zorilor își veni în ori, deschise ochii, ridică capul și privi în toate laturile, căutînd nici ea singură nu știa ce... „Ce a fost? întrebă pe de jumătate încă prin vis. Cine?"

I se părea cum că a văzut ceva prin vis, ba chiar aieve, ceva dulce, plăcut, o ființă ca și cînd ar fi omenească, însă mai puternică în privire, mai altfel decît ceea ce a fost văzut pînă atunci... „Nu știți voi ce a fost?... Ați văzut și voi?... Sau ați dormit?... ați visat?" Așa le întrebă Zîna Zorilor pe zîne, și se întrebă pe sine însăși... Îi părea că de cînd a văzut ce-a văzut chiar nici sufletul său nu mai e tot acela... Și nimene nu-i răspundea, toată lumea stătea uimită.

Văzu cununa... „Ce cunună frumoasă!... Cine oare a cules florile din ea? cine oare le-a împletit în cunună?... și cine oare a adus aici cununa și a lăsat-o la mine pe leagăn?!" Zîna Zorilor se întristă.

Văzu pînea pe masă... Lipseau din ea trei bucățele: una de-a dreapta, una de-a stînga și una din mijloc.

Din vinul juneței lipseau asemenea trei înghițituri: una de deasupra, una din fund și una din mijloc... A trebuit să fi fost cineva aicea... Zîna Zorilor se întristă încă mai tare; îi părea că o doare ceva, și nu știa ce și unde...

Apa din fîntînă era tulbure... Apă! apă a dus cineva de-aici!... Zîna Zorilor se supără.

Cum a putut intra cineva fără veste?!...

Unde e paza cea aspră? năzdrăvanii, bălaurii? Ce au făcut leii ferecați? și zînele? și florile? și soarele?... Nimeni n-a păzit? nimeni n-a fost la locul său?... Zîna Zorilor se supără pe deplin.

— Lei, zmei, bălauri, năzdrăvani, porniți, goniți, ajungeți, prindeți și aduceți! porunci Zîna Zorilor în supărarea ei cea mare.

Porunca sună, și toată lumea se puse în mișcare.

Petru s-a fost însă întins la fugă încît nici razele soarelui nu-l puteau ajunge.

Toți veniră triști, toți aduseră vești triste, Petru a fost trecut peste marginile Împărăției Zorilor, unde întreaga pază nu mai avea putere.

Zîna Zorilor își uita acuma supărarea de tristă ce se făcu și trimise pe Sfîntul Soare ca să umble în lume, să facă din șapte zile una, să cerce, să afle și s-aducă vești.

O zi din șapte zile Zîna Zorilor n-a făcut alta decît a stat și privit în calea Soarelui, a privit... privit... pînă ce au început a-i curge lacrimile din ochișori, nu știm acuma, de privitul cel mult, ori de durerea și dorul ei cel mare?

Iată-ntr-a șaptea zi Sîntul Soare se reîntoarnă... roșu, trist și obosit... Iarăși veste rea!... Hei! că Petru era unde razele soarelui nu pot pătrunde!

După ce Zîna Zorilor văzu că și cea din urmă încercare fu în zădar, dete poruncă aspră în țară. Zînele să nu mai zîmbească, florile să nu mai miroase, vînturile să nu mai miște, izvoarele să nu mai curgă limpede și razele soarelui să nu mai lumineze. Porunci apoi ca între lume și Împărăția Zorilor să se lase vălul cel mare a întunecimii, prin care să nu străbată decît o singură rază din soare, care să ducă vestea-n lume cum că „pînă ce nu va veni acela care a dus apa de la fîntînă, soarele să nu se mai miște pe cer."

A mers vestea în lumea cea întunecoasă... Oamenii înțeleseră că lumina cea grozavă nu e decît pentru lumina ochilor împăratului...

Nimeni nu vedea în lume afară de împăratul; nimeni nu vedea necazurile întunerecului decît împăratul. Dete dar fiilor săi Florea și Costan sfat și poruncă ca să pornească, să meargă și să mîntuiască lumea de întunerec. Cine a mințit una minte și a doua; Florea se puse în șea și porni către Împărăția Zorilor acuma, cînd Petru a fost curățit calea. Cînd Florea era s-ajungă la curtea

Zînei Zorilor, Zîna Zorilor simți cum că va să vină ceva străin.

— Vine cineva? întrebă cam aspru.

— Vine, răspunseră zmeii ce stăteau pază la punte.

— Cum vine? peste punte ori pe sub punte.

Puntea era — acum știm noi — cum era! Florea trase pe sub punte.

— Voinicul vine pe sub punte! răspunseră zmeii cam în glumă.

— Grijiți de el, neagră vă fie lumina! zise acuma Zîna, și primi pe Florea ca să intre.

Pe Florea-l trecură fiorii cînd văzu atîta frumuseță.

— Bun ajuns, voinicel tu ai furat apa?

— Să fie de bine! zău eu am luat-o!

— Tu ai băut vinul?

Florea stete mut.

— Tu ai mîncat pîinea?

Florea zise „ba".

— Tu m-ai sărutat?

Florea-și uită vorba.

— Na! oarbă-ți fie lumina! învață-te să mai minți! zise acuma zîna supărată, și-i dete lui Florea două pălmi, una pe de-a dreapta, una pe de-a stînga, încît ăstuia i se întunecară ochii.

Doi zmei duseră apoi pe orbitul de Florea acasă și treaba se găti.

Porni și Costan în urma frățîne-său.

Porni, ajunse, o păți și reîntură.

În lume nu mai rămase acuma nici o rază de lumină.

Așa rămase lumea întreagă oarbă de dragul ochilor unui împărat.

După ce Zîna Zorilor a văzut cum că nu poate afla pe Petru, a chemat la sine pe întreagă țara sa, pe zmei, bălauri, năzdrăvani și lei, pe toate zînele, pe toate florile, pe toți supușii i-a chemat la sine. Chiar și Sîntul Soare a trebuit să se coboare de pe cer, să desfrîne caii de la căruță, să-i bage în grajdi și să intre la Zîna Zorilor... Cînd au fost așa toți adunați împreună, Zîna Zorilor nu le împărți mai mult la porunci, ci tristă și mustrată cum era, luă „ziua bună" de la toți supușii săi, le mulțămi pentru iubire și credință și-i trimise în lume,

ca să meargă să facă fiecare după capul și priceperea sa. Numai doi lei, doi zmei, doi bălauri și tot atîția năzdrăvani opri la sine, ca să fie cine să-i păzească puntea. Trimise toate zînele în grădină și lăsă ca să nu intre-n curte pînă ce nu o vor vedea pe ea senină; lăsă ca florile să miroasă d-aici înainte un miros care îmbată orice ființă omenească, ca vînturile să se mişte cîntînd atîta de dureros, încît orice suflet omenesc să plîngă cînd le aude, ca izvoarele să curgă apă amară, și lăsă ca soarele pe toată ziua dată de Dumnezeu să arunce cîte de șapte ori șapte raze seci în lume.

După ce toate aceste le rîndui, se duse la roata cea mare, pe care era învîrtit firul traiului omenesc, și opri roata de a se mai întoarce și viața omenească de a mai curge... Dup-aceea, Zîna Zorilor s-ascunse din fața lumii în fundul curții celei mari, în locul cel mai întunecos și mai neîngrijit...

Zmeii, bălaurii și năzdrăvanii ieșiră-n lume și, de rușine ce le era, s-ascunseră în cele mai adînci pustiuri și peșteri, ca ochiul omenesc să nu-i mai vadă; leii-și lepădară părul de aur și ferecătura de pe gheare și dinți, și de supărați ce erau, se făcură sălbatici; zînele s-ascunseră prin grădini; florile, izvoarele și vînturile se supuseră voinței Zînei Zorilor, și razele seci, fără căldură și lumină, și astăzi se văd întinse pe cer colea în nopțile de vară...

Viața omenească stete locului și timpul înceta d-a mai curge...

Doi lei, doi zmei, doi bălauri și doi năzdrăvani se puseră pază la punte.

Cît a rămas Împărăția Zorilor astfel, aceea nu se știe și nici nu se poate spune...

A trecut multă vreme așa fără să fi curs!

A înțeles și Sînta Vinere că Zîna Zorilor s-a supărat; raza cea pustie și Vîntoasele ce cutrierau lumea întreagă i-au fost adus știre de mult... S-a supărat de jumătate, iar de cealaltă jumătate s-a bucurat: s-a supărat pentru că nu mai putea să mai privească în căutătoare și s-a bucurat pentru că vedea pe Făt-Frumosul său cel voinic scăpat și pe vecina sa cea frumoasă tristă... A mai fost

apoi necăjită pentru că i s-a spart ulciorul cu apa cea minunată.

Cînd Sfînta Vinere văzu însă că întunerecul nu mai încetează, lumina nu mai vine, şi cînd pieri şi ceadin urmă rază de pe pămînt, zic, cînd Sfînta Vinere văzu că Zînei Zorilor i-a trecut de glumă, ea porunci Vîntoaselor ca să pornească toate împreună, să se izbească în vălul cel mare de la marginea împărăţiei, să-l mişte din loc şi să facă ca lumina să curgă în lume.

Vîntoasele porniră, care de care mai turbate, care de care mai grozave şi mai înfricoşate, cum merg adecă Vîntoasele... Ţi se părea că au să ia lumea cu sine şi să nu se mai oprească în loc cu ea.

Ajunseră la văl, se izbiră în el... şi cum se izbiră?... Vălul nu se mişcă!...

Vîntoasele se mai izbiră o dată, apoi încă o dată... adecă de trei ori una după alta.

Şi apoi nu se izbiră mai mult... văzură cum că vălul stă mai ţeapăn decît pămîntul în ţiţînele sale. Stătură cîteva clipe locului, ruşinate şi obosite, se întoarseră după aceea îndărăt, şi înconjurară o dată lumea în mînia lor cea turbată... Ce a fost calea lor? acuma-şi poate gîndi fiecare ce a fost! Bine cu de-a bună seamă n-a putut fi! vai şi amar!...

Vîntoasele sosiră acasă şi spuseră Sfintei Vineri, cum şi ce e cu vălul.

Sfînta Vinere se supără acuma şi de cealaltă jumătate; trimise Vîntoasele la curtea împăratului ca să ducă lui Petru vorbă şi sfat: să meargă să stea de vorbă cu Zîna Zorilor şi să facă ce va face ca să aducă lumina în lume.

Vîntoasele porniră de-a doua oară, acuma ceva şi mai încet, mai nepripit, ca şi cînd pleci adecă în treabă bună şi la om de nărăvală... Ajunseră la curte... Petru nu e!...

Vîntoasele începură a se mişca mai a străin.

Petru a pierit în cale.

Vîntoasele luară curtea din stînga, apoi din dreapta, apoi din mijloc... O întoarseră, suciră, ridicară şi aruncară pînă ce nu se mai alese nimic din ea... După aceea porniră cu vestea despre moartea lui Petru către coliba Sfintei Vineri.

— Porniți cu toții în lume; mișcați tot ce e de mișcat și aflați pe Petru. Viu sau mort mi-l aduceți! porunci Sfînta Vinere după ce auzi vestea cea tristă.

Trei zile și trei nopți Vîntoasele nu mai steteră.

De trei ori scoaseră copacii din rădăcini, de trei ori scoaseră rîurile din cursul lor; de trei ori sfărîmară nourii izbindu-i de stînci; de trei ori măturară fundul mării și de trei ori prăpădiră fața pămîntului.

Toate fură în zadar!... Ele intrară acasă care de care mai obosite, care de care mai mînioase și mai rușinate.

Numai una n-a sosit încă: vîntul cel de primăvară, leneș, moale și întîrziatic... Unde să fi rămas?... Toți știau că multă treabă n-o fi fost să facă. Cine știe... de obosit ce-o fi fost, s-a pus undeva la răcoare... Nimeni nu-și mai bătea capul cu el.

Iac-odată, într-un tîrziu, după ce toată lumea ș-a mai rupt gîndul de a mai afla pe Petre, frunzele începură a se mișca.

Sfînta Vinere simți molătatea suflării și ieși afară.

— Ce veste aduci? întrebă pe cea mai dragă dintre Vîntoase.

— Tristă e de tristă, dar bună-i de bună, șopti vîntul cel tînăr. După ce m-am fost obosit de atîta cercetare, de atîta spart și prădare, dădui de-o fîntînă seacă și cugetai să intru în ea, ca, scutit de surorile mele, să mă mai odihnesc mai nainte de a porni către casă.

— Și-n fundul fîntînei aflași pe Petru? strigă Sînta Vinere plină de bucurie.

— Da! și pe Murgul de o parte.

— Dulce-ți fie vorba, dragu-ți fie sufletul, și pururea veste bună s-aduci! zise acuma Sînta Vinere către vîntul cel de primăvară, îi porunci apoi ca să se repeadă pînă la Sînta Joe și să-i spună ca să se gătească cu tigaia de aur, că de Petru nu e bine, să sară d-acolea pînă la Sînta Miercure și să-i spună ca să vină la fîntînă cu apa vieții.

— Înțeles-ai? îi mai zice Sînta Vinere. Să fii c-un picior aici, cu unul acolo!

Și porniră cu toții... Sosiră cu toții la fîntîna cea părăsită...

De Petru nu era decît os și cenușă.

Sînta Miercure luă oasele și le încheie laolaltă... Nu lipsea nici unul.

Sînta Vinere porunci Vîntoaselor ca să desfunde fîntîna, s-arunce pulberea în sus și s-adune cenușa lui Petru... Toate se făcură...

Sînta Joe făcu foc, culese rouă de pe frunze în tigaia cea de aur și puse tigaia pe foc... Cînd apa începu a fierbe, Sînta Miercure zise trei vorbe, privi o dată către răsărit, o dată către apus, o dată către miazăzi, o dată către miazănoapte, apoi aruncă iarba vieții în apa cea feartă.

Tot așa făcu și Sînta Vinere cu cenușa lui Petru. Sînta Joe numără după aceea unul, două, trei și luă tigaia de pe foc.

Din cenușa lui Petru, din rouă și din iarba vieții s-a fost făcut o unsoare mirositoare. Vîntul cel de primăvară sufla o dată peste ea, și unsoarea se slei. Acuma unseră oasele lui Petru cu unsoarea de șapte ori în jos, de șapte ori în sus, de șapte ori cruciș, tot de atîtea ori curmeziș, și cînd fuseră gata, Petru sări în picioare, pe de o sută și pe de o mie de ori mai frumos decît cum a fost, pe de o sută și pe de o mie de ori mai voinic și mai fălos decît cum a fost!

— Sai pe cal, voinice! zise Sînta Vinere.

Îndată ce Murgul simți pe stăpînul său în spatele sale, începu a necheza și a scăpăra din picioare... Era mai viu decît cum a fost cîndva!

— Unde pornim? întrebă vesel.

— Către casă! răspunse Petru.

— Cum să mergem?

— Ca blăstemul!

Petru mulțămi de vorbă și treabă, se întinse apoi la cale, și merse — merse, cum merge adecă blăstemul, pînă ce ajunse la curtea împăratului. De curte nu mai era decît locul. Nu vedeai urmă de om de la care să poți auzi o vorbă sau o veste... Iacă într-un tîrziu Birșa ieși din fundul unei pivnițe mucezite.

Petru înțelese ce e, cum, din ce pricină, întoarse frîul Murgului și merse mai repede decît cum a venit... Nici nu răsuflă pînă la Împărăția Zorilor. Cîtă vreme a trecut de cînd a rămas cum a fost să rămînă trebile-n

Împărăția Zorilor, aceea cu vorbă și grai nu se poate spune...

Multă vreme a trebuit să treacă!...

Cînd Petru sosi la punte, în soare nu mai erau decît trei raze luminoase, șapte calde și nouă seci... celelalte toate le-a fost lepădat cu de-amănuntul... Cînd Petru se opri cu Murgul, toată lumea se opri cu el ca să vadă ce va fi să fie acuma.

Zîna Zorilor simți cum că ceva deosebit trebuie să fie în apropiere, că-i părea că tocmai acuma s-a deșteptat din visul cel ce-a făcut-o tristă... Ea dorea... nu știa ce... tocmai ca și atuncea...

— Cine vine? întrebă cam cu jumătate de gură.

— Ține-te bine, stăpîne! zise Murgul.

Petru strînse din pinteni, trase din frîu, și nici nu se simți pînă ce fuse de cealaltă parte de punte.

— Voinic vine peste punte! strigară păzitorii ridicîndu-și pălăriile din cap.

Zîna Zorilor nu se mai mișcă din loc și nu mai grăi nici o vorbă. Ca pe nevăzute sări Petru la ea, a cuprins-o în brațe și o sărută... cum sărută adecă feții-frumoși pe zînele drăgăstoase...

Împărăteasa Zorilor simți că sîmte ce n-a mai sîmțit... Nu mai vorbi, nu mai întrebă, ci făcu semn ca să bage pe Murgul în grajdul Soarelui și intră cu Petru în casă...

Zînele începură a zîmbi vesel; florile începură a mirosi dulce; izvoarele deteră a curge limpede; vînturile se prefăcură în cîntec de bucurie; roata vieții începu a se întoarce mai repede decît prisnelul; vălul cel negru căzu la pămînt și soarele strălucitor se ridică în sus către ceruri... sus... mai sus decît cum a fost cîndva... Și-n lume se făcu lumină ca fața Soarelui, încît nouă ani, nouă luni și nouă zile oamenii nu văzură nimic de lumina cea înfricoșată.

Petru merse acasă, aduse pe tatăl său cel bătrîn și pe mama sa cea bătrînă, făcu o nuntă încît îi merse vestea-n nouăzeci și nouă de țări și se făcu împărat peste amîndouă împărățiile.

Iară fraților Florea și Costan li se dete lumina ochilor, ca să vadă și ei fericirea lui Petru.

Asta a fost, dragii mei cei buni, povestea lui Petru Făt-Frumos cu Zina Zorilor din Țara Soarelui.

Petru a trăit și a împărățit cu pace și cu sănătate... și doară mai împărățește și astăzi cu ajutorul lui Dumnezeu.

FLORIȚA DIN CODRU

Poveste

A fost ce-a fost; dacă n-ar fi fost, nici nu s-ar povesti.

În mijlocul codrilor, lîngă drumul cel mare, lîngă drumul cel de țară, pe unde umblă și trece împăratul cu voinicii săi, era odinioară o crișmă, la crișma aceea era o crișmăriță; crișmărița avea o fată, și pe fată o chema Florița. Fata asta nu era însă fiica crișmăriței, și crișmărița nu era mama fetei: fata era fată fără părinți, și crișmărița maică de suflet a fetei... Cine să fi fost părinții fetei chiar nici cei mai bătrîni și mai cu sfat oameni nu pot s-o spună; asta nime n-a putut s-o înțeleagă... Într-o bună dimineață, crișmarul s-a dus după lemne la pădure... și... iacă ce să vezi: pe o poiană limpede și plină de flori a aflat o fetiță ce se juca cu niște pui de căprioară. Cum, cînd și de unde să fi ajuns copilița asta prin codru, aceea minte pămîntească nu poate s-o priceapă. Doar a crescut ca și florile din pămînt; doar a căzut ca și stelele din cer; sau s-a prefăcut cumva, pe nepricepute, din văzduhul curat. Destul cum c-atîta era de frumoasă fetița asta, încît de-ar fi fost să fie din om, ar fi trebuit să fie — cel puțin — fată de împărat. Cine știe?... vreun împărat ce domnește în ascuns prin adîncul codrilor...

Crișmarul s-a lăsat de lemne, a luat fata în brațe, a dus-o acasă... și de aici înainte a fost fata de suflet a lui și a crișmăriței.

Așa a crescut apoi fata la crîșmă. În toată ziua se făcea mai mare, și cu cît se făcea mai mare, cu atîta mai frumoasă la față, mai plăcută la făptură și mai dulce și mai înțeleaptă la vorbă. Pentru aceea oamenii o numeau Floare, — Floarea cea frumoasă de la crîșma din codru.

Nu numai Florița, ci și maică-sa, crîșmărița, era însă frumoasă. Crîșmărița nu era însă așa de frumoasă ca și Florița, și Florița altfel iară, nu ca și crîșmărița. Crîșmărița era frumoasă ca și o pană de păun; Florița era frumoasă ca și o floare ce crește ascunsă în umbra tufelor. Crîșmărița era frumoasă încît nimeni nu se putea răbda ca să nu vorbească cu ea și nimeni nu cuteza să privească la ea; Florița era frumoasă încît nimeni nu se putea răbda ca să nu privească la ea și nimeni nu cuteza să vorbească cu ea. Crîșmărița atîta era de frumoasă încît dacă-i vedeai fața oglindită în fața vinului, ți se părea cum că vinul e mai tare și mai înfocat; Florița atîta era de frumoasă încît dacă-i vedeai fața oglindită în fața vinului ți se părea cum că vinul e mai dulce și mai moale.

A mers dară vestea în lume și în țară cum că la crîșma din codru se bea vinul cel mai bun, crîșmărița din codru e cea mai frumoasă crîșmăriță din țară, și cum că Floarea Codrilor e cea mai frumoasă fată din lume. Cîți drumeți treceau prin țară, toți se opreau la crîșma din codru, gustau un strop de vin, vorbeau o vorbă cu crîșmărița și aruncau o privire la Florița, și apoi, cît trăiau pe lume, vinul cel bun, vorba cea dulce și fața cea frumoasă nu le ieșea din minte.

Într-o zi de dimineață trece vestea din gură în gură pînă ce ajunge la crîșma din codru cum că peste ziuă are să treacă împăratul pe aici pe lîngă crîșmă, cu voinici, cu curte și cu mare lucru și treabă... precum trec adecă împărații. Crîșmărița... acuma știm noi cum sunt muierile! Dă în dreapta, dă în stînga, sparge, șterge, curățește, s-a chitit, s-a pieptănat... cum fac adecă muierile cînd nu e ca totdeauna. Din zori de zi pînă în prînzul cel mare nu s-a mai mișcat de la căutătoare: tot s-a sucit și dessucit, pînă cînd nici ea singură nu știa ce are să mai facă. Cînd se simți gătită cum

se cade, ea se puse înaintea căutătoarei, privi îndelungat și cu drag la fața sa, apoi grăi:

— Frumoasă sunt, oglindă?

— Frumoasă, zău, răspunse căutătoarea; pe de o sută și pe de o mie de ori e însă mai frumoasă Florița, pentru că ea are față ca zorile dimineții, ochi ca și cîmpul cerului și trup ca raza soarelui.

Crișmărița nu mai asculta nici o vorbă, ci ieși afară, izbi ușa, intră în crișmă și se puse cu vorbă aspră și neîmpăcată la Florița: că nu e bună, că e proastă, că e leneșă — că e toate, numai așa nu, precum ar trebui să fie. După ce i s-a făcut apoi destul de vorbe, a dat poruncă aspră ca Florița de aici înainte în toată ziua să se scoale des-de-dimineață, să mătură casa, crișma, curtea, să fiarbă mîncare... și iarăși să mătură, să spele, să taie lemne, să facă foc și mîncare — pînă ce s-o face noapte; iar dacă s-a făcut noapte, să se suie în podul casei, să-și coboare un sac de grîu necernut și s-aleagă gunoiul din el, ca numai semințele curate să rămînă; numai după ce va sfîrși toate aceste lucruri îi era iertat să se culce și să doarmă pe trei scînduri de goron.

Împăratul veni, gustă o picătură de vin, grăi o vorbă cu crișmărița cea frumoasă și-și merse mai departe în cale.

Florița — sărmana de Floriță! — ea trei luni, trei săptămîni și trei zile trase-n jugul cel aspru fără să grăiască o vorbă, fără să plîngă o lacrămă, fără să-nceteze a-și cînta cîntecele vesele... Și pe cît muncea mai mult, pe atîta ți se părea mai rumenă la față, mai vie la privire și mai harnică, și mai sprintenă, și mai drăgăstoasă.

Peste trei luni, trei săptămîni și trei zile iarăși sosi vestea cum că împăratul era să treacă cu voinicii pe lîngă crișmă. Crișmărița se gătì încă mai cu țorțoi decît în cel dintîi rînd și, cînd se simți gătită, iarăși întrebă pe căutătoare:

— Frumoasă sunt, oglindă?

— Frumoasă, zău! răspunse căutătoarea, dar pe de o sută și pe de o mie de ori e mai frumoasă Florița, pentru

că ea are fața ca mărul, ochi ca și căprioara și trup ca și crinișorii.

Ce vorbe a zis, ce vorbe n-a zis crișmărița către Florița, aceea nici n-o mai spun: știe acuma fiecare cum că, zău! muierile n-aleg la vorbe cînd li-a trecut de glumă... Vai și amar d-acela care în lume n-a avut parte de bine, care n-are maică, n-are taică, n-are frați, n-are surori, ci stă așa singură, ca și frunza acățată d-un paiangen... Bag sama, așa e dată, ca unul să strîngă și altul să frîngă.

Crișmărița, în supărarea ei cea mare, poruncì ca Florica de aci înainte să nu mai iasă la fața soarelui, ci tot în pivnița cea mare din fundul grădinii să muncească. Lăsă apoi să se facă un război cum nici înainte de aceea, nici după aceea n-a fost altul: numai suveica[1] era atîta de mare, încît voinic trebuie să fie acela care să ți-o ridice de la pămînt. Cum au trebuit apoi să fie celelalte! Pe acest război a trebuit apoi să țese Floriția pe toată ziua nouă coți în lung, o pînză în care urzeala era din fire încît nu le vedeai cu ochii, iar năsădeala din funii, pe care nici cele mai sălbatice fiare nu le-ar fi putut rumpe, și apoi să țese, încît nici năsădeala să nu se vadă prin urzeală, nici în urzeală să nu se facă crîmpiță[2]. Dacă Floriția și-a făcut lucrul, ea are să capete o bucățică de pîne, făcută jumătate din pazme, jumătate din cenușă, și un ulcior de apă clocită la soare.

Împăratul a venit, și-a gustat picătura de vin, și-a grăit vorba către crișmărița cea frumoasă și și-a făcut calea mai departe.

Floriția nouă luni, nouă săptămîni și nouă zile a muncit, sărmana de Floriță, în întunerec, ascunsă sub pămînt și chinuită, și flămînzită, și batjocorită ca vai și amar de ea!...

[1] *„Suveica"* se numește instrumentul cu ajutorul căruia „năsădeala", adică firul țesut, se trage prin „urzeală", adică firele lungi în care se țese (n.a.).

[2] *„Crîmpița"* este termenul pentru încurcarea firelor. Acea femeie țese bine care nu „roade", adică rupe și leagă „nod" în pînză care „bate des", încît firele crucișe nu se deosibesc, ci sunt dese unul lîngă altul (n.a.).

Peste nouă luni, nouă săptămîni și nouă zile, *acuma de-a treia oară*, iarăși sosi vestea cum că împăratul vrea să treacă pe lîngă crîșmă cum înainte de asta n-a trecut încă, adecă cu mare lucru și treabă și cu multă socoteală... Era ca astă dată nu numai copitele, ci și cozile și coamele cailor să fie aurite... și fel de fel de lucruri, de care înainte de asta nici nu s-a vorbit... Era adecă să fie lucru mare și împărătesc!... Se zicea cum c-acuma vine și feciorul împăratului, un voinic... voinic ca și un fecior de împărat...

Crîșmărița?... trei zile și trei nopți ea n-a stat în loc... În zorile de-a treia ziuă crîșma era mai curată decît ghiocelul și crîșmărița mai chitită și mai hoscocorată decît ce-a fost ea însăși cîndva. Și apoi, așa cum era, se puse, acuma de-a treia oară, înaintea căutătoarei.

— Frumoasă sunt, oglindă?

— Frumoasă, zău! grăi căutătoarea, dar pe de-o sută și de-o mie de ori mai frumoasă Florița, pentru că ea are față ca și fagurele topit, ochi ca și nevasta unui împărat și trup ca și roușoara de pe flori.

Crîșmărița nu mai zise nici o vorbă, își înghiți mînia, și, plină de gînduri amare și de necaz nestîmpărat, se așeză pe prispa de dinaintea casei pentru ca s-aștepte și să vadă sosirea împăratului...

Iacă într-un tîrziu, cam pe cînd stă soarele la prînzul cel mic, se văzu din depărtare că vine, că s-apropie, c-acuși s-ajungă ceva ca și un nor strălucit.

Venea împăratul cu voinicii și cu feciorul său, venea, însă, încît copitele cailor nici nu făceau colb și pulbere, ci numai așa... din strălucitul aurului celui mult sîmțeai cum că acuși va să fie aici... Cînd crîșmărița și oamenii ce stăteau de vorbă înaintea casei văzură cum că de aici înainte nu e glumă și rîs, ci chiar va să fie ceva, ei cu toții se sculară în picioare și făcură adecă cum fac oamenii de treabă cînd are să fie lucru cu cinste și mare... Poți ști acuma ce e aceea cînd vine chiar împăratul cu oamenii și cu feciorul său!... Crîșmărița își tocmi cătrința, se scuturâ de colb și se supse la buze; oamenii își luară pălăriile din cap și se neteziră la păr... Iară Florița toca din război.

Abia fură gătiți, pînă ce sosi și împăratul și năvăli cu ceata cea strălucită asupra crîșmei. Împăratul, feciorul cel de împărat și voinicii cei mîndri se coborîră toți cu toții de pe cai, ziseră „bună ziua" și băură vin de cela bun... După ce și-au băut vinul și și-au zis vorbele, încălecară apoi și se duseră încă mai repede decît cum au fost venit... De Floriţa... nimeni n-a întrebat, nimeni nu s-a îngrijit... Numai feciorului de împărat i se părea cum că nu e precum ar trebui să fie: cum că vinul nu e ca lauda, cum că crîșmărița nu e ca vestea... Ce să faci însă? Și el își dete pinteni la cal și se repezi mai departe cu ceata cea strălucită...

După ce împăratul, voinicii și feciorul de împărat s-au fost depărtat, crîșmărița chemă la sine pe Baba Boanța, o vrăjitoare vestită, care era atîta de bătrînă, încît ținea minte cînd codrii erau ca iarba, munții ca mușunoiul și văile ca și creţăturile la ea pe față... atît de bătrînă era Boanța... și de cînd trăiește n-a făcut alta decît vrăji și alte lucruri ascunse și nepricepute... Acuma era vorba ca să facă ce va face cu sărmana de Floriţa.

După multă vorbă și îndelungată sfătuire, crîșmărița se înțelese cu Boanța ca asta să lege pe Floriţa la ochi, s-o ducă în codru, să-i scoată ochii și s-o lase acolo, ca s-o mănînce fiarele și alte grozăvenii de acelea din pădure și de prin guduroaiele întunecoase.

Mult sfat nu s-a făcut după aceea. Boanța merse în pivniță, legă pe Floriţa la ochi... și făcu precum i s-a fost zis.

Cînd ele ajunseră în adîncul codrului, pe unde ființă omenească n-a călcat de cînd e lumea, Boanța scoase cuțitul cel mare, dezlegă legătoarea cea neagră de pe ochii Floriței și făcu, ca să-și facă treaba... Abia privi însă la Floriţa în față și în ochi, ea scăpă cuțitul din mînă și stete uimită și încremenită — cum stă omul cînd mare lucru i se pune în cale... Mulți ani a trăit și multă lume a umblat Baba Boanța: pe Floriţa n-a văzut-o decît o dată... De frumoasă ce-o vedea, îi părea cum că nici n-o vede, ci numai și-o gîndește... Floriţa... sta și ea uimită de ce vedea: ea — sărmana! — nu știa ce are să i se facă, ce are să pățească.

Cum Floriţa şi Boanţa stăteau aşa uimite, deodată, ca din puşcă, sări o căprioară dintr-un tufar, şi cum sări, cum trecu pe lîngă Floriţa, cum privi la ea, aşa privi, încît ochii amîndoi, şi cel de-a dreapta, şi cel de-a stînga, îi săriră din cap şi căzură la Floriţa în poală.

Baba Boanţa mulţumi lui Dumnezeu cum că nu e silită să facă un păcat mare, luă ochii cei de căprioară şi-i duse, ca să spuie cîrciumăriţei cum că i-a scos de la Floriţa din cap.

Floriţa rămase singură şi părăsită... Ce să facă? Porni încotro o duseră ochii şi norocul.

Multe zile şi multe nopţi a pribegit Floriţa aşa singură prin codru, fără s-audă grai pămîntesc, fără să vadă fiinţă omenească. Numai din cînd în cînd i se ivea cîte o fiară sălbatică în cale şi asta rămînea însă privind din depărtare, o urma o bucăţică de cale şi apoi se ascundea în tufele dese. Floriţa mergea cîntînd mai departe... Unde — nici ea singură nu ştia... Mergea... mergea...

Într-atîtea şi atîtea zi, tocmai în revărsatul zorilor, pe cînd se dezvelea ziua din noapte, văzu cum că vede ceva, aşa ca ş-o casă, zărindu-se printre frunzele copacilor. Înaintea casei lucra un om ghebos ceva — nu ştiu ce — aplecat la pămînt, dar lucra, încît nici cu trăsnetul n-ai fi putut să-l trezeşti de la lucru... Dar cum lucra? — nu ca altă lume. Toate le făcea întoarse şi sucite, ca şi omul adecă care nu pricepe lucrul de care s-a prins. El lucra la un pui... Mai înainte îl ciupeli şi numai după aceea îl opări cu apă fiartă — mai înainte îl drese şi numai după aceea îl ciupeli şi opări...

Cînd Floriţa văzu cît de necioplit mi se mişca ghebosul, ea nu se putu răbda ca să nu meargă să-l înveţe şi să-i ajute...

— Bun lucru, bădiţă! grăi Floriţa blînd ca totdeauna...

Ghebosul privi îndărăt cînd auzi, aşa ca prin vis, vorba cea dulce a Floriţei, şi cînd privi şi văzu ce vede... poate acuma fiecare să ştie ce trebuie să fie atunci cînd un ghebos priveşte în faţa Floriţei, Ghebosul scăpă şi cuţitul, şi puiul, şi toate le scăpă din

mînă, și sta înaintea Floriței, încît i se părea c-acuma nici nu e ghebos mai mult... Dar nici Floriţa nu sta la flori și frunze! Ghebosul era atît de hîd, cît Floriţa de frumoasă: cu gura ca grapa, cu ochii ca ceapa, cu nasul cîrlig, cu părul pîrlit...

— Ce ai de gînd cu puiul? întrebă Floriţa după ce-i mai trecu amețeala.

— Am să-l frig pentru tovarăși, răspunse ghebosul cam cu jumătate de gură, ca omul din care scoți vorba cu frică.

— Ce tovarăși? îl întrebă Florica.

Ghebosul privi lung la Florica, ca un om care ar vrea să zică ceva și nu știe cum s-o scoată mai nimerit.

— Vezi casa asta? zise el de la o vreme, mai cu inimă. Asta e casa celor doisprezece hoți de codru. Ei s-au dus la hoțit, și eu am rămas ca să le fac de mîncare.

Așa e, doisprezece hoți — hoți de codru și grozavi, cu căpitanul lor cel înfricoșat — au locuit în astă casă... Și știe toată lumea cum că hoții de codru se spală în toată dimineaţa cu sînge de copil nebotezat și sînge de fete mari, iar în față de om nu pot să privească pentru că simțesc junghi în spete, și-n cap, și pe toate laturile... Nu e minune dar, dacă Floriţa a cam tresărit cînd a auzit vorbe atît de mari... Ilei! dar Floriţa nu s-a înfricoșat — zău nu s-a înfricoșat, ci cu vorbă veselă și rîs pe buze a zis către ghebos:

— Un pui pentru doisprezece hoți? Nici pe-o măsea n-are să le ajungă.

— Vezi bine că doară nu am eu atîta pricepere, răspunse ghebosul făcîndu-se și el înțelept. Ieri le-am fript un juncan, și ei m-au bătut pentru c-a fost prea mult: astăzi știu că nu m-or bate.

— Iar azi te-or bate pentru că le-ai fript prea puțin... Aide ca să te învăț eu ce, cum și cît să faci, zise Floriţa sărind sprintenă, cum era ea, peste pragul casei.

Acuma tăie patru pui și-i fierse, tăie doi purcei și-i fripse, făcu o zămuță bună și caldă, și arătă ghebosului cum are să facă de aici înainte.

— Iacă așa, dragul meu, și așa... și așa, — îl învăța adecă precum învață o maică bună și îngrijitoare,

Ca nu cumva să se întîmple ceva cu hoții, ghebosul spuse Floriței cum că să-i spuie lui pe cînd are să fie gata cu mîncările, să fugă cît o duc picioarele ca să nu cadă în mîinile hoților, căci el numai atunci va cînta din fluierașul cel mic, care cheamă pre hoți la prînz.

Floriţa găti mîncarea, puse vasele pe masă, mai curăți, mai netezi, făcu casa, încît numai de-un drag să șezi în ea, apoi se puse la vorbă cu ghebosul și vorbiră... vorbiră pînă ce uitară de hoți, de fluieriță, de toate.

În adîncul codrului hoții începură să flămînzească, să se supere și, care de care mai cu greu gînd la inimă, să pornească către casă... Ilei! ghebosule, ghebosule, mare necaz ți-ai făcut!

— Ce se simte aici? întrebă Floriţa simțind ceva, ca și cînd ar fi sînge sau așa ceva...

— Vai! sărmanul de mine! strigă ghebosul înspăimîntat, vin hoții! Fugi! Ba nu fugi, căci n-ai vreme de fugă... Ascunde-te sub pat.

Floriţa — de frică, ce să facă? — se ascunse sub pat. Iar cei doisprezece hoți de codru veneau tot unul după altul, și încă din depărtare s-auzea cum ziceau că au să-l ucidă, să-l turtească, să-l taie bucățele pre ghebosul... Cum nu?! cînd ei răbdau la foame... ei... hoți ca dînșii!

Ghebosul le ieși în cale, ca să-i roage de iertare și să le spună cum că le-a făcut mîncări bune.

— Să taci deloc! grăi căpitanul. Nu-mi prieste mîncarea pînă ce nu mă spăl cu sîngele tău.

După aceea intră în casă pentru ca s-aducă cuțitul cel mare; iară ceilalți prinseră pe ghebos și-l făcură nod.

Cînd căpitanul intră pe prag, el rămase stînd uimit în loc: i se părea că astă casă netedă și curată nu e a lui.

— Măi oameni! grăi către cei de afară, veniți încoace!

— Ce e? întrebară cei de-afară.

— Veniți cînd zic!

Cînd hoții păşiră pe prag, ei priviră încă mai uimiți decît căpitanul la casa lor... Așa privind, le trecu de

mînie, și iarăși le veni foamea; se așezară unul după altul la masă.

Ghebosul, ca și omul care era s-o pățească, se făcu sprinten, fugi la vatră și intră cu mîncările în casă.

Cînd căpitanul simți mirosul aburilor din zeamă:

— Măi! grăi către ghebos, pentru că mi-ai curățit casa, te lăsăm pînă după prînz.

După aceea luă lingura, gustă din zeamă și o purtă prin gură.

— Ce mîncare e asta? întrebă după aceea.

— Zeamă, cu cinste să fie zis, zeamă călduță, răspunse ghebosul.

— Bună mîncare! grăi căpitanul. Luă după aceea lingura, dete la fiecare hoț cîte trei linguri, și ce rămase își ținu sie.

Hoții își mîncară părticica și după aceea priviră, lingîndu-se pe buze, la părticica căpitanului.

Ghebosul intră cu carnea cea de pui.

— Ce e aceasta? întrebă căpitanul.

— Pui, pui fript, răspunse ghebosul.

Căpitanul își tăie o bucățică, gustă și apoi grăi către ghebos:

— Măi! asta s-o fi adus tu mai înainte! Pentru că ne-ai făcut atît de bune mîncări, noi cu toții te iertăm!

După aceea luă cuțitul, tăie la fiecare hoț cîte o bucățică și ce rămase își ținu sie.

Hoții își mîncară bucățelele, după aceea începură să privească la bucățile căpitanului, lingîndu-se pe degete... Iară căpitanul de la o vreme începu să răsufle cu greu și să mănînce cu țîrîita, numai de ici, de colea cîte o bucățică, cîte un fir, ca și omul care ar mînca și nu mai poate mînca de sătul ce e, săracul...

— Frate căpitane, grăi unul dintre hoții cei flămînzi, tu te-ai săturat: dă-ne nouă ce a rămas!

— Ce? îi zise căpitanul, sau n-ați avut și voi: asta o țin pentru mine — pentru ca s-o mănînc deseară.

— Să nu fie supărare, grăi ghebosul, mai sunt încă și alte mîncări.

— Auziți voi? zise căpitanul, celelalte sunt ale voastre.

— Ba nu! grăiră hoții, noi vrem să mîncăm din asta, căci asta e bună!...

Vorbă din vorbă: hoții începură a se certa... Unii că asta, alții că ceea; treaba sta rău, și dacă ghebosul n-ar fi intrat cu purceii cei fripți în casă, zău nu cred că nu s-ar fi întîmplat un lucru nesfîrșit. Cînd însă mirosul fripturii le intră în nas, îndată se stîmpărară.

— Ce e aceea? întrebă căpitanul.

— Purcel, purceluș fript! răspunse ghebosul.

Căpitanul gustă... Așa ceva pînă acuma nici în vis n-a gustat.

— Măi prostule! grăi către ghebos, acuma trebuie să-l aduci tu pe acesta? Să mi-l pui mie pe sară, și dete puii la ceilalți hoți.

— Să ne dai purcel! grăiră hoții, ai zis că ce vine e al nostru.

— Ce? sau n-ați zis voi că puii să vi-i dau? zise căpitanul mîniindu-se urît.

.....

O vorbă nu zic mai mult!... Hm! aceea nu e glumă cînd căpitanul zice așa vorbe către tovarășii săi flămînzi... Poate acuma fiecare să știe ce e aceea cînd unsprezece hoți se bat cu căpitanul lor... Sărmana de Floriţa! dacă ar fi știut ea cum că asta are să fie din mîncările cele bune... Zburau, Doamne, săbiile, cuțitele și fel de fel de lucruri, și se băteau hoții precum se bat nourii în capete și se prăpădesc... Așa lucru n-a fost încă de cînd e lumea!

Și Floriţa?... Bun e sufletul bun! Doamne, bun e!... bun ca și darul și mîna lui Dumnezeu! Cînd hoții se băteau, sfărîmau și prăpădeau mai a peire, Floriţa nu se mai putu răbda, ci ieși de sub pat și se puse tocmai în mijlocul lor, și cum s-a pus, a stat acolo între ei, între hoții cei înfricoșați, bătăuși și hoți de codru.

Ce-a fost după aceea, cum s-a făcut, cum s-a sfîrșit. aceea e acuma treaba lor... Oare, Doamne... cînd vede cineva pe Floriţa, s-ar mai putea bate și supăra, i-ar mai putea veni gînd rău și neîmpăcat?... Hoții steteră toți încremeniți, și amuțiră, și scăpară săbiile, cuțitele și fel de fel de lucruri ce aveau în mînă: li se părea cum că a venit pedeapsa lui Dumnezeu asupra capetelor

lor, ca să-i tragă la socoteală pentru păcatele lor cele multe în răutatea lor cea mare și înfricoșată și hoțească... Iară Floriţa le grăi în graiul ei cel blînd:

— Nu vă supărați, bădișorilor, că, dacă doriți, iarăși vă fac mîncările încă mai bune și mai călduțe decît cum au fost cele de astăzi.

Hoților li se părea că cerul s-a dărîmat asupra lor, și munții, și codrii, cînd auziră vorba Floriței.....

De aici înainte Floriţa rămase la casa hoților; îi îngriji, îi curăți, le făcu mîncări bune, îi ținu la povești frumoase și la vorbe blînde; iar hoții nu se mai mișcară de-acasă. Le părea că de aici înainte nici n-au ce să cerce în lume... Așa merse asta pînă ce li se sfîrșiră mîncările: ajunseră că abia mai aveau bucate pentru trei zile și trei nopți. Apoi nici unul nu voia să se urnească de acasă pentru ca să cîștige; fiecare voia să taie lemne, să facă foc, să spele, să mături, să văruiască, să îngrijească grădina cea cu flori, să facă adecă după placul și dorința Floriței.

Într-o zi Floriţa merse în grădina cea cu flori, ca să vadă cum și ce, și află că un porc sălbatec a făcut mare zguduire printre straturi, și, aflînd, tare și mult s-a întristat. Hoții, cum auziră, toți cu toții săriră la puștile cele ruginite și merseră și goniră și nu se opriră pînă ce nu-l împușcară pe porcul cel sălbatec. Cînd căpitanul, care era cel mai sprinten dintre toți, venea cu el în spate, așa pășea de fălos, așa privea de mîndru, încît erai să crezi c-a stat de vorbă cu Sf. Petru... De aici înainte fiecare hoț voia să fie cel mai harnic, mai de treabă și mai voinic. Ghebosul, cel mai înțelept dintre dînșii, îi împărți în două: șase inși trebuiau să meargă în toată ziua la cîștig, iar alții șase aveau să rămînă acasă pentru ca să lucreze după porunca ghebosului și dorința Floriței.

Cei mai isteți dintre hoți se duseră în cetatea împăratului și cumpărară cu mulți bani fel de fel de lucruri frumoase și le aduseră, ca să le pună la căpătîiul Floriței așa ca nimeni să nu știe cine le-a pus... Și apoi li se înnebuneau mințile cînd vedeau cum că Floriței îi sare inima de bucurie cînd dimineața își afla cîrpele cele frumoase la căpătîiul patului.

Așa curgea traiul hoților de cînd ei au dat de Floriţa, și așa traiul Floriței de cînd ea a dat de hoți. Îți rîde inima cînd îți aduci aminte!

Hei! dar lumea e rea! Bag samă nici Dumnezeu nu vrea ca în lume să fie numai bine!...

Crîșmărița după multă vreme iarăși privi în căutătoare, iarăși întrebă, căutătoarea iarăși îi răspunse și iarăși făcu vorbă cu Baba Boanţa... Ce-ți e muierea vicleană! nici în fundul lumii nu-ți lasă pace și trai bun...

Baba Boanţa își făcu trebile, află cum și ce e cu Floriţa și unde se află ea, porni apoi în cale către codrul cel vestit... Cînd ea era s-ajungă la casa hoților, află că vede niște oameni vorbind: erau cei șase hoți ce stau cu ghebosul la sfat. Ea luă șapte frunze verzi de pe creanga unui stejar, grăi asupra lor cîteva cuvinte ce sunau a vrajă, suflă apoi de trei ori asupra lor. Baba n-a suflat bine, pînă ce frunzele se veștejiră și hoții adormiră toți șapte, unul după altul.

Acuma Baba Boanţa intră la Floriţa în casă, spuse cum că-i aduce „sănătate și voie bună“ de la maica sa cea bună; îi dete apoi un inel de aur, frumos și rotund.

Floriţa — dar de unde să poată gîndi rău prin capul ei! — ea trase inelul pe degetul cel mijlociu și nici nu-l trase cum se trage, pînă ce și căzu la pămînt.

După ce Boanţa își făcu treaba, ea își luă cîrja de după cuptor și o șterse din cale. Nu-i venea la socoteală ca să stea încă mult fiindcă știa cum că multă vreme n-are să treacă pînă ce hoții se vor trezi din somn. Și hoții cei din codru, zău! nici pentru o Boanţă nu sunt lucru de glumă.

Cînd hoții intrară în casă, și cînd ceilalți sosiră, știe acuma fiecare ce e aceea cînd doisprezece hoți de codru plîng din ruptul sufletului, încît pietrele se mișcă... numai Floriţa nu se mișca, căci ea era moartă; moartă... ca și moartă. În durerea lor cea mare, n-avură încotro: hotărîră s-o îmbrace frumos pe Floriţa, să-i facă un mormînt, și... vai ș-amar cînd vine pînă într-atîta! Cum steteau ei însă așa lîngă mort, văzură ceva ce încă n-au văzut: inelul Boanţei... Cît ce traseră inelul de pe

deget, Floriţa îşi deschise ochii şi se făcu mai vie decît ce a fost cîndva.

În bucuria lor cea mare, hoţii merseră în cealaltă zi în satul împăratului şi cumpărară toate inelele şi tot aurul ce se afla în tîrg şi-l deteră Floriţei pentru ca să nu mai primească de la alţii. Şi apoi grijeau, Doamne! cum pot numai hoţii să grijească pe Floriţă, cînd se tem că o vor perde.

Peste şapte luni, şapte săptămîni şi şapte zile, crîşmăriţa iarăşi privi în căutătoare, iarăşi auzi vorbele supărătoare, iarăşi chemă la sine pe Baba Boanţa şi iarăşi trimise primejdia asupra Floriţei.

Boanţa făcu ca şi cellalt rînd, şi după ce adormiră hoţii, iarăşi intră la Floriţa, îi zise „sănătate şi voie bună" şi îi dete o rochie de mătase, grăind:

— Iacă, ţi-a trimis-o maica ta cea bună ca să te împodobeşti cu ea.

Floriţa, de bucurie că a primit veste de-acasă, îmbracă rochia ca să vadă cum îi şade. Nici nu trebuie să spun că astă dată Floriţa căzu mai moartă. Boanţa fugi mai iute, durerea hoţilor fu mai mare şi învierea mai puternică şi mai îmbucurătoare decît înainte de asta cu atîte săptămîni.

Acuma hoţii cumpărară toate mătăsurile şi frumuseţele ce se aflau la neguţătorii cei mari şi împărăteşti; iar îngrijirea lor se făcu pe de şapte ori cîte şapte mai mare decît ce a fost cîndva.

Peste nouă luni, nouă săptămîni şi nouă zile crîşmăriţa, *acuma de a treia oară*, *adecă de a doua oară de a treia oară*, iarăşi se făli către căutătoare cu frumuseţea sa.

— Eşti frumoasă, îi răspunse căutătoarea, dar Floriţa e mai frumoasă, de o sută şi o mie de ori mai frumoasă decît ce-a fost ea însăşi cîndva, şi trăieşte ca o împărătească.

După aceste vorbe crîşmăriţa n-a mai chemat pe Boanţa la sine, ci şi-a legat catrinţa şi ea însăşi s-a dus la coliba babei.

Ce-au vorbit, ce n-au vorbit, ce sfaturi au făcut, aceea nu se poate spune... Bune gînduri cu de-a bună

seamă nu le-a trecut prin minte... Vai și amar de acela ce dă de rău cu muierile!

Boanța se suflecă, acuma chiar de a treia oară, și aceea nu e glumă, cînd o vrăjitoare ca și Boanța se suflecă cum înainte de asta nu s-a mai suflecat încă... De astă dată nici nu porni pe picioare, ci în miez de noapte, călărind pe o prăjină strîmbă... Mare primejdie trebuie să fi fost în gîndul ei că s-a opintit atît de băbește!

De cînd Florița murise în două rînduri, hoții nu mai dormeau nici ziua, nici noaptea, ci stau la pază, cum stai cînd de mare necaz și primejdie te temi. Pentru ca nu cumva să-i cuprindă somnul, unul dintre ei totdeauna trebuia să se culce pe un pat de spini, iară subt pat era jăratec viu și înfocat... Boanța văzu că acuma cu una, cu două n-are s-o isprăvească; ea făcu dar lucruri, vrăjitorii și fel de fel de taine, încît mintea curată nici nu le poate gîndi... Pentru ca să adoarmă pe hoți, ea acuma nu făcu vraja cea mai mică, cu frunzele de stejar, ci vraja cea mai mare și nemaipomenită, încît ți se ridică perii în vîrful capului cînd gîndești la ea. Luă un ac subțirel și mic, dar mic și subțirel, încît nici cu vîrful limbei nu puteai să-l simțești, dar încă să-l vezi cu ochii, împunse doisprezece stejari cu acest ac, grăi o mulțime de zicăli încîlcite, se-ntoarse de trei ori peste cap, și hoții, toți doisprezece, împreună cu ghebosul, chiar și acela de pe spini și jăratec, adormiră ca morți.

Cînd Boanța intră, acuma de a treia oară, în casă la Florița, ea nu zise numai „sănătate și voie bună", ci alte vorbe care de care mai frumoase și mai dulci, cum vorbesc adecă babele cînd voiesc să-ți strice firea... iară Floriței îi sărea inima de bucurie cînd auzea atîta veste bună și frumoasă de la „ai săi".

— Să te împodobesc ca pe o împărătească, mi-a poruncit maică-ta cea bună, grăi Boanța într-un tîrziu. Să-ți peptăn eu părul și să ți-l...

De unde ar putea Florița să nu facă precum a dorit maică-sa cea dulce?... Ea lăsă ca Boanța să o pieptene, și Boanța o pieptănă, atîta de frumos o pieptănă, atît de frumos îi împleti părul, încît i se încurcau ochii cînd privea la ea și nu știa pe unde o vede mai frumoasă.

Dar Boanța nici nu fuse gata cu pieptănatul, pînă ce Floriţa şi căzu moartă, mai moartă decît ce a fost cîndva în viaţa ei... Boanța i-a fost împletit firul morţii în păr.

După ce Boanța îşi făcu păcatul, ea se sui pe prăjina cea strîmbă şi se depărtă mai răpede decît Vîntoasele.

Cînd hoţii aflară cum că iarăşi nu e bine, ei deteră a fugi care încotro, a se opinti din ruptul sufletului, ca doară cumva să învie pe Floriţă şi de a treia oară. Îi traseră inelele de pe degete, îi dezbrăcară rochia, îi luară salba de pe piept: dar Floriţa rămase moartă, şi hoţii cei doisprezece — hoţi grozavi din fundul codrului — încet-încet, unul după altul, începură să plîngă, nu cum plîng copiii, ci cum plînge omul cînd vede că acuma toate s-au sfîrşit, că de aci înainte nu mai are ce să facă.

Cînd Floriţa fu cu totul dezbrăcată, hoţii încetară a plînge şi rămaseră cu toţii încremeniţi; li se opri suflarea şi-i părăsi sufletul.

— S-o despletim! grăi ghebosul.

— Să ferească Dumnezeu! răspunse căpitanul; aşa de frumos numai ea ştie împleti cu degetele ei cele mărunţele!

— Da, da! ziseră ceilalţi hoţi. Dacă a venit acuma pînă într-atîta, să fie măcar şi moartă precum a fost mai frumoasă-n viaţă.

De aci înainte hoţii multă vorbă nu făcură; nici n-aveau ce să-şi mai zică: îmbrăcară pe Floriţa în cele mai frumoase giulgiuri, îi puse fiecare cîte un crinişor pe frunte, aleseră cel mai frumos copac din codru, făcură un coşciug, cum ei îl ştiau a face mai frumos, aşezară pe Floriţa în coşciug şi-i aprinseră la cap o lumină de ceară curată, topită tocmai din fagurele în care a fost să fie matca albinilor... După ce le gătiră astea, căutară cea mai înaltă poiană din codru şi unde erau cele mai multe flori, făcură un mormînt de trei ori mai adînc decît ce era de lat şi de trei ori mai lat decît era de lung... şi apoi... sărută fiecare pe Floriţa în mijlocul frunţii, şi o luară, şi o duseră...

— Ho! staţi! grăi ghebosul cînd văzu că hoţii voiesc să arunce pămînt asupra Floriţei. Pămînt pe trupul ei? Nu vă temeţi de mănia lui Dumnezeu?

Hoţii toţi, unul după altul, lăsară pămîntul din mînă; le venea să intre în pămînt de ruşinea păcatului ce erau să facă.

Cînd erau să pornească către casă, nici unul nu putea să facă începutul: erau legaţi de pămînt şi simţeau că acasă nu au ce să mai caute... Se aşezară dar jur împrejur pe lîngă mormîntul Floriţei şi priviră... priviră, pînă ce privind muriră toţi doisprezece, unul după altul. Doisprezece hoţi au murit, şi ghebosul împreună cu dînşii... Sărmanii de ei! mai c-au fost oameni de treabă.....
Bag sama aşa a fost să fie.....
.....

Multă, foarte multă vreme a stat Floriţa aşezată în mormînt; pe lîngă mormînt, peste pămîntul ce sta în jurul gropii, au fost crescut tot flori din flori, care de care mai frumoase şi nemaipomenite, şi florile nu cresc ca şi bureţii peste noapte... După multă vreme dară, feciorul împăratului a venit cu mulţi oameni şi cu mare treabă ca să vîneze prin codru... Deodată auziră cum fac cîinii mare larmă şi multă lătrătură. Feciorul împăratului trimise pe cîţiva argaţi dintre cei mai tari la inimă, ca să vadă ce e, cum şi pentru ce.

Argaţii veniră şi spuseră că s-au adunat cîinii într-o poiană înaltă şi luminoasă, şi, suindu-se pe un dîmb cu flori, toţi cu toţii, cu mic cu mare, au început nu să latre, ci să urle, cum urlă cînele cînd vede bufniţa strigînd pe hornul casei, ori cînd arde casa stăpînului său, să urle adecă a primejdie.

Feciorul cel de împărat — fecior de împărat adecă, care nu se mulţumeşte cu una, cu două — porunci argaţilor să-l aştepte şi se duse ca să vadă el cu ochii şi s-audă cu urechile lui de treaba cînilor.

Cînd simţiră cînii apropierea stăpînului lor, ei încetară a da semn de primejdie şi deteră a-şi mişca cozile. Hei! dar din loc nu se mişcară pînă ce nu păşi feciorul cel de împărat în florile cele frumoase... Fecior de împărat, fecior de împărat... doisprezece oameni împietriţi nu sunt glumă! zău, şi chiar un fecior de împărat trebuie să tresară cînd îi vede printre flori — şi apoi cînd privi în mormînt?... Feciorului de împărat îi păru

cum că chiar și al lui suflet a împietrit cînd văzu pe Floarea Codrilor... El a văzut multe fete de împărat: Floriţa e însă Floriţa... Cînd văzu dar că Floriţa e moartă, el se întristă, după aceea se supără, și mai la urmă atîta de grozav se amări, încît îi venea ca să ia lumea în gheare și așa să deie cu ea de pămînt, încît toată să se sfarme, ca nici sămînţa să nu rămînă de ea!...

Ei! dar feciorii cei de împărat sunt scurți la vorbă. „Dacă n-am văzut-o vie, s-o văd cel puțin moartă", își zise el, și apoi merse la argaţi, le porunci ca să pornească către casă. Numai doi oameni credincioși ţinu la sine, și cînd se făcu noapte, cu acești doi împreună scoaseră pe Floriţa din mormînt și o duseră prin ascuns la curtea împăratului... După ce Floriţa fu bine pusă, ca nimeni să nu afle de ea, feciorul împăratului porunci argaţilor să tacă despre cele ce au făcut și văzut și n-au mai văzut, și-și făcu treaba mai departe. El alese cele mai frumoase douăsprezece case ce se aflau în curtea împăratului, așeză pe Floarea Codrilor în cea mai frumoasă dintre ele, porunci ca douăsprezece fete, cele mai sprintene, să grijească pe Floriţa zi și noapte, să o așeze într-un leagăn de aur și să o legene ca și cînd ar fi vie. Faţa Floriţei și acuma era rumenă; crinișorii de pe fruntea ei nici acuma n-au veștejit, și părul ei și acuma tot atît de frumos era pieptănat și împletit; feciorul cel de împărat dete poruncă aspră ca nimeni să nu atingă faţa, crinișorii și părul... De aici înainte Făt-Frumosul împărătesc de dimineaţă pînă seara și de seara pînă dimineaţa nu se mișcă de la leagănul Floriţei: privea, privea în faţa cea frumoasă pînă ce adormea privind și cu ochii deschiși.

Cele douăsprezece fete ce aveau să grijească pe Floriţa nu mai încetau a-și sparge capul asupra poruncii aspre ce li s-a dat. „Oare pentru ce să nu atingem crinișorii și pentru ce să nu-i despletim părul? și dacă am face, ce s-ar face? cum ar fi?" se întrebau ele în gîndul lor. Așa e muierea! n-are odihnă pînă ce nu află ce ar dori să știe.

— Ştiţi voi ce? grăi cea mai șireată dintre ele. Feciorul împăratului doarme: aide s-atingem și să despletim; pînă cînd el se trezește, noi iarăși facem precum a fost.

La astfel de lucruri multă vorbă nu fac muierile: ele începură să despletească pe Floriţa, şi cum o despletiră, îi scoaseră firul morţii din păr; iară Floriţa, Floarea Codrilor, se făcu mai vie, mai frumoasă şi mai sprintenă decît ce a fost cîndva în viaţa ei. Cînd fetele văzură morţii rîzînd, ele, înspăimîntate şi învrăjbite, fugiră care încotro. Din larma ce făcură se trezi şi feciorul cel de împărat. Acuma poate fiecare să ştie ce e aceea cînd feciorul cel de împărat vede pe Floarea Codrilor chiar vie, priveşte în ochii ei cei blînzi şi aude vorba ei cea dulce. Înfricoşat şi grozav şi nemaipomenit de frumos lucru trebuie să fie aşa ceva.

Feciorul împăratului nici trei vorbe n-a grăit pînă ce a şi mers vestea în curte cum că „iacă aşa şi aşa", că s-a întîmplat adecă ce s-a întîmplat cu minune şi cu taină nepricepută, şi cînd a venit împăratul cel bătrîn ca să vadă ce e, cum şi pentru ce, el atît de tare s-a speriat, încît îi înnegriră perii capului şi înjuni cu şaptezeci şi şapte de ani!

După ce oamenii se dezmeticiră, Floriţa stete de vorbă cu ei şi le spuse cum şi ce, de unde şi pînă unde, iacă încoace şi încolo, adecă toată întîmplarea şi patimele ei. Împăratul cel bătrîn asculta, precum asculţi la copilaşi cînd încep să vorbească, asculta adecă încît îi sta răsuflarea în loc, şi precum asculta, el tare şi foarte mult se supăra cînd auzea cîte toate despre suferinţele sărmanei de Floriţa; iară cînd asta încetă cu vorba, el grăi către ea cu vorba lui cea blîndă şi împărătească:

— Fătul meu, draga mea! bunul Dumnezeu a voit ca să vii tu la casa mea, să îmi fii mie noră şi nevastă feciorului meu.

Floriţa nu zise nimic, ci privi numai aşa cu coada ochiului la cel voinic frumos fecior de împărat... iară feciorului i se făcură vorbele nod şi crîmpiţă tocmai pe vîrful limbii.

Pînă ce zici „una, două, trei", vestea despre cununia feciorului de împărat ajunse pînă în cele patru colţuri ale lumii. Pînă şi orbii şi şchiopii porniră în cale, ca să vină, să vadă şi să nu mai uite cît vor trăi. Crîşmăriţa cea frumoasă nici ea nu se putea să rămînă acasă:

se gătî dar cuin numaî ea știa, și cînd fuse gătită, iarăși întrebă pe căutătoare, acuma de a șaptea oară, — de-a șaptea oară, asta nu e glumă!

— Frumoasă, zău! răspunse căutătoarea, dar Floriţa e mireasă de împărat!

Cînd crîșmăriţa auzi aceste vorbe, ea porunci ca să lase tot vinul să curgă, să spargă toate vasele, și porni către fiica sa cea dragă și ginere-său împărătesc.

Se făcu apoi o nuntă, o cununie și un ospăţ decît care mai vestit și mai minunat de cînd e lumea n-a fost: chiar și copiii cei de ţigan mîncau cu linguri de aur, iar după ce-au mîncat și le duceau cu sine acasă, ca să le aibă și să ţină minte.

După nuntă împăratul porunci ca să se facă o casă cu pereţii de oglindă, să se adune cele mai frumoase neveste din ţară și să închidă pe crîșmăriţa cea vicleană cu ele, pentru ca să vadă și văzînd să se surpe în gîndul ei, cum că nu-i ea cea mai frumoasă în ţară.[1]

Iar Floriţa și feciorul cel de împărat trăiră fericiţi și fără supărare, cum trăiesc oamenii buni la suflet și înţelepţi la minte, încît vestea despre ei ajunse chiar și pînă la noi...

[1] Aici povestea variază. Unii zic: „Feciorul împăratului a poruncit ca să lege pe crîșmăriţă de cea mai sălbatică iapă din ţară și să înconjure ţara de șapte ori cu ea". Alţii zic: „Împăratul cel bătrîn rugă pe Dumnezeu ca atunci cînd crîșmăriţa va trece pe poartă, să crăpe pămîntul și ea să se cutrupească". Și iarăși alţii zic: „Floriţa s-a rugat de împăratul ca să nu pună pedeapsă aspră pe capul maicei sale celei bune, ci precum am zis mai sus". Aceste deosebiri sunt caracteristice, pentru aceea le amintesc. Ele ar împedeca cursul poveștii, pentru aceea le pun în notă (n.a.).

ILEANA CEA ŞIREATĂ

Poveste

A fost ce-a fost; dacă n-ar fi fost, nici nu s-ar povesti.

A fost odinioară un împărat care avea trei fete, dintre care cea mai mare era frumoasă, cea mijlocie mai frumoasă, iar cea mai tînără, Ileana, atîta de frumoasă, încît şi Sîntul Soare se oprea în cale, ca s-o vadă şi să se desfăteze de frumuseţea ei.

Într-o zi împăratul primi carte şi veste de la vecinul său, împărat mare şi puternic, cum că, iacă, nu e bine, şi are să se bată cu dînsul pentru o mare pricină împărătească. Împăratul se puse la sfat cu bătrînii ţării, şi, cînd văzură cum că nu e încotro, porunci voinicilor să încalece pe armăsari, să-şi apuce armele şi să se pregătească de bătaia cea grozavă ce-avea să se facă şi să fie.

Mai înainte de a încăleca şi el însuşi, împăratul chemă pe fiicele sale la sine, le grăi vorbe blînde şi părinteşti şi dete apoi la fiecare cîte o floare frumoasă, cîte o păsărică veselă şi cîte un măr fraged.

— A cărei floare se va veşteji, a cărei păsărică se va întrista şi al cărei măr va putrezi, despre aceea voi şti că nu şi-a păzit credinţa, grăi împăratul cel înţelept.

Încălecă apoi pe cal, zise „sănătate bună" şi porni cu voinicii săi în calea cea mare.

Cînd cei trei feciori ai împăratului vecin primiră veste că împăratul a pornit în cale şi că el s-a depărtat

de acasă, ei se înțeleseră între sine și încălecară, ca să meargă la cetatea cea cu trei fete de împărat, să răpească credința fetelor și să-i facă împăratului supărare. Cel mai bătrîn dintre feciori, voinic și viteaz, și frumos, merse înainte, ca să vadă ce e și cum, și apoi să aducă veste și să spuie.

Trei zile și trei nopți a stat voinicul pe sub ziduri fără ca vreuna din fete să se fi arătat la fereastră. În crepetul zorilor de a patra zi el perdu răbdarea, își întări inima și bătu la fereastra celei mai mari dintre fetele de împărat.

— Ce e? cine e? și ce vrea? întrebă fata trezită din somnul cel mai dulce.

— Eu sunt, surioară! grăi feciorul de împărat, voinic împărătesc, ce stau de trei zile cu dragoste la tine la fereastră.

Fata cea de împărat nici nu se apropie de fereastră, ci grăi cu glas înțelept:

— Mergi pe calea pe care ai venit: flori să-ți crească în cale și spini să-ți rămînă pe urmă.

Peste trei zile și trei nopți feciorul de împărat iarăși bătu la fereastră. Acuma fata de împărat se apropie de fereastră și grăi cu glas blînd:

— Ți-am zis să mergi pe calea pe care ai venit: spini să-ți crească-n cale și flori să-ți rămînă pe urmă.

Încă trei zile și trei nopți stete feciorul de împărat la fereastra fetei. În crepetul zorilor de-a zecea zi, adecă după ce au trecut de trei ori cîte trei zile și de trei ori cîte trei nopți, el își netezi părul și bătu, acuma d-a treia oară, la fereastră.

— Ce e? cine e? și ce voiește? întrebă fata de împărat, acuma mai răstit decît în celelalte rînduri.

— Eu sunt, surioară! grăi feciorul de împărat. De trei ori cîte trei zile stau cu dor la tine la fereastră: vreau să-ți văd fața, să-ți privesc în ochi și să aud cum curg vorbele de pe buzele tale.

Fata de împărat deschise fereastra, privi cu supărare la voinicul cel frumos, apoi grăi cu glas neauzit:

— Eu ți-aș privi în față și ți-aș grăi o vorbă: mergi însă mai-nainte la sora mea cea mijlocie, și numai după aceea vino la mine.

— Am să trimit pe frate-meu cel mijlociu, grăi feciorul de împărat. Să-mi dai însă o sărutare, pentru ca să-mi fie calea mai ușoară. Și nici n-a zis bine pînă ce și fură un sărutat de la fata cea frumoasă.

— Să n-ai parte de altul! zise fata de împărat ștergîndu-se pe buze cu mîneca cea țesută cu altițe. Mergi pe calea pe care ai venit: flori să-ți crească în cale și flori să-ți rămînă pe urmă.

Feciorul de împărat merse la frații săi, le spuse cum și ce, și cel mijlociu porni în cale.

După ce feciorul cel mijlociu stete de nouă ori cîte nouă zile și de nouă ori cîte nouă nopți la fereastra fetei celei mijlocii și bătu de a treia oară la fereastra ei, ea deschise fereastra și îi grăi cu glas drăgăstos:

— Eu ți-aș privi în față și ți-aș grăi o vorbă: să mergi însă la sora mea cea mai tînără și numai după aceea vino la mine.

— Am să trimit pe frate-meu cel mai tînăr, grăi feciorul de împărat. Să-mi dai o sărutare ca să pot merge mai iute.

Și nici nu zise, pînă ce și fură un sărutat.

— Să nu ai parte de altul! grăi și această fată. Mergi în calea pe care-ai venit: flori să-ți crească în cale și flori să-ți rămînă pe urmă.

Feciorul cel de împărat merse la frații săi, le spuse cum și ce, și, acum de-a treia oară, porni feciorul de împărat, cel mai tînăr fecior de împărat. Cînd el sosi la cetatea cea cu trei fete, Ileana sta la fereastră și, cum sta, ea îl văzu și-i grăi cu glas vesel:

— Cel voinic frumos cu față de împărat, ce cale ți-ai ales de mîni așa de înfocat?

Cînd feciorul de împărat văzu fața Ilenei și auzi vorba ei, el stete locului, privi la ea și grăi cu glas voinicesc:

— Am pornit la soare, ca să-i fur o rază, să-i încredințez sora și s-o duc acasă să mi-o fac mireasă. Acum, surioară, mă opresc în cale să privesc la tine, în raza fetei tale, și să-ți zic o vorbă și să-ți fur o vorbă.

Ileana îi răspunse cu înțelepciune:

— De ți-ar fi năravul cum îți este vorba, de ți-ar fi și sufletul cum îți este fața, mîndre și frumoase, blînde

drăgăstoase, te-aș chema în casă, te-aș pune la masă și te-aș ospăta și te-aș săruta.

Feciorul de împărat sări de pe cal cînd auzi aceste vorbe, apoi grăi cu glas voinicesc:

— Că-mi este năravul cum îmi auzi vorba, că-mi este sufletul precum îmi vezi fața: lasă-mă în casă, pune-mă la masă, și din zori în seară rău să nu-ți pară.

Și nici nu-și grăi vorba, pînă ce și sări pe fereastră, și peste fereastră în casă, și în casă la masă, și la masă tocmai în frunte, unde ședea împăratul cînd era mire.

— Ei! stăi! grăi Ileana. Să văd mai înainte: ești ce-ar fi să fii? și numai dup-aceea să grăim vorba și să gustăm pomana și să începem dragostea. Poți tu face să-nflorească din brusture trandafiri?

— Ba! grăi feciorul de împărat.

— Atunci floarea ta este scaiul! zise Ileana cea înțeleaptă. Poți tu face ca să cînte liliacul în glas frumos?

— Ba! grăi feciorul cel de împărat.

— Atunci ziua ta e noaptea! zise Ileana cea înțeleaptă. Poți tu face să rodească măr pe iarba lupului?

— Pot! grăi feciorul de împărat.

— El să fie pomana ta! zise Ileana cea frumoasă și șireată. Așează-te la masă.

Feciorul de împărat se așeză la masă. Ei, dar Ileana e Ileana cea șireată! El nu se așeză încă bine, și iată că și căzu, cu scaun cu tot, în pivnița cea adîncă în care era ascunsă comoara împăratului.

Acuma Ileana începu să strige „primejdie“, și cînd se adunară toți argații ca să vadă ce e și pentru ce, ea le spuse că a auzit troncote prin pivniță și se teme cum că a intrat cineva în pivniță ca să fure comoara împăratului. Multe vorbe n-au făcut argații, ci deloc deschiseră ușa cea de fer și intrară în pivniță și aflară pe feciorul cel de împărat și cu rușine îl duseră la judecată.

Ileana spuse judecata:

— Douăsprezece fete pedepsite să-l scoată afară din țară și, cînd vor ajunge cu el la marginea țării, fiecare să-i dea cîte un sărutat.

Așa s-a poruncit, așa s-a întîmplat.

Cînd feciorul cel de împărat a sosit acasă la frații săi, li-a spus toată întîmplarea și, după ce li-a spus-o, mare supărare a intrat în sufletele lor. Ei au trimis dară vorbă la cele două mai mari fete de împărat ca ele să facă ce vor face ca să trimită cumva pe Ileana la curtea împăratului celui cu trei feciori, pentru ca ei să se poată răzbuna asupra ei pentru batjocura ce a pus pe capul lor. Cînd cea mai mare fată de împărat primi cuvîntul feciorilor de împărat, ea se făcu bolnavă, chemă pe Ileana la sine la pat și îi spuse că ea numai așa se va putea însănătoșa, dacă Ileana îi va aduce mîncare de pe vatra feciorilor de împărat.

Ileana, de dragul surorii sale, le făcea toate; ea luă dar cofița și porni către curtea celor trei feciori de împărat, ca să meargă să ceară sau să ieie și să aducă.

Sosind la curte, Ileana intră în ruptul sufletului în cuhnea împărătească și grăi către bucătarul cel mare:

— Pentru numele lui Dumnezeu! n-auzi tu cum te strigă împăratul? mergi iute, ca să vezi ce e și pentru ce și care pricină!

Bucătarul își luă picioarele pe umeri și se depărtă — ca și la poruncă împărătească adecă. Ileana rămase singură în cuhne, își umplu vasele de bucate, vărsă apoi pe jos toate bucatele cele scumpe ce stau la foc și după aceea se feri din cale.

După ce feciorii de împărat înțeleseră și despre această batjocură, ei se supărară încă mai tare decît ce-au fost pînă acuma, trimiseră din nou vorbă la cele două surori și se pregătiră din nou la răzbunare. Abia primi sora cea mijlocie cuvîntul voinicilor, ea se făcu bolnavă, chemă pe Ileana la sine la pat și îi spuse că numai așa se va însănătoșa, dacă va gusta din vinul ce se află în pivnițele feciorilor de împărat. Ileana pentru sora sa le făcea toate; luă dar cofița și porni ca să meargă — și să vină. Sosind la curte, ea intră în ruptul sufletului în pivniță și grăi către pivnicerul cel mare:

— Pentru numele lui Dumnezeu! n-auzi tu cum te strigă împărăteasa? fugi și vezi cum, ce și pentru ce pricină!

Pivniceriul își luă picioarele pe umeri și se depărtă ca și la porunca împărătesei adecă. Ileana își umplu

vasele cu vin, vărsă ce-a rămas prin pivniță, și apoi porni către casă.

Feciorii de împărat trimiseră acuma d-a treia oară veste la cele două fete de împărat ca ele să trimită pe Ileana cum n-au trimis-o încă. Fetele de împărat se făcură acuma amîndouă bolnave, chemară pe sora lor la sine și îi spuseră că ele numai atunci se vor însănătoșa, dacă Ileana le va aduce două mere de la feciorii cei de împărat.

— Dragi surorile mele — grăi Ileana către ele — pentru voi mă duc și în foc, și în apă; cu atît mai bucuros la voinicii cei împărătești. Își luă după aceea cofița și porni, ca să meargă, să afle, să ia, să aducă și să scape pe dragele surorile sale de la moarte.

După ce-a înțeles feciorul de împărat cel mai tînăr cum că Ileana are să vină la el în grădină ca să fure merele cele de aur, el porunci că, dacă va auzi cineva vaiete în grădină, nimeni să nu cuteze să intre, ci să lase pe cel ce s-ar văita ca să se vaiete în pace. Luă după aceea cuțite mari, și săbii, și sulițe, și fel de fel de lucruri și le ascunse în pămînt, pe sub mărul cel cu poame de aur; le ascunse așa, că numai vîrful ascuțit le ieșea din pămînt. După ce a gătit tot, el se ascunse într-un tufiș, așteptînd sosirea Ilenei.

Ileana sosi la poarta grădinii, și cînd ea văzu leii cei mari ce stau pază la intrare, le aruncă cîte o bucățică de carne; leii începură a se bate, iar Ileana merse la măr, păși încet printre cuțite, săbii, sulițe și alte lucruri și se sui în pom.

— Să-ți fie de bine, surioară! grăi feciorul de împărat acuma. Îmi pare bine că te văd la casa mea.

— A mea să fie bucuria! răspunse Ileana, că am voinic împărătesc, și frumos, și viteaz, de tovarăș. Aide, sui-te în pom și-mi ajută să culeg mere pentru dragele surorile mele, că le-au cerut cu limbă de moarte.

Feciorul de împărat nici nu dorea mai mult, el avea de gînd ca să tragă pe Ileana din pom între cuțite.

— Ești bună tu, Ileano, grăi el, fii dar încă mai bună și-mi dă mîna de mă ajută în pom!

„Rău e gîndul tău — își gîndi Ileana — dar parte să ai de el!“ Îi dete apoi mîna, îl ridică pe trupină

pînă la cracuri, îl lăsă apoi ca să cadă între cuțite, și săbii, și suliție și fel de fel de lucruri ce erau gătite spre pierzarea ei.

— Na-ți, grăi după aceea, să știi și tu ce ai avut de gînd.

Voinicul cel rău la suflet începu să strige și să se vaiete: hei! dar nimeni nu venea să-i ajute, ci-l lăsau ca, după porunca lui, să se vaiete în pace, și să sufere și să rabde usturăturile cele grozave.

Ileana își luă merele, le duse acasă, le dete la surorile ei, se întoarse după aceea la curtea împărătului și le spuse argaților ca să meargă să scape pe domnul lor din primejdia cea mare.

Feciorul cel de împărat, batjocorit ca vai de el, trimise după cea mai vestită vrăjitoare din țară, ca să vină să-i facă leac și să-i vindece rănile. Ileana s-a fost dus însă mai nainte la vrăjitoare și i-a dat bani mulți pentru ca s-o lase pe ea, pe Ileana, să meargă în locul vrăjitoarei. Așa ajunse Ileana ca vrăjitoare la curtea împăratului; ea porunci apoi ca să se ia pielea unui bivol și să se pună trei zile și trei nopți în murătură sărată, și după aceea s-o scoată și să învelească în ea pe feciorul cel rănit. Usturările feciorului de împărat se făcură încă mai strașnice, durerile lui încă mai nesuferite. Cînd el văzu dar cum c-acuma nu e bine, trimise după un popă, ca, mai nainte de ce-ar muri, să-și ușureze sufletul și să se împărtășească. Dar Ileana nici acuma nu dormea; ea merse la popa, îi dete mulți bani și făcu ca el să o trimită pe ea în locul său. Așa ajunse Ileana ca popă la curtea împăratului.

Cînd Ileana ajunse la patul feciorului de împărat, el era pe pragul morții; nu mai erau în el decît trei răsuflări.

— Fătul meu, grăi Ileana popită, m-ai chemat la tine ca să-ți mărturisești păcatele. Gîndește dar la ceasul morții și spune-mi ce-ți zace la inimă. Ești supărat pe cineva ori ba?

— Ba! pe nimeni! grăi feciorul de împărat, pe nimeni afară de Ileana, fata cea mai tînără a împăratului vecin. Și o urăsc cu dor și dragoste, vorbi mai departe feciorul de împărat. Dacă ar fi să nu mor și să mă însănătoșesc,

mă duc s-o pețesc la împăratul, și dacă n-o pieri în noaptea cea dintîi, atunci ea să-mi fie soție credincioasă și după lege!

Ileana ascultă aceste vorbe, zise încă și ea puține și apoi merse acasă. Aici înțelese că surorile ei plîng și se vaietă pentru că au fost simțit că împăratul are să sosească acasă de la lupta cea mare.

— Bucurie s-aveți, le zise Ileana, cînd auziți că taica nostru cel bun are să vină acasă întreg și sănătos.

— Hei! că noi ne-am bucura, răspunseră surorile, dacă nu ne-ar fi veștejit floarea, nu ne-ar fi putrezit mărul și nu ni s-ar fi supărat păsărica; dar acum e vai și amar de capul nostru.

Cînd Ileana auzi astfel de vorbe, ea merse la sine în casă și află că floarea e încă aburită de rouă, că pasărea e flămîndă și că mărul numai nu zice „mănîncă-mă, surioară". Ca să le ajute dar dragilor surorilor ei, ea dete la una dintre ele floarea, la alta dete păsărica, iar sie-și ținu numai mărul cel fraged. Așa așteptară sosirea împăratului celui aspru la poruncă.

Împăratul, îndată ce sosi acasă, intră la fata cea mai mare și o întrebă de floare, de păsărică și de măr. Ea îi arătă numai floarea; și asta era însă pe jumătate veștejită. Împăratul nu zise nimic, ci merse la fiică-sa cea mijlocie. Asta-i arătă numai păsărica; și asta era însă pe jumătate întristată. Împăratul iarăși nu zise nimic, ci merse fără vorbă la fiică-sa cea mai mică, la Ileana cea înțeleaptă.

Cînd împăratul văzu mărul pe dulapul Ilenei, el era să-l mănînce cu ochii de frumos ce era.

— Unde ai pus floarea și ce ai făcut cu păsărica? întrebă el pe Ileana.

Ileana nici nu răspunse, ci fugi la surorile sale și aduse o floare proaspătă și o pasăre veselă.

— Mare să crești, fata mea! grăi împăratul, acum văd că ți-ai păzit credința.

De la Ileana împăratul iarăși merse la fiică-sa cea mijlocie și apoi la cea mai mare. După ce el le întrebă de cele trei lucruri ce le-a încredințat, ele își aduseră cu grabă pasărea, floarea și mărul de la Ileana. Hei! dar bunul Dumnezeu nu rabdă minciuna: la ele floarea era

veștedă, pasărea era tristă și numai mărul era proaspăt, fraged, rumen și îmbietor la față.

*

Cînd împăratul o văzu aceasta, el înțelese toată treaba: porunci dar ca pe cele două fete mai mari să le îngroape pîn' la sînișori în pămînt și așa să le lase ca să vestească asprimea pedepsei împărătești. Iar pe Ileana o lăudă și o sărută și multă vorbă bună și împărătească făcu cu ea, zicîndu-i:

— Mult noroc să ai, fata mea, căci tu ți-ai păzit credința.

După ce feciorul cel mai tînăr al împăratului vecin s-a însănătoșat, el încălecă și porni ca să vină și să peteească pe Ileana. Împăratul cel bătrîn, tata Ileanei, îi zise cu vorbă părintească, cînd el își spuse gîndul care l-a făcut să pornească în cale:

— Fătul meu, voinice, mergi și întreabă pe Ileana; cum ea dorește, cu ajutorul lui Dumnezeu, așa are să fie.

Iar Ileana nu zise nici o vorbă, ci lăsă ca voinicul cel pățit să o sărute. Atunci împăratul pricepu toată treaba și grăi:

— Dragi copiii mei, bag sama așa a fost dat, ca voi să vă fiți soț și soție; să vă fie dară de bine!

Multă vreme n-a trecut pînă ce Ileana se cunună cu feciorul cel voinic, și frumos, și viteaz, și împărătesc, și li se făcu o nuntă, încît i-a mers vestea în șapte țări... Hei! dar Ileana n-a uitat vorba și gîndul cel rău al feciorului de împărat: ea știa cum că în cea dintîi noapte după cununie are să o primejduiască. Porunci dară ca să se facă o păpușă de zahăr tocmai atît de mare cum era ea însăși, cu față, cu ochi, cu buze, cu toată făptura Ilenei... Și cînd păpușa fu gătită, ea o ascunse în patul în care ea avea să se culce în acea noapte.

Sara, cînd cuscrii și corinteii s-au fost așezat la odihnă și Ileana s-a fost culcat în pat, feciorul de împărat grăi către mireasa lui:

— Dragă Ileană, să mai aștepți puțintel, că eu vin îndată. Ieși după aceea din casă.

Ileana nu se gîndi mult, ci sări din pat, lăsă păpușa cea de zahăr în locul său și se ascunse sub o perdea ce sta la capul patului.

Ileana nici nu se ascunsese bine, pînă ce feciorul cel de împărat și intră în casă cu o sabie ascuțită în mînă.

— Să-mi spui acuma, Ileană draga mea, grăi el, tu m-ai aruncat pe mine în pivniță?

— Eu! grăi Ileana de sub perdea.

Feciorul de împărat dete o dată cu sabia peste sinișorii păpușii.

— Tu m-ai scos cu batjocură din țară? întrebă el de-a doua oară.

— Eu! grăi Ileana.

Feciorul de împărat dete peste față.

— Tu mi-ai vărsat mîncările? întrebă feciorul de împărat de-a treia oară.

— Eu! grăi Ileana.

Feciorul de împărat dete cu spada de sus în jos.

— Tu mi-ai vărsat vinul? întrebă feciorul de împărat de-a patra oară.

— Eu! grăi Ileana.

Feciorul de împărat dete cu spada o dată cruciș și o dată curmeziș. Iar Ileana începu a răsufla aburi de moarte.

— Tu m-ai aruncat în cuțite? întrebă feciorul de împărat de-a cincea oară și mai în urmă.

— Eu! grăi Ileana.

Feciorul de împărat împunse acuma cu sabia în inima Ilenei, începu apoi să dea în toate părțile, și cruciș, și curmeziș, și în lung, și în lat, să dea din toate puterile ce avea, încît îi curgeau lacrămile pîriu. Cînd se apropiară zorile de ziuă, el începu să plîngă din toată inima. O dată îi sări o bucățică de zahăr în gură.

— Hei! Ileană! dulce ai fost vie, dar dulce ești și moartă! zise el plîngînd încă mai tare.

— Dulce, zău! grăi Ileana, ieșind de sub perdea, dar pe de-o sută și de o mie de ori mai dulce am să fiu de aci înainte.

Feciorul de împărat stete împietrit de bucurie cînd văzu pe Ileana întreagă și sănătoasă. El o cuprinse în brațe, și de aci înainte trăiră mulți ani fericiți și împărățiră peste țară cu pace și cu noroc.

DOI FEȚI CU STEA ÎN FRUNTE

Poveste

A fost ce-a fost; dacă n-ar fi fost, nici nu s-ar povesti. A fost odată un împărat. Împăratul acesta stăpînea o lume întreagă, și în lumea asta era un păcurar[1] bătrîn și o păcurăriță, care aveau trei fete: Ana, Stana și Lăptița.

Ana, cea mai în vîrstă dintre surori, era frumoasă, încît oile încetau a paște cînd o zăreau în mijlocul lor; Stana, cea mijlocie, era frumoasă, încît lupii păzeau turma cînd o vedeau pe dînsa stăpînă; iară Lăptița, cea mai tînără soră, albă ca spuma laptelui și cu păr moale ca lîna mielușeilor, era frumoasă — mai frumoasă decît surorile sale împreună — frumoasă cum numai dînsa era.

Într-o zi de vară, cînd razele soarelui erau mai stîmpărate, cele trei surori se duseră ca să culeagă căpșune în marginea codrilor.

Pe cînd ele culegeau căpșunele, îndată se aude un șir de tropote, ca și cînd ar veni și s-ar apropia o ceată de călăreți. Era cine era: era tocmai feciorul împăratului, venind ca să meargă cu prietenii și cu curtenii săi la vînat.

Tot voinici frumoși, crescuți în șelele cailor, dar cel mai frumos și pe cel mai înfocat armăsar era... cine altul

[1] Păcurar la românii de peste Carpați însemnează păstor (n.a.).

putea să fie?... Făt-Voinic, feciorul de împărat. Focul cailor se stîmpără în zărirea celor trei surori și călăreții deteră în pas mai încetișor, pînă ce, veniți și sosiți, se simțiră duși.

— Auzi tu, soră, grăi Ana către sora sa mijlocie, dacă m-ar lua pe mine, i-aș frămînta o pîne din care mîncînd s-ar simți s-ar fi tot june și voinic, mai voinic decît toți voinicii din lume.

— Eu, zise Stana, dacă pe mine m-ar lua, i-aș toarce, țesе și coase o cămașă pe care, îmbrăcînd-o, s-ar putea lupta cu zmeii, trecînd prin apă fără ca să se ude, trecînd prin foc fără ca să se ardă.

— Iară eu, grăi Lăptița, cea mai tînără soră, dacă i-aș fi soție, i-aș face doi feți-frumoși, gemeni cu părul de aur și cu stea în frunte, stea ca luceafărul din zori.

Cînd trec pe lîngă fete, voinicii, chiar și cei împărătești, văd cu ochii și ascultă cu urechile. Ascultînd, ei auziră, auzind înțeleseră, iar înțelegînd, ei suciră frînele și săriră la fete.

— Sfîntă-ți fie vorba și a mea să fii, soție de împărat! grăi feciorul de împărat ridicînd la sine în șea pe Lăptița cu căpșune cu tot.

— Și tu a mea! grăi cel dintîi voinic către Stana, făcînd și el precum a văzut pe stăpînul său.

— Și tu a mea! grăi al doilea în voinicie către Ana, ridicînd-o și pe ea în șea.

Făcînd așa, voinicii porniră spre curtea împărătească.

În ziua următoare se făcură nunțile și apoi trei zile și trei nopți întreaga împărăție răsuna de veselia oaspeților.

Peste alte trei zile și trei nopți merse vestea în țară că Ana și-a făcut pînea: a cules bobi, a măcinat, cernut, frămîntat și a copt pînea precum a fost zis la culesul de căpșune.

Încă de trei ori cîte trei zile și de trei ori cîte trei nopți trecură și o nouă veste merse în țară, că Stana și-a făcut cămașa: a cules fire de in, le-a copt și meliță, a periat fuiorul, a tors firele, a țesut pînză și a cusut cămașa pe trupul soțului ei, precum a fost zis la culesul de căpșune.

Numai a Lăptiței vorbă nu s-a împlinit încă. Dar toate se fac numai cu vremea.

Cînd se împlini de-a șaptea oară a șaptea zi, numărată de la cea de întîi zi de cununie, feciorul de împărat se arătă înaintea voinicilor și celorlalți curteni ai săi cu fața veselă și cu vorba pe de sute și mii de ori mai blîndă și mai îndurătoare decît pînă acuma, dînd de știre că de aici înainte multă vreme n-are să mai iasă din curte, fiindcă-l poartă inima să stea zi și noapte lîngă soția sa. Era adecă să se întîmple — din îndurarea lui Dumnezeu — precum a grăit Lăptița la cules de căpșune... Și lumea, și țara, și întreaga împărăție se bucurau așteptînd să se vadă ce nu s-a mai văzut încă.

Hei! dar multe se petrec în lume, și dintre multe, multe bune și rele multe!

S-a întîmplat adecă, ca feciorul de împărat să aibă și o mamă vitregă, iară asta, o fată mare în păr, pe care a fost adus-o cu sine, avînd-o de la cel dintîi bărbat. Și apoi, vai și amar de acela ce cade în asemenea cuscrii!

După gîndul vitrigei era să fie ca fiica sa s-ajungă soție de împărat și stăpînă peste împărăție, iară nu Lăptița, fata cea de păcurar.

Și acuma sărmana Lăptița avea să sufere pentru că n-a fost pe gîndul vitrigei, ci după voința lui Dumnezeu. Vezi! așa e lumea: chiar și acolo e rea unde o poartă gîndul cel bun.

Era acuma în gîndul vitrigei ca întîmplîndu-se după cum a fost zis Lăptița, să facă pe lume să creadă și să creadă feciorul de împărat că nu e precum este și precum s-a zis.

Nu putea însă face nimic, fiindcă feciorul de împărat stetea de-a pururea, zi și noapte, lîngă soția lui. Își puse dar de gînd ca, cu una, cu două, cu vorbe și iscusințe, să-l urnească pe acesta, iară după aceea, rămînînd Lăptița în grija ei, a ei să fie grija. Știa că nu-i va fi greu să afle cale și chip.

Cu una, cu două, feciorul de împărat nu se urnea însă din loc. Vorbele zburară în vînt și iscusințele rămaseră lucru fără treabă. Vremea trecea, ziua se apropia, era mîne-poimîne, și feciorul de împărat nu se depărta de lîngă soția sa.

Cînd vitrega văzu că acuma nu e încotro, își puse peatră pe inimă și trimise carte, știre și veste la fratesău, a cărui împărăție era vecină, spuse cum și ce, și grăi două-trei vorbe, ca să vină cu oaste și voinici și să cheme pe feciorul de împărat la război.

Asta era una, bună și cea din urmă. Nici nu rămase în zadar!

Feciorul de împărat sări cuc de mînie cînd îi veni vestea că acum nu e bine, că iacă cum și ce, și cum că oștile vrășmașilor sunt pe cale să vină, să intre și să fie precum de mult n-a mai fost... Bătaie adecă, bătaie grozavă, bătaie între doi împărați!

Văzu și el că acuma nu e încotro, că n-are decît să facă ce e de făcut.

Așa sunt feciorii de împărat! Oricît de în drag și-ar păzi nevestele și oricît de-a dor ar aștepta să-și vadă feții, cînd aud de bătaie, li se zvîrcolește inima în trup, li se frămîntă creierii în cap, li se împăinjenesc ochii... lasă nevastă și feți în grija Domnului și pornesc ca vîntul la război.

Feciorul de împărat a pornit ca primejdia, s-a dus ca pedeapsa lui Dumnezeu, s-a bătut cum se bate, cum numai el se bate și, cînd în a treia zi au crăpat zorile, iarăși a fost la curtea împărătească, sosind cu inima stîmpărată prin luptă și cu ea plină de dor nestîmpărat să știe ce e și cum, de cînd s-a dus!

Hei! dar ce-auzi? ce văzu? îmi vine nici să nu mai povestesc cînd văd atîta răutate, atîta suflet fără milă, și urîtă, și supărăcioasă, și grozavă treabă, încît nici nu se poate spune fără ca să răsufli o dată cu greu!

Adecă a fost așa: în clipita cînd stelele se sting pe cer, cînd feciorul de împărat era numai trei pași de la poarta curții, s-a coborît darul lui Dumnezeu și s-a întîmplat întocmai precum a fost zis Lăptița: doi feți-frumoși, feciori de împărat, unul ca altul, cu păr de aur și cu luceferi în frunte.

Dar era ca lumea să nu-i vadă!

Vitrega, rea precum era în gîndul ei, în pripă puse doi căței în locul copiilor feți-frumoși, iar pe copiii cu părul de aur și cu steaua în frunte îi îngropă în colțul casei, tocmai la fereastra împăratului.

Cînd feciorul de împărat intră în casă și cercă s-audă și să vadă, n-auzi nimic, ci văzu numai pe cei doi cățeluși, pe care vitrega i-a fost pus în patul Lăptiței.

Multă vorbă nu se mai făcu. Feciorul de împărat văzu cu ochii, și asta era destul. Lăptița nu și-a ținut vorba, și acuma nu rămase decît să-și ajungă pedeapsa.

Feciorul de împărat n-avu încotro, își călcă pe inimă și porunci să o îngroape în pămînt pînă la sînișori, rămîind așa în ochii lumii, pentru ca să se știe ce e aceea cînd cineva cutează să înșele pe un fecior de împărat.

Într-altă zi, apoi, se făcu pe gîndul vitregei. Feciorul de împărat se cunună a doua oară și iarăși răsunară veseliile de nuntă trei zile și trei nopți.

Hei! dar nu e darul lui Dumnezeu pe fapta nedreaptă! Cei doi feți-frumoși nu aflau odihnă în pămînt.

În locul în care erau îngropați crescură doi paltini frumoși. Cînd vitrega îi văzu crescînd, porunci ca să-i stîrpească din rădăcină.

— Lăsați-i să crească! porunci împăratul. Îmi plac aici la fereastră! Așa paltini n-am văzut încă.

Și apoi crescură paltinii, crescură cum alți paltini nu cresc: în fiecare zi un an, în fiecare noapte alt an, iară în crepetul zorilor, cînd se sting stelele pe cer, trei ani într-o clipită. Cînd se împliniră trei zile și trei nopți, cei doi paltini erau mîndri și nalți, ridicîndu-se cu crengile lor pînă la fereastra împăratului. Și apoi, cînd adia vîntul și se mișcau frunzele, împăratul asculta, asculta zile întregi la șoptirea lor. Îi părea că aude un suspin neîncetat, ca o plîngere pusă în vorbe neînțelese, pe care numai sufletul lui o simțea ca o simțire ascunsă și nepricepută, care ziua nu-i lăsa odihnă și care noaptea îl ținea treaz. Îl cuprindeau fiori în auzul acestei șoptiri și totuși îi părea că n-ar putea să fie fără de ea.

Vitrega simți, însă, ce e și cum. Își puse de gînd ca cu orice preț să stîrpească paltinii. Era greu, dar mințile muierești storc din peatră zăr. Vicleșugul muierilor dezbracă voinicii: ce puterea nu poate, poate dulceața vorbelor, și ce nici asta nu poate, pot lacrămile mincinoase.

Într-o dimineață împărăteasa se puse pe de marginea patului soțului ei și începu să-l ademenească cu dezmerdări și vorbe de dragoste. Mult a ținut până la ruptul firului, dar în sfîrșit... și împărații sunt tot oameni.

— Bine! grăi feciorul de împărat cam cu jumătate de gură. Să fie pe voia ta; să stîrpim paltinii: dar din unul să facem un pat pentru mine, din altul un pat pentru tine.

Împărăteasa se mulțumi cu atîta.

Paltinii fură tăiați, și nici nu se înnoptă bine până ce paturile erau făcute și puse în casa împăratului.

Cînd feciorul de împărat se culcă în patul nou, îi părea că se simte de o sută de ori mai greu decît până acuma și totuși afla odihnă cum n-a mai aflat; iară împărătesei i se părea că zace culcată pe spini și mărăcini, încît toată noaptea nu putu dormi.

După ce împăratul adormi, paturile începură să scîrțîie. Și din aceste scîrțîituri împărătcasa scotea un înțeles cunoscut; i se părea că aude vorbe pe care nimeni nu le pricepea decît numai dînsa.

— Ți-e greu, frățioare? întrebă unul dintre paturi.

— Ba! mie nu mi-e greu, răspunse patul pe care dormea împăratul, mi-e bine, căci pe mine zace iubitul meu tată!

— Mie mi-e greu, zise cellalt pat, căci pe mine zace un suflet rău!

Și tot așa vorbiră paturile în auzul împărătesei până în crepetul zorilor.

Cînd se făcu ziuă, împărăteasa își puse de gînd să prăpădească paturile. Porunci dar să facă alte două paturi tocmai ca și acelea și, cînd împăratul merse la vînat, le puse pe aceste pe neștiute în casă, iară paturile de paltini le aruncă în foc până la cea mai mică scîndură.

Focul ardea; iară în pocniturile focului împărăteasa părea că aude tot acele vorbe de înțeles nepriceput.

După ce paturile arseră, încît nu rămase nici măcar o bucățică de cărbune, împărăteasa adună cenușa și o aruncă în vînt, pentru ca să fie dusă peste nouă țări și nouă mări, ca parte cu parte în veci să nu se mai afle.

Ea n-a văzut însă că tocmai atunci cînd focul ardea mai frumos se ridicaseră în sus două scîntei și, ieșind la lumină, căzură tocmai unde au fost crescuți cei doi paltini, iară căzute aici, cele două scîntei se prefăcură în doi meluşei gemeni, din care unul era tocmai atît de frumos ca și cellalt, tocmai atît de blînd, cu lîna tocmai atît de strălucită. Doi miei, fiecare preț de-o împărăție!

Cînd împărăteasa văzu mieluşeii păscînd pe sub ferestrele împăratului, sări plină de bucurie la dînşii, îi luă în brațe pe amîndoi și-i duse la soțul său.

Din clipita asta, feciorul de împărat zi și noapte nu se gîndea decît la mieluşei: îi părea că în fiecare mișcare a mieluşeilor, în fiecare zbieret ieșit din gura lor, în fiecare privire află ceva, care îi cădea greu și totuși îi ușura inima.

Văzînd că soțul său a îndrăgit mieluşeii, împărăteasa iarăși prinse gînd rău și nu se împăcă pînă ce, cînd cu bine, cînd cu rău, cînd cu vorbe dulci și cînd cu plîns, nu făcu pe feciorul de împărat ca să se învoiască cu perzarea mieluşeilor.

Mieluşeii fură tăiați. Ce nu se putu mînca, împărăteasa puse să se arunce în foc... în foc și piele, și lînă, și oase, și tot ce a mai fost.

Nu mai rămase nimic.

Nimeni n-a băgat de seamă că tocmai pe fundul vasului în care s-a spălat carnea, între crăpătura doagelor, au rămas două bucățele din creierii mieluşeilor. Cînd apoi slujnica împăratului s-a dus la vale după apă, bucățelele de creieri s-au spălat și au mers cu pîrîul pînă în apa cea mare, care curgea prin mijlocul împărăției. Aici din cele două bucățele s-au făcut doi peștișori cu solzii de aur, unul tocmai ca și cellalt, deopotrivă, ca să se știe că sunt frați gemeni.

Într-o zi pescarii împărătești se sculară des-de-dimineață și-și aruncară mrejele în apă. Tocmai în clipa cînd cele din urmă două stele se stinseră pe cer, unul dintre pescari ridică mreja și văzu ce n-a mai văzut: doi peștișori cu solzii de aur.

Pescarii s-adunară să vadă minunea, iar după ce văzură și se minunară, hotărîră ca, așa vii precum sunt, să ducă peștișorii la împărat și să-i facă cinste.

— Nu ne duce acolo, că de acolo venim, de-acolo suntem și acolo e peirea noastră, grăi unul dintre peștișori.

— Ce să fac dar cu voi? întrebă pescarul.

— Pune-te și adună rouă de pe frunze, lasă-ne să înotăm în rouă, pune-ne la soare și apoi nu veni pînă ce razele soarelui nu vor fi sorbit roua de pe noi, grăi al doilea peștișor.

Pescarul făcu precum i s-a zis: adună rouă de pe frunze, lăsă peștișorii să înoate în rouă, îi puse la soare și nu veni pînă ce razele soarelui nu sorbiră roua de pe ei.

Ce-a aflat? Ce-a văzut? Doi copilași, feți-frumoși cu părul de aur și cu stea în frunte, unul ca și cellalt, încît cine îi vedea trebuia să știe că sunt gemeni.

Copiii crescură repede... În fiecare zi un an, în fiecare noapte alt an, iar în crepetul zorilor, cînd stelele se stîngeau pe cer, trei ani într-o clipită. Și apoi creșteau precum alții nu cresc: de trei ori în vîrstă, de trei ori în putere și tot de trei ori în înțelepciunea minții. Cînd se împliniră trei zile și trei nopți, copiii erau de doisprezece ani în vîrstă, de douăzeci și patru în putere și treizeci și șase în înțelepciunea minții.

— Acuma lasă-ne să mergem la tatăl nostru, grăi unul dintre copii către pescar.

Pescarul îi îmbrăcă frumos pe amîndoi, le făcu cîte o căciulă de miel, pe care o traseră pe cap ca nimeni să nu vadă părul de aur și steaua în frunte, apoi feții porniră către curtea împăratului.

Era ziua mare cînd ajunseră la curte.

— Vrem să vorbim cu împăratul! grăi unul dintre feți către străjerul ce sta încărcat de arme la poarta curții.

— Nu se poate, fiindcă tocmai acuma șede la masă, îi răspunse străjerul.

— Tocmai pentru că șade la masă! vorbi al doilea făt-frumos intrînd îndărătnic pe poartă.

Străjerii se adunară, voind să scoată pe feți din curte, dar aceștia trecură printre dînșii precum trece argintul-viu printre degete. Cu trei pași înainte și alți trei în sus se pomeniră tocmai înaintea casei celei mari, unde împăratul ospăta cu curtenii săi.

— Vrem să intrăm! grăi unul dintre feți aspru către slujitorii ce stau la ușă.

— Nu se poate, răspunse un slujitor.

— Ei! vom vedea noi dacă se poate ori nu se poate! strigă cellalt făt, cotind îndărătnic pe slujitori în dreapta și în stînga.

Dar mulți erau slujitorii și feții numai doi. Se făcu a îmbulzeală și o larmă înaintea ușii, încît răsuna curtea.

— Ce e acolo afară? întrebă împăratul mînios.

Feții se deteră pacinici cînd auziră vorbele tatălui lor.

— Doi băieți voiesc să intre cu puterea! zise un slujitor intrînd la împăratul.

— Cu puterea? Cine să intre cu puterea în curte la mine? Cine sunt băieții aceia? strigă împăratul într-o răsuflare.

— Nu știu, înălțate împărate, răspunse slujitorul, dar curat nu-i lucru, căci băieții sunt tari ca puii de lei, încît au străbătut prin străjuirea de la poartă, și acuma ne dau nouă de lucru! Ș-apoi, de îndărătnici ce sunt, nici căciulile nu și le iau din cap!

Împăratul se roși de mînie.

— Scoateți-i afară, strigă el, înhățați-i cu cînii!

— Lasă, că mergem noi și așa — grăiră feții plîngînd de asprimea vorbelor ce auziră — și porniră în jos pe trepte.

Cînd erau să iasă pe poartă, îi opri un slujitor ce venea în ruptul sufletului.

— A zis împăratul să veniți, că împărăteasa vrea să vă vadă!

Băieții se gîndiră puțin, apoi se întoarseră, suiră treptele și intrară la împăratul cu căciulele în cap.

Era o masă plină, lungă și lată, iar pe lîngă masă toți oaspeții împărătești, în capul mesei împăratul și lîngă dînsul împărăteasa, șezînd pe douăsprezece perini de mătasă.

Cînd băieții intrară, căzu una dintre perinile pe care ședea împărăteasa. Ea rămase pe unsprezece perini.

— Luați căciulile din cap! strigă un curtean către băieți.

— Acoperămîntul capului este cinstea omului. Noi avem poruncă să fim precum suntem.

— Ei bine! grăi împăratul îmblînzit de auzul vorbelor ce ieșiră din gura băietului. Rămîneți precum sunteți! Dar cine sunteți? de unde veniți? și ce voiți?

— Suntem doi feți gemeni, doi lăstari dintr-o tulpină ruptă în două, jumătate în pămînt și jumătate în cap de masă; venim de unde-am pornit și suntem sosiți de unde venim; fost-am cale îndelungată și am grăit cu suflarea vînturilor și am vorbit în limba fiarelor și am cîntat cu valurile de apă, iar acuma, în grai de om, voim să-ți cîntăm un cîntec pe care-l cunoști fără ca să știi!

De sub împărăteasa sări a doua perină.

— Lasă-i să meargă cu prostiile lor! grăi ea către soțul său.

— Ba nu, lasă-i să cînte! răspunse împăratul. Tu ai dorit să-i vezi, iar eu doresc să-i ascult. Cîntați, băieți!

Împărăteasa tăcu, iar feții începură să cînte povestea vieții lor.

„A fost un împărat"... începură feții: de sub împărăteasa căzu a treia perină.

Cînd feții povestiră despre pornirea feciorului de împărat la bătaie, de sub împărăteasa căzură trei perini deodată.

Cînd feții sfîrșiră cîntecul, sub împărăteasa nu mai era nici o perină, iar cînd ei luară căciulile din cap și-și arătară părul de aur și stelele în frunte, oaspeții, curtenii și împăratul își acoperiră ochii, ca nu cumva să piardă lumina de atîta strălucire.

Și s-a făcut apoi precum de la început a fost să fie. Lăptița fu pusă în cap de masă lîngă soțul ei; fata vitregei rămasă cea mai rea slujnică la curtea Lăptiței, iar pe vitriga cea cu gînd rău o legară de coada unei iepe nebune și înconjurară țara de șapte ori cu ea, încît lumea să știe și să nu mai uite că cine începe cu rău, cu rău sfîrșește.

PĂCALĂ ÎN SATUL LUI

Poveste

I se urîse și lui Păcală să tot umble răzleț prin lume, așa fără de nici o treabă, numai ca să încurce trebile altora și să ridă de prostia oamenilor. Se hotărî dar să se facă și el om așezat, ca toți oamenii de treabă, să-și întemeieze casa lui, să-și agonisească o moșioară, — vorbă scurtă, — să se astîmpere odată.

Și fiindcă românul zice că nu e nicăiri mai bine ca în satul lui, Păcală se întoarse și el în satul lui și începu cum încep toți oamenii care n-au nimic, adecă făcu ce făcu de-și agonisi o vițelușă și o trimise la pășune în izlazul satului.

Căci așa se face averea.

Păscînd, vițelușa se face vițea, vițeaua se face junincă, juninca se face vacă, vaca fată, iar vaca cu vițelul o vinzi ca din prețul ei să cumperi șapte vițelușe și să le trimiți și pe ele la pășune în izlazul satului.

De ce e oare izlazul izlaz, dacă nu pentru ca să-l pască vițelușele oamenilor?

Păștea dar vițelușa lui Păcală, păștea, și cu cît mai mult păștea, cu atîta mai vîrtos creștea, încît nu era în tot satul vițea care s-o întreacă, iar cînd ajunse și ea vițea, nici junincile nu se puteau potrivi cu ea.

— Măi! ziceau vecinele lui Păcală, ce lucru să mai fie și ăsta? vițeaua asta ne întrece pe toate! Ce-i va fi

dind oare să mănînce? Ce soi o fi de creşte aşa de frumos?

Nu era nici soiul vreun soi deosebit, nici hrana mai de-a cătarea; viţeaua era însă viţeaua lui Păcală, iar Păcală îşi căuta de treabă, n-avea vreme s-o mai păzească şi să nu rupă cîteodată şi din holdele oamenilor.

Ajungînd junincă, viţeaua lui Păcală se făcu stăpînă pe întregul hotar. Umbla şi ea cum umblase şi stăpînul ei mai nainte de a se fi astîmpărat, şi unde n-o căutai, acolo dedeai de ea, mai prin lanul de grîu, mai prin porumbişte, mai ştie bunul Dumnezeu pe unde.

Iară Păcală li se plîngea oamenilor că prea i s-a făcut răzleaţă juninca şi că are treabă şi nu poate umbla după ea.

Nu-i vorbă, oamenii s-ar fi plîns şi ei, dar nu mai aveau cui să i se plîngă cînd Păcală îi lua pe dinainte şi li se plîngea de te prindea mila de el.

Cînd văzură dar că juninca lui Păcală în curînd are să fie vacă, oamenii se puseră pe gînduri. Ştiau ei cum au să urmeze lucrurile mai departe. Vedeau parcă cele şapte viţeluşe cum se fac viţele, junînci, cum ajung în cele din urmă vaci şi ele, şi cum le vinde Păcală şi pe ele şi se întoarce de la tîrg cu o spuză de viţeluşe, toate flămînde, toate pornite din fire să se facă viţele, junînci şi vaci în cele din urmă.

— Măi! strigară ei, ăsta ne mănîncă şi urechile din cap cu viţelusa lui, ne seacă, ne face întregul hotar bătătură.

Dar ce putea să-i facă lui Păcală? El nu era de vină şi avea treabă, nu putea să-şi piardă vara umblînd după coada junincei.

Se sfătuiră dar între dînşii şi iar se sfătuiră, se tot sfătuiră, pînă ce n-ajunseră a se dumiri că toată carnea pe care a pus-o viţelusa ca să se facă viţea şi din viţea junincă e carne adunată din nutreţul de pe hotarul lor, adecă după toată dreptatea carne din carnea care ar fi fost să fie a lor şi numai pielea e a lui Păcală, fiindcă piele avuse juninca şi cînd venise ca viţelusă în sat.

Dumiriţi odată astfel, tăiară juninca, îi luară carnea şi o mîncară, iară pielea o aruncară peste gard în curtea lui Păcală.

Nu-i vorbă, a fost cam scurtă socotcala aceasta, dar în satul lui Păcală multe se întîmplă.

Păcală, de! ce să facă!...

Dacă ar fi voit, ar fi găsit el ac pentru cojocul sătenilor; el însă nu voia. Avea tragere de inimă pentru oamenii din satul lui. Nu! pe oamenii din satul lui nu putea el să-i încurce, cum ar fi încurcat a bunăoară pe oamenii din satul lui Tîndală.

Întinse dar pielea să se usuce, iar după ce se usca, o lua în vîrf de băț și plecă cu ea la tîrg, ca s-o vîndă.

Așa ajunse Păcală iar pe drumuri.

Se duse și tot se duse mereu, de dimineață pînă la prînz și de la prînz pînă seara. Cînd era pe înserate, el se opri într-un sat de la marginea drumului și se uită împrejurul său, ca să-și găsească vreo casă la care să mîie, vreo văduvă ori vreo femeie al căreia bărbat nu-i acasă.

Nu poate, că — Doamne ferește! — ce, dar Păcală, ca om umblat prin lume, știa că sunt fricoase femeile, li se urăște așa singure, și sunt bucuroase de oaspeți, numai ca să știe că e peste noapte picior de om la casa lor.

Și găsi Păcală chiar mai la marginea satului o femeie, al căreia bărbat se dusese la pădure să aducă lemne. Nu-i vorbă, muierea îi spunea mereu că teacă, că pungă, că nu-i este bărbatul acasă, că ce va zice lumea; Păcală ținea și el să rămînă așa într-un unghi al casei, într-un șopron, în pridvor, unde o fi, numai ca să nu fie casa pustie. N-avea biata muiere încotro, trebui să-l primească, dar îi și spuse să se culce și să doarmă, c-o fi ostenit de drum, sărmanul de el!

„Ce-o să mai fie și asta?!“ grăi Păcală.

El știa că muierile sunt și vorbărețe, și doritoare de a le ști toate cîte sunt în cer și pe pămînt, iar muierea aceasta nici nu-i povestea nimic, nici nu-l întreba de unde vine, cum a umblat, ce-a mai făcut, ce mai știe... Aici trebuia dar să fie ceva la mijloc, și Păcală, în loc de a adormi, trăgea cînd cu ochiul drept, cînd cu cel stîng, ca să vadă cele ce se petrec în casă și împrejurul casei.

Nici nu se înseră bine, și muierea începu să fiarbă, să frigă, să coacă, să gătească fel de fel de mîncări, și plăcinte, și un purcel fript, și o coastă opărită cu varză călită. Și apoi rachiuri, și apoi vinuri. Ospăț, nu alta!

N-ar fi fost Păcală om pățit dacă n-ar fi știut că toate aceste nu pentru bărbatul ei le făcea muierea cea harnică, fiindcă mai era și ea gătită ca de nuntă.

Nici nu le făcea pentru bărbatul ei, ci pentru vornicul satului, pe care-l aștepta nevasta cum își așteaptă fetele mari pețitorii, ieșind mereu în ușă și în portiță, ca să vadă dacă vine, dacă nu mai vine, dacă întîrzie, dacă sosește.

Nu care cumva să creadă cineva, că Doamne ferește ce!... Nu! ci fiindcă vornicul era cel mai de frunte om din sat și nu putea să-l primească la casa ei ca pe orișicine, iar peste zi vornicul, om cu multe treburi, nu putuse să vie, ci le făcea cinstea acum, mai pe seară.

Alt nimic nu era la mijloc. Doamne ferește!

Era gata nevasta cu toate: purcelul era frumos și rumen de-ți pocnea șoricul în dinți, costițele erau opărite, varza era călită, plăcintele abureau, rachiul era așezat pe masă, vinul stetea în apă rece, nu mai lipsea decît dumnealui vornicul. Numai vornicul lipsea, cînd deodată — să te miri, nu alta! — se întoarse bărbatul. I se frînsese, sărmanul de el, o osie în drum, și nu-i rămăsese decît să se întoarcă, să pună altă osie la car și să plece mîne din nou la pădure.

Muierea bună și credincioasă își cunoaște bărbatul după mers, din tușite și strănuturi, ba chiar și din pocnetul biciului, iar nevasta la care își luase Păcală conac era și ea muiere bună și credincioasă. Ea își cunoscu bărbatul din scîrțîitul roatelor de la car, iar scîrțîitul roatelor se auzea de departe, destul de departe pentru ca o muiere harnică precum era dînsa să-și rînduiască treburile.

Ea luă purcelul cel frumos și rumen și-l ascunse iute-iute după cuptor, luă plăcinta și o puse iute-iute pe cuptor, luă costițele cu varză călită și le vîrî în cuptor, mai vîrî tot iute-iute și rachiul sub perina de la căpătîiul patului, iar vinul sub pat, și pe cînd carul cu boii intra în curte, toate erau în cea mai bună rînduială.

Nu poate că Doamne ferește ce!... dar de! tot era mai bine să nu afle bărbatul.

Văzîndu-se acasă, bărbatul, ca tot omul păgubaș, începu să se plîngă, nevasta, ca toată muierea bună și credincioasă, îl mîngîia cu vorbe bune, iar Păcală, ca tot omul cumsecade, ieși și el din unghiul lui, ca să-i spună stăpînului de casă că e și el aici, să-i ceară iertare că a îndrăznit și să-l mai roage și pe el de conac.

— Fă muiere, grăi bărbatul după ce se mai încălzi în cuibul lui, mie mi-e foame; n-ai tu ceva de mîncare?

De! ce să-i faci? omul flămînzește la drum. Nu-i vorbă, mai era în traistă merindea pe care o luase la drum; dar acasă la el omul nu mănîncă bucuros merindea cu care se întoarce din drum.

— Vai, săraca de mine! răspunse nevasta, dar de unde să am? Eram să te aștept pe mîne. O să-ți fac însă o mămăliguță bună, ca s-o mănînci cu o zămuță de usturoi.

— Mămăliguță să fie! grăi bărbatul.

Cînd e flămînd, omul se bucură și de mămăligă.

Om umblat prin lume, Păcală știa că o să-l poftească și pe el la cină, ca să mai steie de vorbă, și nici că-i părea rău lui Păcală, fiindcă tot drumeț era și el, tot flămînd — ca orișice om sosit din drum.

Și cum steteau de vorbă în vreme ce nevasta gătea mămăliguța, Păcală, care nu era cap sec, se gîndea mereu cum să facă el ca să nu mănînce mămăligă, ci purcel fript, frumos și rumen de-ți pocnește șoricul în dinți, costițe cu varză călită și plăcinte de cele bune; cum ar face ca să bea o gură de rachiu și să guste măcar o dată din vinul cel vechi.

El se încruntă o dată și trase așa cam pe furiș cu bățul în piele.

Și lasă pe Păcală, că nu e nici el de ieri, de alaltăieri! Simțise odată mirosul, și grija lui mai departe...

Ca om drumeț, își ținea bățul la îndemînă, iar pielea cea de junincă, marfa lui, toată averea lui, îi era la picioare.

Bărbatul se cam mira că ce va fi avînd cu pielea, dar nu zise nimic. Al lui era bățul, a lui era pielea: treaba lui era ce făcea cu ele.

Peste cîtva timp Păcală iar trase una cu bățul, ba mai se și răsti la piele:

— Ține-ți gura, sluto!

Bărbatul iar tăcu.

Păcală dete de a treia oară, și acum se răsti și mai rău.

— Ce ai cu pielea aceea? întrebă omul nostru.

Păcală mai dete din umăr, mai se codi, mai se ruga de iertare că nu poate să spună.

— Apoi, grăi el cam cu anevoie în cele din urmă, — piele-ar fi de piele, dar, așa cum o vezi, nu e piele, ci prooroc, care știe toate cele neștiute și vrea mereu să spună lucruri de nespus.

— Și ce vrea să spună? întrebă mirat bărbatul.

— Uite! grăi Păcală, și puse urechea la piele. Mare minune! Zice să cauți la căpătîiul patului, c-o să găsești rachiu.

Bărbatul căută și găsi.

— Mare minune! Cine l-o fi puse oare?

— E taină!... răspunse Păcală, asta nu se poate ști.

— Și ce mai zice proorocul?

— Să cauți după cuptor, că vei găsi un purcel fript, zise Păcală, după ce puse iar urechea la piele.

— Auzi dumneata lucru ciudat! Ce mai zice proorocul?

— Caută sub pat, că găsești vinu.

Astfel înainte — pînă ce nu ieșiră la iveală costițele și plăcintele, încît numai de-un drag să te uiți la masa încărcată și să te așezi la ea.

Se mira bărbatul, se mira mai vîrtos nevasta, s-ar fi mirat satu întreg, dacă ar fi fost de față; numai Păcală nu se mira, fiindcă el își cunoștea marfa și știa de ce e bună.

— Apoi de! zicea el mereu, ăsta-i prooroc, nu fleac, și-ți scoate și cîrtița din fundul pămîntului!

Va fi fost ori nu așa, destul că Păcală s-a săturat ca un pașă turcesc, încît abia-l mai țineau curelele.

— Bună treabă proorocu ăsta! grăi bărbatul nevestei după ce se sătură și el. Nu cumva ți-e de vînzare?

— Doamne ferește! îi răspunse Păcală. Cum aș putea eu să vînd un lucru ca acesta? Se poate?!

— Dar dacă ți-aș da un preț bun?

— Auzi vorbă! preț bun? Un prooroc ca ăsta e lucrü neprețuit.

Doritor cum era de a se hrăni bine și de a ști totdeauna cele ce se petrec în casa lui, omul nostru îl apucă pe Păcală la tîrg. Îi dete la început o pungă de galbeni, apoi două, apoi trei, și așa mereu înainte, pînă la șapte pungi, bani frumoși chiar și pentru un om mai bogat decît Păcală.

— Fiindcă văd și văd că ții cu orice preț să cumperi proorocul, grăi Păcală muiat, o să-ți fac după dorință, dar nu pentru bani, ci fiindcă m-ai primit la casă, m-ai poftit la masă și mi-ai zis o vorbă bună. Noroc să ai de ea!

Așa grăi Păcală, și-i dete pielea cea de junincă, pentru ca să ieie cele șapte pungi de galbeni — mulți bani chiar și pentru un om mai bogat decît Păcală.

Și nu era pe lumea aceasta om mai fericit decît bărbatul nevestei, fiindcă putea de aici înainte să știe toate cele ce se petrec în casa lui și să se mai și hrănească bine.

Iar Păcală, după ce-și vîndu pielea și puse bine banii, se culcă să doarmă, că avea drum lung pînă acasă în satul lui.

Ziua următoare își lua Păcală rămas bun și pleca iar acasă.

Și cum mergea pe drum și cum se simțea așa încărcat de bani, cum nu mai fusese niciodată în viața lui, își puse tare și cu adevărat de gînd că de aici înainte nu mai vîșcă nici la dreapta, nici la stînga, ci merge drept înainte, nu mai umblă cu minciuna, nu mai caută să tragă folos din partea altora — nu! nu! nu! — ci se face om ca toți oamenii care vreau să aibă obrazul curat, se astîmpără, se pune în rînd cu fruntea satului.

Numai dacă n-ar fi fost la mijloc muierea cea harnică!

Ea, sărmana, nu mai avea astîmpăr, și parcă i se surpa casa în cap cînd se gîndea că proorocul a rămas în paza ei. Nu poate că Doamne ferește ce! dar muierile sunt fricoase și nu prea se simt bine cînd se află aproape de niște lucruri cum era pielea lui Păcală.

Ea făcu dar ce făcu, și-și trimise bărbatul iar la pădure, apoi, după ce rămase ea singură, puse, ca muiere harnică ce era, furca în brîu și porni în urma lui Păcală și grăbi și alergă, ca să-l ajungă și să-l întrebe, ce are să facă și cum să dreagă, ca să facă din piele piele ca toate peile și să-i ieie darul proorociei?

Păcală, de! ce să facă și el?! De pagubă se ferește omul, dar de cîștig niciodată: mai luă și de la femeie șapte pungi și îi spuse că n-are decît să opărească pielea cu apă de izvor strecurată prin o sită deasă, și-și urma calea ca și cînd nimic nu i s-ar fi întîmplat.

— Acum zău că mă fac om așezat, încît o să ajung chiar vornic în satul meu! grăi el după ce sosi acasă.

Se și făcu.

Își zidi, Doamne, o casă frumoasă de nu mai era în tot satul casă ca a lui, — colea, cu pridvor așezat pe stîlpi și cu cerdac mare, — își cumpără pămînturi, car cu patru boi, cal de călărit, vacă cu lapte, oi de prăsilă; în sfîrșit, toate cîte se cuvin la casa unui om cu dare de mînă, toate erau la casa lui Păcală.

Și nu era în sat om mai așezat decît Păcală.

Numai oamenii din satul lui dacă n-ar fi fost tocmai așa de proști cum erau!

Văzînd cum zidește Păcală, cum cumpără, iar cumpără și tot cumpără, cum dă mereu fără ca să ieie, vecinele începură să șoptească între dînsele și sătenii deteră cu socoteală că va fi avînd mulți bani Păcală și că banii aceștia îi va fi găsit undeva, îi va fi căpătat ori îi va fi luat de la cineva. Destul că voiau să știe de unde are Păcală banii.

— Măi Păcală — îl întreba dar unul dintre oameni — dar tu de unde ai atîta spurcăciune de ban, de tot dai și nu mai sfîrșești?

Păcală ședea în cerdacul casei cu pipa în gură și privea la carul cel cu patru boi care intra în curtea cea largă și plină.

— De unde am atîta ban? răspunse el. De unde, păcatele mele, aș putea să am dacă nu din prețul moșiei pe care am vîndut-o?

— Ce moșie, măi Păcală, că tu n-ai avut moșie?!

— Apoi vorbă?! Dar pielea junincei a cui a fost, măi?! N-a fost a mea? Asta mi-a fost toată averea: am vîndut-o și am luat bani ca să-mi fac altă avere în locul ei.

— Atîția bani pentru o piele de junincă?

— Măi, dar greu mai ești la cap! grăi acum Păcală, care ținea să nu mai umble cu minciuna. Nu înțelegi tu că juninca aceea era junincă de prăsilă? Dacă o mai țineam, făta, și vițelul creștea, și el se făcea vacă, și aveam două vaci, și două vaci fătau doi viței, și se făceau patru vaci, iar din patru vaci se fac opt, din opt șasesprezece și cu timpul o întreagă cireadă de vite. Așa se face socoteala cînd mergi la tîrg și știi cum să-ți vinzi marfa. O avere întreagă nu se vinde numai iac-așa!

Omul dete din cap și deteră din cap și se puseră pe gînduri toți oamenii din satul lui Păcală.

Aveau și ei vițele de prăsilă. De ce adecă numai Păcală să-și vîndă pielea cu preț? de ce să fie ei mai proști decît dînsul? de ce să deie ei o avere întreagă pentru un preț de nimic?

Se puseră dar degrab', își tăiară cu toții junincile de prăsilă, mîncară cît putură din carnea lor, iar pieile le duseră la tîrg, să le vîndă și ei cum a vîndut Păcală pe a lui.

Numai că nu se nimerește totdeauna și nu știu toți oamenii să-și vîndă marfa ca Păcală.

Degeaba spuneau ei că pielea e piele de junincă de prăsilă, căci nimeni nu voia să le deie prețul la care rîvneau, și s-au întors ca vai de ei acasă.

Vai de ei! dar vai și de Păcală!

Cînd se văzură și cu paguba, și cu batjocura, oamenii se adunară iarăși, se sfătuiră și tot se sfătuiră între dînșii, că ce să facă și ce să dreagă ca să scape de Păcală, fiindcă nu mai rămînea nici o îndoială că-i va prăpădi pe toți dacă va mai rămînea cu zile.

— O să-și deie foc la casă, ca să ne dăm și noi la ale noastre, grăi unul dintre cei mai prevăzători.

— O să-și frîngă vreun picior, ca să ne frîngem și noi pe ale noastre, grăi altul.

— O să sară în fîntînă, ca să sărim cu toții după el! strigară cu toții.

Nu mai rămînea nici o îndoială că trebuiau să scape de el dacă nu voiau să piară cu toții ca vai de ei.

Dar cum să scape? Asta era vorba.

Să-i taie boii, și vaca, și oile, și calul de călărit, să-i deie foc la casă și să-l gonească din sat. Asta s-ar fi putut. Dar cine putea să știe dacă nu se va mai întoarce?

Trebuia să-i stingă lumina vieții: numai așa erau scăpați, cu adevărat scăpați de el.

Luară dar hotărîrea să-l omoare pe Păcală; fiind, însă, că nu voiau să facă nici vărsare de sînge, nici moarte de om chiar cu mîna lor, se sfătuiră din nou între dînșii și după mult sfat au chibzuit să-l arunce în Dunăre, unde va fi apa mai adîncă, pentru ca nici neam din neamul lui să nu mai poată ieși la lumina zilei.

Și dacă tot ar scăpa Păcală chiar și din fundul Dunării?

Asta era! Și dacă tot ar scăpa!? Ce era atunci?!

Nu mai rămînea nici o îndoială că trebuia să facă ce vor face ca Păcală să nu poată scăpa, dar de loc să nu poată scăpa.

Se puseră dar din nou și se sfătuiră, și după multă sfătuire mai chibzuiră să-l bage pe Păcală într-un sac, să stringă bine gura sacului și să lege sacul cu Păcală cu tot de o peatră de moară, pentru ca piatra de moară, rotundă cum este, să meargă de-a dura pînă în fundul Dunării și să ducă și sacul cu Păcală.

Înțelegîndu-se astfel, ei, toți oamenii din satul lui Păcală, cu mic, cu mare, cum erau, luară sacul, luară sfoara pentru gura sacului, luară funia, ca să lege sacul de peatră, luară cea mai mare din pietrele de moară pe care le putură găsi cale de trei zile de jur împrejur și porniră cu mic, cu mare, cum erau, asupra casei lui Păcală, ca să-l ia, să-l ridice, să-l ducă și să nu se oprească cu el decît în fundul Dunării.

Păcală ședea cu pipa în gură în cerdacul casei și se uita la carul cel cu patru boi, care intra în curtea lui cea largă și plină, — ședea Păcală cu pipa în gură și se

uita, — cînd se pomini cu satul întreg, mic și mare, de nu-i mai încăpea curtea cea largă a lui.

Ce să facă, sărmanul de el, ce să facă?!

Nu-i rămînea decît să se dea prins și legat, dacă n-a putut să rămînă pe unde fusese mai înainte, ci l-a pus păcatul să se întoarcă în satul lui, să se facă om așezat și să nu mai umble cu minciuna. Dar o viață are omul și o moarte.

— Mi-a fost, se vede, rînduit — grăi Păcală — să mor în satul meu ca om de treabă.

Căci mai de treabă de cum era nu se putea face Păcală; asta o simțea și el.

Îi părea cu toate aceste cam rău că trebuia să moară tocmai acum, cînd avea și el casa lui, masa lui, carul lui cu patru boi, curtea lui largă, și ar fi voit Păcală să scape dacă se poate fără minciună, căci era hotărît odată să nu umble cu minciuni; dar nu se putea, fiindcă oamenii erau neîndurați și vicleni.

Se lăsa dar Păcală, se lăsa, fiindcă n-avea încotro, să-l vîre ca pe un motan în sac, să-l ia pe sus și să-l ducă la pierzare.

El în frunte, peatra de moară după el, fruntea satului în urmă și satul întreg, cu mic, cu mare, mai în coadă, ieșiră din curtea cea largă, trecură prin sat și o luară peste cîmpul nisipos drept spre Dunărea cea mare și adîncă.

— Stați, măi! striga cel mai cu socoteală dintre oamenii din satul lui Păcală.

Se opriră în loc cu toții, cu mic, cu mare, cum erau.

— Am uitat un lucru, grăi omul cel cu socoteală.

— Ce am uitat? întrebară ceilalți.

— Prăjina, ca să căutăm fundul Dunării.

— Așa-i — ziseră oamenii din satul lui Păcală — am uitat prăjina, ca să căutăm fundul Dunării.

Îl aveau acum pe Păcală: cum puteau ei să-l arunce fără ca să știe unde-l aruncă?

Se întoarseră dar iar în sat, căutară cea mai lungă dintre toate prăjinile și numai apoi îl duseră pe Păcală la Dunăre, — prăjina în frunte, sacul cu Păcală, peatra de moară, fruntea satului și apoi satul întreg, cu mic, cu mare, cum erau.

— Stați, măi! striga iar omul cel cu socoteală.

Iar se opriră cu toții.

— Să-l legăm de peatra de moară, ca să nu fugă, în vreme ce noi căutăm cu prăjina fundul Dunării!

— Să-l legăm — strigară cu toții — ca să nu fugă!

Îl legară dar pe Păcală de peatra cea mare, apoi plecară ca să caute cu prăjina, unde e mai afundă Dunărea, ca acolo să-l arunce.

Cel mai cu socoteală dintre oamenii din satul lui Păcală luă el însuși prăjina, dete o dată cu ea în valuri, o izbi cît nu mai putu în jos, dar nu atinse cu ea fundul.

— Aici, zise el, Dunărea nu are fund, trebuie să căutăm alt loc.

— Așa e, strigară cu toții, trebuie să căutăm alt loc, unde are Dunărea fund.

Nici că se putea altfel. Vorba era ca peatra de moară să meargă de-a dura și să se oprească tocmai în fundul Dunării: unde se oprea peatra dacă Dunărea nu avea fund?

Porniră dar cu toții ca să caute fundul Dunării, pentru ca nu cumva să-l arunce la loc nepotrivit și să-l scape acum, după ce îl aveau prins și legat.

Ei trebuiau să știe unde are să se oprească peatra cu sacul și cu Păcală cel din sac.

Iar Păcală, vai de capul lui, rămase în sac, legat de peatra cea de moară, cea mai mare pe care oamenii din satul lui o putuseră găsi cale de trei zile de jur împrejur.

— Stați! strigă omul cel cu socoteală.

Iar se opriră cu toții.

Ce era la mijloc?

Ca oameni chibzuiți, trebuiau să fie cu mare băgare de seamă și să cerceteze bine mai nainte de a-l arunca pe Păcală în Dunăre.

Unde să-l arunce? Mai la deal, de unde vine apa, ori mai la vale, unde se duce?

Unii dedeau cu socoteală că mai la deal e mai multă apă, fiindcă de acolo vine apa și n-ar veni dacă n-ar fi destulă.

Alții însă erau de părere că la vale e mai multă, fiindcă acolo se strînge apa, care vine de la deal, și dacă l-ar arunca mai la deal, cum vine apa și tot vine, se

scurge și tot se scurge, s-ar pomeni că Păcală rămîne pe uscat, iese din sac și vai de capul lor!

Se adunară dar cu toții de se sfătuiră ca nu cumva să facă vreo prostie, și după multă sfătuire se înțeleseră să caute locul cît mai devale, pentru ca toată apa să se strîngă în capul lui Păcală.

Pe cînd oamenii din satul lui Păcală umblau să caute fundul Dunării cu prăjina cea lungă, iată că vine un jelepar de vite, care ducea o cireadă de o mie de boi la tîrg, și cum mergea jeleparul de-a lungul malului, dă de sacul cu Păcală și se miră, cum s-ar mira tot omul cînd ar vedea în calea lui asemenea lucru.

— Dar tu, măi, întreba jeleparul, cum ai intrat în sac și ce cauți în el?

— N-am intrat, răspunse Păcală, ci m-au vîrît alții în el.

— Și de ce te-au vîrît?

— Ca să mă arunce în Dunăre.

— Și de ce să te arunce?

— Iacă — păcatele mele! — răspunse Păcală, fiindcă vreau să mă facă vornic și eu nu vreau să primesc...

— Și de ce nu vreai, măi?

— Apoi de! zise Păcală. Fiindcă nu e satul de a-i fi vornic.

— Și de ce nu e?

— Fiindcă are neveste multe, și bărbații pleacă cu toții la lucru, de nu se mai întorc cu săptămînile, și vornicul rămîne el singur cu nevestele.

— Și de ce nu vrei tu să rămîi cu nevestele?

— Fiindcă sunt multe și toate tinere și sprintene ca furnicile și nu pot să le stăpînesc.

Cînd auzi asemenea vorbe, jeleparul se mira prea mult, fiindcă el bucuros ar fi fost vornic într-un sat ca satul lui Păcală.

— Măi, dar prost mai ești tu, măi! grăi el. Un om mai cuminte ar primi cu amîndouă mîinile.

— Un om mai cuminte e mai cuminte și poate cînd nu poate prostul, îi răspunse Păcală. Haid'! dacă te simți destoinic, intră în sac și, cînd vei vedea că voiesc să te arunce în Dunăre, spune-le că primești să le fii vornic.

— Și ei mă vor primi oare pe mine?

— Mai ales! îi răspunse Păcală. Cu amîndouă mînile!

Atît îi trebui jeleparului, care nu se temea de nevestele din satul lui Păcală.

El dezlegă dar sacul, ca să iasă Păcală, apoi se vîrî el însuși în sac.

Păcală răsuflă o dată ușor de tot, strînse gura sacului, o legă bine, apoi p-aci îi fu drumul, nici că se mai opri decît la cireada cea de boi, pe care o mînă acasă la el, în curtea cea largă, care putea să-i încapă pe toți.

Iară jeleparul din sac rîdea în el cînd se gîndea cum are să-i înșele pe proștii din satul lui Păcală, care nu știau, bieții de ei, că nu mai e tot un prost ca dînșii în sac.

Rîdea însă mai ales cînd simțea că ei îl ridică pe sus, ca să-l ducă să-l arunce în Dunăre la locul pe care-l găsiseră mai bine înfundat. Numai atunci cînd simți că-i dau avînt ca să-l arunce, abia atunci el striga tare cît putu:

— Stați, măi!

Toți se opriră, cuprinși de spaimă și de mirare, fiindcă înțelegeau și ei că glasul care răsuna din sac nu era glasul lui Păcală.

— Lăsați-mă, grăi jeleparul, că primesc să vă fiu vornic.

— Auzi vorbă! strigă cel mai cu socoteală dintre oamenii din satul lui Păcală, care era chiar el vornic în sat, își preface glasul ca să nu-l mai cunoaștem, voiește să ne mai fie și vornic, ba te pomenești c-o să ne spună că el nu e Păcală!

— Apoi că nici nu sunt! răspunse jeleparul.

Cînd auziră vorba aceasta, oamenii se supărară, mare minune cum se supărară, fiindcă îl văzuseră ei înșiși cu ochii lor cînd îl vîrîseră în sac și ei înșiși cu mînile lor legaseră gura sacului, și, supărați cum erau, năvăliră cu toții asupra lui, îl ridicară cu piatră cu tot și — una! două! trei! bîldîbîc! — îl aruncară în Dunăre, ca nici neam din neamul lui să nu mai poată ieși la lumină.

Și, Doamne! cît se simțeau de ușurați cînd văzură că merge drept spre fundul Dunării, că nu mai iese la

iveală și că apa curge mereu de la deal la vale și se îngrămădește asupra lui.

Iară Păcală ședea în cerdacul casei și se uita la carul cel cu patru boi, care intra în curtea lui cea largă și plină de vite frumoase.

— Stați, măi! striga omul cel cu socoteală. Stați! striga încă o dată.

— Ho, stați! strigară toți oamenii din satul lui Păcală cînd le văzură ochii ceea ce mintea nu putea să le înțeleagă, și se opriră cu toții și rămaseră încremeniți în loc.

— Dar tu, măi, cum ai ajuns aici? întreba vornicul satului.

— Așa-i, ziseră cu toții, cum ai ajuns tu aici?

— Mare lucru?! răspunse Păcală. Cum să fi ajuns, dacă nu tot cum ați ajuns și voi, venind de acolo pînă aici?!...

— Dar tu ești mort, măi! te-am aruncat în Dunăre!

— Aș! grăi Păcală. Apa Dunării e rece și te face mai sprinten de cum ai fost.

— Mare minune! strigară oamenii. Cu ăsta nu e chip s-o scoți la capăt! Îl arunci legat de o piatră de moară în Dunăre, și se întoarce mai degrabă decît tine acasă!...

— Dar vitele cele multe și frumoase de unde le ai? întrebară ei.

— De unde să le am, răspunse Păcală, dacă nu de acolo unde m-ați lăsat voi?

— Dar cine ți le-a dat?

— Cine să mi le dea? Le-am luat eu: ia omul cît poate, și ce nu poate lua mai lasă și pentru alții.

Atît le trebui oamenilor din satul lui Păcală! Așa cum erau adunați la casa lui Păcală, plecară cu toții înapoi la Dunăre și nu mai steteră la sfat, ci se aruncară ca broaștele — bîldîbîc! bîldîbîc! — care mai de care mai iute în valuri, ca să ia fiecare cît poate, iar nevestele lor rămaseră pe țărmure, așteptîndu-și fiecare bărbatul cu turma de vite.

Era, se înțelege, și popa între dînșii, și fiindcă popii sunt mai lacomi decît alți oameni, el se repezi mai tare decît ceilalți și sări unde era mai afundă apa, dar potcapiul tot îi rămase pe deasupra.

Preoteasa, care stetea pe țărînure, lacomă și ea, văzînd potcapiul, credea că n-are popa destulă vîrtute ca să se cufunde, și că vor lua alții toate vitele mai înainte de a fi ajuns și el la fund.

— Mai la fund, părinte! striga dar, mai la fund! că acolo sunt cele coarnețe!

A și intrat popa cît de afund, dar nici nu s-a mai întors nici el, cum nu s-au mai întors nici ceilalți.

Așa a rămas Păcală cel mai harnic, cel mai de treabă, cel mai vrednic om în satul lui, fiindcă, de! era numai el singur cu nevestele.

Cine o știe mai departe, mai departe are s-o spună.

PETREA PROSTUL

A fost ce-a fost; dacă n-ar fi fost, nici nu s-ar povesti.

A fost odată un om care era bogat de nu-şi mai ţinea seama bogăţiilor. Avea ogradă largă de se puteau învîrti în ea de şapte ori cîte şapte care cu patru boi, iar împrejurul ogrăzii erau case cu lărgime, hambare şi şure, grajduri şi şoproane şi fel de fel de alte olate; avea ţarini întinse, vii şi livezi, cringuri şi fineţe; avea boi de jug şi cai de ham o mulţime, vaci cu lapte cireadă întreagă, turme de porci, de oi şi capre; nici că se poate spune ce n-avea, căci în belşug îi erau toate. Pe deasupra îi mai făcuse Dumnezeu parte şi de trei feciori, tot unul şi unul: cel mai mare numai el ca el, cel mezin să-i caute pereche, iar cel mai mic, Petrea, şi mai prostănac, căci, de! orişicît ar fi trăit în lume, el tot mai mic, tot prisle rămînea.

S-a nimerit că omul acela, aşa bogat cum era, a trăit, ca toţi oamenii, cît i-a ţinut firul vieţii, apoi a murit, lăsînd cu limbă de moarte ca cei trei feciori ai lui să împartă bogăţiile rămase frăţeşte şi fără de gîlceavă între dînşii.

—Hm! Ce-i aia!? întrebă Petrea nedumirit. Cum se face cînd se împarte frăţeşte?

— Cum se face? răspunse fratele cel mare, care era şi mai cuminte. Foarte uşor se face! Împărţeala frăţească: iai din toate cîte trei, zici: „Una mie, una ţie

și una lui" și bagi de seamă ca toate trei să fie la fel. Ai înțeles?

— Am înțeles, grăi Petrea dumirit. Iai, zici și ții o dată cu capul să fie la fel.

— Pentru ca — adăugă fratele mezin, tot cu minte și el — nici înșelat să nu fii, nici pe altul să nu înșeli.

— Nici, nici! grăi iar Petrea, acum de tot dumirit.

După ce i-au făcut dar tatălui lor o înmormîntare cum se cuvenea unui om de seama lui, cei trei frați se apucară să facă împărțeala frățească a moștenirii ce le rămăsese de la dînsul: „una mie, una ție și una lui".

E însă mai greu s-o faci decît s-o zici.

Lasă că erau atît de multe și de deosebite lucrurile pe care aveau să le împartă, încît ei steteau și se uitau zăpăciți unul la altul, neștiind de unde să înceapă și cum să urmeze, dar mai era și alta.

— De! zise Petrea. Toate sunt ale noastre și-o să le împărțim cum le vom fi împărțind; unde pun eu însă pe ale mele?

— Așa e! grăiră ceilalți doi frați, cel mare și cel mezin, care erau mai cu minte. Unde să le pună fiecare pe ale sale?

Era lucru apropiat de mintea omenească, că au să împartă înainte de toate, curtea cea mare și largă, ca să aibă fiecare unde să pună pe ale sale.

Cum s-o împartă însă?

— Cît mie, atît ție și atît lui, zise Petrea, care ținea să se împlinească-ntocmai voința tatălui său și știa acum ce fel să facă împărțeala frățească.

După multă bătaie de cap, frații luară între dînșii înțelegerea ca cel mai mare, ca mai mare, să se așeze la dreapta, Petre, ca cel mai mic, să treacă la stînga, iar cel mezin, ca mezin, să rămîie la mijlocul ogrăzii, apoi începură — mergînd Petrea și fratele mai mare spre mijloc, iară fratele mezin spre Petrea — să-și măsoare fiecare cu pasul său partea: „unu eu, unu tu și unu el". Cînd Petrea ajunse pept la pept cu fratele său mezin, împărțeala era făcută și avea fiecare unde să pună pe ale sale.

Mai rămînea, nu-i vorbă, neîmpărțită bucata de la mijloc, pînă la partea fratelui mai mare, dar pe aceasta,

ca să nu fie gîlceavă, au împărțit-o frații mai mari între dînșii.

— Așa! grăi Petrea, și-a făcut fiecare partea dreaptă. Hai la celelalte!

— Haid'! ziseră frații lui.

Fiindcă găinile alergau în toate părțile și nu țineau seamă de împărțeala făcută, ci rîcăiau și ici, și colo, hotărîră să le-mpartă, ca să ție fiecare pe ale lui în partea lui.

„Una mie, una ție și una lui" — nu e nimic mai ușor. Rămase însă în cele din urmă un cocoș: ce să facă cu el?

Ba că mie, ba că ție, ba că lui...

— Haid' să-l tăiem, să-l jumulim, să-l frigem și să-l mîncăm! grăi Petrea.

Mai frățească împărțeală nici că s-ar fi putut.

Îi tăiară dar gîtul, îl jumuliră, îl traseră în frigare și-l fripseră.

— Stați! strigă acum Petrea. Fiindcă fui mai înainte la margine, lăsați-mă acum pe mine la mijloc.

— Bun! zise fratele mai mare, și-apucă el o pulpă, fratele mezin altă pulpă, iar lui Petrea îi rămase tîrtița; el o aripă cu o parte din piept, fratele mezin altă aripă cu cealaltă parte din piept, iar lui Petrea îi rămase gîtul, pe care e, — precum se zice — atîta carne, că nu e nimeni în stare s-o ciugulească toată.

Porniți o dată așa, așa au și dus-o strună înainte și le-au împărțit toate cîte erau în casă și-mprejurul casei, și rațe, și găște, și curci, și oi, și capre, și porci, și cai, și boi, și unelte de tot felul, și lucruri din casă, zile întregi de-a rîndul au tot zis: „una mie, una ție, una lui", și și-a făcut fiecare partea dreaptă, cum se cuvine între frați.

A rămas în cele din urmă să facă împărțeala casei, a hambarelor și a șurilor, a grajdurilor și a șoproanelor și a celorlalte olate ce mai erau împrejurul ogrăzii celei mari.

— Asta e asta! grăi fratele cel mai mare și mai cu minte. Cum să-mpărțim casa, care e mare, frumoasă și cu multă lărgime, dar una singură!?

— Asta e, vezi, asta! grăi și fratele mezin. Cum să-și ieie fiecare partea?

Petrea se uită mirat cînd la unul, cînd la altul.

— Cum!? zise el. Tot cum le-am împărțit și pe celelalte: „una mie, una ție, una lui", și bagi de seamă ca să fie la fel.

Au sucit-o frații și au învîrtit-o, s-au gîndit și s-au socotit, au chibzuit și au răschibzuit și în cele din urmă au ajuns, ca oameni cu minte, să înțeleagă că tot nu le rămîne decît să dărîme casele și hambarele, grajdurile și șoproanele, șurile și celelalte olate și să-și facă fiecare partea din toate: „una mie, una ție și una lui".

S-au pus dar pe muncă grea și au asudat și azi, și mîne, și poimîine, dar nu s-au lăsat pînă ce n-au făcut împărțeala frățească.

— Halal să ne fie! grăi fratele cel mare și mai cu minte. Mult a fost, puțin a rămas; să ieșim acum la țarini și la livezi, la vii și la crînguri, la fînețe și la imașuri.

— Să ieșim! grăi fratele mezin.

— Să mergem! grăi Petrea, care înțelegea și el că numai asta mai rămîne.

Nu-i însă chip să-i împaci pe oameni cînd au să împartă ceva între dînșii. Chiar frați să fie, ei se gîlcevesc pentru te miri ce lucru de nimic cînd li se pune ceva de-a curmezișa.

Au ieșit cei trei frați și-au început să-și măsoare după rînduiala făcută o dată cu pașii săi partea: „una mie, una ție și una lui". Au împărțit și via butuc cu butuc, și livezile pom cu pom, și crîngurile copac cu copac, și tufă cu tufă, dar cînd au ajuns la imașul unde păștea cireada de vaci s-au încurcat. Au făcut, nu-i vorbă, împărțeala vacilor și a viteilor, tot: „una mie, una ție și una lui", „unul ici, unul colo și unul dincolo". Mai era însă și taurul, ăsta singur el în întreaga cireadă, și taur să-i tot cauți perechea și să tot alergi și să n-o poți găsi, și mare, și lat în piept, și puternic în cerbice, și cu capul mic, și cu coarnele mari și țapoșe, și cu niște ochi mari, încît să te uiți în ei și s-o rupi la fugă! S-alergi pe la toți împărații și asemenea taur n-o să găsești.

— Dar cu ăsta ce facem? întrebă fratele mai mare,

care știa ce va să zică un taur frumos, — fală în lume, nu altă!

— Asta e, vezi, ce facem cu ăsta!? grăi fratele mezin, care știa și el.

— Ce să facem!? răspunse Petrea. Ce am făcut cu cocoșul: îl tăiem, îl jupuim, îl frigem și-l mîncăm.

— Ferit-a Sfîntul! strigară cei doi frați mai mari într-un glas. Cocoșul e cocoș, iar taurul e taur!

Ba că da, ba că nu; mai unul una, mai altul alta: ținea fiecare ca taurul să rămîie întreg și să fie al lui și numai al lui, și s-ar fi încăierat în cela din urmă frații dacă nu i-ar fi dat Dumnezeu lui Petrea un gînd bun.

— Știți ce!? grăi dînsul. S-o lăsăm la un noroc. Să ne zidim fiecare cîte un grajd și, cînd grajdurile vor fi gata, să-i dăm taurului drumul: în al cărui grajd va intra, al aceluia să fie!

— Așa să facem! ziseră ceilalți doi, care nu se îndoiau nici unul, nici altul că va ști să potrivească lucrurile așa, ca taurul în grajdiul său să intre.

Fratele cel mai mare, isteț mare minune, căută dar pe cei mai vestiți zidari și meșteri de tot felul și se învoi cu ei ca să-i zidească un grajd frumos cum n-a mai fost, cu fel de fel de turnulețe și floricele, încît taurul să alerge cu ochii închiși la el după ce-l va fi văzut.

Fratele mezin nu se lăsă nici el mai pe jos, ci trase cu ochiul ca grajdiul să-i fie pe cît se poate mai și mai decît al fratelui său mai mare.

Petrea, prostănac cum era, trăgea și el cu ochiul și stătea buiguit, nu știa cum să înceapă, cum să urmeze mai departe și amîna lucrurile de azi pe mîne. Degeaba-i dedeau zor ceilalți doi, căci el zicea mereu: „Grija mea! De mine să nu vă doară capul!“

După ce frații mai mari își isprăviră fiecare grajdiul, mare frumusețe amîndouă, încît nu mai știai ce să zici, ei nu mai voiră să aștepte și nu-i rămăsese lui Petrea decît să-și facă și el în pripă ceva ce seamănă a grajd. Se duse dar în crîngul lui, tăie cîțiva copaci, încărcă vreo trei care de crăci cu frunzar și-și alcătui în pripă

un fel de covergă cu pereții de frunzar și cu acoperișul de șovar verde.

Rîdeau frații lui în pumni, dar și lui îi rîdea inima de bucurie cînd se uita la verdeața cea frumoasă.

Dar cînd au adus taurul și i-au dat drumul la mijloc, între cele trei grajduri, și l-au lăsat să-și aleagă după plac adăpostul!?

Era zi de vară, caldă și cam cu zăduf; musculițele de tot felul deteră din toate părțile năvală asupra bietului de dobitoc, care clătina mereu din cap și se apăra cît putea, făcîndu-și vînt cu coada. Orișicît de frumos și de puternic, el tot fire de bou avea, și nu vedea nici turnulețele, nici floricelele, ci se plimbă cîtva timp mai încoa, mai încolo prin curte, apoi o luă drept spre umbra de verdeață și intră în coliba lui Petrea, dar intră încît nici cu bici de foc nu l-ai mai fi putut scoate.

Cei doi frați, cel mare și cel mezin, rămaseră-ncremeniți, arși, fripți.

— Prost dobitoc! grăi cel mai mare. Care va să zică, s-a mîntuit: a intrat, Petre, la tine și al tău e.

— Asta e, vezi, asta! grăi cel mezin. A luat-o prostește și n-ai ce să-i mai faci.

Nu degeaba se zice, că prostul și norocul umblă pe același drum și la tot pasul se întîlnesc.

Mare cătran pe cei doi frați mai mari cînd îl vedeau pe Petrea fălindu-se cu taurul lui! Lasă că rîvnea fiecare la el, dar nici că era așa frumusețe de taur pentru mutra unui prostănac ca Petrea. Ce să facă el? cum să-i poarte de grijă!?

— Măi Petre, grăi fratele mai mare. Hai să facem una, ca să fie făcută: dă-mi taurul mie, că-ți dau pentru el a patra parte din partea mea.

— Atîta dau și eu ca să mi-l dai mie! strigă fratele mezin, că om sunt doară și eu.

Petrea se uită zăpăcit cînd la unul, cînd la altul din frații lui. Ar fi dat, ca să nu fie gîlceavă, cu dragă inimă, taurul, dar nu știa căruia dintre amîndoi să-l deie, căci împărțeala fusese făcută frățește și a patra parte a unuia era întocmai a patra parte a celuilalt.

— De! ce să fac?... zise el. Care dă mai mult, acela să-l aibă și să-l stăpînească.

— Dau jumătate! strigă fratele mai mare.
— Dau și eu tot jumătate! strigă cel mezin.
— Dau trei pătrimi! strigă iar cel mare.
— Dau și eu tot atît! se îndărătnici cel mezin.
— Dau tot ce am!
— Dau și eu!

Așa sunt oamenii cînd se îndrăcesc: chiar frați să fie, nu se dau, nu se lasă, și dacă fratele cel mare și-ar fi dat și căciula pe deasupra, și-o dedea și cel mezin pe a lui. Pace și înțelegere frățească nu mai era cu putință decît dacă Petrea-și păstra taurul.

Ba nici așa.

De cîte ori Petrea-și scotea taurul la pășune și frații-l vedeau, cearta era gata.

Era destul ca fratele mezin să se uite la el, pentru ca fratele mai mare să se facă pară de foc și să-i strige:
— Ce te uiți așa!? Degeaba, că nu e al tău!
— Dar nici al tău! răspundea fratele mezin.

Iar de acolo înainte cearta se întețea și se nădea, încît îi prindea noaptea ocărîndu-se unul pe altul.

Iar dacă nu se uita fratele mezin la taur și se făcea că nu-i pasă, fratele mai mare crăpa de necaz și striga:
— Nu-l vezi? chiorule!
— Las', că-l vezi tu, îi răspundea cellalt, și iar se întețea și se înnădea cearta.

„Vai de maica mea! își zicea Petrea. Mare pacoste taurul acesta! Ce să fac cu el ca să scap de gîlceavă!? Tot mai bine ar fi fost să-l tăiem, cum am zis eu."

Vai ar fi fost însă de capul lui dacă s-ar fi încumătat să-i pună cuțitul în piept, căci l-ar fi făcut miș-fărimiș fratele mai mare și cel mezin.

— Am — zise el — să-l duc la tîrg și să-l vînd, ca să scap de el, celui ce-mi va da mai mult.

Așa a și făcut.

Într-o dimineață, cînd l-a scos la pășune, nu l-a mai oprit la vaci, ci a plecat cu el la tîrg, ca să-l vîndă.

Petrea la tîrg! Mare încurcătură! Să-i zici „prostul tîrgului", și nu alta!

Nu mai fusese adecă Petrea la tîrg, nu știa ce e tîrgul și cum se tîrguiesc oamenii; știa numai așa, din auzite, că la tîrg e multă lume și încă mai multă vorbă, că unul

întreabă, iar cellalt dă răspuns și că cel ce vrea să vîndă mai scade din preț, dacă nu i se dă cît cere.

„Las' pe mine, că știu eu! își zise el. Pe mine n-are nimeni să mă prostească."

Apucînd drumul de țară care ducea spre tîrg, el mergea a-ndelete, ca omul care n-are grabă și știe să-și facă treaba, taurul înainte și el pe urma lui, taurul mugind din cînd în cînd, iar el ici șuierînd, ici cîntînd din frunză.

De la o vreme, începu să întîlnească oameni care se întorceau de la tîrg.

— Bun întîlnit, vere! îi zise unul mai doritor de vorbă. Frumos taur! Îl duci la tîrg? Ți-e de vînzare? Ce ceri pe el?

„Hait! am sosit în tîrg! își zise Petrea. Acum ține-te bine și nu te da!"

— Mulțam dumitale! îi răspunse apoi drumețului. Mi-e și-l duc și cer o mie de lei și o sută de gologani și zece parale, și cer atît, ca să am de unde să mai las.

— Mulți bani, dar și taurul e frumos, îi răspunse omul, care n-avea gînd să cumpere și-și caută de drum.

Peste puțin se întîlni Petrea cu alt om.

„Așa-i la tîrg: unul pleacă și altul vine", își zise el.

— Frumos taur! grăi și acesta. Ți-e de vînzare și-l duci la tîrg: ce ceri pe el?

— Nouă sute nouăzeci și nouă de lei și nouăzeci și nouă de bani și nouă parale, răspunse Petrea, ca să arate că știe să se tîrguiască.

Drumețul se uită cam cu coada ochiului la el și-și căută de drum.

Iar se-ntîlni apoi Petrea cu alt drumeț și cu iar altul, la fiecare pas cu cîte unul, cu mulți de-a rîndul, și toți ziceau că e frumos taurul și-l întrebau ce cere pe el, iară el, om care știe să se tîrguiască, scădea mereu din preț și-a tot scăzut pînă ce nu mai avea ce să scadă.

„Mare bucluc pe capul meu taurul acesta! își zise el amărît. Toți întreabă, dar nici unul nu stă la tîrg. Ce va fi avînd taurul acesta de nu vrea nimeni să-l cumpere!?"

Ar fi fost în cele din urmă-n stare să-l dele și de pomană — numai să scape de el.

Iată, în sfîrșit, și unul care voia în adevăr să-l cumpere.

Acesta se suci, se-nvîrti-mprejurul taurului.

Se uită la peptul lui și zise:

— Frumos pept!

Se uită la cerbice și zise:

— Minunată cerbice!

Se uită la cap și la coarne și zise:

— Așa cap și așa coarne, mai înțeleg și eu! Ei, ce să-ți dau pe el?

— Un leu — răspunse Petrea — și un gologan și o para: nu mai am din ce să scad.

Omul se uită încruntat la dînsul.

— Spune vorba de om cu minte — îi zise — și nu-ți bate joc de mine! Prea e frumos taurul ca să mi-l dai cu așa preț și să vede că vrei să mă iei drept cine știe cine...

„Ahaha! își zise Petrea înviorat. Știu acum și eu de ce nu vrea nimeni să-l cumpere: prea e frumos, și se tem, precum se vede, toți, ca să nu le fie pricină de gîlceavă, cum mi-a fost mie, la casă."

— Să vii mai tîrziu, îi zise apoi omului, c-o să ne înțelegem.

După ce apoi omul își urmă drumul și se mai depărtă, făcu Petrea ce făcu și rupse unul din cele două coarne, ca să nu mai poată zice nimeni că ele sunt prea de tot frumoase.

— Frumos taur! grăi un trecător. Păcat că are numai un corn!...

Iar făcu Petrea ce făcu, și-l rupse și pe acesta, ca să nu se mai oprească ochii lumii asupra lui.

Mai merse cît mai merse așa cu taurul ciut și ciuf. Călca țanțoș și-și purta nasul în vînt, ca omul care a știut să facă treabă bună. Acum însă drumeții treceau înainte fără ca să-l mai întrebe dacă vinde ori nu taurul și cît cere pe el.

„Se vede că-i supără urechile cele mari, care atîrnă de să văd cît colo", zise el, și-i tăie taurului mai întîi urechea de la dreapta, apoi cea de la stînga, ba în cele din urmă și coada, ca să nu-i mai atîrne nimic.

Te prindea mila cînd te uitai la bietul de dobitoc ciopîrțit și pocit, dar Petrea mergea tot țanțoș în urma lui, căci știa că nimeni n-o să mai zică și acum că prea e frumos, nimeni n-o să se mai gîlcevească pentru el.

Nu-l mai întreba însă nici acum nimeni care e prețul la care ține, și i se urîse omului să-l tot ducă și să meargă după el.

„Păcatele mele! își zise el. Ce-a căzut taurul acesta năpaste pe capul meu!? Îmi vine să-i dau una-n cap, ca să se mîntuie odată!"

N-a făcut-o aceasta, dar, ca să-l mai dreagă, a potrivit-o cum a putut-o și l-a spetit de unul din picioarele de dinapoi, încît călca biata vită șoldiș și abia se mai mișca de ici pînă colo.

Drumul de țară trecea cînd printre țarini, cînd printre livezi și finețe, cînd iar printre crînguri și păduri, cum trec toate drumurile care duc departe. Sosind acum iar la o pădure bătrînă — codru, nu alta — taurul, chinuit cum era, s-a oprit în umbra unui copac bătrîn și noduros, s-a lăsat jos și n-a mai voit să meargă înainte.

„Bună și asta, zise Petrea, că obosit sunt acum și eu și zor prea mare nu avem. Așa e cînd mergi la tîrg: mai mergi, mai te oprești, ca să faci popas, și iară mergi, și iar te oprești, că vreme e destulă pentru omul care n-are altă treabă."

Era așa cam prin amurgul serii, și se pornise vîntul, încît fremăta codrul.

Copacul cel bătrîn și noduros pare-mi-se că era scorburos, căci începu să scîrțîie din cînd în cînd în bătaia vîntului, și de cîte ori scîrțîia, se pornea din el un sunet parc-ar fi scuturînd cineva de undeva o pungă de bani.

Petrea trase cu urechea.

Lihnit cum era să-și vîndă taurul, ca să scape de el, era în stare să intre în tîrg și cu copacii din codru.

„Mare minune! își zise. Te pomenești că e fermecat copacul acesta, copac năzdrăvan, care vorbește pe scîrțîite!"

— Nu cumva-ți vine să cumperi taurul de s-a oprit tocmai aici la tine? întrebă dînsul.

— Scîrți! scîrți! făcu copacul clătinat de vînt, și iar s-auzi ceva parcă s-ar fi scuturînd o pungă cu bani.

— Cum ai zis!? grăi Petrea. Marți, marți!? Să ți-l dau, că-mi dai banii marți?

— Scîrți! scîrți! făcu iar copacul.

— Bine, fie și marți, grăi Petrea. Se fac daraveri și pe așteptare, și mare lucru nu e să aștept pînă marți. Vorba omului e vorbă: un leu, un gologan și-o para și vin marți să-mi iau banii.

— Scîrți, scîrți, scîrți! făcu copacul și-a treia oară, și de aci înainte putea Petrea să se-ntoarcă cu gîndul împăcat acasă.

S-a și întors liniștit și a-ndelete, ca omul care și-a făcut treaba și știe că nu mai are nici o grijă.

A dat însă de dracul după ce a ajuns în fața fraților săi.

Se bucura, ce-i drept, cel mare că n-o să mai poată vedea cel mezin taurul, cel mezin, că cel mare n-o să-l mai poată vedea, și se bucurau amîndoi că nu-l mai are nici Petrea, care se bucura și el c-a scăpat de gîlceavă; au sărit însă amîndoi frații ca înțepați de vespe cînd au aflat cui i-a fost vîndut taurul.

— Auzi, prostul tîrgului! strigară ei. Curat ca în poveste, să intre în vorbă cu copacii de la marginea drumului și să părăsească așa frumusețe de taur, zicînd că l-a vîndut!

— Las' pe mine, că știu eu ce-am făcut! răspunse Petrea tare încredințat c-o să-și ia banii, prețul taurului.

S-a și dus marțea viitoare, cum fusese vorba, ca să și-i ceară, dar copacul făcea și acum: „Scîrți, scîrți!"

Împrejurul copacului erau risipite ciolanele taurului, pe care-l mîncaseră, precum se vede, lupii.

— Cum ai zis!? grăi Petrea. Iară marți, altă marți!? Taurul l-ai mîncat, precum văd, pînă la ciolane, și cu banii mă amîni!? Haid', fie și asta! Te mai aștept, că pe așteptate ți l-am dat, dar să știi că marțea viitoare nu mai vin cu mîna goală, ci iau cu mine securea și ori îmi iau banii, ori te tai — parcă n-ai fi stat niciodată în picioare.

Așa a și făcut.

Marțea viitoare a luat cu el securea — un securoi, nu glumă! — și, fiindcă copacul tot scîrțiia și numai scîrțiia și acum, Petrea s-a suflecat, și-a mai strîns cureaua de la brîu și dă-i cu securea, dă-i cu toată vîrtutea, ca să-l crape și să-l doboare ca pe un nemernic care nu se ține de vorbă.

Copacul acela era scorburos, și-un nenorocit oarecare, cine-o fi fost, fugind, pesemne, de niscaiva dușmani care-l urmăreau și neputînd să-și ducă cu sine comorile, le-a ascuns în scorbură, cu gîndul de a veni apoi — așa, mai pe furiș — ca să și le ia. Se vede, însă, că n-a mai putut să se întoarcă, deoarece, crăpînd copacul la loviturile de secure, deodată începură să se verse din el bani, tot galbeni cu zimții neatinși, noi-nouți și sclipitori parcă ar fi ieșind chiar acum din tipar.

— Așa mai vii de acasă! grăi Petrea mulțumit. Acum ne mai ajungem la vorbă. Ne cam încurcăm, ce-i drept, că n-ai, precum se vede, mărunțiș, dar o s-o descurcăm și asta!

El luă apoi din grămadă un galben și plecă cu el acasă, pentru ca să-l schimbe, să-și ia leul, gologanul și paraua și să se întoarcă dup-aceea, ca om cinstit, cu restul.

Frații lui, cel mai mare și cel mezin, se uitară zăpăciți unul la altul cînd aflară cum a dat el de bani. Vedeau ei că în scorbura copacului e o comoară și că mare prostie a făcut Petrea de n-a luat-o întreagă de acolo.

— Măi! Tare ești prostănac! îi zise fratele mai mare. Nu vezi tu că copacul nu s-a tîrguit cu tine, ci ți-a zis să vii marți și să iei drept preț al taurului tot bănetul ce vei fi găsind!?

Cam așa i se păreau și lui Petrea lucrurile, căci copacul în adevăr nu se tîrguise.

— Dar e mult bănetul, foarte mult! grăi dînsul.

— Mult, puțin, cît o fi, întîmpină fratele mezin, norocul nostru e! Fiindcă taurul era singur și nu l-am putut împărți, am lăsat-o la un noroc, și norocul e că putem împărți galbenii frățește, cum a lăsat cu limbă de moarte tata, fie iertat!... „Unul mie, unul ție și unul lui!“

Asta o înțelegea și Petrea: dac-așa a lăsat tata cu limbă de moarte, așa trebuia să fie.

Și-au înjugat dar frații boii, fiecare la carul său, și au plecat să împartă comoara, s-o ridice și să-și aducă fiecare partea acasă.

Haide-haidee, încetișor, cum se merge cu carul cu boi, numără apoi: „unul mie, unul ție și unul lui", cu băgare de seamă, ca nici să nu înșeli, nici înșelat să nu fii, mai răsufli puțin, mai schimbi o vorbă: pe înserate plecaseră, iară cînd s-au pornit cu carele încărcate de galbeni spre casă, era în amurgul dimineții și se mai porniseră și alții la drum.

— Am păzit-o! grăi fratele mai mare cînd zări un șir de care ce veneau din cealaltă parte spre dînșii. Te pomenești că prind de veste că avem bani în care și ne omoară, ca să ia banii de la noi. Voi să nu fiți însă proști, ci să le spuneți, dacă vă vor fi întrebînd, că aveți în car fie porumb, fie mălai mărunțel, fie orz pentru păsări.

— Așa o să facem! răspunse fratele mezin.

Întîlnindu-se apoi cu drumeții, aceștia le deteră, cum se obișnuiește între oameni, binețele cuvenite și-i întrebară de unde pînă unde și ce duc în care.

— Iacă, niște porumb, minți fratele mai mare.

— Iacă, niște mălai mărunțel minți fratele mezin.

Petrea însă nu mai mințise încă în viața lui, nu știa să mintă nici acum și nu știa ce să răspundă.

Ca să nu supere însă pe frații lui, el o scăldă în două ape.

— Bani buni, răspunse el, așa știu eu, dar nenea zice să vă spun că e orz pentru păsări.

— Bani buni să iei pentru el! răspunseră drumeții căutîndu-și de drum.

Ce să le vadă apoi ochii după ce au sosit acasă!

În carul fratelui mai mare era porumb și numai porumb, în carul fratelui mezin era mălai mărunțel și numai mălai mărunțel, iar în carul lui Petrea rămăseseră întregi și neatinși galbenii pe care-i încărcase.

Cei doi frați mai mari rămaseră uitîndu-se cu buzele umflate unul la altul. Știe însă omul deștept să iasă din orișice încurcătură.

— Vezi tu, măi, ce e norocul cînd se ține de capul omului! zise fratele mai mare. Ce am face noi cu atîta bănet dacă n-am avea ce să mîncăm? Ca să nu murim de foame, Dumnezeu a rînduit că unul să aibă porumb, altul mălai mărunțel, iar al treilea bani, ca să le împărțim frățește toate. O baniță mie, una ție și una lui!

— Cum a lăsat tata cu limbă de moarte, grăi Petrea, care înțelegea și el că așa are să se facă.

Se puseră dar din nou la împărțeală.

Cînd colo... caută încoa, caută încolo, scocioresțe, răstoarnă-le toate de-a valma, fă-le valvîrtej: n-aveau și n-aveau la casa lor baniță cu care să măsoare.

— Haid'! îi zise fratele mai mare lui Petrea, dă fuga în vecini, la popa, și roagă-l să ne împrumute pînă pe-nsărate banița lui. Să nu te pună însă păcatele să-i spui că avem și bani de împărțit, te pomenești că se pune la pîndă, și-i hapsîn popa, de face ce face ca să rămînem fără de ei.

— Mie-mi spui!? răspunse Petrea. Las' pe mine, că știu eu cum să-l iau pe popa!

Pe aci-i fu apoi drumul, cu un picior în prag și cu altul în portița popii.

— Să ne dai, zise, pînă pe-nserate cu împrumut banița, că ți-o dăm cu camătă cu tot, dar să nu crezi că sunt niscaiva bani ceea ce măsurăm cu ea. E porumb și mălai mărunțel și ce-o mai fi...

Popa îi dete banița și rămase pus pe gînduri. Nu i se părea lucru curat vorba cu banii. De! îl știa pe răposatul om bogat, și mare minune n-ar fi fost să le fi lăsat feciorilor săi vreo comoară, pe care o împart „cu banița mea între dînșii".

„De! mai știi!? își zise. Nici cu gîndul n-ai gîndi de unde-ți sare iepurele! Ia să-mi caut eu de treabă."

Un rînd dar, două, umplură și deșertară frații, și cînele începu să latre, așa, mai rar, apoi tot mai întețit și în cele din urmă parcă l-ar fi apucat ceva cu totul de aproape. Nu mai rămînea îndoială că e prin apropiere cineva care dă năvală și nu vrea o dată cu capul să o ieie înapoi.

— Teamă mi-e, Petre, zise fratele mai mare, că iar ai făcut vreo prostie și popa stă la pîndă, că lătratul ăsta nu-i a bine: ia du-te și vezi ce e și cum.

Petrea ieși într-o săritură și, ieșit, rămase cu gura căscată.

Ce era adecă?

Popa, nemaiputîndu-și stăpîni rîvna, în adevăr ieșise, ca să steie la pîndă. Cînd era însă să treacă peste gardul de pari, l-a zărit cînele și a sărit la el. Dă cînele să-l tragă jos, dar dă și popa să sară înapoi și, cum era cuprins de spaimă, și-a pierdut sărita, a căzut într-un par și-a rămas înfipt în el ca într-o țeapă, încît se zbătea ca vai de el dînd din mîni și din picioare.

— Aoleo! strigă Petrea și, om milos, alergă să-i vie într-ajutor și să-l scoată cumva din țeapă.

Popa se zbătea însă ca scos din minți, și cu cît mai rău se zbătea, cu atît mai adînc intra parul ascuțit în el. Cînd Petrea sosi la el, parul era intrat adînc de tot și abia mai putu să prindă vorbele:

— Sai, taică, și mă scapă, că n-o să mai stau cît voi mai trăi la pîndă!

Nici n-a mai stat, că acolea i s-au înfundat zilele.

— Am pățit-o! strigă Petrea cuprins de groază după ce se întoarse la frații lui. A murit popa tras în țeapă și-o să ne scoată pe noi vinovați de a-l fi omorît.

Fratele mezin, cuprins și el de groază, luă ce-i căzu la îndemînă, sacul cu galbeni în spinare, și-o porni gata de fugă.

— Stați, măi! strigă fratele mai mare, care era și mai cu minte. Ați căpiat, de-o luați atît de-a razna!? Domol, cu chibzuială, că graba strică treaba! Să-l luăm pe popa de acolo unde-o fi, să-l aducem aici, să batem un cui mare în ușă și să-l spînzurăm de el, că lumea o să zică că a venit să fure și, temîndu-se ca nu cumva să fie prins, s-a spînzurat el însuși.

— Așa-i! grăi fratele mezin dezmeticit. Să-l aducem, să batem cuiul și să-l spînzurăm.

Cît ai da din palme, o și făcură aceasta, apoi o luară la sănătoasa, fratele mai mare cu un sac de galbeni înainte, fratele mezin cu alt sac după el, iară Petrea, ca

cel mai mic, în coadă cu un sac de mălai mărunțel, ca să aibă și de mîncare.

— Trage, prostule, ușa după tine! strigă fratele mai mare fără ca să se mai uite înapoi.

— Să trag ușa după mine!? Cum s-o trag!? își zise Petrea buimac.

El aruncă sacul, scoase ușa din țițîni, o luă cu popă cu tot în spinare și porni după frații săi, care se duceau cum se duce omul care vrea să scape de o primejdie mare.

S-au dus ei așa și s-au tot dus, pînă ce n-au ajuns într-un codru des, unde i-a prins noaptea.

— Ptiu! spurcăciune de om! strigă fratele mai mare cînd îl văzu pe Petrea ducînd ușa-n spinare cu popă cu tot.

Era-n codrul cel des și-ntunecos urît să tot fugi. Se auzea, parcă, pe ici, pe colo clefăit de lupi, mormăit de urși și scrîșnituri de fel de fel de alte fiare, care puteau în fiecare clipă să sară la ei și să-i sfîșie, ca să-și facă pofta de fiare. Popă mort în spinare le mai trebuia lor!? De unde știi ce e-n stare să-nceapă un popă mort!?

— Ei, bine! N-am decît să-l arunc, grăi Petrea, care gîfăia ducîndu-l de atîta timp.

— Ferit-a Sfîntul! strigă fratele mezin. Te pomenești că, văzîndu-se singur, se dezleagă și se ia după noi.

— Așa-i, stărui fratele mai mare. Acum, noaptea, e puterea morților: ține-l de-aproape; nu-i da răgaz!

S-au mai dus ei așa, unul înainte, cellalt după el și al treilea-n coadă, dar era întunerec și urît, nu știau unde se duc și erau obosiți de abia-i mai duceau picioarele. Ce să facă!? Ar mai fi dat ei să odihnească, dar le era frică și de una, și de alta, și de toate, căci nu știi ce se ivește-n timp de noapte-n mijloc de codru des.

Ca oameni cuminte, își căutară-n cele din urmă un copac mare și crăcănat, se urcară în el și se cuibăriră toți trei între crăcile lui, ca să mai răsufle, ba să și doarmă chiar dacă vor fi putînd.

— Măi Petre! grăi fratele mai mare. Să nu te pună păcatele să adormi: stăi de pază, ca să ne vestești dacă s-ar ivi ceva, și bagă de seamă la popa, ca nu cumva

să ne facă vreo poznă. După ce ne vom fi făcut apoi rîndul, stăm noi de pază și-o să dormi tu.

Petrea răzămă ușa de două crăci și-o sprijini de trupina copacului, pipăi cuiul din ea, ca să vadă dacă e țeapăn, puse mîna pe funia de la gîtul popii și se-ncredință că e bine strînsă.

— Grija mea! răspunse apoi. De mine capul să nu vă doară. Dormiți liniștiți ca la voi acasă, că stau eu de pază.

Mai stete apoi cît mai stete uitîndu-se cu ochi de pisică pînditoare cînd înainte, cînd înapoi, cînd la dreapta, cînd la stînga.

Deodată, el își opri răsuflarea.

Se auzea parcă prin apropiere fîșiit de frunze, ba peste puțin se iviră prin întunerec niște mogildețe în chip de om, una, două, trei, multe, tocmai douăsprezece, și încă una pe deasupra.

Erau doisprezece tîlhari de codru, haramine adevărate, cu căpitanul lor, harambașa, care era al treisprezecelea, și veneau încărcați de fel de fel de scule, mătăsuri, catifele și alte scumpeturi pe care le adunaseră de pe ici, de pe colo, și se opriră tocmai sub copacul cel crăcănat, ca să poposească și să-și facă rost de masă bogată.

Inimile celor trei frați se făcură cît un purice.

— Ne-am topit! șopti fratele mai mare. Ne zăpsesc și iau sacii cu galbeni de la noi.

— Ba te pomenești că ne mai și string de gît, adăugă fratele mezin.

— Și ne spînzură de crăcile copacului, zise Petrea. Urît lucru să stai pitit între crăcile copacului sub care poposesc doisprezece tîlhari de codru cu căpitanul lor, harambașa.

Ei se puseră să adune vreascuri și crăci, ca să-și facă foc, și adunau și tot adunau, cum adună tîlharii, ca să facă foc tîlhăresc.

— Aoleo! șopti Petrea după ce focul fu aprins. Neneacă-n fum! ne pîrjolesc!

— Taci, măgarule, că ne dai de gol, îl mustră fratele mai mare.

— Să ne duci la pierzare!... adăogă fratele mezin.

— Bădiță! grăi peste cîtva timp Petre. Îmi vine să tușesc, că mă înecă fumul.

— Taci! Stăpînește-te! se răsti fratele mai mare.

— Bădiță! grăi iar Petrea, m-apucă sughițul.

Fratele mezin îi dete un ghiont.

Tîlharii luară-n vremea aceasta un berbece pe care-l aduseseră cu dînșii, îl tăiară, îl traseră așa nejupuit în frigare și-ncepură să-l frigă.

— Mă-năbuș, bădiță! șopti Petrea înecat de fumul cel greu al lînei date la pîrjol.

Frații lui îi deteră fiecare cîte un ghiont, deși se-năbușeau și ei.

Tîlharii aceia prădaseră, din întîmplare, și o biserică, din care luaseră cu dînșii, între altele, și un sac de tămîie. Fiindcă e păcat să prazi biserici, mai unul, mai altul dintre dînșii era cuprins de căință și, fiindcă lui Dumnezeu îi place mirosul de tămîie, luară, ca să îmblînzească mînia lui Dumnezeu, fiecare cîte un pumn de tămîie și-l aruncară în foc, încît se ridică deodată spre cer un fum curat, de care mirosea toată pădurea.

— Eu strănut, bădiță! șopti Petrea. Nu mai pot! strănut!

N-au ajuns frații lui să-i dea cuvenitele ghionturi, cînd el și strănută un strănutat, încît răsună toată pădurea, se zgudui el și se cutremură ușa cu popa, de cheia se suci în ea și căzu din zăvor în mijlocul haraminelor.

Cei doi frați, cel mare și cel mezin, rămaseră pe jumătate morți, iar tîlharii săriră deodată în picioare și-toți doisprezece dimpreună cu căpitanul lor rămaseră cu nasul în sus, uitîndu-se în copac, de unde auziseră strănutul și de unde căzuse cheia.

Acum era acum!

Fiindcă jos era lumina focului, iară sus era și fum, și întunerec, s-au înholbat tîlharii cît s-au înholbat, dar n-a putut să deslușească nici unul nimic.

— Măi, dar blegi mai sunteți! grăi în cele din urmă unul mai cuminte și mai cu frica lui Dumnezeu. Nu vedeți voi că s-a ridicat fumul de tămîie pîn' la poarta raiului și Sf. Petre a strănutat și de bucurie ni-a arunca

cheia raiului, ca să intrăm după plac fiecare la rîndul lui?...

— Numai să nu fi vrut cumva-n supărarea lui cea păgînească să ne lovească cu ea în cap, întîmpină altul mai fricos.

— Se poate și asta, zise altul.

— Mai știi?! grăiră iar alții, și o grea îngrijare îi cuprinse, ca pe niște oameni păcătoși ce erau.

— Bădică, zise iar Petrea, cade ușa cu popă cu tot, nu mai pot să-l țiu pe popa...

Și nici n-a zis-o bine, cînd, „hurduluc", a și lunecat ușa și-a căzut cu popă cu tot în mijlocul nenorociților de tîlhari.

— Ne-am topit! strigară ei. Iaca și Sf. Petru, el însuși, cu poarta raiului cu tot!

Cuprinși apoi de groaza păcătosului, ei o tăiară la fugă dimpreună cu căpitanul și se risipiră ca puii de păturniche, lăsînd acolo și berbecul cel fript în coaja lui, și sculele, și mătăsurile, catifelele și celelalte scumpeturi, și sacul cu tămîie, tot ceea ce adunaseră prădînd azi ici, mîne colo.

— Ha-ha-ha! începu să rîdă Petrea, mare grabă v-a apucat!

Rîdeau acum și frații lui, cel mare și cel mezin: le plăcea comedia, că era frumoasă și neașteptată, și nu te-ai fi săturat să-i vezi pe tîlhari fugind ici cu genuchele-n nas, colo cu călcîiul în ceafă.

Văzîndu-i pe tîlhari spulberați, frații se deteră jos din copac și se aruncară asupra boccelelor rămase-mprejurul focului. Acum însă nu mai făcură împărțeală frățească, ci luă pe apucate fiecare ce-i cădea la-ndemînă și ce putea să-ncarce și să ducă. Pe cînd fratele cel mare și cel mezin se ghiftuiră cu scule, cu mătăsuri, cu catifele și cu alte scumpeturi, Petrea — el tot el — scoase cuțitul de la brîu și, lihnit cum era de foame, începu să taie din berbecele fript de tîlhari și să mănînce, să mănînce cum știe omul, care numai la pîntecele lui se gîndește și nici n-aude, nici nu vede pînă ce nu se satură.

Sătul în cele din urmă, el se uită-mprejur și se pomeni singur.

Fraţii lui, încărcaţi odată cu de toate, o luaseră la sănătoasa pentru ca nu cumva tîlharii, viindu-şi în fire, să-şi schimbe gîndul, să se-ntoarcă şi să-i prade.

Rămăsese Petrea numai el singur cu popa.

— Sărac de tine, popă, grăi dînsul. Te-ai sucit şi tu şi te-ai învîrtit, şi tot ai făcut un lucru creştinesc şi după moartea ta. N-am, însă, nici eu să te părăsesc păgîneşte, ca să te mănînce corbii, şi vulturii, şi fiarele codrului.

Om cu suflet creştinesc, el se puse dar pe lucru şi începu să scurme pămîntul cu cuţitul cel mare, ca să facă groapă şi să-l înmormînteze pe popa.

— Biet de sufletul tău ! grăi apoi. De murit, ai murit fără de luminare, de bocit, nu te-a bocit nimeni, de prohod, n-ai avut parte: să-ţi dau cel puţin tămîie, ca să-ţi treacă sufletul cu fumul ei în cealaltă lume.

El luă apoi coşul de tămîie şi-l deşertă peste jăratecul rămas în vatra tîlharilor.

Acum da, fără doar şi poate se ridică fumul şi se-nălţă pînă la poarta raiului, unde şedea Sfîntul Petre, care ştia că tămîia a fost pusă cu inima curată pe foc.

Nici c-a mai stat mult pe gînduri, ci s-a pornit, acum cu adevărat s-a pornit de-acolo de sus din cer şi nu s-a mai oprit decît în faţa lui Petre, care şedea pe un buştean şi se uita cum se ridică fumul de tămîie.

— Bun găsit, nepoate, îi zise Sf. Petre cu blîndeţea lui de om bătrîn. Dar ce mai faci?

— Păi ce să fac !? Iacă, stau şi eu aici pe buşteanul ăsta, răspunse Petrea uitîndu-se în ochii moşneagului. De sătul, sunt sătul, pe fraţii mei i-au dus vîntul şi păcatele lor, pe popa l-am îngropat; nu mai am altă treabă decît să stau.

— Bine faci, nepoate, grăi Sf. Petru, i se cuvine odihna omului care şi-a făcut treaba. Şi fiindcă bunului Dumnezeu din cer i-au plăcut şi-i plac faptele tale, am venit la tine trimis de el, ca să te laud în numele lui.

— Mulţămim dumitale, grăi Petrea ridicîndu-se puţin de pe buştean.

— Şi mi-a poruncit bunul Dumnezeu — urmă Sf. Petre — să-ţi spun să ceri ceva de la el, că ţine să aibă mulţumirea de a-ţi împlini o dorinţă, orişicare ar fi ea.

— Nu cer nimic; n-am nici o dorință! răspunse Petrea foarte răspicat.

— Nu se poate, țizule, stărui sfîntul cu barbă scurtă și creață. Împotriva lui Dumnezeu nu poate nimeni să se pună; el le știe toate și toate le poate: cînd zice să ceri, trebuie să ceri, cînd îți dă, trebuie să iei!

— Dacă-i așa și merge pe de-a sila, ce mă mai întreabă pe mine!? răspunse Petrea.

— Nu te obrăznici, omule! îl mustră purtătorul cheilor de la rai. Cere-ți bogățiile cîte vrei, c-o să le ai.

— Am, răspunse Petrea, destule, și nu știu ce să fac cu ele. Belea, nu altă!

— Cere sănătate! urmă Sf. Petre.

— Nu mă vezi!? răspunse Petrea. Cum aș putea s-o cer cînd o am!?

— Cere-ți viață lungă! stărui Sf. Petre.

— Auzi vorbă! întîmpină Petrea. Să cer punga cînd nu știu ce-i în ea! De unde știu eu ce-am cerut cînd cer viață.

— Cere noroc! se răsti Sf. Petre perzîndu-și răbdarea.

— Mai norocos decît mine cine se simte!? răspunse iar Petrea. Lăsați-mă cum sunt, că mai bine decît așa nu poate să-mi fie.

Sf. Petre, care știa mai bine decît orișicine ce e porunca de sus, se apropie și-i șopti cu glas adimenitor la ureche:

— Cere-ți, prostule — îi zise — nevastă și copii și casă cu rost.

— Aoleo! grăi Petrea dîndu-se trei pași înapoi. Nu ți-e rușine, om bătrîn, să mă ispitești!? Asta o aștepți pe tăcute, că vine cînd e să vie, și nu poți să scapi de ea.

Sf. Petru își încreți acum sprîncenele.

Văzînd că nici așa, nici așa n-o scoate la capăt cu el, întoarse foaia.

— Nu-nțelegi, omule, că-i poruncă, și la porunca lui Dumnezeu trebuie să te supui? îi zise cu asprime.

— Dacă e pe poruncite — răspunse Petrea — n-am încotro, și pe sufletul tău să fie. Iacă, cer... ce să cer!? Cer — grăi, ca să ceară ce nu i se poate da — cer să-mi dea niște cimpoi de țințar.

Nu știa, biet de el, că pe Dumnezeu nu poate nimeni să-l înșele, că lui Dumnezeu orișice ai cere tu, îți dă ce-ți vrea el.

Sf. Petru se depărtă dar, și cît dai în palme se și întoarce cu cimpoile de țințar, niște cimpoi subțiri de abia puteai să le vezi cu ochii și le țineai în mînă fără ca să simți că ai ceva!

— Uite, băiete, iacă cimpoile pe care ți le-ai cerut, și să știi că atunci cînd cînți din ele, îți pere ție și le pere și celor ce te-ascultă și foamea, și setea, și supărarea, și durerea și oboseala, te simți ca-n slava cerului și joacă toate împrejurul tău. Așa să știi! zise Sf. Petre, și se făcu nevăzut.

Petrea rămase ca un căzut din cer, uitîndu-se cînd în zarea în care se perduse sfîntul, cînd la cimpoile pe care abia putea să le vadă și simtă între degetele lui și-n care nu-ndrăznea să sufle, ca să le-nfoieze.

— Iată-mă și cu cimpoi, grăi în cele din urmă, dar nu știu ce să fac cu ele.

Cum stătea însă el așa, iată că lupii din codru, care mușinaseră mirosul de berbec fript în coaja lui, începură să se adune, și peste puțin el se văzu-ncunjurat din toate părțile de haita flămîndă și cu ochi scînteietori, niște lupoi mari, care clefăiau și-și arătau pe rînjite dinții, gata să-l sfîșie și să-l mănînce.

— Stați, grăi dînsul, că am eu leac și pentru blănile voastre! Dacă vi-e foame, vă satur eu! zise, apoi suflă o dată-n cimpoi și începu să cînte cum îl duceau degetele.

Acum să vezi lucru nemaipomenit!

Lasă că frica i-a trecut într-o clipă, dar lupii se-nblînziră și începură să deie ca niște cățeluși din coadă, apoi se porniră să joace, să salte, să se deie de-a tumba și să facă fel de fel de-nvîrtituri, încît era mare frumusețe să-i vezi și te simțeai ca-n altă lume.

Văzînd așa, Petrea plecă mergînd înainte, ca să iasă cumva din codru la luminiș și la lume cu oameni, că i se urește omului singur și la alți oameni îl trage firea. Lupii, după el, tot săltînd, jucînd, dîndu-se de-a tumba și făcînd fel de fel de alte giumbușuri.

Cînd fu, colea, prin revărsatul zorilor de zi, Petrea ieși la marginea codrului și văzu-ntinzîndu-se-n fața lui țarini și livezi și fînețe ca pretutindeni unde omul e om la el acasă.

„Așa! își zise. Acum e și mai bine!"

Lupii, cînd el încetă a mai cînta din cimpoi, se speriară de luminiș și o luară la fugă, întorcîndu-se acasă la ei, în desimea cea-ntunecoasă a codrului.

Petrea — ce să facă? — încotro să apuce? unde să se ducă?

A luat-o așa pe cîmp, printre țarini și livezi și pe ici, pe colo și peste ele, s-a dus și s-a tot dus, pînă ce a ajuns la un sat cu oameni, iar aici s-a oprit la casa popii, că popa e fruntea satului.

— Bună ziua, părinte!

— Noroc bun, fiule! Dar de unde și pînă unde?

— Vin de acasă, părinte, și nu mai știu de unde am plecat, pe unde am fost, unde am ajuns și-ncotro să apuc.

Popa, om cu multă pricepere, a înțeles din vorbele aceste că are a face cu un om zăpăcit, care și-a pierdut cărările, umblă buimac și nu-și mai găsește rostul.

„Așa om îmi trebuie mie, își zise; nici de ici, nici de colo, șade unde și cum îl pui."

— Să intri, băiete, urmă, slugă la mine, că ai puțin de lucru și-ți dau sîmbrie bună. Uite, urmă iar, diminețile te scoli, rînești prin grajduri, apoi mai stai, după aceea duci vitele la adăpat și le dai nutreț și iar stai. În sfîrșit, pleci cu caprele la pășune și stai toată ziua fără de nici o treabă, iară după ce te-ntorci cu caprele, tot ca dimineața, mai faci cîte ceva și stai și iar stai. Iar simbria o să-ți fie pe an șapte capre cu iezii lor și-un țap cu coarnele răsucite, ca să nu pleci de la casa mea cum ai venit.

— Să intru, părinte! grăi Petrea, și rămase slugă la casa popii, ca să aibă și el rost în lume.

Le-a făcut apoi, dimineața, toate cîte erau de făcut și-ar mai fi stat să răsufle dac-ar fi avut cînd și unde; vai, însă, de sufletul lui după ce a ieșit cu caprele popii la pășune.

Îndată ce-a ajuns acolo, s-au risipit parc-ar fi intrat toți dracii-n ele. Una se urca pe stînci, alta se cobora-n gropi, iar alta sărea șanțurile, rodea coaja de la copaci ori se vîra prin garduri la varza vecinului. Nu degeaba e dată capra și la poarta cerului în paza Necuratului: alerga omul cu limba scoasă cînd în jos, cînd în sus, cînd la dreapta, cînd la stînga, dar nu era-n stare să le adune și să le ție la un loc.

— Stați, zise el în cele din urmă, că n-o să fiți voi mai cu moț decît lupii: am eu leac și pentru bărbile voastre!

El scoase apoi cimpoile și-ncepu să cînte.

Ca trase pe sfoară se adunară caprele cu iezii lor și cu țapii cei cornurați împrejurul lui și se porniră pe un joc nebunesc cum numai caprele îl știu îndruga. Nu le mai era acum nici foame, nici sete, și tot neastîmpărul firii lor se potolea în jocul care făcea să le tremure bărbile lungi și urechile atîrnate.

A stat dar Petrea toată ziua în umbra unui tei cu frunzele late și a cîntat în mijlocul caprelor, care se uitau cu drag la el urmîndu-și jocul. Seara însă, cînd s-au întors acasă, caprele erau lihnite de foame, că nu le mai cînta Petrea din cimpoi, și au tăbărît pe gardul popii de l-au stins ca lăcustele.

A doua zi tot așa și a treia nu altfel.

— Taică părinte — grăi preuteasa, care era cam pestriță la mațe — mie nu mi se pare lucru curat ce mi-e dat să văd. Nu știu ce o fi făcînd omul ăsta al nostru cu caprele, că se-ntorc seara flămînde, dau și mai puțin lapte și ne mănîncă toate gardurile.

— Cam așa mi se pare și mie, răspunse popa, care popă și om cu frica lui Dumnezeu din vorba nevestei sale nu ieșea, că ținea să aibă pace-n casa lui.

— Ia du-te tu — urmă preuteasa — și stai la pîndă, ca să vezi ce e și cum.

Mai că da, mai că ba, mai că se cuvine, mai că nu, după multă tura-vura rămase, nici că s-ar fi putut altfel, pe a preutesei, și zorile dimineții următoare popa se duse și se ascunse într-un mărăciniș, ca să stea la pîndă și să-l prindă pe Petrea cu ocaua mică.

Vai de mama lui, că-n rău ceas l-a făcut!

Se porniră caprele, și iezii, și țapii la joc cînd Petrea începu să cînte din cimpoi, dar se porni cu atît mai vîrtos popa, care avea fire de om, și tremurau bărbile țapilor, dar mai rău tremura barba popii, căruia spinii din mărăcini îi sfîșiau hainele și-i zgîrîiau pielea și obrajii de-ți era mai mare mila de el. Nu-l usturau însă pe popa zgîrieturile, nu-l obosea jocul, nu-l supăra nimic, căci cimpoile le stîngeau toate și-i îndulceau firea de se uita și el cu drag la Petrea și, de cîte ori sălta-n joc, își zicea: „I-o dau! i-o dau!“ Un copil avea și el la casa lui, o fată, boboc de fată, și era gata acum să i-o deie și pe aceasta lui Petrea de nevastă, căci așa ginere nu-și mai putea găsi.

Toată ziulica a dus-o așa, și nu i-ar fi părut rău dacă s-ar fi lungit ziua — una din trei.

Ce-a pățit apoi cînd, seara, s-a-ntors acasă cu hainele zdrențuite, cu barba-ncîlcită și cu trupul plin de zgîrieturi, asta-i altă vorbă, pe care ți-e s-o lași încurcată.

— Om ești tu și bărbat, și popă, cogeamite popă!? îl mustră preoteasa. Un prostănac ca el să te facă astfel de rîsul lumii și de batjocura copiilor!

— Taci, muiere, și-ți pune pază gurii, că nu știi tu ce e aia! se dezvinovăți popa. Aș vrea să te văd pe tine ce-ai face cînd l-ai auzi cîntînd din cimpoile lui! Chiar în biserică dac-ai fi, n-ai putea decît s-o pornești pe joc.

— Eu? așa cum mă vezi aci! strigă preuteasa. Eu să joc, dacă nu vreau!? Asta aș vrea s-o văd! Eu nu mă las, nu mă dau, nu mă pornesc nici dac-ar fi să crăp! Nu sunt doară o motoloagă ca tine.

— Bine! îi zise popa. Las', c-o să-ți văd vîrtutea! O să-l pun, cînd s-o întoarce, să cînte și-o să te văd dacă te mai țanțoșești ca acum...

Nu-i dedea maichii preutesei mîna să zică nu, și a rămas dar ca Petrea să-i cînte din cimpoi după ce se va fi întors cu caprele.

Știa dînsa că n-o să joace, dar cu cît mai aproape era timpul ca Petrea să se-ntoarcă, cu atît mai îngrijată se simțea dînsa.

„De unde știi — își zicea — ce fel de drăcii o fi avînd prostul acela, și rușine tot n-aș vrea să pați.“

Ea-și căuta dar o ascunzătoare, cînd auzi tălăngile turmei de capre. Dar unde să se ascundă. În vreun butoi din pivniță? Prea era înfundat.

Ea se urcă răpede-n pod, dete peste lădoiul în care-și ținea caierele de in și de cînepă, sări-n el și trase capacul, ca să se-nchidă bine, apoi rămase acolo pitită și oprindu-și răsuflarea.

Au găsit însă sunetele cimpoilor pe biata femeie și-n fundul lăzii, și cînd Petrea a început să cînte, s-a pornit și ea pe joc, și dă-i acolo unde se vîrîse, dă-i cu toată vîrtutea, încît juca și lădoiul cu ea — hodoronc! hodoronc! — pînă ce n-a ajuns în gura podului, de unde a căzut — hurduluc! — în tinda casei.

— O dau! i-o dau! strigă preuteasa, gata și ea să și-l facă ginere pe Petrea.

— S-a făcut apoi nuntă mare ca la casa unui popă, și iată-l și pe Petrea om cu rost, cu casă și cu masă, ba-n urmă și cu copii.

Iară cînd avea vreun neajuns, vreun necaz, vreo supărare ori cînd i se punea ceva de-a curmezișa, își lua cimpoile, cînta și toate erau bine.

Cine o știe mai departe, mai departe s-o spună.

LIMIR-ÎMPĂRAT

A fost ce-a fost... a fost odată o văduvă care avea o fată, Lia, și văduva era săracă de nu mai știa cum să-și înnoade zdrențele, iar Lia, fata ei, se făcuse harnică de creșteau flori pe unde-i călca piciorul și da muguri lemnul uscat cînd ea punea mîna pe el.

Diminețile, cînd se deștepta din somn, văduva suspina din greu, căci nopțile o visa totdeauna pe fata ei voioasă și fericită înconjurată de bogății și gătită ca o împărăteasă, și grea mîhnire o cuprindea cînd o vedea săracă și îmbrăcată în vestminte făcute din căpătate, dar peste puțin fața mamei iar se înveselea, căci Lia era și în sărăcia ei tot voioasă și fericită parcă ar fi înconjurată de bogății și gătită cum o visase, ca o împărăteasă.

Sculată în crepetul zorilor de zi, Lia se furișa tiptil din coliba sărăcăcioasă, ca să nu turbure nici măcar prin răsuflarea ei somnul maicii sale, și începea să mături preajma casei, să curețe cotețele celor trei găini pe care le aveau, să-și adune porumbeii și să facă rînduială puind fiecare lucru la îndemînă, după cum cere rostul lui. Și cum mătura și făcea rînduială, Lia nu începea de la pragul colibii, ci de la cel mai depărtat colț al curții, și mîna gunoiul spre ușa de intrare, ca să nu rămîie nici un unghi nescotocit și necurățit. Cînd se scula, văduva stetea mai bucuros afară decît în casă,

și Lia ridica gunoiul din prag, îl ducea la locul lui, apoi intra ca să dereticească prin colibă, cîntînd voioasă, și oglindă luminoasă se făcea toate sub mîna ei, încît împărat de-ai fi fost, ți-ai fi părăsit palatele ca să stai în coliba văduvei.

Iar cînd Lia ieșea din colibă, curtea era plină de flori răsărite pe urmele pașilor ei, care toate se clătinau plecîndu-se spre dînsa, dar îi ziceau întristate: „Bună ești, frumoasă ești, harnică ești, dulce ești la fire, și totuși, mult mai ai să umbli și să alergi, căci ursitul tău e dus după lume de 9 ani acum în pămînt."

Așa azi, așa mîne, multe zile de-a rîndul tot așa, pînă ce Lia n-a fost cuprinsă de un nespus dor de ducă.

— Am să plec, mamă, în lume, că nu mă mai rabdă pămîntul și mă duce dorul, zise ea. Sunt acuma fată mare și eu, și mi se cuvine să-mi caut rost în lume.

Văduva suspină, căci atîta copil avea și ea și mult îi era dragă fata, dar mamă era, ca orișicare mamă, norocul copilului său îl visa, iar norocul în lumea largă se găsește.

— Mergi — îi zise dar — copila mea, și nici spine, nici buruiană în cale să nu-ți găsești.

Lia frămîntă aluat din făină neagră și-și făcu o azimă de drum, apoi porni în cale lungă, nu cu opinci de oțel și curele de viței, ca Făt-Frumosul din poveste, ci desculță, ca o fată săracă, și se duse zi de vară pînă în seară, peste văi și dealuri, cum o ducea potecuța pe care mai umblaseră și alții.

Cum se ducea așa, iată că dă peste o turmă de oi, care păștea păzită de dulăi, în vreme ce păcurarii dormeau la umbră de mărăcini.

Liei i se făcu milă de ea, căci dulăii erau toți șchiopi de toate patru picioarele, iar oile, sărmanele, toate erau pline de scăieți, de se făcuse pîslă bătucită lîna de pe ele.

— Oițelor, dragelor — le zise Lia — ia veniți la mama, ca să vă curețe.

Oile alergară din toate părțile și se adunară împrejurul ei ca bobocii plouați împrejurul cloștii, iar ea se puse pe muncă grea și lungă, ca să le scoată scăieții din lînă, unul cîte unul, încet și cu băgare de seamă,

cu degetele subțiri și măiestre, ca nici pelcuța să nu le doară, nici firele subțiri să nu se rumpă.

Mult a stat așa, și le-a tot curățit, și iar le-a curățit, de s-au adunat vrafuri mari de scaieți și la dreapta și la stînga ei, dar nu s-a lăsat pînă ce nu le-a văzut toate curate și cu lîna moale și creață parc-ar fi trecută prin darac.

— Cîți scăieți ai scos, atîte zile să ai — îi ziseră oile ușurate — și orișicît de lung ți-ar fi drumul, buruiană în cale să nu-ți găsești, mai ziseră și ele, parc-ar fi știut vorba mamei.

— Dar voi, cînilor, dragilor, de ce schiopătați fiecare de cîte toate patru picioarele? îi întrebă ea acuma pe dulăi.

— Pentru că suntem desculți ca tine, iar nu încălțați ca oile — răspunseră ei — și sunt mulți spini și multe mărăcini prin care avem să alergăm.

Lia iar se puse pe muncă lungă și grea, ca să le scoată spinii din tălpi, tot unul cîte unul, tot încet și cu băgare de seamă, tot cu degetele subțiri și măiestre, ca nici să nu simtă cînd îi scoate.

— Cîți spini ai scos, atîți ani să numeri în viața ta — îi ziseră cînii — și orișicît de lung ți-ar fi drumul, peste spini în cale să nu dai.

Lia plecă mai departe ușurată, căci ușurat se simte omul care li-a făcut altora vreo ușurare, și-și urmă drumul pe potecuța cea netedă și curată, de era mare mulțumire să calci cu piciorul gol pe ea.

Nu trecu însă mult, și dînsa iar se opri.

În drumul ei se zbătea în arșița soarelui o biată de rîmuliță, subțirică, străvezie și plăpîndă. Ar fi vrut, sărmana de ea, să intre în pămînt, dar prea era bătătorit locul pe potecă, s-ar fi tîrît mai departe, dar i se sleiseră puterile, și rău o ardeau razele fierbinți ale soarelui, care uscă și seacă viața.

Liei i se făcu milă de ea, o luă frumușel și, dînd cu ochii de un mușuroi, scurmă puțin pămîntul din el, o puse în scurmătură și-o acoperi.

— Scurtă să-ți fie și netedă calea, căci mare bine mi-ai făcut — grăi rîma — și să-ți aduci aminte de mine cînd te vei afla în mare strîmtoare.

Plecînd înainte, Lia văzu în zarea depărtării o pădure, dar cum mergea, pădurea venea, parcă, și ea și se apropia, încît ai fi crezut că aleargă — curat ca în poveste!

Nu făcu, însă, Lia decît puțin drum, cînd dete peste o cîrtiță, care, orbită, sărmana, de lumina zilei, umbla buimacă și deznădăjduită că nu mai poate să-și găsească mușuroiul în care o așteptau puișorii flămînzi.

I se făcu Liei milă și de ea, o luă în poală și o duse la mușuroiul în care pusese rîma.

— Bine cu bine să ți se răsplătească — îi zise cîrtița — căci mare bine mi-ai făcut și în greu drum ai plecat. Să știi, însă, că din drum n-ai să te abați și unde ți se va sfîrși poteca, acolo să te oprești.

Lia își urmă drumul încă mai ușurată, și haide! pe potecă înainte, tot mai aproape de pădurea deasă și plină de buruiană mare și de mărăcini înțesați.

Fiindcă în lumea aceasta drumurile toate se înfundă, pe înserate, cînd Lia a ajuns la pădure, s-a înfundat și poteca cea netedă și curată. Lia s-a oprit dar, și, nemaiștiind încotro să apuce, s-a așezat pe iarba verde și moale, s-a lăsat în paza duhurilor curate și, obosită cum era, de drum, a adormit deodată cu asfințirea soarelui.

Dimineața, în revărsatul zorilor, cînd s-a pomenit din somn, ochii ei s-au oprit asupra unei poteci netede și curate, care șerpuia prin pădure, printre buruieni și mărăcini.

Cîrtița luase înțelegere cu rîma, și peste noapte se adunaseră toate cîrtițele ca să taie rădăcinile mărăcinilor, toate rîmele, ca să taie rădăcinile buruienilor și să afîneze pămîntul în calea Liei, iar oile l-au bătucit cu unghiile lor cele tari, și cînii l-au netezit cu tălpile lor cele moi, încît era o mare mulțumire să calci pe el.

Lia își urmă dar drumul sprintenă și voioasă pînă în prînzul cel mic, pînă în cel mare și pînă în amurgul serii, cînd iar i se sfîrși poteca, și dînsa iar se opri, iar se așeză pe iarba verde și moale și iar adormi sub paza duhurilor curate.

Cînd se pomeni a doua zi, ochii ei se opriră asupra florilor care crescuseră pe urma ei și se plecau, ca de obicei, spre ea și-i ziceau mai înviorate:

— Bună ești, frumoasă ești, harnică ești, dulce la fire și miloasă ești, dar tot mai ai să umbli și să alergi, ca să ajungi unde nimeni nu te așteaptă.

Iar în partea cealaltă se urma poteca netedă și curată printre spini și mărăcini, parcă ar fi voit să zică: „Vino, fată și mă calcă".

A doua zi ca cea dintîi, iar a treia zi pe înserate poteca s-a sfîrșit la o derăpănătură de colibă pustie și părăsită în mijlocul pădurii, s-o vezi și să nu te mai uiți la ea.

Lia, cu toate aceste, intră, căci acolo avea să se oprească, unde i se înfunda drumul.

Să vezi cu ochii și să nu crezi cu gîndul ceea ce era în colibă!

Era parcă Vîntoasele au stat în ea și și-au făcut toate toanele: toate colțurile pline de păiengeniș îngreunat de praf și de gunoaie adunate din șapte țări, iară pe jos și pe pereți, să știi și să nu mai spui nimănui ce era și cum!

Lia se puse pe muncă lungă și grea, ca să dereticească și să curețe, să adune gunoiul și să-l care și să-și facă cuibul atît de curat ca pe iarba verde și moale, și în vreme ce ea lucra, poteca, pe care venise se umpluse de flori care cîntau voioase în adierea vîntului de seară.

După ce s-a înnoptat bine, deodată s-a pornit afară un viscol parcă veneau Vîntoasele, și nu alta, și răsunau prin văzduh zbierete și țipete de te treceau fiorii.

Cuprinsă de spaimă, Lia nu mai știa ce să facă și unde să se ascundă, unde să-și găsească adăpost. Ea sări iute pe vatră și se furișă-n cuptorul pe care-l curățise de cenușă, cînd deodată lelele, nebunele, deteră năvală valvîrtej unele peste altele, care pe ușă, care pe fereastră, care prin crăpăturile din pereți, căci se strecoară ele și prin urechea acului.

Și erau, neică, frumoase toate, care de care mai subțirică, și mai ușoară, și mai sprintenă, și mai zburdalnică, și gătite toate în haine țesute ca păiengenișul, încît ochii Liei se deschiseră mari și rămaseră înțepe-

niți în țițînile lor, că nu se mai săturau să vadă și să se uite cu jind de femeie jignită.

— Ce e aici!? ce a fost? ce are să fie!? grăi cea mai mare dintre ele, înspăimîntată de curățenia pe care o vedea împrejurul ei. Aici a fost ori e cineva... Sîmt, parcă, miros de ființă străină...

Inima Liei țicăia pițiș, căci vai era și de sufletul, și de trupșorul ei dacă Ielele, nebunele, care o zăpsiseră, îi și dedeau de urmă.

— Nu-i! nu-i! nu-i! strigară însă toate din toate părțile. Nu poate să fie! am dat roată împrejur, și nicăiri iarba nu-i călcată și nici fir de păr, nici zdreanță de haină, nici urme de sînge țîșnit n-am găsit pe spini și pe mărăcini, iar prin văzduh numai noi putem să străbatem.

Văzuseră ele pîrtia de flori pe unde călcase piciorul Liei, dar nu putea chiar nici în basm să le treacă prin minte gîndul că florile vii sunt urmă de fată cu inima curată; se potoliră dar, se prinseră în horă și începură să joace lin, bătînd cu piciorul în pămînt și cîntînd cu glas adimenitor: „Ieși, Limir, ieși, Limir-împărat, ieși să bem și să mîncăm! — Ieși, Limir, să ne veselim! Ieși, ieși, ieși, Limir-împărat."

Și atît de lin jucau și atît de ademenitor cîntau, încît Liei îi venea să iasă din cuptor și să se prindă în horă cu ele. N-a mai făcut-o însă și asta, căci deodată pămîntul se deschise, și în deschizătură se ivi ridicîndu-se încetul cu încetul un tînăr, și trupeș, și chipeș, să-l vezi și să știi că l-ai văzut, Limir el însuși.

Limir acesta era nu un făt-frumos ca toți feții-frumoși de prin povești, vreun fecior de împărat, care umblă razna prin lume și încurcă mințile zînelor și ale fetelor de împărat, ci el însuși împărat, care avea și împărăție întinsă, și oștiri nenumărate, și palaturi strălucite, și slujitori credincioși, toate cîte se cer pentru o stăpînire mare și puternică. Toate le avea, ba mai era și blînd, și drept, și milos, și darnic, cum unui împărat i se cuvine să fie, dar avea și un păcat: prea se credea, prea se socotea mai și mai decît toți, prea era doritor de a ieși din lume și prea nemulțumit că nu poate să iasă, și văzîndu-i slăbiciunea aceasta, lelele

s-au făcut stăpîne pe el și-l ademeneau, și-l furau cu momeli, ca să-și petreacă nopțile veselindu-se în felul lor cu dînsul.

Și cum ieșea Limir-împărat din pămînt, ieșea dimpreună cu el și palatul lui cel strălucit, încît Ielele, nebunele, se pomeniră într-o sală întinsă și împodobită tot cu aur și cu petre scumpe, în mătăsuri și catifele, iar acolo unde sta Lia pitită era un dulap de cristal, din care vezi fără ca să fii văzut, iar la o parte era întinsă și încărcată de toate bunătățile masa cea mare, pe care ardeau lumînări de-ți luau vederea.

— Care va să zică, de asta vă era vouă l? grăi Lia înciudată. De asta vă ardea! Aici vă ducea gîndul!

Așa zicea și iar îi venea să iasă, dar nu ca să se prindă în horă, ci ca să răstoarne și masa cu toate bunătățile încărcate pe ea, și tot ceea ce îi mai cădea în cale și să le alunge pe Iele, nebunele, căci multă era întristarea în fața lui Limir, pe care nu-l lăsau în pace, și rău îi ședea să fie trist.

Deodată însă răsună de undeva din văzduhuri o muzică — să stai, s-asculți și să-ți ieși din minți, nu alta! — și Lia rămase încremenită și cu ochii duși la Limir, care, prins în horă, sălta îndelete și mîndru, fără ca să se uite fie la dreapta, fie la stînga și fără ca să zîmbească, parcă nu-i în lume nimeni alăturea cu dînsul și nu vede, sărman de sufletul lui, pe zînele ce-l sorbeau cu ochii.

Aștepta fata să-l mai vadă și așezîndu-se la masă cu ele, căci nu știa că zînele se veselesc numai gîndindu-se cu gîndul, beau și mănîncă numai mîngîindu-și vederile la masa încărcată și simt plăcerile numai închipuindu-și-le. Cînd era colo, spre miez de noapte, luminile începură să se stingă una cîte una, și, cînd nu mai rămase decît una singură arzînd, iar se porni vîntul, palatul cel frumos se prăbuși și se cufundă dimpreună cu Limir-împărat în pămînt, iară Ielele, nebunele, se deteră valvîrtej unele peste altele și se depărtară ca volbura în timpul verii.

Lia rămase cîtva timp frecîndu-și ochii. Nu mai știa nici ea: i s-a părut, a visat, a aiurit ori le-a văzut toate în aievea?

Într-un tîrziu, a ieșit din cuptor.

Coliba luminată de un muc de opaiet iar era cumo găsise, plină în toate colțurile de păiengeniș îngreunat de praf și de gunoaie adunate din șapte țări, iar pe jos și pe pereți — nici să te uiți!

Acum însă Lia nu se mai apucă de muncă grea și lungă, ci începu să bată cu piciorul în pămînt și să cînte cu glas adimenitor: „Ieși, Limir, să ne vedem față în față. Ieși, Limir-împărat, să grăim și să ne bucurăm! Ieși! ieși! ieși!“

Nimic nu se mișcă.

„Ieși, Limir, stărui dînsa din nou, ieși, Limir-împărat, ca să te ating cu mîna, ieși, ca să văd dacă ești om în toată firea, să-ți aud glasul și să simt bătăile inimii tale.“

Tot nu se mișcă nimic.

Cînd bătu însă de-a treia oară cu piciorul și zise: „Ieși, Limir, că vreau și vreau să mă uit în ochii tăi!“, pămîntul s-a deschis și iară a ieșit la iveală Limir în mijlocul altei săli încă mai frumos împodobite, tot în roșu și verde, și i-a întins mîna ca să se prindă în horă cu ea.

Ei se cutremurară amîndoi: el pentru că mîna ei era caldă de se înfierbînta sîngele în vinele lui, iară ea pentru că mîna lui era rece de îngheța sîngele în vinele ei.

Și se uitară uimiți unul la altul: el o vedea cu obrajii rumeni, cu ochii plini de văpaie și cu zîmbetul pe buze, desculță și îmbrăcată în cămășuța ei curată, iară ea îl vedea pe el în podoabe împărătești, dar cu fața albă ca varul, cu ochii stînși și cu buzele supte.

— Dar tu, sărman de sufletul tău, cum ai răzbit pînă aici? grăi dînsul pe șoptite.

— Întreagă, sănătoasă și curată, răspunse ea.

— Nici buruiana n-ai călcat-o, nici hainele nu ți s-au zdrențuit, nici trupul nu ți s-a sîngerat, nici tălpile nu ți s-au umplut de spini? întrebă el.

— Nu! răspunse ea.

Limir simți cum i se dezmorțește trupul și i se înviorează sufletul.

— Lucru nemaipomenit — grăi dînsul — dar tot vai de sufletele noastre, căci mari chinuri ne așteaptă pe

amîndoi. N-ai întîlnit în calea ta o turmă de oi păzită de niște cîini?

— Ba da, răspunse ea.

— Oile acelea sunt tot fete care au îndrăznit să vie, iar cînii tot voinici cari au încercat să mă scape de aici — răspunse el — și amare o să-ți fie zilele dacă Ielele dau peste tine. Eu, muncit mereu de dorințe ce nu se pot împlini, am să te iau într-una la goană și să mușc în carnea ta, iar tu, ca să scapi, ai să alergi prin bălării și prin mărăcini cuprinsă de spaimă. O singură scăpare ar fi: să nu stai aici, nici să nu te întorci, ci să răzbești înainte și mereu înainte prin desișul pădurii, pînă ce nu vei da de altă colibă ca aceasta, în care stă Mama Ielelor, și să dezlegi întrebările pe care ți le va pune ea. Perduți suntem amîndoi dacă nu răzbești și nu ești în stare să dezlegi, căci numai așa se perde puterea vrajei.

— Duce-mă-voi și mă voi tot duce — grăi Lia — și voi răzbi și-mi voi aduna toate puterile dacă e vorba să scap un suflet.

Și nici c-ar fi fost adevărată povestea dacă n-ar fi grăit așa și nu i-ar fi fost fapta ca vorba.

Îndată dar ce Limir-împărat s-a cufundat iar dimpreună cu palatul lui, Lia a prins inimă și a pornit-o înainte.

N-au mai venit însă acum nici rîmele, nici aricii, nici oile, nici dulăii ca să-i netezească drumul, ci trebuia să răzbească, vai de trupșorul ei, prin bălării, printre spini și mărăcini, încît fășii-fășii i s-a făcut cămășuța, fire-fire i s-a zmuls părul din cap prin scăieți, trupul i s-a singerat și tălpile picioarelor i s-au umplut de spini. Nu poate însă nimic în lume să moaie voința tare, și Lia a mers și tot a mers, cum se zice, zi de vară pînă în seară și azi, și mîne, și poimîne, trei zile de-a rîndul.

A treia zi pe însărate a zărit, în sfîrșit, din depărtare, coliba cea încă mai dărăpănată, în care ședea, precum îi spusese Limir-împărat, Mama Ielelor.

Asta, o hîrcă bătrînă și colțată, cu nasul cîrlig și cu ochi de șarpe călcat pe coadă, o simțise de mult și o aștepta în pragul colibii răzămată de bățul ei noduros.

Lia simți că-i trece prin inimă fier roșu și prin vine sloi de gheață cînd se uită în fața ei: s-o facă scrum cu ochii, și nu alta.

— Bună seara, maică, și bine te-am găsit! grăi Lia cu glasul ei de turturică speriată.

Bătrîna mișcă puțin din cap, dar nu-i răspunse nimic, ci-și ridică numai bățul și bătu cu el în pămînt, parc-ar fi voit să vestească pe cineva că a sosit cine avea să sosească.

Nu mai văzuse ea în viața ei, — și tînără nu mai era, — picior de om pămîntean pe acolo, și sta și se uita și nu se putea dumeri cum a putut o fată plăpîndă să răzbească printre lele, nebunele, și să ajungă așa de departe.

A răzbit însă, și parcă nu se simțea destul de tare ca să se prindă cu dînsa.

— De! îi zise ea într-un tîrziu cu glas pițigăiat. Vei fi venit tu de ce vei fi venit, te va fi ispitit cine te va fi ispitit, te va fi ajutat cine te va fi ajutat, dar degeaba ți-ai sîngerat trupul, că nu sunt eu aceea pe care o cauți, ci soacră-mea, bunica lor, care șade peste nouă țări și nouă mări, și mult ai mai avea să umbli și să-ți sîngerezi trupul ca să ajungi la ea, bătrînă, colea, ca mine, ai fi cînd te-ai întoarce, dacă te vei mai întoarce de acolo. Fă-ți mai bine calea întoarsă — adause ea cu glas dulceag și momitor — și bucură-te c-ai scăpat pînă aci cu obrazul curat.

— Nu nouă — îi răspunse Lia — ci nouăzeci și nouă dac-ar fi țările și tot atîtea mările, eu tot înainte aș merge.

Baba se încruntă o dată, își încreți sprîncenele stufoase și bătu iar cu bățul ei noduros în pămînt.

— Ia să-ți văd vîrtutea! zise apoi; și deodată se iviră ca ieșiți din pămînt o mulțime de dulăi îndîrjiți și se repeziră cu toții lătrînd și cu dinții rînjiți asupra Liei, ca s-o sfîșie în bucăți.

Lia-și urmă însă inimoasă drumul, deși dulăii i se ațineau în cale. Degeaba-i asmuța baba, căci nici unul nu sărea la față, ci făceau potecă, sărind peste buruieni și călcîndu-le, culcînd mărăcinele la pămînt și curățindu-le de spini, care toți intrau în tălpile lor.

Erau cînii cărora Lia le făcuse un mare bine, și cu cît mai mult turba în mînia ei baba și cu cît mai rău îi asmuța, cu atît mai mulți erau și spinii intrați în tălpile lor; în cele din urmă, ei nici nu mai lătrau, ci chelălăiau schiopătînd ca vai de ei din toate patru picioarele.

I se făcu Liei și astă dată milă de dînșii, dar, vorba aia, „milă mi-e de tine, însă mă arde pe mine"; ea nu se mai opri ca să le scoată spinii, ci-și urmă drumul în vreme ce baba îi bătea pe dulăi cu bățul ei noduros.

N-a mers însă Lia mult, și se auzeau încă din depărtare chelălăiturile cînilor, cînd se iviră în calea ei o mulțime de șerpi mărunți, care se uitau cu gurile căscate și cu limbile scoase la ea și-i sîsăiau în urechi de te treceau fiorii. Ea mergea înainte, printre ei și peste ei, băgînd de seamă ca nu cumva să calce pe vreunul pe coadă. Cu cît însă ea înainta, cu atît șerpii ieșiți în calea ei erau mai mari și mai furioși, cu atît sîsăiturile lor erau mai ascuțite și cu atît spinii de prin mărăcini erau mai lungi, mai groși și mai ascuțiți. Nu e însă în lume nimic ce poate să țină în loc pe cel ce vrea cu tot dinadinsul să meargă înainte.

— Bălauri cu șapte capete dac-ați fi, eu tot calc peste voi! grăi Lia, și-și urmă drumul.

Deodată se ivi în calea ei un șarpe mare, mare, de tot mare, cu gura ca șura și cu limbile late de-o palmă și lungi de trei coți, s-o înghită într-o îmbucătură și să-i cauți degeaba urma.

Lia își făcu de trei ori cruce, gata în gîndul ei de orișice.

Cînd însă șarpele se repezi cu gura căscată printre mărăcini la ea, un spin lung, și gros, și ascuțit apucă între falca de jos și se înțepeni în cerul gurii lui negre și i se făcu căluș înfipt.

Cuprins de dureri sfîșietoare, șerpoiul începu să se încolăcească, să se zbată și să se salte.

Liei i se făcu milă de el, și, luîndu-și inima în dinți, ea se apropie și-i scoase spinul din gură.

— Puțin ai ostenit, dar mult bine mi-ai făcut și mare o să-ți fie răsplata! grăi șarpele ușurat, și începu s-o mîngîie cu limbile lui, și, cum o mîngăia, rana i se

vindeca, fiindcă nu e în lume leac ca limba de șarpe, și cît ai bate în palme, ea se făcu de o sută și de o mie de ori mai zdravănă, mai gingașă și mai frumoasă de cum fusese.

— Încalecă acum pe mine — îi zise dup-aceea — și ține-te bine, că am să te duc, nu ca armăsarii hrăniți cu jăratic, nici ca pajurile-n zbor, ci ca zmeii ce se iau la întrecere.

Lia încălecă, și șarpele cel mare se aruncă în săltate, de-o ridică deasupra mărăcinilor, apoi se răpezi înainte, încît ochii ei se împăiengeniră de nu mai vedeau nici la dreapta, nici la stînga, ci numai zare nesfîrșită înainte.

Cît dai în palme, ajunseră la mare, și șarpele se avîntă în valuri, și-o duse lunecînd printre ele înainte pînă la cellalt țărmure.

Așa au trecut trei țări și tot atîtea mări, alte cîte trei și iar cîte trei, de s-au făcut cîte nouă în cap, cum zisese Mama Ielelor, dar le-au trecut pe toate parc-ar fi ațipit aici și s-ar fi pomenit acolo.

Zgripțoroaica cea împetrită de bătrînă simțea după miros că vine și se apropie ceva ce n-a mai fost prin partea locului, dar nu putea să deie cu socoteală ce și cum și de ce, și sta în pragul colibii dărăpănate, gîrbovă, răzămată în două bețe noduroase și clănțănind din cei doi dinți ce-i mai rămăseseră în gură.

Cînd fură aproape, șarpele se opri și se întinse, ca Lia să descalece.

— Acum urmează-ți drumul în pace — grăi dînsul scuturîndu-și solzii — și cînd vei mai avea nevoie de mine, bate de trei ori în palme, că eu, oriișiunde aș fi, te aud, și, vară fie, iarnă fie, viu într-o clipă la tine.

Lia-i mulțumi cum se cuvine și-și urmă drumul.

Bunica Ielelor începu, cînd dete cu ochii de ea, să tremure mai de mînie, mai de îngrijare, căci simțea că și-a găsit nașul.

Cum o vedea — așa de tinără, și frumoasă, și dulce la fire, și întreagă și nevătămată — înțelegea că mare trebuia să-i fie puterea și multe farmecele ca să fi putut răzbi cale atît de lungă fără ca să îmbătrînească și drum atît de greu fără ca puterile să i se sleiască.

„Acum e acum!" își zise dar înteţindu-se.

— Bună seara, mamă! grăi Lia și astă dată.

Bunica Ielelor nu îi răspunse nici ea, ci o măsură cu ochii ei ţepoși de sus pînă jos și de jos pînă sus.

— Nu sunt mamă, ci babă, îi răspunse apoi într-un tîrziu morocănoasă, și mult era fioroasă cînd își dedea astfel răspunsul.

— Nu-ţi știu anii și n-am să-i număr, întîmpină Lia cu glas de pisică lingușitoare, dar îţi văd faţa și bunătatea din ea, și, orișicum te vei fi socotind, mie îmi eşti cum îmi pari.

Baba se mai muiă puţin. Orișicît de bătrînă ar fi baba, i se-nveselește inima cînd o crezi încă tînără, și cel mai rău om se moaie și el niţel cînd alţii îl cred bun.

— O fi, n-o fi cum zici — grăi dînsa — de mare lucru te-ai apucat, și mult mi-e milă de tine, că de venit ai venit cum ai venit, dar nu știu cum o să te întorci.

Mult ar fi dorit ea să știe cum a potrivit Lia lucrurile ca să răzbească întreagă și nevătămată și să vie cale atît de lungă fără ca să îmbătrînească.

— Ce te-a adus? adăugă ea, și asta era întîia din cele trei întrebări.

— Ajută, ca să te ajuţi! îi răspunse Lia. Cum am venit, așa o să mă și întorc, și valvîrtej dacă s-ar răsturna toate, drumul degeaba n-o să-mi fie.

Cînd auzi asemenea vorbe, Bunica Ielelor iar începu să tremure, însă mai puţin de mînie și mai mult de frică.

— Cum mă vezi? întreba iar dînsa.

— Cu ochii, răspunse Lia fără ca să știe că răspunde la a doua întrebare.

— Și ce cauţi? fu a treia întrebare.

— Omul, răspunse Lia, cît umblă pe pămînt, tot moartea o caută.

Acum baba se cutremură.

— Ia să mă uit mai bine-n ochii tăi, îi zise, și se apropie de dînsa răzămîndu-se în cele două bețe, i se uită în ochi și-i puse mîna pe umărul gol.

Ochii Liei erau stinși, iar trupul ei era rece ca sloiul de gheaţă.

Nu știa Lia, săraca, că-i vindecase șarpele, mîngîind-o cu limbile lui, toate rănile și-o făcuse nevătă-

mată, ca nici sabia să n-o taie, nici focul să n-o ardă, dar îi făcuse și sîngele rece ca al lui, stînsese tot focul vieții din ea și-i oprise viața în loc, ca, orișicît ar mai sta pe pămînt, tot așa cum e să rămîie.

N-o știa Lia aceasta, dar o știa baba cea înrăită, care vedea acum că nu mai are nici o putere asupra ei — cîtă vreme nu e om în toată firea.

— Vai de sufletul tău — îi zise dar luîndu-i mîna — nu vezi tu, nu simți, nu-ți dai seamă că nu mai ai nici o viață în trupul tău, că sîngele nu mai curge în vinele tale, că ești rece ca sloiul de gheață? Uite! Fiindcă ești fată bună și mi-ai vorbit frumos, mi s-a făcut milă de tine și am să-ți gătesc o alifie ca să te freci cu ea și să te faci iar cum ai fost. Orișicine, bărbat fie ori femeie, scapă chiar și de cea mai spurcată vrajă dacă se freacă cu alifia aceea.

Lia se simți chiar mai rece de cum era: își aducea aminte de vorbele pe care i le grăise Limir-împărat, și știa acum că după alifia aceasta a venit ea aici.

— Bună ești și miloasă — îi zise dar — și cît o fi lumea n-o să te uit.

Orișicît de îndrăcită ar fi fost însă, Bunica Ielelor nu putea să facă alifia aceea ea singură, ci numai ajutată de o fată nevinovată, care trebuia să adune șapte flori de la șapte buruieni, de șapte ori cîte șapte frunze de la tot atîția copaci și șaptezeci de rădăcini de la șaptezeci de alte buruieni și să le pună toate în cazan, ca baba să le fiarbă toate în bale de la șaptezeci și șapte de șerpi.

S-a apucat dar Lia și astă dată de muncă lungă și grea: a adunat de prin pădure cele șapte flori, cele de șapte ori cîte șapte frunze și cele șaptezeci de rădăcini, a frecat cazanul cel mare, pirostriile de fier și linguroiul de aramă de le-a făcut lucioase, a strîns șaptezeci și șapte de brațe de vreascuri uscate șvarog, ca să aprindă focul a pus flori, frunze și rădăcini în cazan, a ridicat cazanul pe pirostrii și se bucura, sărmana, că a scăpat și de aceste, căci nu se gîndea că perirea și-o pregătește.

Baba a bătut apoi din palme, și au venit din șaptezeci și șapte de părți cei șaptezeci și șapte de șerpi, toți cu limbile scoase și gata de a umplea cazanul.

Între aceștia se afla însă și cel scăpat prin Lia de grele suferințe: el se furișă lunecînd pe lîngă dînsa și-i zise pe sîsăite la ureche:

— Să nu te pună păcatele să te freci cu alifia, că-ți pierzi toate puterile, ci scuipă în palme și fă ca și cînd te-ai fi frecat cu alifie.

El știa că nu are alifia putere decît frecată fiind cu mîna unei fete nevinovate.

— Așa o să fac! zise Lia și, după ce șerpii își făcură și ei rîndul, voi să aprindă focul.

— Oho! mai va, fată, mai va! grăi bătrîna. Pentru ca fiertura să se prindă, trebuie să mai dereticești prin colibă și să cureți curtea din dosul colibii, ca toate să fie ca la casa unei fete mari.

— S-o mai fac — zise Lia — și pe asta.

S-o facă — vai de capul ei!

Ea rămase încremenită cînd deschise ușa colibii: de cînd Bunica Ielelor a fost fată mare, n-a mai dereticat nimeni prin colibă, gunoiul se adunase mormane, iar prin colțuri păiengenișul încărcat de praf sta perdele groase, și pretutindeni mișunau păiangeni mari cît pumnul, muscoi înțepători și fel de fel de alte bîzdîgănii, care, simțind mirosul de sînge curat, deteră năvală asupra Liei, ca s-o sleiască într-o clipă.

Știau, afurisitele, că ea, care lasă locul curat pretutindeni pe unde trece, e dușmanca lor, cea mare.

În curînd simțiră, însă, că n-au ce să-i facă și i se deteră rușinate din cale.

O știuse și baba aceasta, și-o pusese pe Lia să dereticească numai pentru ca să le îndîrjească.

— Puișorilor, drăguților — le zise dar — mai aveți puțintică răbdare, că în curînd vi-o dau gata.

A curățit dar Lia și păiengenișul, și pereții, a cărat gunoiul, a măturat și a șters praful, a făcut colibă curată de-ar fi putut să steie chiar și Limir-împărat în ea.

Ea rămase și mai încremenită cînd ieși în curte.

Aici își ținea baba hoarele, găini moțate, rațe deșelate, broaște-țestoase, șopîrle rîioase și fel de fel de alte jigănii spurcate, cu ale căror ouă trăia și care umpluseră curtea de găinat și de fel de fel de alte murdării, încît te cuprindea leșinul chiar și cînd te gîndeai numai

că aí să simți mirosul. Iară prin murdăriile acelea colcăia gadul de vermi, prin văzduh roiau fel de fel de muște, pretutindeni mișunau jigănii care se hrănesc cu vermi și cu muște, și șoareci, și guzgani, și conopiștirițe, și lilieci, bufnițe cu capul cît banița și șerpi fel de fel, să vezi cu ochii și să nu crezi, ci să te miri și să nu mai știi ce să zici.

— Las', că vă viu eu de hac! grăi Lia, și intră cu bărbăție în curte.

Într-o clipă deteră cu toate năvală asupra ei, unele tîrîș, altele pitiș, iar altele alergînd ori zburînd. Degeaba însă, că nu puteau să-i facă nimic: ea se scutură o dată, și toate căzură la pămînt.

— Puișorilor, dragilor — grăi baba și de astă dată — aveți puțintică răbdare, că vi-o dau deodată gata.

Poate orișicine să dea cu socoteală cît și cum a trebuit să muncească Lia ca să curețe și curtea Bunichii lelelor, — muncă, nu șagă! Las' că de aici căra și colo se aduna, dar afurisitele acelea de lighioane se îngrămădeau în urma ei, și unde ea curățea, acolo se spîrcăiau ca să le umple toate de alte murdării, și iar trebuia să curețe, și iară, și iarăși — și pînă ce n-a ajuns să curețe și mațele din ele.

„Uf!" grăi dînsa cînd o mîntui și asta și se duse să aprindă focul la cazan.

Au fiert florile, și frunzele, și rădăcinile, și tot au fiert în clocote, în vreme ce baba mesteca mereu cu linguroiul și boscorodea cum știa, și tocmai pe la miezul nopții văzduhul se umplu de un miros plăcut, și începu să se prindă pe deasupra un fel de pojghiță ca smîntîna. Asta era alifia care dezgheață sîngele, dezmorțește vinele și pune în mișcare viața, ca omul om să fie.

— Ia, fată — grăi baba cu glas momitor — și freacă-te și la ochi, și la tîmple, și la crucea pieptului, și în palmă, c-o să te simți ca înviată din morți!

Asta era dar taina.

— La ochi, la tîmple, la crucea pieptului și în pălmi, grăi Lia, atît voiam să știu!

Ea se duse apoi, luă un țest de broască, îl curăți bine și începu să adune în el alifia pînă ce nu-l umplu. Cînd

veni însă rîndul să se frece, ea făcu precum îi zisese șerpoiul: dădea pe deasupra alifiei ca și cînd ar fi luînd din ea, dar făcea parcă-i era greu mirosul și se ținea de nas cu mîna stîngă, iar pe subt ea scuipa pe deget, apoi se freca.

Așa s-a frecat și la ochi, și la tîmple, și la crucea pieptului, și în pălmi, iar Bunica Ielelor nu se îndoia că cu alifie s-a frecat.

— Ț'o pe ea, puișorilor, dragilor! strigă iar cu toată răutatea ei, și bîzdîganiile toate și toate jigăniile deteră năvală asupra Liei, ca într-o clipă s-o facă miș-fărămiș, încît numai oase albe să se aleagă de ea.

Lia însă se scuturâ o dată, răsturnă cazanul de pe pirostrii, și pe aci îi fu drumul — cu țestul plin de alifie.

— În ceas bun să fie! strigă șerpoiul, care îi ieși peste puțin în cale. Cum ai pornit-o, așa s-o și scoți la capăt. Acum scuipă încă o dată pe deget, ia cu el alifie și freacă-mă în frunte, la ochi și la crucea pieptului.

Lia făcu precum i se zise, și șarpele se zbătu puțin, se dete o dată peste cap și se făcu armăsar cu nări umflate și cu ochi focoși.

— Eu sunt armăsarul lui Limir-împărat, îi zise, pe care nimeni afară de dînsul nu l-a încălecat. Încalecă-mă și ține-te bine, că am să te duc cum nici pe el nu l-am mai dus.

Lia a încălecat și-apoi a pierdut vederile în repeziciunea goanei în care a fost dusă și dusă mereu, într-o răsuflare, pînă la turma păzită de cinii cu picioarele pline de spini.

Aci armăsarul se opri.

— Uite! vezi oile acelea!? grăi armăsarul. Sunt tot fete care au făcut ca tine încercarea de a-l scăpa pe Limir-împărat și-au fost vrăjite de Iele, iar cinii sunt tot feți-frumoși, care, duși de dorul lor, au răzbit pînă la Mama Ielelor, ca să le scape pe fete, și-au căzut în urgie. Descalecă și du-te de le freacă, și-i freacă, cum știi, cu alifie, dar bagă de samă ca să nu ți se prindă alifia de deget.

Lia făcu precum i s-a zis, și, una cîte una, oile se scuturară, se deteră peste cap și se făcură fete care de care mai frumoase, încît tot să stai și să te uiți la ele.

Armăsarul necheză o dată, și din lărgimile cîmpiei veniră în goană mare cai frumoși, pentru fiecare fată cîte unul, iar după ce încălecară, fetele se pomeniră gătite în haine scumpe și frumoase cum li se cuvine călărind pe asemenea cai.

Lia, văzîndu-le atît de frumoase și atît de frumos gătite, era cuprinsă de ciudă și-i părea rău că le-a făcut bine, dar tot îi frecă și pe cîni, care se sculturară și ei, se deteră peste cap și se făcură feți-frumoși, care de care mai voinic.

Armăsarul iar necheză, și iar veniră cai frumoși, pentru fiecare cîte unul, și voinicii, încălecînd, se pomeniră și ei îmbrăcați în haine scumpe și frumoase.

— Dar aceia cine sunt și de ce dorm cînd ar trebui să steie treji și să poarte grijă de turmă? întrebă Lia arătînd asupra păcurarilor.

— Așa li-e rostul, grăi armăsarul. Sunt sfetnicii lui Limir-împărat, care prin momelile lor și-au ameţit stăpînul și i-au umplut capul de fumuri. Haid' să mergem mai departe.

Lia încălecă, și abia acum își dete seamă că ea însăși e gătită în haine încă mai frumoase și mai scumpe decît ale celorlalte fete și împodobită tot cu aur și cu pietre scumpe. Pe cînd însă ceilalți vorbeau și rîdeau în voie bună, ea se ținea țeapănă, rece și mîndră în scări, era posomorîtă și înfumurată parcă n-ar fi nimeni vrednic să stea alături cu dînsa, nici să simtă mirosul alifiei ce mai rămăsese în țestul pe care îl ducea cu multă grijă în mîna ei stîngă.

Mult ar fi voit, Doamne, să se vadă în oglindă și rău era mîhnită că era pustiu împrejurul ei și nu se adună de nicăiri lume ca s-o vadă și să stea uimită.

Mare-i fu dar bucuria cînd, așa cum mergeau în josul cîmpiilor, li se ivi în preajma vederii un sat. Peste puțin, însă, ca zări mai la o margine și coliba în care crescuse și din care plecase în lume, și-i veni să-și schimbe drumul. Îi era greu afară din cale să-și vadă

sărăcia și să deie ochi cu mama ei cea îmbrăcată în zdrențe înnodate.

— Ei! grăi însă prinzînd inimă, ce-mi pasă!? Ei tot nu știu nimic, nimeni n-o să mă cunoască, iar eu fac ca și cînd n-aș fi știind nimic.

Așa a și fost.

A mers iute vestea că vine o împărătească cu curtenii ei ca să-i ducă lui Limir-împărat daruri neprețuite, și multă lume li s-a adunat în cale ca să-i vadă.

Era și văduva cea săracă, mama Liei, acolo, și cum văzu din depărtare alaiul, își aduse aminte că așa-și visa dînsa fata.

— Lio, fata mea, Lio! strigă ea după ce alaiul se apropie.

Lia însă se ținea țapănă, rece și mîndră în scări și trecu posomorîtă și înfumurată înainte, parc-ar fi fost din altă lume.

— Nu-i Lia, fata mea, grăi văduva întristată. Și totuși, parc-ar fi aidoma ea. Ce s-o fi ales de Lia mea?

Așa au trecut prin sate și prin orașe multe, mereu prin mijlocul mulțimii uimite, și Lia se simțea din ce în ce mai nemîngîiată că toți o vedeau, dar ea însăși nu putea să se vadă pe sine.

A mers în cele din urmă vestea pînă la Limir-împărat, care-și petrecea zilele în marele lui palat, înconjurat de sfetnici și de slugi fără de număr, dar singur în mijlocul lor, tot tînăr și frumos, dar mereu posomorît.

„Doar o da Dumnezeu!“ ziceau supușii lui cînd o vedeau pe Lia atît de frumoasă și cu alai atît de strălucit. Mult ar fi dorit să-l știe și pe el om cu rost la casa lui, și pereche mai potrivită nu puteau să-și închipuiască.

Limir-împărat mai zîmbea parcă și el din cînd în cînd și o aștepta cu oarecare nerăbdare. Cînd a aflat, însă, că ea e mîndră și se ține țapănă în scări, el a început să-și încrețească sprîncenele și să dea porunci ca să i se adune oastea.

„Nu cumva!? își zicea. N-ar voi cumva să se sămuiască cu mine!?“

Asta ar fi voit s-o vadă.

Cînd curtenii l-au vestit, în sfîrșit, că Lia a sosit cu alaiul ei, Limir s-a gătit în cele mai strălucite podoabe și a poruncit să i se adune curtenii în sala cea mare, unde-și avea tronul făcut din aur și așezat la înălțimea de șaptezeci și șapte de trepte.

După ce el urcă cele șaptezeci și șapte de trepte, se așeză în tron și luă scheptrul în mînă, sfetnicii și curtenii își plecară capetele și îngenunchează pe trepte, fiecare după rangul lui, cei mai umiliți și mai vrednici mai sus și mai aproape de stăpîn, iar cei mai îndoielnici, ceva mai jos și mai departe de el.

Așa-l găsi Lia cînd intră cu alaiul ei în sală, și cît dete cu ochii de el, îl și cunoscu și fu gata să-i aducă aminte cele petrecute în coliba lelelor.

La dreapta tronului era însă o oglindă mare și la stînga alta, și Lia rămase, cînd se văzu în oglindă, într-un fel de aiurire; nu mai vedea acum nici sală, nici curteni, nici tronul cu cele șaptezeci de trepte, ci, uimită de frumusețea ei, se simțea cu trei palme mai înaltă și-și ridica cu atîta mîndrie capul, încît toți începură să tremure în fața ei.

Limir-împărat își aduse aminte de ea și nu-și mai putu stăpîni firea.

„M-a întrecut, m-a răpus, m-a dat gata!" își zise el, și coborî printre curtenii săi umiliți cele șaptezeci și șapte de trepte, ca să meargă la ea și să i se închine ca orișicare muritor.

— Lie — îi zise — parcă ne-am mai văzut, și, plecîndu-se, îi întinse mîna.

Lia înghiți un nod: îi era peste putință să facă mărturisirea că dînsa e ceea ce umbla odată desculță și în cămășuță curată.

— Ți se va fi părînd — îi răspunse — dar îi întinse și ea mîna, așa, mai din depărtare.

El îi ținu cîtva timp mîna, dar nu mai simțea fiorii pe care îi simțise, nu se dezmorțea, nu i se încălzea sîngele în vine.

— Da, mi s-a părut numai! Alta era și altfel în toată firea ei aceea pe care o știu, grăi posomorît, și se întoarse ca să urce cele șaptezeci și șapte de trepte, să șadă în tron și să ia scheptrul în mînă.

Lia însă nu-l lăsă, ci-l ținu în loc.

Acum i se înfundă însă și Liei.

În zadar îi spuse c-a umblat și a ostenit, a trecut prin multe și s-a canonit ca să caute alifia ce dezmorțește vinele, în zadar îl încredință, că a găsit-o și vine cu ea de peste nouă mări și nouă țări, în zadar stărui să-l frece fie măcar și numai la ochi și la tîmple, căci el ținea una și bună, că alta e aceea pe care o știe dînsul și o așteaptă, o lua drept o vrăjitoare care vrea să-l peardă cu farmecele ei, ba în cele din urmă se îndîrji și voi s-o dea afară din palat și s-o alunge din împărăția lui.

Toate ca toate, dar asta n-o mai putea suferi Lia.

Atinsă în mîndria ei, ea-și perdu sărita și cu ea toată rușinea. Băgă dar mîna în țestul cu alifie și se frecă la ochi, la tîmple, la crucea pieptului și în pălmi, apoi se scuturâ ca trezită din somn și rămase în fața lui așa cum o știa el, desculță și în cămășuță curată.

— Asta e! strigă Limir-împărat, și sări să o cuprindă în brațe, dar nu-i simți bine trupul cald, cînd Lia îi dete brînci atingîndu-l la obraji și la crucea pieptului cu mînile ei pline de alifie și se desfăcu din brațele lui ca șarpele lunecos.

— O să alergi tu după mine cum am alergat eu după tine! grăi dînsa, apoi se depărtă iute, dimpreună cu alaiul ei, încălecă și plecă în goană mare.

A și alergat Limir, bietul de el.

Atins și ici și colo de alifie, el nu mai era nici viu, nici mort, ci numai așa — leșinat și lihnit.

Porunci dar ca iute-iute să încalece cu toții și s-o urmărească pe Lia. A trecut însă vreme multă pînă ce slugile au scos caii din grajdurile împărătești, li-au pus șelele și frînele și pînă ce sfetnicii și curtenii au încălecat, căci de! erau boieri, nu oameni de rînd. Era departe Lia cînd ei au plecat în urmărirea ei, și nici vorbă nu putea fi ca s-o ajungă în drumul ei spre coliba văduvei.

Mare a fost, Doamne, bucuria mamei cînd și-a văzut fata întorcîndu-se tot cum a fost, dar cu alai frumos și mare de nu-l mai încăpea nici coliba, nici curtea, nici preajma curții.

Răsăreau florile și acum pe urmele pașilor ei și se clătinau plecîndu-se spre ea, dar nu mai erau triste, ci-i cîntau voioase: „Bună ești, harnică ești, frumoasă și la fire dulce ești și puțin ai să mai stai cu noi, că vine într-o răsuflare ursitul tău".

A și sosit în curînd, și văduva cea săracă nu mai știa ce să înceapă cînd s-a pomenit la coliba ei cu Limir-împărat el însuși, venit ca să cerșească alifie și să-i pețească fata.

Că i-o dă, ori nu i-o dă, despre asta nu mai putea să fie vorba: s-a făcut, neică, o nuntă împărătească de se vestește și astăzi despre ea, și șapte zile și șapte nopți împărăția întreagă a tot mîncat, băut și s-a veselit, a tot jucat și jucat de-a schimbat fiecare flăcău de dai-Doamne cîte trei perechi de opinci!

Numai sfetnicii și curtenii lui Limir-împărat erau cam puși pe gînduri, căci, de! multe s-au întors cu susul în jos și mulți dintre cei de pe treptele de sus s-au coborît ceva mai în rînd cu talpa scării.

Iar lelele, nebunele, au rămas cum fuseseră, dar de atunci încoace, cînd se întîlnesc pe la răscruci, se mai prind și numai singure în horă.

SPAIMA ZMEILOR

Poveste

A fost odată ce-a fost ; a fost un om și-o femeie, bărbat și muiere, oameni de treabă, el bun și ea cuminte, încît li se dusese vestea că trăiesc bine și toți se bucurau cînd treceau pe la casa lor. Niciodată el nu zicea ba cînd ea zicea da, dar nici ea nu ieșea din voile lui, și de aceea era liniște la casa lor și toate le ieșeau bine și cu spor.

Aveau însă și oamenii aceștia o mare și nesăcată mîhnire-n sufletele lor: nu le făcuse Dumnezeu parte de copii, și fără de copii viața, mai ales cea bună, n-are nici un rost. Să fi avut fie măcar numai unul, ca să aibă de cine să poarte grijă și cu ce-și bate capul, căci așa numai ei amîndoi își nădeau zilele în sec și nu se alegeau cu nimic din ele.

Dedeau dar slujbe pe la toate bisericile, miluiau toți săracii și toate văduvele și se rugau în toate zilele lui Dumnezeu: „Dă-ne, Doamne, și nouă un copil, unul singur, cît de mic, numai copil să fie!“

Dumnezeu însă nu se oprește la vorbele omului, ci-i vede și gîndurile ascunse.

— Măi Petre, îi zise dar într-una din zile lui Sf. Petre. Oamenii aceștia sunt adevărată pacoste pe capul meu. Mi s-a înăcrit cu ei!

— De ce, sfinte Doamne? întrebă portarul raiului

— Nu vezi — răspunse Tatăl Ceresc — că sunt nesăţioşi!? Tot le-am dat, şi nu se mai mulţumesc. Sănătate au, rînduială, pace şi bună înţelegere la casa lor au, cu toată lumea se năravesc, iar acum le mai trebuie şi copii.

— Dă-le, Doamne, ca să scapi de ei, grăi Sf. Petre, care pune totdeauna cîte o vorbă bună pentru muritorii ce vin cu vreo rugăciune la tronul ceresc, căci, de! tot muritor a fost şi el odată şi ştia ce sunt nevoile omeneşti.

— Păcat că stai de-atît timp la poarta raiului! întîmpină Dumnezeu. Tocmai dacă le dau nu mai scapcăci în gîndul lor cu unul se începe, iar după el urmeaz, ceilalţi. Cînd are apoi omul copii, puţine mai cere pentră sine, dar nu mai sfîrşeşte cerînd cîte de toate pentru eiu

— Miluieşte-i, Doamne — stărui iar Petrea — că din. plin dai, şi orişicît vei fi dînd, nu ţi se istovesc comorile.

Aşa vorbă i-a plăcut lui Dumnezeu, căruia îi plac rugăciunile celor buni şi care cu mulţumire dă din neistovitele comori ale bunătăţilor lui.

S-a revărsat dar îndurarea Domnului asupra celor doi oameni şi a-nceput muierea să aibă copii, — curat ca-n poveste, — pasul şi copilul, încît li s-a umplut deodată casa de copii.

Şi toţi erau mărunţi, care de care mai mic decît cellalt, mai sfredeluş, mai guraliv, mai drăcos şi — asta să nu uităm — mai mîncăcios şi mai hapsîn.

— Aoleo! zise femeia, care se bălăbănea cu ei. Ăştiami scot sufletul şi-mi mănîncă şi urechile. Cine m-a pus să mă tot milogesc!? Se vede că Dumnezeu m-a înţeles anapoda şi mi-a dat pentru fiecare milogeală cîte unul.

Omul însă stetea şi nu se mai sătura să se uite la ei, c-aşa-i plăceau lui, neastîmpăraţi, hîrjoneţi şi mîncăcioşi — adevăraţi prichindei.

— Sari, omule, îi zise-n cele din urmă femeia. Nu sta gură căscată! Nu vezi că azi-mîne n-o să-ţi mai rămîie nici cenuşă-n vatră!?

— Lasă, că dă Dumnezeu! răspunse el. Că doară nu ai tăi sunt, ci ai lui, că făptură omenească sunt, şi dacă-ţi dă dregătoria de părinte, te şi ajută s-o porţi.

— Ţi-o fi dînd, dacă mişti şi tu ! răspunse ea, şi de aici înainte nu mai era pace-n casa lor. El una, ea alta, el da, ea ba, mereu se ciondăneau ca nişte deşuchiaţi, pînă ce el, nemaiputînd să rabde gura nevestei, şi-a luat lumea-n cap şi-a plecat să strîngă cumva, de undeva, ceva pentru spuza lui de copii.

A tot umblat el aşa din om în om fără de nici o cărare, dar degeaba vorbea despre copiii lui.

„Mare lucru ! — zicea unul. — Parcă copii nu mai au şi alţii !?"

„De ce ţi i-ai făcut, dacă nu eşti volnic să-i ţii?" zicea altul.

Degeaba spunea că nu el i-a făcut, ci Dumnezeu i-a rînduit, că oamenii aşa ceva nu vor să înţeleagă.

„În lumea asta n-o să fac eu nici o treabă", zise dar, şi trecu pe cellalt tărîm.

Aici a intrat într-un codru des şi tot s-a dus — aşa ducîndu-se — pînă ce a dat de o casă cu multe marafeturi.

Aici era cuibul zmeilor.

N-a găsit acasă decît pe Mama Zmeilor.

Cine n-o ştie cum e?

Ruşine-ar fi să zici că n-ai umblat prin lumea aceea şi n-o cunoşti.

— Bună ziua, mamă, îi zise el.

Ea dete ursuză din cap.

— Dar tu cine eşti şi ce cauţi p-aici? îl întrebă zgripţoroaica.

— Eu? răspunse el ca un om cu socoteală. Eu sunt tata lor şi caut vreo slujbă.

— Tata lor !? îşi zise Mama Zmeilor.

Ştia, biata de ea, că e-n lume Mama Pădurii, e Mama Ielelor, sunt fel de fel de mame, dar tată nu mai pomenise, şi se simţi rău smerită cînd se văzu, aşa deodată, în faţa tatălui lor — cine or fi ei, aceia.

Mai de voie bună, mai de frică, îl luă dar pe om slugă pe un an, anul, cum se ştie, de trei zile, iar simbria — ziua şi găleata de galbeni, dac-o fi să-şi poată împlini anul.

Om să fii, însă, ca să împlineşti un an în slujba zmeilor.

— Uite — îi zise zmeoaica cea bătrînă celui mai de dai-Doamne dintre feciorii ei — să vă strîngeți toate puterile, că ne-a venit tata lor, și mare urgie o să ne-ajungă dacă n-o scoatem la capăt cu unu ca el.

— Las' pe mine, mamă — răspunse zmeul — că-i viu eu de hac. Nu degeaba m-ai făcut zmeu!

Iară el? Ce nu face omul de dragul copiilor săi!?

Ziua întîi zmeoaica l-a trimis să aducă apă într-un burduf de bivol, dar bivol, colea, cum sunt cei din lumea zmeilor.

El, biet, abia putea să ducă burduful gol în spinare: de unde ar fi fost în stare să-l aducă plin!?

„De! își zise. Văd eu că nici în lumea asta nu poți s-o duci cu adevărul. Ia s-o mai pornim și spre minciună."

Sosit la puțul care era departe-n vale, el își scoase costorul de la brîu și începu să rîcăie cu el împrejurul puțului, și-a rîcăit mereu și-a-ndelete pînă ce i s-a făcut zgripțoroaicei lehamite de atîta așteptare și a trimis pe cel mai cu forfoi dintre feciorii ei să vadă ce face sluga de nu mai vine cu apa.

— Dar tu, măi, ce faci aici? întrebă zmeul.

— Uite, răspunse omul rîcăind înainte. Ce să mai pierd vremea scoțînd apă din puț, ca s-o bag în burduf și apoi iar s-o scot după ce voi fi sosit cu ea acasă? am să iau puțul așa cum e în spinare și-l duc în deal.

— Ba să nu te pună păcatele să faci așa — răspunse zmeul speriat — că puțul ăsta e făcut de bunicul bunicului, și-aici e rostul lui să fie.

— Ferit-a Sfîntul! grăi omul. Am să-l iau și să-l duc și să-l urc în podul casei. Cînd ai nevoie de apă, îi tragi o gaură la fund, și curge de te saturi.

— Vai de mine! strigă zmeul, dar ne-neacă pe toți!

— Nu, stărui omul, așa se face la noi! Cu fleculețe de aceste cum e burduful vostru noi nu ne-ncurcăm.

Ba că da, ba că nu, în cele din urmă s-au învoit ca zmeul să mai dea o găleată de galbeni pe deasupra și să aibă voia de a scăpa puțul ducînd el burduful plin în spinare.

— Auzi, mamă — îi zise apoi zgripţoroaicei, seara, după ce omul adormise — era să ne ia puţul şi să-l aducă-n podul casei!

Pe zgripţoroaică o trecură fiorii.

Ziua a doua l-au trimis la pădure ca să aducă lemne, aşa, copaci întregi, smulşi din rădăcină şi duşi în spinare cu crăci cu tot — cum se face-n lumea zmeilor.

Ieşit în pădure, omul începu să se scarpine-n creştetul capului.

Neam de neamul lui nu mai scosese copaci din rădăcină.

El începu s-adune curpăn de prin pădure şi să lege cu el copacii unul de altul.

— Dar tu ce ai de gînd să faci? întrebă zmeul, care după cele petrecute în ziua trecută numai la bine nu se mai aştepta!

— Să vezi — îi răspunse omul — m-am gîndit să nu-mi mai perd timpul smulgînd copacii unul cîte unul, că nu sunt buruieni ori d-alde cînepă; îi leg unii de alţii şi iau pădurea întreagă şi-o duc acasă.

Zmeul se sperie acum şi mai rău, şi iar unul una, altul alta, pînă ce se învoiră ca să mai dea zmeul o găleată de galbeni, iar în schimb să poată duce el copacii în spinare şi pădurea să rămîie la locul ei, cum o lăsaseră tatul şi bunicul lui.

Seara o trecură pe zgripţoroaică şi mai reci fiori.

A sosit, în sfîrşit, şi ziua a treia, care e totdeauna cea mai grea, şi-acum omul nostru încă prin crepetul zorilor a-nceput să se scarpine în creştetul capului şi să mai şi suspine din cînd în cînd.

— Acum — grăi cel mai ţanţoş dintre zmei — să ne măsurăm puterile în buzdugane.

— Să le măsurăm, răspunse omul cu o îndrăzneală de-ai fi crezut că viaţa lui toată şi-a petrecut-o aruncînd buzdugane.

Erau afară pe prispă doauăsprezece buzdugane, care de care mai mare şi mai greu.

El le luă pe rînd, de la cel mai mic, pe care numai gîfăind putea să-l ridice, pînă la cel mai mare.

— Jucărele de copii, zise el. Mai mare n-aveţi?

— Nu! răspunse zmeul pus rău de tot pe gînduri. Asta a rămas de la un strămoș al meu, și numai puțini dintre noi pot să arunce cu el.

— Ei, dacă n-aveți altul, haid' și cu ăsta! grăi omul. Ia-l și să ieșim la cîmp.

După ce ieșiră la cîmp, zmeul aruncă buzduganul de se duse pînă-n al treilea cer și așteptară peste jumătate de ceas pînă ce căzu și intră în pămînt de-un stat de om.

— Care va să zică, atîta e treaba pe care ești în stare s-o faci? îi zise omul. Adă buzduganul! adăogă apoi scuipînd în palme și suflecîndu-se.

El n-aruncă însă buzduganul, ba nici nu-l ridică măcar de la pămînt, ci rămase cu picioarele înțepenite-n pămînt și cu ochii țintă la cer.

— Ce stai? îl întrebă zmeul. Aruncă!

— Stai, bre, să-mi treacă luna din cale, îi răspunse omul. Vrei s-o pat cu buzduganul strămoșului tău cum am pățit cu barda bunicului, pe care am aruncat-o în lună și-acolo a și rămas?... Uită-te bine, c-o vezi, dar n-o să mai pui mîna pe ea!

Zmeul se uită în lună și, văzînd în adevăr ceva ce seamănă a bardă, începu să tremure ca frunza de plop.

— Nu cumva să-mi prăpădești buzduganul, că atîta moștenire mai avem și noi din vremile cele bune, grăi dînsul.

— Să n-ai teamă — îl molcomi omul — că bag de seamă. De ce adecă zic eu că nu-l arunc pînă ce nu-mi trece luna din cale!? De! s-ar putea, ce-i drept, să cadă-n lună cînd se întoarce. De asta nu răspund!

— Știi ce? haid' să ne-nțelegem, se milogi zmeul. Nu mai arunca și-ți mai dau o găleată de galbeni.

— Ce păcate!? se răsti omul. Puțul nu m-ai lăsat să-l duc; pădurea a rămas la locul ei; vrei acuma ca nici buzduganul să nu mi-l arunc pe plac!? Nu se poate! Haid'! dă-te la o parte! adăogă, și se plecă spre buzdugan, ca să-l ridice.

— Îți dau două găleți! strigă zmeul, și sări la el ca să-l oprească.

— Ei! de mila mă-tii, care e femeie de treabă, o să te iert! îi zise omul, și nu mai stărui.

Putea el să se mulțumească și cu șapte găleți de galbeni, care tot erau ceva pentru un pîrlit ca dînsul.

Zmeoaica cea bătrînă, aflînd că el și-a aruncat barda-n lună și era să arunce și buzduganul, s-a ascuns în fundul pivniței și-a stat acolo bocindu-se ca vai de ea. Acum vedea dînsa ce stîrpituri a născut și ce pocitanii a crescut la sînul ei.

Iar leaota de zmei s-a adunat și s-a sfătuit, ca să vadă ce-i de făcut ca să scape pe mama lor de spaima în care a băgat-o tata lor.

Mai erau apoi și cele șapte găleți de galbeni, pe care erau legați să le dea, și zmeii nu sunt doar oameni, ca să nu se țină de vorbă și să lingă undeau scuipat, ci trebuiau să le dea.

Orișicît bănet vor fi avînd însă zmeii în visteria lor, șapte găleți de galbeni nu sunt nici pentru ei numai, iac-așa, o pișcătură, ca să zici că nu-ți pasă.

După multă cioroboreală s-au înțeles dar între dînșii ca peste noapte, cînd doarme, să meargă unul dintre dînșii și să-l toace cu buzduganul în cap ca nici „hîc!" să nu mai zică.

Omul însă, trecut acum prin multe, a tras cu urechea, și cuminte, cum se făcuse, a luat troaca de la porci și-a pus-o în locul lui în pat, iară el s-a pitit frumușel sub pat și-a-nceput să sforăie din greu.

Cînd zmeii au auzit sforăitura, s-a dus cel mai cu nădejde dintre dînșii și-a dat o dată cu buzduganul, iar omul a gemut, a mai dat zmeul o dată, și omul a suspinat din greu. Iar cînd zmeul a dat de a treia oară, omul a tăcut chitic, ca morții.

Mare le-a fost dar spaima dimineața viitoare, cînd l-au văzut întreg și sănătos.

— Dar tu? îi ziseră ei. Cum ai dormit astă-noapte?

— Bine, răspunse el. Așa-ntr-o vreme mi-e parc-am visat că m-a pișcat un purece-n frunte!

— Auzi, mamă! strigară zmeii. L-a lovit cu buzduganul strămoșului, și el zice că-i e ca și cînd ar fi visat numai că l-a pișcat un purece.

Să nu dai șapte găleți ca să scapi!? Ba să dai și mai mult.

El a-nceput însă să facă nazuri, mai că se simte bine aici, mai că-i este rușine să se-ntoarcă acasă cu numai șapte găleți, și-o să rîdă și copiii de el, mai că vrea să mai slujească un an și încă unul, ca să se facă trei.

— Plătiți-l pe neslujite! strigă zmeoaica cea bătrînă, ca să se cotorosească de el.

— De — zise el — o să vă fac dar pe plac, însă mie nu prea-mi șade bine să umblu cu sacii în spinare. O să plec, dacă mi-i aduceți voi.

I-au mai făcut-o zmeii și asta.

Mergea dar omul nostru cu pași mărunței înainte, cu căciula pe-o ureche și jucîndu-și bețigașul între degete, iar zmeii duceau sacii de galbeni gîfîind în urma lui.

Toate ca toate însă, dar treaba s-a-ngroșat cînd au ajuns acasă.

Copiii aceia, așa cum i-a lăsat Dumnezeu, văzîndu-se fără de tată, numai cu biata lor de mamă, își făceau de cap: unul se tîra pe jos, altul se dedea peste cap, iar altul se cobora-n puț ca să caute cuiburi de vrabie, se urca-n copaci ori pe vîrful casei, ca să adune miere de prin trestii. Diavolii de ei se hîrjoneau prin garduri cu cinii vecinilor, trăgeau pisicile de coadă, ca să le miorlăie, furau oauăle de prin cuibarele găinilor, sfîșiau cămăși și cearșafuri, ca să-și facă coadă de zmeu, cîte și cîte nu mai făceau, încît băgaseră spaima-n sat, — să le vie bieților de oameni să-și ia lumea-n cap, și nu alta!

Iară Dumnezeu ședea-n scaunul lui și rîdea de-i tremura barba, că-i plac și lui răutățile nevinovate.

— Ei, ce zici acum, Petre? îi zise portarului său. Îți place? Vezi în ce-ncurcătură m-ai băgat cu stăruințele tale!?

— O să te descurci, Doamne — răspunse Sf. Petre — că ești mare și înțelept.

Nu știa sfîntul că vine tata copiilor cu ce vine, căci numai Dumnezeu el singur le știe toate.

Cînd a simțit spuza de copii că se apropie tata lor, au dat iuruș prin sat, au adunat toate cuțitele și toate furculițele și, luîndu-și fiecare cîte un cuțit și cîte o furculiță, li-au ieșit în cale și, frecînd cuțitul de furculiță, au început să strige:

— Aș mînca carne de zmeu! aș mînca carne de zmeu!...

Zmeii, cînd au văzut așa ceva, au aruncat sacii și-au tulit-o la fugă, de nici cu ogarii nu i-ai fi putut prinde.

De aceea nu mai sunt azi zmei prin lume, ba li s-a perdut și urma, încît numai prin povești mai dăm de ei.

IOANEA MAMEI

A fost ce-a fost, dacă n-ar fi fost, nici nu s-ar povesti.

A fost odată un om, și omul acesta avea un copil.

Dintre șapte pe care i-a fost dat Dumnezeu, acesta era al șaptelea, adecă ursit la naștere ca să fie om norocos... I-a pus numele Ion, fiindcă se zice că Ioni sunt toți nătărăii și toți oamenii cu noroc.

Iubea omul meu pe Ioanea precum îți iubești lumina ochilor. Nici nu era chip să nu-l iubească, deoarece era al șaptelea între șapte și cel mai mărunțel, mai hărăbor și mai a prisnel între toți.

Dar de tată calea-valea. El mai merge și mai vine; el mai stă și se mai duce; pentru el casa-i conac; muma-i vîlva casei; ea te scaldă și hrănește, ea îți mătură prin casă. Al mamei era Ioanea, puiul mamei, drăgutul mamei, frumușelul și înțeleptul mamei. Și apoi se zice că nu e tocmai bine a fi toate într-o făptură, coada căpătîi și copilul cîrma casei. Ioanea creștea dintr-o zi în alta, cu cît mai mare, cu atît mai hărțăgos, mai îndărătnic și mai — adecă — de capul lui. Era, zău aci, citeodată, ba, pentru ca vorba întreagă să fie zisă, era chiar de multe ori necaz la casa omului din vina copilului. Ioanea suferea pe fiecare zi cîte o vorbă aspră, iar după ce s-a văzut că vorbele nu prind, mai răbda și cîte o pedeapsă.

Hei! dar tot al șaptelea era Ioanea. Cine da suferea, iar nu cine răbda. Cînd tata bătea pe Ioanea, mama îl ștergea de lacrămi; iar cînd mama îl bătea, purta grijă ca tata să nu-i prindă de veste. Rea povață în tinerețe. Cînd copilul sparge oala, iar mama sa se pune să adune hîrburile, atunci — vai și amar! — nu-ți mai pierde vorba. Tocmai așa a fost. Ioanea se făcuse cel mai neascultător copil; iar nesupunerea pe cel nesupus îl pedepsește. Dacă omul meu voia să mai dea învățături lui Ioanea și îi zicea: „Ioane, drăguțule, vezi, așa să faci, așa e bine, așa se prind boii la car, așa se pune cuiul la roată, așa se ține sacul și altele, tot învățături folositoare", Ioanea purta mintea pe la garduri și zicea: „Ba eu!"

Și apoi, tot din „ba eu" în „ba eu", el ajunse băiat mărișor, fără să fi prins măcar atîta învățătură ca să știe că plugul are coarne, moara nu e piuă și vaca nu e bou. Cu atîta nu era s-o ducă departe.

Într-o zi, omul meu se gătea să plece la tîrg. Toate erau gătite; numai un răsteu nu era încă pus în jug.

— Tată, zise Ioanea, mă duc și eu cu tine.

— Ba tu rămîi frumos acasă, ca nu cumva să te pierzi prin tîrg, răspunse tatăl său.

„Mă duc..." „Nu te iau..." „Mă duc..." „Nu te iau..."

Toată lumea știe cum sunt copiii dîrji. Tocmai cînd îi zici că e ciută, el se face foc ca s-o prindă de coarne. Zi-i lui Ioanea să rămîie, dacă voiești să-l apuce dorul de ducă.

N-avu dar încotro; omul meu puse pe Ioanea în car și plecă cu el la tîrg.

— Auzi tu — îi zise el — să stai frumos lîngă mine.

— Da, stau, tată! răspunse Ioanea, supus acum întîia oară de cînd se ținea minte.

Și cît a ținut drumul pînă în marginea satului, Ioanea sta băț în fundul carului. La marginea satului el își întinse un picior... După cale de vro două pușcături, întinse și pe celălalt. După aceea își ridică capul... să privească împrejur. În sfîrșit, se ridică, se răzemă pe lăturea carului și rămase privind la roată. Nu putea nicidecum să înțeleagă, cum se învîrtea roata așa, fără nici o poruncă, cum o spiță da fuga după celelalte; și

tot fugea, fără să se miște din loc, da... fără să poată scăpa de sub nasul lui.

Intră în pădure. Ioanea Mamei ridică nasul și rămîne cu gura căscată. Copacii în dreapta și în stînga au fost apucat-o la fugă și fugeau mîncînd pămîntul unul după altul. Nu mai era lucru curat! Ioanea Mamei, nici una, nici alta, sări din car și se simți cu picioarele pe pămînt.

Iarăși rămase cu gura căscată. Acuma copacii s-au fost oprit și carul se mișca, se ducea înainte tot mai departe.

— Auzi, taică! stai cu carul să văd cum se învîrtesc roatele! strigă el într-un tîrziu.

Acum i se ridicară perii în vîrful capului. Din zece părți se auzi tot pe sine strigînd, iar tatăl său mergea înainte, fără să ție strigătele în seamă.

— Tată! strigă el încă o dată, și încă o dată se auzi din zece părți strigînd.

Ioanea se speriă și, înțelegînd că nu-i mai bine decît acasă, începu să fugă.

Se vedea numai colbul în urma lui...

Se ducea... se ducea spre casă, pînă ce nu apucă o cale greșită.

Apoi vezi! nu e bine, de loc nu e bine cînd cei mai nepățiți nu primesc povața celor mai înțelepți. Rău a plecat Ioanea acasă cînd nu știe căile prin pădure.

A fugit multă vreme, apoi a scăzut-o mai încet, în sfîrșit, a mers și tot a mers prin codru, și din codru prin poiană, și iarăși prin codru, și prin poiană iarăși, pînă ce i s-a urît, i s-a făcut groază și a început a i se amări viața.

— Doamne! aibi îndurare de mine! că d-aci înainte tot supus am să fiu! strigă el în sfîrșit, și tare greu îi era sufletul cînd a putut să grăiască astfel de vorbe.

N-a mai mers apoi mult. Cale cam d-o fugă bună, tocmai în marginea pădurii, era un sat. Ioanea Mamei sări de bucurie cînd văzu satul, nici nu se opri pînă ce nu ajunse în el. Începu apoi să colinde de la casă la casă. Și cît mai departe colinda, cu atît mai uimit se simțea. Nu putea nicidecum înțelege cum de în sat

găsește toate casele, numai pe a lor nu. I s-a fost oprit mintea în loc. Începu dar să plîngă.

— Ce plîngi, nepoate? îl întrebă un om ce venea de la țarină înaintea unui car cu patru boi.

Ioanea Mamei îi spuse ce-i și cum, iar pe om îl prinse mila de el.

— Cum te cheamă pe tine? întrebă omul bun.

— Ioanea, răspunse băiatul.

— Dar pe tatăl tău cum îl cheamă?

— Tata îl cheamă, răspunse Ioanea.

— Dar satului din care ești tu cum îi zice?

— Sat îi zice.

Adecă n-a știut Ioanea răspunde, și pentru aceea omul bun nu știa ce să-i facă. L-a prins sluguță la boi, deoarece tocmai nu avea pe nimenea care să-i mîne boii cînd el ținea coarnele plugului.

Așa a ajuns Ioanea slugă la om bun dintr-un sat de la marginea codrului. Dar mult folos nu era de el, pentru că Ioanea n-a fost bun ascultător pe cînd i se dau învățăturile. Și multă ocară trebuia să sufere cînd nu știa să facă nimic precum se cuvine.

Într-o zi, stăpînul lui Ioanea se pregătește de tîrg.

— Auzi tu, Ioane! zise el. Să ungi carul, dar să-l ungi bine, cum se cade, căci avem să plecăm la tîrg.

Ioanea zice „da", ia păcură și începe a se scărpina în cap. El nu știa cum se unge carul. Niciodată n-a ascultat cînd i s-a spus și niciodată n-a privit cînd putea să vadă. Acu nu știa unde să înceapă. În sfîrșit, din cele ce a văzut pînă atunci, a fost cîștigat învățătura că începutul carului este la jug, adecă la proțap. El se gîndi dară că aici are să înceapă, dacă voiește să facă lucru bun și cum se cade. Nu s-a gîndit bine! Dar în sfîrșit după gîndul său a făcut întocmai.

A uns jugul, a uns oiștea, a uns și loitrile carului. Aici a sfîrșit păcura, și nu-i rămînea decît să mai ceară.

— Bădică — zise el după ce a intrat în casă — să-mi mai dai păcură!

— Unde păcatele îți mai trebuie păcură? grăi stăpînul său supărat, ți-am dat ca să poți unge carul în trei rînduri.

Ioanea spuse că n-a fost destulă decît pentru jug, oiște și loitre.

Cînd stăpînul auzi asemenea vorbe, el apucă pe Ioanea de urechi și mi ți-l duse afară și mi ți-l purecă omenește, că oricît ar trăi să nu mai uite că la car nu se ung decît osiile și dricul.

Ioanea Mamei — de! ce să facă!? — suferi și el, apoi rămase privind ca să învețe cum se unge carul.

După ce carul fu uns, prinseră boii, stăpînul se așeză înainte, iar Ioanea se puse nod în fundul carului, înăbușindu-se cîteodată, bietul de el, de susțpine.

— Acum să taci! grăi stăpînul său aspru. Să nu-ți mai aud glasul.

Acesta fu cel din urmă cuvînt. Hăis! cea! — plecară. Ioanea ședea în fundul carului tăcut, încît îi era frică să răsufle. În urmă i s-a fost urît așa. Începu dar să privească iarăși la roată. Acum era însă mai înțelept, nu se mai mira nici de roată, nici de copaci. Găsi însă un alt lucru, pe care nu-l înțelegea. De cîte ori a văzut roata învîrtindu-se, niciodată nu-și aducea aminte să fi văzut și cuiul de la roată căzînd. Acum se hurducă o dată carul peste un bolovan și țic... toc... cuiul sări din osie și căzu la pămînt... Era frumos lucru, dar nu-l putea înțelege. Ar fi dorit foarte să întrebe pe stăpînul său: dar acesta i-a fost zis să tacă.

Peste cîtăva vreme începu leuca să scapete. Ioanea acum parcă înțelegea pentru ce scapătă leuca... Îndată... tronc... căzu și leuca și rămase în urma carului.

Ioanea tresări și voi să grăiască, dar văzu pe stăpînul său, și iarăși își aduse aminte că i s-a fost poruncit să tacă. El înțelese însă un lucru: că dacă leuca a căzut de dragul cuiului, roata era să iasă de dragul leucii. Și nici n-a înțeles-o pe deplin pînă ce — stuf! — căzu și roata în colb și rămase și ea în urma carului.

Carul mai înaintă cîtăva vreme pe trei roate, apoi — hodoronc! — se răsturnă, încît osia se frînse în doauă bucăți.

Acum nu era bine!

— Iată-ne! strigă Ioanea speriat. N-am zis că o pățim?

Ei bine! Să nu mai pierdem vorba! Necazul omului cu osia frîntă în mijlocul drumului... nici la Paşti, nici la Crăciun! Apoi nu e glumă! Omul meu luă pe Ioanea şi-l pură încă o dată, apoi îl trimise în ştirea Domnului, ca să nu-i mai facă necaz... N-a făcut bine, căci tocmai el i-a fost poruncit să tacă... Dar nici Ioanea Mamei nu era în lipsă de păcat: dacă s-ar fi deprins a se supune la porunci, acuma ştia pînă unde merge porunca. Prea supus era, îndărătnic de supus. Nici aşa nu e bine! Omul făcu cum făcu şi-şi ajută cu bine, cu rău; Ioanea însă rămase iarăşi pe jos, aşa, pe drum, nici încoace, nici încolo.

Ca vai şi amar de el! nu ştia ce să facă. Apucă o cale pe care nu o cunoştea, crezînd că va ajunge cu ea tocmai acasă. Şi iarăşi a mers şi a trecut codru şi poiană, multă vreme a mers şi tot s-a dus, pînă ce abia îl mai purtau picioarele.

Astă dată găsi un sat într-o poiană frumoasă, iară lîngă sat întîlni un om care păştea o turmă de oi.

— Bună ziua, bădică.

— Să creşti mare, nepoate!

Din vorbă în vorbă, mai una, mai alta... scurt şi bine, Ioanea spuse omului de la început pînă la sfîrşit cum a fost şi cîte a păţit, iară omul se bucura de el, fiindcă tocmai avea trebuinţă de un ciobănel care să-i mai poarte turmuliţa de oi la iarbă, s-o ducă la adăpat şi să îngrijească de ea, ca să nu se amestece cu alte turme, deoarece minunat fel de oi erau, şi nicidecum n-ar fi voit ca să strice soiul. Aşa oi se zice că nu mai erau decît la un împărat vestit, de la care omul nostru a fost căpătat un miel de prăsilă. Erau adecă oi... putem şti cum au fost cînd erau din sămînţă împărătească.

Destul că şi Ioanea s-a bucurat fiindcă se vedea iarăşi la noroc bun. Făcură dar înţelegere, şi Ioanea Mamei rămase ciobănel.

— Apoi să paşti oile cît e ziua de lungă, să le adapi în vale, iar cînd vezi că se întunecă să le mîni la stînă. Dacă vei vedea că e frig, tu fă foc la gura stînei şi te încălzeşte; iară pentru ca oilor să nu le fie frig, tu le bagă şi pe ele în stînă.

Așa grăi omul; iar Ioanea zise că întocmai are să facă.

Cît a fost ziua de lungă, Ioanea umbla în urma oilor; cînd i se făcu sete, se duse cu ele la adăpare, iară cînd începu a se întuneca, le mînă la stînă.

Minunat lucru mai era stîna asta! Ioanea n-a mai fost văzut stînă. Era giur împregiur îngrădit cu nuiele; gardul era acoperit cu o streașină de trestie, pentru ca să nu-l strice ploaia, iară la un loc a fost rămas o gaură, asupra căreia sta pe niște stîlpi un acoperiș de trestie.

— Asta o să fie gura stînei! grăi Ioanea, îmbucurat de înțelepciunea sa.

Simțind dară că e frig, se puse și făcu foc tocmai în gaură, subt acoperămîntul de trestie. Era bun lucru focul, și Ioanea se încălzea. Își aduse apoi aminte că stăpînul său a fost poruncit că, pentru ca nici oilor să nu le fie frig, să le bage și pe ele în stînă. Nu înțelegea cum să le fie lor mai cald în stînă decît afară; făcu însă precum i s-a fost zis. Apucă dară berbecul cel mai frumos, care purta balanga cea mare, și îl vîrî prin gaură în stînă. Dar lucru pocit! În gaură ardea focul; berbecele se pîrjoli, încît nu mai rămase lînă pe el.

— Aha! acum înțeleg! strigă Ioanea îmbucurat și mai mult decît odinioară. Adecă oile trec prin foc, pentru ca să nu le fie frig. Și simțindu-se că face bine, el vîrî una după alta toate oile în stînă.

Odată văzu că s-a aprins gardul și streașina și acoperișul de la gura stînei, s-au aprins și ardeau încît era minune mare. Ioanea Mamei rămase uimit. Așa lucru n-a mai văzut, și foarte bine îi părea că oilor n-are să le mai fie frig în mijlocul focului. Privea dar mulțumit la treaba ce a făcut. Ar fi dorit numai să vie stăpînul său, pentru ca să-i poată zice: „Vezi că mă pricep și eu la păstorit!“ Tocmai așa a și fost. Stăpînul său ședea acasă la masă și mînca niște pîne cu ceapă, fiindcă era tocmai zi de post. Odată privește afară și vede foc mare sus pe deal. Privește mai înadins și vede că este în preajma stînei sale. Nu-i miroase a bine. Iese afară cu bucata în gură... pleacă... merge... dă mai iute... începe să fugă... în sus pe deal... tot mai sus... în sfîrșit, sosește fără suflare.

Hai! hai! să vezi acum lucru!... Stîna dată pîrjol, oi din viță împărătească fripte și coapte una ca și cealaltă, încît parcă sunt pepeni copți... Apoi e mult, prea mult e... Rău a făcut Ioanea și să mulțumească lui Dumnezeu c-a putut scăpa cu o bătaie bună.

Așa e, zău, aci! Omul meu cel bun, necăjit și amărît și mînios precum era, apucă pe păstorul iscusit și ți-l bătu-bătu, încît poate îl și ucidea dacă Ioanea nu avea norocul să scape din mînile lui.

Iară după ce a scăpat, Ioanea și-a luat picioarele în cîrcă și mi ți-a tulit-o la sănătoasa, încît nici n-a privit înapoi pînă ce nu s-a văzut în codru.

Ei! apoi ce să-i faci?! Așa o pate omul fără de capăt. Dacă s-ar fi purtat bine, acum ar sta acasă și ar mînca colac cu lapte.

A mers Ioanea și a umblat mult timp prin codru — și în dreapta, și în stînga, și înainte, și înapoi, și cruciș, și curmeziș — tot a umblat, bietul de el, ca să dea de vro cale care-l va duce acasă... Flămînd era și îi era sete, încît sorbea roua de pe frunze și mînca gogoșii și ghinda ce găsea pe pămînt... Apoi era obosit și amărît și îngrozit... și vai și amar de omul care a pierdut calea prin codru... Da! încît îți vine să plîngi cînd te gîndești la el... Dar de cale tot n-a putut da.

Așa s-a făcut noapte, și noaptea l-a prins în codrul fioros. I se ridicau perii în vîrful capului și se îngrozea de-i furnica prin vine cînd auzea lupii și urșii și fel de fel de fiare sălbatice urlînd și mișunînd în apropierea lui. Acum nu mai era chip să scape.

Îndată văzu un copac gros, și în copac o gaură destul de mare pentru ca să încapă prin ea. Merse la copac și văzu că e scorburos. Acum era bine. Se ascunse aici, ca nu cumva să-i deie fiarele de urmă și să-l mănînce.

Și foarte bine îi părea cînd se văzu pus bine în așa chip, încît nici nu mai era mîhnit... Era însă cam flămînd. Dar cînd scapă omul de la primejdii mari, nu se mai gîndește la nevoile mici.

A dormit Ioanea de obosit ce era, și tocmai se visa că este acasă și mănîncă niște păsat cu lapte dulce, cînd deodată... puf!... dur!... tronc!... aude o împușcătură și se trezește speriat.

Ce era? Cîțiva pași de la el s-au fost adunat vro doisprezece tîlhari din cei mari, adecă tîlhari de codru și groaznici, cu căpitanul lor, au fost făcut foc, frigeau un bou și tocmai desfundaseră o bute cu vin bun... erau adecă să facă ospeție.

Cînd văzu Ioanea Mamei boul în frigare, începu să i se facă poftă de mîncare. Era, Doamne, flămînd încît îi venea să se facă cariu și să înceapă a roade în copac. Ludul de el, nepățit precum era, nu știa ce grozav fel de oameni sunt tălharii; ieși din scorbură și se duse la ei.

Nu făcea bine! Cu tîlharii nu e de glumit! Ioanea spuse că ar mînca și el ceva. Tîlharii se înholbară cu toții la el, apoi scoaseră cuțitele și săbiile și începură a le ascuți ca pînă ce zici una... două, să-l taie bucăți și să-l ucidă... Așa sunt tîlharii. Mult nu se sfătuiesc.

— Stați, măi! grăi unul dintre dînșii. D-apoi dacă băiatul ăsta ne poate fi de folos!

— Ce folos? întrebă altul.

— Poate este al șeptelea la părinți și atunci ne găsește iarba fiarelor, zise tot cel de mai nainte.

— Așa-i! așa-i! strigară cu toții.

Întrebară dar pe Ioanea, și Ioanea le spuse, iară ei afară din seamăn se bucurară cînd înțeleseră că Ioanea într-adevăr e al șaptelea între șapte.

Era anume că tîlharii au fost prins de veste, că împăratul a căpătat o grozăvie de bani tot în aur de la un negustător care i-a fost dator de multă vreme, și ar fi dorit foarte oamenii răi să fure această comoară. Împăratul a fost pus-o însă într-o visterie cu șepte uși ferecate, fiind pe fiecare ușă cîte șapte lacăte împărătești făcute cu multă iscusință, pentru ca nimeni să nu poată intra. Era adecă treabă împărătească și chibzuită cu multă socoteală! S-au dus dar tîlharii la o vrăjitoare ca să le dea învățătură și farmec puternic spre a putea trece peste lacătele împărătești și prin ușile ferecate. Și vrăjitoarele le-a fost spus că acele lăcate numai cu iarba fiarelor se pot deschide, o iarbă pe care numai al șaptelea între șapte, fiind încă copil nevinovat, o poate găsi strălucind pe cîmpul întins în zorile de zi printre celelalte ierburi. Cine are iarba asta își taie

degetul și o pune în tăietură lăsînd-o pînă la tămăduire, ca să rămîie în deget. Apoi pe orice fier ar pune acest deget, fierul, fie lacăt, fie zăvor, lanț și orice tărie, se supune și se desface.

Pentru tîlhari asemenea iarbă nu e numai iac-așa... ceva ca să fie. E lucru mare și de mare preț. Ei ospătară deci pe Ioanea și îi făcură pat moale, ca să poată dormi bine. Îi spuseră însă că-l vor ucide dacă nu le va găsi iarba fiarelor. Bietul de Ioanea toată noaptea se visa căutînd firul de iarbă.

În crepetul zorilor tîlharii treziră pe Ioanea și îl trimiseră la căutat de fir de iarbă.

Ioanea se puse în patru picioare, și cum privi îndelungul poienii peste firele de ierburi, îndată văzu pe una strălucind. Asta era, care era. Tocmai iarba fiarelor. Era între tîlhari unul chior de un ochi. Acesta a fost închis în temnițele împărătești și a fugit cu fiare cu tot. Lanțul i-a fost pilit în urmă, dar cătușile erau de un fier anume împărătesc, pe care foc nu-l topește și pilă nu-l zgărie. Ioanea puse firul pe cătușă și... ținc!... cătușa căzu deschisă la pămînt.

— Aha! noroc să ai, nepoate, că mă scăpași de o greutate! grăi tîlharul, și era foarte îmbucurat cînd îi venea să grăiască asemenea cuvinte.

Cînd însă căpitanul luă firul de iarbă de la Ioanea, pentru ca să deschidă și cealaltă cătușă, în zadar se trudi, căci firul nu i se mai supuse. Vrăjitoarea nu le-a spus că firul numai aceluia se supune căruia ursitele i-au făcut parte să-l găsească.

Și au văzut tîlharii că nu e folos de iarba fiarelor, și după ce au văzut, grozav s-au mîniat, iară după ce s-au mîniat, au ridicat cuțitele și săbiile ascuțite ca să ucidă pe Ioanea.

— Stați! strigă chiorul. Ați zis că nu-l ucidem dacă ne va găsi iarba. A găsit-o. Ca oameni de vorbă, să nu-l ucidem!

Nici nu l-au ucis, deoarece tîlharii sunt oameni de vorbă: bine, rău, precum au zis, ei fac. Fiind, însă, că se temeau că Ioanea îi va spune oamenilor, au găsit altă cale spre a scăpa de el. Ce și cum au făcut? Au luat pe Ioanea și l-au pus în butoiul desfundat, apoi au în-

fundat butoiul, au bătut cercurile de fier pe el și s-au dus. Rău, foarte rău a fost să facă astfel!

Așa a ajuns Ioanea de la bine la rău și de la rău la tot mai rău, pînă ce-l vedem înfundat într-un butoi de vin... Ce să mai zic de el?... Ei bine!... înfundat într-un butoi... aici se sfîrșește... Ioanea începu să plîngă, să se vaite și tot să strige, pînă ce îl auziră lupii flămînzi și grăbiră crezînd că îl vor putea mînca...

Hei! Dar să se lingă pe bot! Ioanea era ascuns în butoi. Îndată ce simți că lupii sunt aproape, el puse ochiul la gaura butoiului și privi afară, apoi rămase tăcut.

Lupii au fost dat de rămășițele boului și se băteau hălăoși asupra ciolanelor. Unul dintre ei, care era mai mare și mai mînios, apucă un ciolan și se puse cu el tocmai lîngă butoiul în care era Ioanea... Ioanea nici nu cuteza să răsufle. Îndată vede că coada flocoasă a lupului intră pe gaură în butoi. Ioanea se sperie.

Coada intră mai adînc... Ioanea se îngrozește. În sfîrșit, lupul se hîrgește o dată, dă îndărăt, coada intră de tot, încît atinge nasul lui Ioanea. Acum nu e bine!

Ioanea tresare înspăimîntat, în spaima sa apucă cu amîndouă mîinile coada lupului și ține de ea cu toată puterea... lupul se sperie și el și o încaieră la fugă, trăgînd butoiul după sine... Și apoi să vezi lucru minunat! Hodoronc... tronc... dă de copaci... dă de deal... dă la vale... lupul fuge... butoiul după el... Ioanea ține de coadă și merge, încît e minune să-i vezi... Odată hodoronc... tronc... butoiul se izbește de un perete și se sfarmă doagă... doagă... lupul fuge mai departe, iară Ioanea se trezește acasă, ținînd cu amîndouă mînile de coada lupului, care s-a fost rupt din rădăcină. Așa a pățit-o Ioanea Mamei.

Cine-o știe mai departe, mai departe să o spună.

BĂIET SĂRAC

A fost ce-a fost, dacă n-ar fi fost, nici nu s-ar povesti.

A fost odată o văduvă săracă de nici muștele nu stăteau la casa ei, și văduva asta avea doi copii, un băiet și o fată, băietul, băiet inimos, de scoate limbile din gura șarpelui, iară fata așa de frumoasă, încît feciorii de împărat și feți-frumoșii de toate neamurile așteptau cu nerăbdare să-i vie anii pentru ca să se ducă să o pețească.

Cînd fata împlini vîrsta de șasesprezece ani, se-ntîmplă și cu ea ce se întîmplă cu toate fetele frumoase și veni un zmeu de o răpi și o duse departe, pe cellalt tărîm.

De aici înainte văduva ținea la băietul ei de o sută și de o mie de ori mai mult decît mai nainte, fiindcă era singurul ei copil și singura bucurie ce-i mai rămăsese în lumea asta; ea-l păzea cum îți păzești lumina ochilor și nu l-ar fi lăsat să se depărteze nici măcar un pas de la dînsa. Însă oricît se bucura de dînsul, era nemîngăiată și mereu tristă, fiindcă, de! băiet e băietul, dar și fata e fată, mai ales cînd e frumoasă.

Văzînd întristarea maicii sale, băietul strîngea mereu la putere în inimă și aștepta numărînd zilele ca să se facă mare, pentru ca să ieie lumea în cap și să se ducă să-și caute surioara-rumeioara pe drumuri neumblate și cu spini presărate.

Împlinind vîrsta de optsprezece ani, el își făcu opinci de viței cu talpa de oțel, se duse la maică-sa și-i grăi:

— Maică! cu nu mai am loc de odihnă, nici ceas de tignă cîtă vreme te văd pe tine așa de tristă și de perită, dusă mereu cu gîndul la soră-mea; m-am hotărît să plec în lume și să nu mă mai întorc decît cu veste de la dînsa. Oi găsi-o, n-oi găsi-o, am cel puțin un gînd de nădejde, pe care ți-l las și ție, ca să te mîngăi cu el.

Auzind niște vorbe ca aceste, văduva își călcă pe inimă, își călcă și nu prea, și-i răspunse:

— Bine, fătul meu, copilul meu: fă cum te poartă gîndul și inima, și dacă te-i întoarce, o să te mai văd, și dacă nu te-i întoarce, n-o să te plîng, fiindcă lungă-i calea în care pleci, și oricît ai sta, tot mai rămîne nădejdea că te-i întoarce.

Grăind aceste, ea îi făcu trei azime cu laptele ei, una de făină, alta de tărîțe și a treia de cenușă din vatra casei. Băietul puse azimele în traistă, luă „ziua bună" de la maică-sa și plecă în lume, ca un băiet sărac pentru care toate căile sunt deopotrivă de lungi, toate drumurile deopotrivă de largi și care nu știe încotro să o ieie.

El se opri la portiță, privi o dată la răsărit, apoi la apus, la miazănoapte și la miazăzi, luă după aceea un pumn de prav de sub pragul ușii și-l aruncă în vînt: încotro duse vîntul pulberea ușoară, într-acolo își croi și el calea.

Și se duse Băiet Sărac, se duse, mereu se duse, merse, mereu merse, mai departe și tot mai departe prin țări multe și bogate, pînă ce nu ajunse la un pustiu pe care nici iarba nu crește, nici apa nu izvorește. Acolo el se opri și scoase cele trei azime din traistă.

El începu pe cea de făină, fiindcă asta era cea mai frumoasă.

Și cum îmbuca, puterea-i creștea și setea i se stîmpăra.

Și iar se duse Băiet Sărac și tot se duse peste pustiul cel întins zi de vară pînă-n seară, cale lungă să s-ajungă, pînă ce nu sosi la un codru mare, mare cît pustiul peste care trecuse, și des și întunecat și părăsit chiar și de vînturi.

Intrînd în codrul ăsta, el zări la tulpina unui copac o babă bătrînă, gîrbovă și zbîrcită la față.

Băiet Sărac, care de atîta pustie de vreme nu văzuse față de om și nu auzise grai pămîntesc, se bucură acum și grăi vesel:

— Noroc bun, maică! Dar cum și ce mai faci pe aici prin pustiul ăsta de codru?

— Bună să-ți fie vorba! îi răspunse baba gemînd. Iacă și eu, ca vai de mine, cu bătrînețele mele. Am venit să mă duc, și acu nu mai pot merge fiindcă nu mă mai țin picioarele.

Auzind aceste, lui Băiet Sărac i se făcu milă de babă și se apropie de dînsa și o întrebă de unde vine și unde merge și în ce treabă umblă. El nu știa, biet, că asta e chiar Mama Pădurii, care se ține la marginea codrului și le iese în cale celor ce rătăcesc prin aceste locuri pustii, ca să-i momească cu vorbe și să-i piardă. Văzînd-o așa de slăbănoagă, el își aduse aminte de cele trei azime și, parcă era să se întoarcă numaidecît, mîne, acasă, se gîndi să-și împartă merindea cu ea, ca doară va mai prinde la putere.

— Îți mulțumesc, îi răspunse Mama Pădurii, care avea alt gînd cu el, dar vezi că n-am dinți cu ce să-ți amestec azima uscată. Dacă vrei să-ți faci o pomană cu mine, ia-mă în spinare și mă du, că nu stau decît aci prin apropiere.

— Ia gustă numai, grăi băietul, care voia să-și arăte toată bunătatea inimii, să vezi, că numai foamea te-a făcut să rămîi leșinată, și dacă nu te ajuți cu asta, te duc precum ai cerut.

Cînd Mama Pădurii văzu azima cea de făină albă, ea începu să o privească cu poftă: așa era de nu știu cum, încît nici chiar Mama Pădurii nu se putea stăpîni să nu îmbuce o dată din ea.

Și cum îmbuca, inima i se îmblînzea. După ce îmbucă de trei ori, ea se simți om ca toți oamenii, cu inima dreaptă și cu sufletul milos.

— Află, fătul meu, îi zise ea, că eu sunt Mama Pădurii și că te știu prea bine cine ești și de unde vii și-n ce cale ai plecat. Mare treabă e asta, mare lucru ți-ai pus de gînd, fiindcă soră-ta se află tocmai pe cellalt

tărîm, unde om pămîntean nu poate să străbată decît numai într-un singur chip.

— Şi care-i acela? întrebă cu nerăbdare Băiet Sărac.

Mama Pădurii se uită cu înduioşare la el.

— Nu te sfătuiesc să te apuci de asta, îi zise ea, fiindcă ar fi pagubă de tinerețele tale. Dar cine ştie, poate că vei fi avînd noroc!... Te văd că eşti bun la inimă, şi omul cu inimă bună multe poate să scoată la capăt, apoi te ştiu că n-ai odihnă pînă ce nu vei da de dînsa. Să ştii dar că departe de aici, după ce vei mai fi trecut încă şase codri şi şase pustiuri, la marginea codrului de al şaptelea, care se întinde tocmai pe marginea tărîmului ăstuia, se află o babă bosoarcă, şi baba asta are o herghelie, iar în herghelie se află un cal năzdrăvan, care te poate duce pe cellalt tărîm. Dar acest cal nu poate să-l capete decît acela care ştie să şi-l aleagă din toată herghelia după ce o va fi slujit pe baba aceea un an de zile.

Atît îi trebuia lui Băiet Sărac. El nu mai perdu timpul: îi mulţumi babei pentru deslușire şi plecă drept înainte prin codrul cel des, fiindcă-i era lungă calea şi trebuia să se grăbească.

Şi se ducea Băiet Sărac cum se duce omul cuprins de gîndul bun şi mergea cum se merge, ca s-ajungă şi să-i mai rămînă şi vreme de a se întoarce. Cît s-a dus şi cît a mers, asta poate s-o ştie orişicine cînd se gîndeşte cît a venit şi cît a umblat, pentru ca să treacă un singur pustiu pînă la un singur codru.

Iar cînd puterile îl părăseau, el îmbuca o dată din azimă, şi cum îmbuca, puterea-i creştea.

Cînd era să iasă din codrul al şaselea, trecînd pe lîngă un părîu cu apă limpede, el văzu un vespoi zbătîndu-se în valurile apei şi i se făcu milă de biata gînganie. El luă dar o creangă uscată şi o ţinu cu un capăt în dreptul vespoiului, ca să se pună pe ea şi să se ridice pe aripi.

Vespoiul ăsta era chiar matca vespilor din codrii aceia, şi văzîndu-se scăpat prin bunătatea lui, îi zbură pe umăr şi grăi:

— Oriunde te-i duce, norocul să-ţi fie tovarăş de drum. Ia scoate-mi, te rog, un păr de sub aripa dreaptă şi-l păstrează bine, fiindcă mai ştii de ce folos ţi-ar putea fi, şi cînd vei avea trebuinţă de mine, scutură părul şi

am să viu la tine oriunde te-ai găsi pe fața pămîntului.

Băiet Sărac luă părul, îl puse bine și plecă mai departe.

Mai merse cît mai merse, și sosi la un lac mare, iar la marginea lacului văzu un pește zbătîndu-se pe uscat. I se făcu milă de biata ființă, în care abia mai rămăsese un pic de răsuflare; luă dar peștele și-l aruncă în lac.

Peștele ăsta era chiar împăratul peștilor, cu solzii de petre scumpe și cu aripile de aur. El dete o raită prin lac, răsuflă de cîteva ori, ca să-și întrame puterile, apoi se întoarse la băiet și grăi:

— Oriunde te-i duce, norocul să-ți fie tovarăș de drum. Ia scoate-mi, te rog, un solz de sub aripa cea dreaptă și-l păstrează bine, fiindcă mai știi de ce folos ți-ar putea fi, și cînd vei avea trebuință de mine, scutură solzul, și am să viu la tine, oriunde te-ai găsi cît țin apele de pe fața pămîntului.

Băiet Sărac luă solzul, îl puse bine și plecă mai departe.

Mai merse cît mai merse și, ajungînd la pustiul de al șaptelea, unde iarba nu crește și apa nu izvorește, el găsi în drumul său o cîrtiță, pe care ziua o apucase pe drum și acum dibuia ca vai de ea prin întunerec și nu-și putea găsi calea spre mușunoiul cu puii flămînzi, care nu era decît la o săritură de la dînsa. I se făcu milă și de asta, o luă și o duse lîngă mușunoi.

— Oriunde te-i duce, îi răspunse și cîrtița, norocul să-ți fie tovarăș de drum. Ia scoate-mi, te rog, o unghie de la piciorul drept și o păstrează bine, fiindcă mai știi de ce folos îți poate fi, și cînd vei avea trebuință de mine, zgărie pămîntul cu dînsa, și am să viu la tine, oriunde te-i găsi pe fața pămîntului.

Băiet Sărac luă unghia, o puse și pe asta bine și iar își urmă calea mai departe peste pustiul cel nesfîrșit, spre codrul nevăzut de la marginea tărîmului acestuia.

Cîte zile s-a dus și cîte nopți a stat prin acest pustiu, asta numai bunul Dumnezeu o știe; destul că într-o bună dimineață, trezindu-se din somn, el a văzut departe, departe, parcă pe altă lume, o zare de lumină, cum ar fi bunăoară un foc ce și-l fac ciobanii la gura

stînei. Acolo era cuibarul fărmecătoarei celei cu herghelia de cai năzdrăvani.

Mult s-a bucurat Băiet Sărac cînd se văzu așa de aproape de sfîrșitul lumii, și bucuria lui nu încetă decît a treia zi de cu seară, cînd sosi la casa fărmecătoarei.

Era, Doamne, în mijlocul pustiului, drept în preajma codrului pierdut în zarea amurgului, o cîmpie întinsă, acoperită cu iarbă verde și brăzdată de scursorile izvoarelor cu apă limpede, iar în mijlocul cîmpiei se ridicau o mulțime de țepe înalte, și-n fiecare țeapă era cîte o căpățînă de om; coliba fărmecătoarei se afla tocmai la mijloc, între țepe, cu un plop înalt înaintea ei, și cu doauă sălcii, sădite una la dreapta, și alta la stînga colibei.

Care va să zică, drept avea Mama Pădurii: aci nu mergeau trebile pe glumite.

Băiet Sărac își luă inima în dinți și se apropie ca să intre în colibă ce părea pustie în mijlocul pustiului.

Baba ședea în tinda casei pe un scaun cu trei picioare, înalt și răzghiat, iar înaintea ei era o căldare mare, pe niște pirostrii mari puse deasupra unui foc mare, care ardea fără ca să facă fum, în mînă baba ținea fluierul de la piciorul unui uriaș, cu care amesteca farmecile din căldare. Cînd Băiet Sărac îi zise „bună seara", ea îl privi lung de sus pînă jos, apoi grăi:

— Bine ai venit, voinice! De mult te aștept, fiindcă de mult îmi țiuie căldarea asta și-mi spune mereu că ai pornit pe drum ca să vii la mine.

Băiet Sărac se bucură prea mult de buna primire, fiindcă baba nu-i părea de loc a scîrbă, ci îl privea cu dragoste și-i grăia cu glas de blîndețe. Se bucura și ea c-a mai putut să puie mîna pe un om, deoarece împrejmuirea de țepe cu căpățini de om o apăra de lelele care nu puteau să străbată printre țepe și mai era încă o bucată, așa, chip de vreo trei căpățini, încă neîmprejmuită.

După ce se tocmiră ca Băiet Sărac să păzească timp de un an de zile herghelia și să capete drept sîmbrie calul pe care și-l va alege, iar dacă va pierde herghelia, să-și dea căpățîna în mîna fărmecătoarei, baba

bătu încă o țeapă în pămînt, puse căciula voinicului în țeapă, apoi Băiet Sărac mîncă ceva, ca să nu iasă flămînd cu herghelia la pășune.

În vreme ce băietul mînca, baba scoase iepele fătătoare în dosul colibei și începu să le bată cu fluierul de la piciorul uriașului, poruncindu-le ca nu cumva să bea peste noapte apă, nici să lase pe ceilalți cai să beie, fiindcă apa din izvoarele de pe cîmpia aceea avea darul de a te adormi, și baba voia ca herghelia să pască peste noapte.

Băiet Sărac n-o știa aceasta.

Ieșind cu herghelia la pășune, el simți că-l apucă o sete de acele care te gonește să mergi de dimineață pînă seara, ca să dai de o picătură de apă; se puse dar lîngă un izvor și beu ca să-și stîmpere setea, și cît beu, el și adormi pe loc.

Cînd se trezi în amurgul zilei a doua din somn, ia herghelia dacă ai de unde; nu era ca-n palmă! N-ai decît să te gîndești că-i era căciula pusă în țeapă, pentru ca să înțelegi cît de mare trebuia să-i fie deznădejduirea. Dar se uita și se uita în toate părțile, fără ca să vadă măcar o urmă de cal, și zorile de zi se revărsau, și el stătea ca vai de el, nemaiștiind încotro s-o apuce. Acum el își aduse aminte de ajutorul pe care-l dăduse vespoiului, și se gîndi că vespoiul, zburînd iute, ar putea să-i afle herghelia și să-i aducă știre despre ea; luă dar părul cel de sub aripa vespoiului și-l scuturâ. Cît te-ai gîndi, și nu te-ai gîndi, se auzi din toate părțile o bîzăitură care creștea, mereu creștea, de parcă era să se prăpădească lumea. Veneau, Doamne, tot vespi peste vespi, roiuri peste roiuri, cete mari, nori întregi de viespi, unii mai mari și alții mai mici, toți gata să deie o raită împregiurul pămîntului și să împlinească poruncile lui Băiet Sărac.

— Să n-ai grijă, grăi matca vespilor, că dacă e pe fața pămîntului, ți-o aducem mai nainte de a se fi ivit soarele pe cer.

După aceea iar se făcu tăcere împregiurul lui Băiet Sărac, fiindcă vespii zburară în toate părțile și se răzlățiră pe fața pămîntului. Nu trecu mult, și iată că se ivi în depărtare un nor de prav, care venea în ruptul

capului spre cîmpia întinsă la mijlocul pustiului, și zbura herghelia gonită de vespii țepoși, încît se cutremura pămîntul sub copitele ei.

Băiet Sărac le mulțumi vespilor pentru ajutor, apoi se întoarse cu herghelia acasă, ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic.

Baba se uită cam chiorîș la el, zise că e bine și începu să bată din nou iepele fătătoare, poruncindu-le să se ascundă la noapte mai bine.

De cu seară Băiet Sărac nu voi să mănînce nimic, crezînd că de mîncările fărmecătoarei i s-a făcut noaptea trecută o sete așa de neastîmpărată, dar ieșind cu herghelia la pășune, îndată ce văzu izvoarele cele limpezi, iar începu să-l ardă și să-l mistuie setea, și oriunde mergea, apa se scurgea pe sub picioarele lui. În cele din urmă el nu se mai putu stăpîni, ci, puindu-și nădejdea în ajutorul viespilor, iar se puse lîngă un izvor și cît beu, și adormi pe loc. Dar acum se trezi mai tîrziu decît noaptea trecută, fiindcă mai tîrziu adormise, mai tîrziu scuturară părul luat de sub aripa vespoiului și mai tîrziu se iviră roiurile de vespi, ca să caute și să aducă herghelia.

Ce să vezi însă? Nu trecu mult, și iată că roi cu roi se întoarse, aducînd fiecare știrea că nu-i herghelia, că pe fața pămîntului nu se află, ci trebuie să se fi pripășit pe undeva prin fundul mării. Iar soarele era aproape de răsărit.

Băiet Sărac luă dar solzul, îl scuturâ și deodată se ivi în izvorul de la picioarele lui o spuză de peștișori, care umplură toate scursorile și începură să-l întrebe ce dorește și care-i porunca. El le spuse ce-i și cum, și deodată se puseră în mișcare toate apele, rîuri, lacuri și mări, iar vespoii porniră spre țărmuri nemăsurați, ca în clipa cînd va ieși herghelia gonită de pești colțoși, s-o apuce și s-o gonească mai departe.

Băiet Sărac abia mai avu timp să-și adune herghelia și să se întoarcă acasă, cînd iată că răsări și soarele.

Baba se uită necăjită la el, îi zise și astă dată că e bine și le dete iepelor fătătoare o bătaie și mai strașnică, fiindcă anul era de trei zile, și dacă nici noaptea asta nu se ascundeau bine, voinicul putea să-și ceară sîmbria.

Asta o știa și Băiet Sărac. Cînd ieși dar cu herghelia la pășune, el începu să mănînce din azimă, și de cîte ori îmbuca, puterea-i creștea și setea i se stîmpără, însă de cîte ori vedea izvorul ori auzea scurgîndu-se apa peste petricele, iar i se făcea sete și așa mîncă toată azima cea de făină. Ar fi avut acum să se apuce de cea de tărițe, însă nu se îndura de ea, fiindcă-i era lungă calea și se temea ca nu cumva să rămîie fără merinde. El își puse dar și astă dată nădejdea în ajutorul viespilor și al peștilor, se puse lîngă un izvor, și cît beu, și adormi pe loc.

Cînd se trezi era ziuă ca ziua, numai că soarele nu se vedea încă.

El scutură părul, dar vespii veniră cu știrea că herghelia nu-i pe fața pămîntului; scutură solzul, dar peștii îi spuseră că ea nu se află nici subt ape; luă dar în deznădejduirea lui unghia cîrtiței și zgîrie pămîntul cu ea.

Acum să vezi minune!

Vespii bîziiau în toate părțile, peștii scormoiau toate apele, iar cîrtițele începură să străbată prin pămînt și să-l brăzdeze, încît erau parcă să-l facă fărîmă-fărămiță. Cînd cele dintîi raze ale soarelui atingeau vîrful plopului, de dinaintea colibii, herghelia trecea ca o ceată de năluci spre Băiet Sărac; cînd voia să între în ape, o goneau peștii, cînd căuta să se ascundă în pămînt, o alungau cîrtițele ghieroase, și așa trebuia să meargă precum o mînau vespii îndîrjiți.

Băiet Sărac mulțămi de ajutor și se întoarse tocmai cînd soarele răsărea la colibă.

Baba privi mînioasă la el și nu mai zise nimic.

Dar acum era acum.

Anul era împlinit, și Băiet Sărac începu a se scărpina la ureche, fiindcă nu știa pe care dintre caii din herghelie să și-l aleagă.

Așa o pate omul grăbit. Mama-Pădurii ar fi putut, poate, să i-o spună și asta: numai dacă n-ar fi părăsit-o așa de în pripă.

Acum el porni la noroc. Ş-apoi se gîndea că, oricum ar nimeri, de pagubă tot nu rămîne, fiindcă orișicum la cale lungă tot e mai bine călare decît pe jos, și-i văzuse caii babii în fugă și știa că sunt cai, toți cai,

nu mîrțoage. El trecu dar prin herghelie, și cum trecu, dete de un mînz răpciugos, de care i se făcu milă, fiindcă-l vedea așa de negrijit, dar nu-i venea să-l ieie tocmai pe ăsta. Însă oricît se sucea și se-nvîrtea, tot la ăsta se oprea, fiindcă prea era milos de felul lui și își zicea că dacă nu poate să facă vreo treabă mare, își face cel puțin pomană cu un biet de dobitoc.

„Mai știi, își zise el, dacă-l piepteni, îl perii și-l țeseli, te pomenești că iese cal bun din el!"

El alese dar pe acesta și se hotărî să mai fure drept adaos și traista în care se aflau pieptenele, peria și țesala, ca să aibă cu ce să-și grijească calul.

Baba se făcu verde-cătran cînd auzi că și-l alege pe ăsta, fiindcă ăsta era ăla. Dar ce putea să-i facă? Trebuia să se ție de vorbă. Îl mai sfătui să-și aleagă altul mai bun, îi mai spuse că o să rămîie fără de el, și că pentru slujbă bună i se cuvine sîmbric bună, dar în cele din urmă i-l dete.

Însă baba tot babă bosoarcă era, și îndată ce Băiet Sărac încălecă, luă „ziua bună" și plecă, ea se duse la căldarea cea mare, dete căldarea jos și încălecă pe pirostrii, apoi, prefăcîndu-și fața și făptura, plecă cu iuțeala blăstemului în urma lui, ca să-l ajungă, să-l piardă și să-și ieie calul.

Băiet Sărac simți că vine în urma lui ce vine și începu să-i deie pinteni calului.

— Degeaba mă grăbești, îi răspunse calul, că noi tot nu putem să ne întrecem cu ea cîtă vreme nu vom fi ieșit din împărăția ei. Dar aruncă pieptenul în urma ta, ca să-i pui o pedecă în cale.

Băiet Sărac știa acum c-a nimerit bine cînd a ales mînzul cel răpciugos. El scoase dar peptenele din traistă și-l aruncă în urma sa, iar din peptene se făcu un gard lung și înalt, peste care bosoarca nu putea să treacă, ci trebuia să-l ocolească și să piardă astfel din drum.

— Aruncă peria, grăi calul după ce simți din nou tropotul pirostriilor în apropierea sa.

Băiet Sărac aruncă peria, și din ea se făcu un stuf des și întins, prin care baba nu putea să străbată decît gîfăind și cu chiu, cu vai.

— Aruncă țesala, grăi calul de a treia oară.

După ce aruncă țesala, Băiet Sărac privi în urma sa și văzu o pădure de cuțite și de săbii, iară pe baba opintindu-se a trece printre ele și sfășiindu-se în bucăți mărunte-mărunțele.

Ajungînd la codrul de al șaptelea, unde se sfîrșea împărăția bosoarcei, minzul cel răpciugos se scutură o dată, și pe nesimțite se prefăcu într-un frumos cal înaripat, cum nici mai nainte de aceea, nici după aceea n-a mai fost altul.

— Acum ține-te bine, îi zise calul, fiindcă am să te duc cum nu s-a mai dus voinic de pe tărîmul ăsta pe celalalt, căci am și eu o soră acolo și pe ea mă duc s-o caut.

Băiet Sărac era amețit de răpeziciunea cu care trecea peste codru și se slobozea în urmă spre tărîmul celalalt prin o largă deschizătură de la cealaltă parte a codrului. Cînd își veni în fire, el se afla față-n față cu calul său, care se scutură o dată, acum de a doua oară, se prefăcu într-un făt-frumos cu plete lungi și grăi:

— Oriunde te-i duce, norocul să-ți fie tovarăș de drum, că m-ai scăpat de farmecele în care am fost cuprins de Mama-Pădurii. Află că eu sunt feciorul Împăratului Roșu și am pornit să caut pe sora mea, dar la marginea unui codru am găsit pe Mama-Pădurii, care mi se plîngea că nu mai poate merge și m-a rugat s-o duc în spinare, iar după ce mi s-a făcut milă de ea și am primit să mă încalece, m-a prefăcut în cal și mi-a ursit ca tot cal să rămîi pînă ce nu i se va face milă unui voinic de mine și nu mă va încăleca pentru ca să-l trec pe tărîmul ăsta, unde iarăși am să mă fac ce am fost.

Grozav îi părea de bine lui Băiet Sărac fiindcă nu mai era singur. El luă azima cea de tărîțe, o rupse în doauă și-i dete jumătate din ea feciorului de împărat, ca să fie frați de cruce și amîndoi purtați de același dor.

Feciorul de împărat gustă din azimă, și cum îmbuca, puterea-i creștea și dragostea i se întărea.

Ei își spuseră fiecare pățeniile și plecară drept înainte.

Departe, departe, tocmai în fundul lumii de pe celalalt tărîm, se vedeau niște curți nalte și strălucite: astea trebuiau să fie curțile zmeului.

Lumea de pe celalalt tărîm era frumoasă, încît să tot treci prin ea, plină de lumină, de verdeață, de flori, de pasări cu pene frumoase și de fiare blînde și vesele. Și în lumea asta omul nu îmbătrînea niciodată, ci rămînea mereu așa cum a intrat în ea, fiindcă nici nu erau zile, soarele nici nu răsărea, nici nu apunea, ci era mereu lumină venită așa din senin. Dar zmei nu se vedeau nicăiri, și cei doi frați de cruce mergeau în calea lor nesupărați de nimeni.

După ce se duseră cît merge un om trei zile de-a rîndul, ei sosiră la curțile cele frumoase și se opriră în fața lor, fiindcă erau frumoase, de tot frumoase, cu turnuri înalte, cu ziduri de piatră moale ca și catifeaua și acoperite cu lespezi de zăpadă uscată la soare.

Dar ele păreau deșerte și părăsite.

Băiet Sărac și feciorul de împărat intrară, trecură prin toate casele cele pline de fel de fel de scumpeturi și, negăsind pe nimeni, ei deteră cu socoteală că zmeul va fi ieșit la vînătoare și se hotărîră să-l aștepte. Ei se mirau însă că nu găsesc surorile lor aici.

Întinzîndu-se fiecare pe cîte un divan de cele frumoase, ei se deteră la odihnă, cînd deodată tresăriră amîndoi și rămaseră uimiți de ceea ce auzeau.

Era, Doamne, o cîntare duioasă de mișca și pietrele și te simțeai ca-n altă lume cînd o auzeai, și era un glas de femeie.

Băiet Sărac și feciorul de împărat nu prea ascultară mult, ci săriră în picioare și grăbiră într-acolo de unde le venea cîntarea.

Iată ce văzură:

La o parte a curților era un turn de sticlă, iar în turn ședea o fată și torcea și cînta și plîngea, iar lacrămile ei, cum cădeau, pe dată în mărgăritare se prefăceau. Și era așa de frumoasă fata asta, încît doi oameni dac-ar fi fost pe lume, ei s-ar fi omorît pentru dînsa. Și cum o văzură cei doi feți-frumoși, rămaseră neclintiți și privind cu dor la dînsa, iar fata încetă de a mai toarce, de a mai cînta și de a mai plînge și privi cu mirare la dînșii.

Dar asta nu era sora nici unuia dintre dînșii, și cum te pomenești că e omul, Băiet Sărac credea că e sora

feciorului de împărat, și feciorul de împărat că e sora lui Băiet Sărac.

— Eu rămîn aici, grăi Băiet Sărac, iar tu te du de scapă pe sora mea, ca să ți-o iei de nevastă.

— Ba eu rămîn aici, îi răspunse feciorul de împărat, și tu te du de scapă pe soră-mea, fiindcă eu am s-o iau pe asta de nevastă.

Acum era acum! Înțelegînd că fata cea frumoasă nu-i este soră nici unuia dintre dînșii, feți-frumoșii puseră mîna pe săbii, gata de a se tăia cu ele, cum se taie oamenii cînd ajung la împărțeală.

— Ia stați, grăi fata cea frumoasă, și nu vă pripiți. Cercetați mai cu dinadins, ca să vedeți dacă sunt ceea ce vă par voua ori nu sunt decît o părere. Eu sunt fata fără de trup, care nu voi căpăta trup în astă lume decît în ziua cînd zmeul mă va fi răpit de pe celalalt tărîm. Cum mă vedeți acum, așa voi fi, voi toarce, voi cînta și voi plînge atunci, căci îmi voi aduce aminte de mai-că-mea, care toarce, cîntă și plînge, și așa torc și cîntă și plîng surorile voastre, care au fost răpite de cei doi frați mai mari ai zmeului ce stăpînește curțile astea.

Auzind acestea, feți-frumoșii voiră să plece, pentru ca să nu-și mai piardă vremea pe drum.

— Stați și nu vă pripiți, le zise iar fata cea fără de trup. Nu cumva socotiți că-i veți birui pe zmei așa numai mergînd și venind? Mare treabă vă așteaptă! Pe mine m-a pus zmeoaica cea bătrînă aici ca să țin mereu aprinsă pofta feciorului ei celui mai tînăr, fiindcă este dat ca toți trei feciorii să-și facă nunta deodată, și cei doi frați mai mari le țin pe surorile voastre, dar nu-și pot face nunta cu ele decît după ce fratele lor cel mai tînăr mă va fi răpit pe mine. De cîte ori se întoarce de la vînătoare, el se oprește acolo unde stați voi acum, se uită cu dor și însetare la mine, apoi își gătește armele și-și hrănește calul cu jăratec, dar tot nu poate să plece, fiindcă nu mi-au venit încă zilele. Rămîneți dar aici, ca să-l biruiți, pentru ca nu cumva, pe cînd voi umblați în drumuri, el să mă răpească și să sosiți prea tîrziu la surorile voastre. Dar băgați de seamă — le mai zise ea — că afară de curtea lui nu-l puteți birui fiindcă e nevăzut. De aceea, cînd se întoarce acasă, el își aruncă

buzduganul cu atîta putere în poartă, încît pămîntul se cutremură și zidurile se surpă, îngropînd de vii pe oamenii pămînteni ce s-ar fi aflînd între ele. Dacă simțiți dar în voi destulă putere ca să țineți porțile în țîțîni, încît ele să nu se zgăție, cînd el va arunca buzduganul în ele, rămîneți, altfel duceți-vă în știrea Domnului, că e pagubă de tinerețele voastre.

Băiet Sărac și feciorul de împărat se uitară unul la altul, înțeleseră că așa trebuie să fie și hotărîră să rămîie.

În vreme ce Băiet Sărac se duse la porți ca să le țină, feciorul de împărat își scoase sabia și-l aștepta pe zmeu în mijlocul curții. Se înțelege, asta nu era glumă. Nu trecu mult, și deodată — zbîng! — se izbi buzduganul în porțile ferecate, încît credeai că are să se prăpădească lumea.

Băiet Sărac simți că i se rup baierile inimii de greutatea cea mare și că zidurile s-au mișcat din temelii și sunt gata să se surpe, dar el le ținea din țîțînile porții.

Văzînd că curțile nu se surpă, zmeul se opri cam uimit în loc.

— Ce-i asta? zise el. Tare am slăbit de ieri pînă astăzi!...

Nici nu visa ce-l așteaptă.

Deschizînd apoi cam cu anevoie poarta, el nu-l băgă de seamă pe Băiet Sărac, ci înaintă drept spre feciorul de împărat, care stătea cu inima în dinți la mijlocul curții, fiindcă — de! — zmeul e zmeu, iar nu lele cu cătrînță.

Și să nu mai lungim vorba: știm noi acum ce se întîmplă cînd zmeii dau față cu feciorii de împărați. Se încinseră la luptă. Însă voinic era feciorul de împărat, dar și zmeul era cel mai tînăr între frații săi. Se tăiară cît se tăiară în săbii, iar după ce văzură că așa nu se pot birui unul pe altul, se apucară la trîntă, în vreme ce Băiet Sărac se opintea să țină curțile ca să nu se surpe în capul lor.

Cînd văzu Băiet Sărac că-i slăbesc puterile și că nici unul pe celalalt, el strigă tare:

— Strînge-l și-l umflă, că nu mai pot!

Atunci feciorul de împărat îl strînse o dată pe zmeu

cum se strînge, își adună toate puterile și-l trînti la pămînt, de-i pîrăiră oasele și rămase amețit. Apoi, nici una, nici alta, o luă la fugă și ieși pe poarta pe jumătate deschisă, strigînd și pe Băiet Sărac după dînsul. Zidurile se surpară și curțile cele mari și frumoase căzură prăbușite peste zmeu, de-l îngropară cum am zice de viu. Nu mai rămase decît turnul cel de sticlă, care stătea acum deșert și părăsit, fiindcă fata cea fără de trup perise din el în clipa cînd nu mai era cine s-o răpească de pe celalalt tărîm. Băiet Sărac și feciorul de împărat mulțumiră lui Dumnezeu c-au putut pune treaba asta la cale și plecară mai departe și se duseră, tot se duseră, pînă ce nu ajunseră la curțile celui mijlociu dintre zmei.

Încă departe vedeau turnul cel de sticlă și auzeau cîntecul cel de jale, iar inima lui Băiet Sărac bătea mai tare și tot mai tare, fiindcă din ce se apropia, tot mai bine își aducea aminte de glasul surorii sale.

Cît ajunseră la curțile cele mari și frumoase, ei intrară, și cît văzură fata cea din turnul de sticlă, amîndoi se răpeziră ca să spargă turnul și s-o apuce în brațe.

Dar lucrurile nu mergeau așa.

Fata din turnul de sticlă, care era în adevăr sora lui Băiet Sărac, privi cu mirare la dînșii, iar cînd Băiet Sărac îi spuse că a venit s-o scape din ghearele zmeului, ea îi răspunse că nu-l cunoaște și că fratele ei nu seamănă cu el nici la chip, nici la făptură.

Mare era întristarea lui Băiet Sărac cînd văzu că sora-sa nici nu vrea să știe de dînsul, care a umblat prin atîte pustii și a trecut prin atîte primejdii ca să străbată pînă la dînsa, dar încă mai mare i se făcu întristarea cînd ea începu a se plînge: ea se usucă de dorul zmeului, care vine în fiecare zi de o privește tot cu dor nesecat, o amînă de pe o zi pe altă și nu se cunună cu ea.

Dar de Băiet Sărac calea-valea, căci lui ea nu-i era decît soră; feciorul de împărat însă, cînd văzu fata și-i auzi glasul și-i înțelese tragerea de inimă pentru zmeu, se făcu nu știu cum, mînios mare minune.

— Ei! apoi dacă nu vrei să vii, te-om lua cu sila! zise el, gata să ieie toată curtea-n spinare și să plece cu ea pe celalalt tărîm.

— Mai domol, grăi fata, că, dacă e vorba, n-am decît să scot un cui din peretele ăsta de sticlă, și se surpă curțile în capul vostru. Mi-e milă însă de tinerețele voastre și vă sfătuiesc să nu prea stați mult pe aici, că vă pomeniți cu logodnicul meu și n-are cine să vă bocească.

Băiet Sărac scoase acum azima cea de cenușă din traistă și grăi:

— Soro! ia gustă din azima asta și mai zi că nu-ți sunt frate.

Ea întinse mîna și zidurile de sticlă se desfăcură, iar după ce luă azima și gustă din ea, simți că e făcută cu laptele mamei sale și o cuprinse un dor de casă încît să-i plîngi de milă.

— Haideți! zise ea grăbită, să fugim, că de ne găsește aici, vai și amar de capul vostru!...

Băiet Sărac o cuprinse în brațe și o sărută, fiindcă îi era soră, iar feciorul de împărat o îmbrățișă și sărută și el, fiindcă, de! era și el frate de cruce cu Băiet Sărac.

Dup-aceea luară înțelegere să facă și cu zmeul ăsta ceea ce făcuseră cu fratele lui. Mai așteptară cît mai așteptară, îl primiră pe zmeu cum se cuvine, îl răpuseră și, mulțumind iar lui Dumnezeu c-au pus-o și asta la cale, plecară mai departe, ca să scape și pe fata cea de împărat.

Acum era însă acum! Fata de împărat o dată cu capul nu voia să fie scăpată de dînșii, iar feciorul de împărat n-avea nimic la dînsul, nici un semn după care sora-sa să-l poată cunoaște de frate al ei.

Degeaba-i spunea Băiet Sărac că dacă nu vine de voie bună, o vor lua cu silă, căci ea punea mîna pe cuiul cel primejdios și nu era chip s-o îmblînzești.

Care va să zică, își făceau de cap, dacă-l așteptau pe zmeu în curte, fiindcă doi erau, numai doi inși, și dacă unul ținea curțile din țîțînile porții și altul îl aștepta pe zmeu în mijlocul curții, nu mai era cine să-i apere de cuiul cu pricina.

— Las' pe mine! grăi Băiet Sărac, care, de cînd văzuse pe fata cea de împărat, se făcuse de tot, nu știu cum, mînios, mare minune. Ori eu pe el, ori el pe mine!

Cum se vede, el luase hotărîrea de a se prinde la luptă cu zmeul chiar în cîmp deschis, unde nu poate să-l vadă, lucru nemaipomenit de cînd feți-frumoșii se bat cu puii de zmei, fiindcă e greu să-l biruiești pe un zmeu, dar să-l biruiești chiar pe nevăzute, la asta nu s-a gîndit încă nimeni.

Feciorul de împărat și cu sora lui Băiet Sărac se ascunseră într-un șanț de lîngă curți ca să nu-i vadă zmeul, iar Băiet Sărac se puse tot ca pînă acum în poartă și aștepta să-și arunce zmeul buzduganul, pentru ca să fie silit a se apropia de dînsul, căci, nemaiavînd buzdugan, nu mai putea decît sau să se bată în săbii, sau să se prindă la trîntă.

Nici nu trecu mult și — zbîng! — se izbi buzduganul în porțile ferecate; dar nici Băiet Sărac nu era motoflete, se izbi și el din cealaltă parte, de ieși cu porți cu tot afară, lăsînd curțile să se surpe în urma lui.

— Ieși, dacă ești viteaz, la fața de masă! strigă el apoi, crezînd că zmeul va răspunde ceva, ca să se deie de gol.

Dar zmeul simțea că și-a dat de om și nici nu gîndea să vorbească, și se apropie pe nevăzute și scoase sabia și dete o dată drept spre capul lui Băiet Sărac ca să i-l răteze, și cum îl lovi, îi rupse falca în doauă.

Asta-l durea pe Băiet Sărac, dar tot îi părea bine fiindcă știa acum pe unde să-și caute vrăjmașul. El se repezi dar într-acolo de unde venise lovitura cea grea, și dete, și simți c-a nimerit în carne, și iar dete, și iar simți c-a nimerit, și așa dete de cîteva ori iute și mărunt, ducîndu-l pe zmeu în vîrful săbiei. Însă deodată simți că nu mai nimerește, că zmeul iar i-a scăpat din sabie, și rămase pitit ca omul care nu știe de unde are să-i vie lovitura.

Zmeul dete încă o dată drept spre capul lui Băiet Sărac și, cum dete, îi tăie urechea de la dreapta.

— O să mă ții minte! strigă Băiet Sărac, și se răpezi din nou asupra lui.

Însă cum puterile îi erau slăbite și nu-l lovea decît mai rar, și-l scăpă peste puțin.

Fata de împărat privea la lupta lor de sus, din turnul rămas întreg, și cum privea, se minuna de vitejia lui Băiet Sărac, iară acum, cînd văzu că zmeul măsoară a treia lovitură spre capul lui Băiet Sărac, ea strigă:

— Dragă voinicele, dă-te la dreapta și scuipă de trei ori, că ai să-l vezi cu ochii.

Auzind aceste, Băiet Sărac se simți pe de-o sută și de o mie de ori mai tare de cum fusese, și cum se dete la dreapta, și cum scuipă, și cum îl văzu pe zmeu, se răpezi asupra lui și-l cuprinse în brațe și-l strînse de-i fărămă oasele și-l aruncă mort curat cît colo.

Dup-aceea feciorul de împărat și Băiet Sărac nu mai perdură vremea, ci se gătiră de drum. Fata de împărat îl sărută pe Băiet Sărac, și urechea și falca i se făcu la loc, de era mai frumos de cum fusese, apoi Băiet Sărac și feciorul de împărat se duseră la grajdurile zmeului, care se aflau sub temelia curților surpate, luă fiește-care cîte un cal năzdrăvan, încălecară, își luă fiecare mireasa și plecară acasă.

Împăratul Roșu, om dac-ar fi fost, s-ar fi bucurat, dar împărat ce era, el își împărți împărăția în doauă, dete o parte fiului său, iar cealaltă ginere-său, apoi Băiet Sărac se duse de mai aduse și pe maica-sa cea săracă, și după ce veni și ea, se făcu, Doamne, o nuntă, de care oamenii tot povestesc cît va fi lumea și doveacul.

Iar eu încălecai pe-o șea și vi-o spusei așa.

STAN BOLOVAN
(Variantă)

A fost ce a fost; dacă n-ar fi fost, nici nu s-ar povesti.

În marginea satului, pe unde boii sătenilor răstoarnă portița și porcii vecinilor sapă sub garduri, era odată o casă, în casa asta locuia un om, omul avea o muiere, iară muierea era tristă toată ziua.

— Muiere dragă, ce gînd te mustră de ești tot ca mugurul brumat în raza soarelui? întreba soțul într-o zi. Ai ce-ți trebuie: fii dar veselă ca altă lume!

— Dă-mi pace; nu mă mai întreba! răspunse nevasta, apoi căzu mai tristă decît cum a fost.

A întrebat bărbatul încă o dată, adecă a doaua oară, și tot așa răspuns a primit de la muierea sa. Numai cînd a făcut întrebarea în rîndul al treilea, muierea a răspuns mai plin și mai lat.

— Ei! zise ea, dar ce-ți bagi capul în necaz? Dacă vei ști, și tu vei fi trist ca mine. Mai bine să nu-ți spun.

Dar nu este așa făcut omul. Tocmai cînd îi zici să șadă, dorul de ducă îl prinde mai tare.

Stan abia acum voia cumsecade a ști ce e și cum prin gîndul nevestei sale.

— Apoi dacă vrei să știi, ți-oi spune, zise nevasta. Nu-i noroc, bărbate, nu-i noroc pe casă.

— Nu-i frumoasă vaca? pomii nu-s ca stupul? holda nu e mănoasă? întrebă Stan. Zici o vorbă slabă cînd te plîngi de rele.

— Dar n-ai copii, bărbate.

Astă vorbă a priceput-o, și nu e bine cînd omul pricepe vorba. De aci înainte în casa din marginea satului era un om trist și o muiere tristă. Iară triști erau pentru că Dumnezeu nu le-a dăruit copii. Și cînd îl vedea trist pe dînsul, și ea se făcea mai tristă, și cu cît mai tristă era ea, cu atît mai tare se întrista el.

Așa a mers asta multă vreme.

Pe la toate bisericile au dat slujbe și rugăciuni; pe la toate vrăjitorile au făcut întrebare; dar nu venea darul de la Dumnezeu!

Într-o zi, Domnul nostru Iisus Cristos, aflîndu-se în călătoria sa pe pămînt, zise „bună dimineața!“ la pragul lui Stan. Era cu apostolul Sf. Petru, și cu mare bucurie au fost primiți oamenii buni la casa lui Stan, și cu cele mai bune bucate hrăniți, iară vorbele bune nu lipseau atît de la Stan, cît și de la nevastă.

Cristos a văzut că sunt oameni buni; și cînd a luat desagii să plece, întrebă pe Stan ce dorește, pentru ca să facă să i se împlinească trei dorințe pe care le-ar avea.

— Dă-mi, Doamne, copii! răspunse Stan.

— Ce să-ți dau încă?

— Copii îmi dă, Doamne!

— Bagă de seamă, îi zise Domnul, că vor fi mulți. Ai tu cu ce să-i ții?

— Dă-mi, Doamne, și nu mai întreba mai departe!

Cristos plecă cu Sf. Petru, iară Stan îi petrecu pînă în drumul de țară, ca nu cumva să peardă calea și să rătăcească printre holde și păduri.

Cînd Stan sosi acasă, își află casa, curtea și grădina plină de copii. Toți cu toții laolaltă nici mai mult, nici mai puțin decît o sută. Și nici unul nu era mai mare decît celalalt, ci care de care mai mic, care de care mai bătăuș și mai mare-n gură. Iară Dumnezeu a fost lăsat ca Stan să simtă și să știe cum că toți sunt ai lui.

— Doamne, că mulți sunt, Doamne! striga el stînd în mijlocul lor.

— Dar nu prea mulți, bărbate! zise muierea, aducînd și ea o grămadă cu sine.

Și apoi fost-au și s-au făcut zile cum n-au mai fost decît la omul cu o sută de copii.

Casa și satul erau pline de „tata" și „mama", lumea plină de bucurie.

Dar nu tocmai atît de scurtă e povestea cu copiii. La mult necaz multă bucurie, și mult necaz la multă bucurie. Cînd peste cîteva zile copiii au început să strige: „Tată, mi-e foame!" Stan a început să se mai scarpine în cap. Nu-i păreau prea mulți copiii, căci bun e darul cît de mare: erau însă hambarele prea mici. A fost slăbit vaca și în cîmp a fost secat mana.

— Auzi tu, babă, grăi Stan într-o zi, mie-mi pare că tocmai mare potriveală nu este în treaba noastră. Dacă bunul Dumnezeu ne-a dat atîți copii, să fi făcut măcar lucru deplin și să ne fi dat și hrană pentru dînșii.

— Cată, bărbate, îi răspunse muierea, cine știe unde a fi ascunsă!... Dumnezeu nicicînd nu face un lucru numai pe jumătate.

Stan plecă în lume ca să caute darul lui Dumnezeu. Își puse tare în gînd ca să nu se întoarcă acasă pînă cc nu va veni încărcat de hrană pentru copii.

Ei! dar calea flămînzilor este cea mai lungă. Numai cu una, cu doauă, hrana pentru o sută de copii hărăbori nu se cîștigă. Stan s-a dus, s-a dus, s-a dus pînă ce i s-au ros tălpile, fără ca să fi dat de vreun lucru priincios. Cînd acuma era aproape de marginea lumii, unde ce este se amestecă cu ce nu este, zări în depărtare, pe un cîmp întins ca o plăcintă mare, o stînă. Lîngă stînă erau șapte păcurari [1], iară în stînă odihnea la umbră o turmă de oi.

— Dă-mi, Doamne, noroc! grăi Stan, și plecă spre stînă, pentru ca să vadă dacă cu chip și chibzuială nu s-ar putea face vro treabă.

Din vorbă-n vorbă, Stan înțelese că nici aici nu este mai multă nădejde decît pe unde a fost umblat. Era

[1] Păcurari în dialectul transilvănean însemnează păstor, cioban (n.a.).

anume cum că în fiecare zi, tocmai la miezul nopții, venea un zmeu mînios și lua un berbece, o oaie și un miel din turmă, adecă tot cîte trei capete.

Iară laptele de la șaptezeci și șapte mioare îl ducea la zmeoaica cea bătrînă, ca să se scalde în el și să întinerească... Și necăjiți erau păcurarii și cu amarnice vorbe se plîngeau. Adecă Stan văzu că de aici tocmai încărcat nu va merge la copii.

Hei! dar nu e lucru mai puternic decît acela cînd îți știi copiii flămînzi acasă. Stan zări un gînd în capul său și grăi în vorbă cutezată:

— Ș-apoi ce-mi dați voi dacă eu vă scap de zmeul cel hămisit?

— Trei sunt berbecii, unul al tău, de la oi tot a treia, iară din miei, unul ție, doi noauă, răspunseră păcurarii.

— Bună socoteală! gîndi Stan, dar se cam îngrijea că așa singur îi va veni greu să mîne turma acasă.

De asta însă nu era grabă. Mai rămăsese o bucățică de vreme pînă la miezul nopții.

Și apoi — zisă să fie vorba — Stan nici nu știa cum are să facă socoteală cu zmeul.

„Da-va Dumnezeu gîndul cel bun!“ zicea el, apoi iarăși număra turma, pentru ca să vadă cîte capete îi rămîn lui.

Tocmai la miezul nopții, cînd ziua și noaptea steteră o clipită obosite în luptă, Stan simți c-aude o zare de ceva nemaipomenit. Era cum nu se poate spune. Grozav adecă, ca și cînd vine un zmeu. Era anume cum că el arunca bolovanii în copaci și așa își făcea cale prin codrii bătrîni. Lucru de care chiar și lui Stan îi veni gîndul să cate calea cea mai scurtă și să nu-și mai facă treabă cu zmeii. Ei! dar acasă copiii erau flămînzi!

„Eu pe tine, ori tu pe mine!“ își zise Stan, și rămase așa, unde a fost, la marginea turmei.

— Stăi! strigă Stan cînd văzu pe zmeu aproape de turmă, și apoi strigă ca și cînd cine știe cine ar fi el.

— Hm! zise zmeul. Dar de unde ai răsărit tu de strigi așa asupră-mi?

— Eu sunt Stan Bolovan, care noaptea mănînc stîncile și ziua pasc copacii din codru și, dacă te atingi de

turmă, îți tai cruce-n spinare și te scald în apă sfințită.

Cînd zmeul auzi așa vorbe, se opri și el în cale văzînd cum că și-a dat de om.

— Dar mai nainte trebuie să te măsori cu mine! răspunse el cam cu jumătate de gură.

— Eu cu tine? zise Stan. Grijește de vorba pe care ai scăpat-o. Suflarea mea este mai puternică decît opintirea ta. Scoase după aceea o bucată de caș din traistă și o arătă zmeului: Vezi tu peatra asta? grăi el. Ia și tu una de colea de pe marginea rîului, apoi să ne măsurăm puterile.

Zmeul luă o peatră de lîngă rîu.

— Poți tu scoate zăr din peatra aceea? întreba Stan.

Zmeul strînse peatra în pumn, încît ea se sfărmă în prav. Dar zăr nu stoarse din ea.

— Asta nu se poate! zise el cam necăjit.

— Eu să-ți arăt că se poate, grăi Stan, apoi strînse cașul în mînă, încît zerul curgea printre degete.

Văzînd zmeul așa lucru, începu să cate împregiur pentru ca să afle calea cea mai scurtă. Iară Stan se puse de către pădure.

— Ia stai puțin la vorbă! grăi el. Să facem socoteală pentru celea ce ai cules de aici. În cinste nimic nu se dă!

Bietul zmeu ar fi apucat-o la fugă, dar se temea că Stan va sufla în urma lui și-l va îngropa sub copacii din codru. Rămase dar stînd ca omul care stă fiindcă n-are încotro.

— Să grăim o vorbă! zise el într-un tîrziu. Eu văd că tu ești om de treabă. Maică-mea de mult caută o slugă ca tine și nu poate s-o afle. Intră slugă la noi. Anul e de trei zile, iară sîmbria pe fiecare zi, șapte saci de galbeni!

De trei ori cîte șapte saci de galbeni!

Frumos lucru! Tocmai atîta i-ar fi trebuit lui Stan. „Ei! gîndi el, dacă am pus pe dracul în sac, voi pune și pe mumă-sa! Nu făcu dar multă vorbă, ci plecă cu zmeul.

Lungă cale și rău făcută, dar pînă la dracul tot prea scurtă. Lui Stan îi părea c-a sosit mai nainte de a fi plecat.

Zmeoaica cea bătrînă, bătrînă, deodată cu vremea, îi aștepta făcînd foc sub căldarea cea mare, în care avea de gînd să fiarbă laptele și să-l amestece cu sînge de miel și cu măduva din oase pentru ca leac să fie leacul. Stan din cale de trei pușcături îi vedea ochii străbătînd prin noapte. Iară cînd ajunseră la loc și zmeoaica văzu că feciorul ei n-aduce nimic, grozav se mînie. Și nu era tocmai drăgăstoasă zmeoaica asta: „Cu fața brăzdată și gura căscată, cu perii zburliți și ochii ciuruiți, e friptă la buze ca ceapa din spuză; iar colți are trei, să mănînce cu ei, subțire și lungă, la trei să s-ajungă!".

— Stăi aici — zise zmeul — mă duc să mă-nțeleg cu mama.

Stan bucuros ar fi stat acuma și ceva mai departe, dar n-avea ce să facă dacă și-a băgat o dată capul în păcate. Lăsă dar pe zmeu să intre.

— Auzi, mamă! grăi zmeul intrat în tindă. Ți-am adus pe omul acesta ca să mă scapi de el. Este un om grozav, care mănîncă bolovani și scoate zer din peatră! Apoi povesti ce și cum a fost.

— Lasă-l pe mîna mea, zise ea după ce le-a înțeles toate. Printre degetele mele încă n-a trecut om!

Și a rămas pe vorba cea zisă: Stan Bolovan slugă la Dracul și la mumă-sa. Mare treabă dintr-o dată: nu știu zău ce-i va fi plata!

A doaua zi zmeoaica împărți lucrul. Era să se deie semn în lumea zmeilor cu un buzdugan ferecat de șapte ori. Zmeul ridică buzduganul și aruncă cale de trei poștii, plecă după aceea cu Stan, pentru ca acesta să-l arunce de alte trei poștii ori, dacă-l poate, și mai departe. Cînd Stan ajunse la buzdugan, începu a privi cam îngrijat la el. Vedea cum că el, împreună cu copiii săi, nici de la pămînt nu-l poate ridica.

— Ce stai? îi zise zmeul.

— Apoi, vezi, frumos buzdugan acesta! Pagubă de el! răspunse Stan.

— Cum așa, pagubă? întrebă zmeul.

— Numai așa — grăi Stan — că dacă eu îl arunc, mă tem că nu ai să-l mai vezi cît vei trăi, pentru că eu cunosc puterea mea.

— Nu te teme, aruncă! îi zise zmeul.

— Apoi dacă e așa, să mergem să ne aducem merinde pe trei zile, fiindcă, dacă nu mai mult, trei zile avem să mergem în urma lui.

După aceste vorbe a prins și zmeul grijă, dar tot nu credea că are să fie tocmai precum zicea Stan. Ei se întoarseră deci acasă după merinde, deși de fel nu s-ar fi învoit cu aceea ca Stan să împlinească anul mergînd în urma buzduganului. Cînd iarăși sosiră la buzdugan, Stan se puse pe sacul cu merinde și stătu privind la lună.

— Ce stai? — întrebă zmeul.

— Aștept să treacă luna.

— De ce?

— Apoi nu vezi tu că-mi stă luna în cale? zise Stan. Ori vrei tu să dau cu buzduganul în lună?

Acuma zmeul începu a se îngriji cum se cade. Era buzduganul ce i-a fost rămas de la moșul său, și de fel n-ar fi voit să-l peardă prin lună.

— Știi tu ce? grăi el. Mai bine lasă, nu arunca buzduganul, că-l arunc eu!

— Ba nu! Ferească Dumnezeu! zise Stan. Așteaptă numai să treacă luna!

Și multă vorbă s-a făcut din treaba asta, fiindcă Stan numai pentru șapte saci de galbeni s-a învoit la aceea că zmeul să arunce buzduganul și mai departe.

— Vai, maică, dar puternic om! grăi zmeul seara către mumă-sa. Abia l-am putut face să nu arunce buzduganul în lună!

Acuma și zmeoaica a început a se îngriji.

Vezi, măi! ca și cînd aceea ar fi glumă că cineva aruncă în lună. Zmeoaică de zmeoaică — dar pe a doaua zi s-a îngrijit de lucru mai greu.

— S-aduceți apă! zise ea dimineața. Apoi dete cîte douăsprezece pei de bivol la fiecare, poruncind ca pînă seara să le umplă și deodată să le aducă pe toate acasă.

Se duseră la fîntîna cea de peatră. Zmeul, pînă cînd vezi, nu vezi, umplu cele douăsprezece pei de bivol și fu gata să plece. Stan era obosit, fiindcă abia a putut aduce peile goale. Și fior îi trecea prin vine cînd se gîndea la ele pline. Ce făcu însă? scoase o custură din

chimir, apoi începu să zgărie pămîntul dimpregiurul fîntînii cu ea.

— Ce faci tu? întrebă zmeul.

— Apoi doară n-am mîncat ceapa ciorii ca să-mi fac de lucru umplînd peile cu apă! răspunse Stan.

— Dar cum voiești să duci apa acasă?

— Cum? Așa precum vezi! zise Stan. Duc fîntîna, măi.

Aici zmeul rămase cu gura căscată. Asta n-ar fi voit-o pentru toată lumea, fiindcă fîntîna asta a fost rămas de la moșul său.

— Știi tu ce? zise el îngrijat, mai bine lasă, că duc și peile tale!

— Ba nu! ferească Dumnezeu! răspunse Stan săpînd împregiurul fîntînii.

Și acum s-a făcut multă vorbă, fiindcă și astă dată zmeul numai cu șapte saci de galbeni a putut astîmpăra pe Stan.

A treia zi, adecă în cea din urmă zi, zmeoaica trimise la pădure după lemne.

Pînă ce zici „una, doauă, trei", zmeul scoase atîți copaci din rădăcină și-i puse la un loc cîți Stan în viața sa n-a văzut laolaltă. Stan însă începu să privească la copaci alegînd pe cei mai frumoși. După aceea se sui într-un copac și îi legă cu un curpîn vîrful de cel mai apropiat copac. Și apoi, fără să grăiască ceva, urmă a lega copacii frumoși unii de alții.

— Ce faci tu? întrebă zmeul.

— Vezi tu ce fac, răspunse Stan lucrînd mai departe.

— Dar pentru ce legi copacii?

— Iacă, numai pentru că nu voiesc să-mi fac de lucru, scoțîndu-i unul cîte unul din rădăcini! zise Stan.

— Dar cum ai să-i duci acasă?

— Duc pădurea, măi! n-o pricepi tu asta? grăi Stan, legînd mereu.

Acuma zmeul era să o apuce la fugă și să nu se oprească pînă acasă. Se temea însă cum că numai deodată se va trezi că Stan aruncă pădurea în capul lui.

Astă dată, fiindcă era sfîrșitul anului, vorba s-a făcut foarte lungă. Stan nu voia nicidecum să stea de vorbă;

și-a fost pus în cap că cu orice preț să ia pădurea în spate.

— Știi tu ce? zise zmeul tremurînd de frică. Să-ți fie sîmbria de șapte ori cîte șapte saci de galbeni și să rămînem prieteni buni!

— Apoi să fie, fiindcă ești om cinstit! grăi Stan, și se învoi că zmeul să ducă lemnele și pentru el.

Anul era sfîrșit. Stan purta grijă numai de un lucru: cum va duce galbenii cei mulți acasă. Seara zmeul și mumă-sa ședeau de vorbă în casă, iară Stan asculta din tindă vorbele lor.

— Vai și amar de noi! grăi zmeul. Omul acesta ne scoate din lume. Dă-i banii, dă-i chiar mai mult, numai să scăpăm de el...

Ei, dar zmeoaica nu se prea îndura de bani.

— Una să fie zisă, grăi ea. Tu trebuie să ucizi pe omul acesta la noapte!

— Mă tem, mamă! răspunse zmeul înspăimîntat.

— Nici o grijă n-aibi, zise mumă-sa. Cînd vei vedea că doarme, ia buzduganul și dă-i una tocmai în frunte.

Așa a rămas vorba. Ei! dar Stan are totdeauna gîndul cel bun. Cînd văzu că zmeul și mumă-sa au stîns lumina, el luă troaca porcilor și o puse cu fundul în sus în locul său, acoperind-o bine cu o saricâ, iară el se culcă sub pat, apoi începu a horcăni ca omul care doarme dus.

Zmeul ieși încet, se apropie de pat, ridică buzduganul și dete o dată în locul capului. Troaca răsună a gol, Stan gemu sub pat, iară zmeul se trase încet în casă.

După aceea Stan ieși de sub pat, curăți patul și se culcă. Avu însă atîta minte ca să nu doarmă astă-noapte.

A doaua zi zmeul și zmeoaica steteră încremeniți cînd văzură pe Stan chiar ca mărul.

— Bună dimineața!

— Bună dimineața! Dar cum ai dormit astă-noapte?

— Bine, răspunse Stan. M-am visat însă că m-a pișcat un purece tocmai ici pe frunte, parcă și acuma mă doare!

— Vai, maică! strigă zmeul. Auzi, purece, și eu am dat cu buzduganul!...

Nici zmeoaica nu mai rămase acuma pe afară. Cu așa oameni și ea vedea că nu e bine să se facă prea multă

vorbă. Se grăbiră dar a umplea sacii, ca numaidecît să scape de Stan. Bietul Stan, însă, numai acuma începu să asude. Cînd se văzu lîngă sacii plini, începu să tremure ca frunza de plop, fiindcă chiar nici numai un sac nu putea ridica de la pămînt. Sta dar privind la ei.

— Ce stai așa? îl întrebă zmeul.

— Hm! apoi stau, răspunse Stan, fiindcă mă gîndesc să mai rămîn la voi un an de zile. Mi-e rușine să mă vadă lumea ducînd numai atîta deodată. Mă tem că vor zice: „Iacă Stan Bolovan, care a slăbit ca și un zmeu într-un an".

Acuma rîndul spaimei a venit pe zmeu și pe zmeoaică. În zadar îi spuseră că-i dau încă șapte, încă de trei ori cîte șapte, ba chiar de șapte ori cîte șapte saci, numai să plece.

— Știți ce? grăi Stan în sfîrșit. Fiindcă nu voiți să mă țineți, nu vă fac silă. Fie pe gîndul vostru. Eu mă duc. Dar pentru ca să nu rămîn înaintea lumii de rușine, să-mi duci tu comoara asta pînă acasă!

Și nici n-a zis vorbele, pînă ce zmeul a și încărcat sacii și a plecat cu Stan.

Scurtă cale și făcută-n grabă, dar tot prea lungă pînă acasă. Cînd însă Stan se văzu aproape de casă și auzi strigătul copiilor, începu a da în pas mai încetișor. Îi părea că este prea aproape, fiindcă se temea că, știind de casa lui, zmeul va veni să ia comoara de la el.

Îl supăra numai că trebuia să ducă banii acasă.

— Zău, eu nu știu ce să fac! grăi el întorcîndu-se spre zmeu. Am o sută de copii și mă tem că s-o pățești rău cu ei, fiindcă sunt cam hărțăgoși. Dar te poartă bine, că eu te voi apăra după putință!

O sută de copii — nici asta nu e glumă!

Zmeul — zmeu de zmeu — începu să scape sacii de frică. Dar tot de frică iarăși îi ridica.

Dar numai atunci a fost ce a fost, cînd ei intrară în curte. Copiii, flămînzi, cum văzură pe tatăl lor venind cu zmeul încărcat, năvăliră asupra lor, ținînd fiecare în mîna dreaptă cîte un cuțit și în cea stîngă cîte o furculiță. Apoi cu toții începură a freca cuțitul de furculiță strigînd în gura mare:

— Aş minca carne de zmeu!

De aşa lucru şi dracu să sperie.

Zmeul aruncă sacii, apoi o luă la fugă înspăimîntat, încît de atunci n-a mai cutezat să între în lume.

Cu aceste nu s-a sfîrşit însă povestea.

În bucuria lui cea mare, Stan uitase daravera cu păcurarii şi număra cu nevasta lui şi cu cei o sută de copii galbenii cei mulţi şi sclipitori şi-i făcea fişicuri tot cîte o sută la un loc şi cîte o mie-n zece fişicuri, încît era mare frumuseţă să-i vezi şi nespusă mulţumire să zici: „Ai mei sunt!“

Deodată s-au pomenit că poarta curţii se deschide largă şi dau năvală prin ea turme de berbeci, de oi şi de miei, încît destul i-ar fi fost lui Stan şi dac-ar fi avut nu o sută, ci de o sută de ori cîte o sută de copii.

De! Domnul dă, cînd dă, cu amîndoauă mînile!

ÎMPĂRATUL ŞERPILOR

(După Moritz Arndt)

A fost odată ce-a fost; dacă n-ar fi fost, nu s-ar povesti.

A fost odată un şarpe năzdrăvan, împărat al şerpilor, iară şarpele acesta se răsfăţa într-un palat de pe insula ce se întindea în mijlocul mării depărtate spre Apus, dincolo de Danemarca. Palatul acela se afla însă pe o insulă mai măruntă, care era cuprinsă în cea mare cum ciobanii îşi vîră găleţile mai mici în cele mai mari.

Această insulă măruntă se afla adecă în mijlocul unui iezer mare.

Acolo, sub o mare movilă, îşi durase în pămînt împăratul şerpilor palatul, ale căruia încăperi erau frumoase mare minune şi străluceau în podoabe de argint, de aur şi de petri scumpe.

Acel împărat al şerpilor era un biet de făt-frumos plin de deşertăciune. Fiind frumos mare minune, el adimenise prin frumuseţa lui multe fete de-mpărat, ba şi cîteva împărătese, pe care nu le iubise însă, ci le părăsea cu inimă fluşturatecă. Drept pedeapsă pentru păcatul acesta, a fost prefăcut în şarpe, ca să simtă şi el ce va să zică a nu găsi iubire, şi nu-i rămînea acum decît să-şi împlinească osînda de a se tîrî ca vai de el cîte zile îi mai rămîneau pînă la judecata cea din urmă.

Fiindcă înșelase atîte fete de împărat, pe care le-a părăsit, i s-a croit pedeapsa și i s-a zis:

— Să li te faci șerpilor împărat, să mănînci pămînt și să sugi otravă din rădăcini și din ierburi și să le fii oamenilor de scîrbă și dobitoacelor de groază pînă ce unei fete tinere nu i se va fi făcut milă de tine, ca să te sărute fără de-nfiorare. Una să știi însă: dacă nu-i vei păstra nici acesteia credința, ai să fii pentru vecii vecilor îmbrîncit în cel mai mistuitor foc al iadului.

Prefăcut în șarpe, el a păstrat colorile hainei în care atunci era îmbrăcat ca Făt-Frumos. Era adecă îmbrăcat într-un mînecar vrîstat în verde și-n galben, și acum se tîra de ici pînă colo, ca șarpe frumos vrîstat în verde și galben, cu coroană-n cap, și ici șuiera, colo sîsăia, dară vorbă nu era-n stare să rostească.

Erau însă în timpul anului anumite zile în care avea voie să cînte, și atunci cînta cu glas plăcut și atît de dulce, încît adimenise nu puține biete de copile ca să între cu el în palat, dar nu găsise între ele nici una care s-ar fi-ncumătat să-l sărute. Iar cele o dată întrate în palat erau nevoite ca acolo să rămîie cîtă vreme el nu va fi reușit să găsească una care își calcă pe inimă, ca să-l sărute cu toată dragostea. Aceea care o va fi făcut aceasta urma să-i fie împărătească, iar celelalte rămîneau toate slujnicele ei. Numai în chipul acesta le era dat să scape din palat.

Nu departe de iezerul în mijlocul căruia se afla insula cu palatul acestui împărat al șerpilor era un sat căruia îi ziceau Thostop. Locurile de pășune ale acestui sat se-ntindeau pînă la țărmurii iezerului, și copiii din sat își pășteau vacile pe acolo.

Între copiii aceștia erau doi care se iubeau mult între dînșii și își pășteau turmele aproape totdeauna împreună — o fetiță, Ileana, și un băiat, Costică.

Ileana era de patrusprezece, iar Costică de șasesprezece ani. Erau amîndoi măricei acum, dar tot nevinovați ca niște copii mici, încît nu-și dedeau seamă de ce adecă se iubeau atît de mult unul pe altul. Era, cu toate aceste, adevărat, că se iubeau afară din cale.

Atît aceștia, cît și ceilalți copii care-și pășteau acolo vitele văzuseră adeseori mai ici, mai colo șarpele năz-

drăvan, și aveau oarecare slăbiciune pentru el, căci era bălțat și frumos, iar coroana de pe capul lui sclipea de îți fura ochii.

Ștrengarul de el trecea adeseori iezerul înot și se-ncolăcea prin iarbă ori își împletecea pe arbori și prin tufișuri trupul lui frumos și mlădiat, încît copiii se bucurau văzîndu-l cum se răsfață. De el nu se apropiau însă, căci tot le era frică văzîndu-l cu trup de șarpe, deși știau că el nu mușcă și nu-i face nimănuia nici un rău.

Nu-l auziseră copiii aceia niciodată cîntînd, aflaseră însă că știe împăratul șerpilor să cînte și ă adimenit din cînd în cînd cîte o fată frumoasă, care acum se află-n palatul lui și plînge cu lacrămi, căci el sîsăie numai ca alți șerpi.

Mai era apoi că el nu-n toate zilele avea voie să cînte, și era cu mult mai cuminte decît să se deie-n fața orișicui de gol că știe să cînte, ceea ce nu i-ar fi fost de nici un folos. Ferit-a Sfîntul! În zilele cînd îi era rînduit să cînte, el își da drum glasului său numai dacă putea să se apropie fără de veste de vreo fată frumușică, pe care de obicei o și lua apoi cu el.

Într-una din zile, Costică și Ilenuța lui ședeau la umbra unui tufiș și-și spuneau unul altuia povești, iar vacile lor păsteau în fața lor, în vreme ce păstorii ceilalți se aflau mai departe de dînșii.

Deodată a venit cineva să-l cheme pe Costică-n grabă acasă.

El sărută pe Ilenuța lui și-i zise:

— Ilenuță dragă, păzește deocamdată și vacile mele, pînă ce mă voi întoarce, iar dac-ar fi să vie împăratul șerpilor, nu cumva să rămîi singură, ci mînă-ți fără de-ntîrziere vacile la ceilalți păstori. Hîtrul acela e-n stare să te adimenească cu glasul lui.

Dînsa i-a făgăduit că așa va face, dar în vreme ce băietul se depărta cu pași iuți, ea strigă rîzînd:

— Aș! Vorba despre cîntecul șarpelui năzdrăvan e un moft. El nu e-n stare nici măcar să vorbească; unul ca el n-are să mă momească cu cîntecul lui.

Abia de vreo sută de pași s-a depărtat Costică, și iată că împăratul șerpilor a și trecut iezerul notînd și-a

început apoi să se-ncolăcească cu multă drăgălășie pe pajiști și să facă fel de fel de giumbușlîcuri și tumbe pline de haz, ridicîndu-și în același timp căpșorul cu coroana de aur, zîmbind voios și uitîndu-se vesel la Ilenuța, încît aceasta era-ncîntată și a uitat de tot ceea ce îi făgăduise lui Costică.

Iară împăratul șerpilor s-a apropiat pe-ncolăcite din ce în ce mai mult și se urcă tîrîș într-un copac din fața Ilenuței, apoi se legănă un timp oarecare acățat de crengi, iar dup-aceea începu să cînte cu un glas nespus de dulce și de duios, parcă mii și mii de privighetori ar fi făcut să le răsune dintr-o dată viersul. Ilenuța nu mai putea acum să se urnească din loc și era nevoită să asculte. Deși își aducea aminte vorbele rostite de Costică, ea stetea înfiptă ca și cînd ar fi fost fărmecată.

Iară el îi cînta cîntecul căruia i se zice cîntecul miresei alese de împăratul șerpilor, același cu care el momise atîte fete nevinovate să-i intre-n palat:

„Vin', frumoasa mea copilă,
Vin' și stai în casa mea.
De la mine-ndată, dragă,
Multe daruri vei avea.

Leagăn îți voi da de aur
Și un peptene la fel.
Iar la deget îți voi pune
Tot de aur un inel.

Vin', copila mea iubită,
Că eu te voi legăna
Și în palat la mine-acasă
Eu credință-ți voi păstra.

Hai spre joc cu veselie
Amîndoi să ne grăbim.
Tu mireasă și eu mire
Pentru veci să ne iubim."

Împăratul șerpilor sfîrșindu-și cîntarea, se uită cu drag la Ilenuța, apoi se coborî din copac, se zvîrcoli de cîteva ori prin iarbă, apoi grăi pe șoptite:

— *Vino, vino cu mine!*

Ilenuța plecă cu el, dar după ce făcu cîțiva pași se răzgîndi și voi să fugă înapoi. Era însă prea tîrziu, căci ea se afla acum sub stăpînirea lui: el o cuprinse ca un brîu peste mijloc și-o duse cu dînsul peste pajiște. În zadar striga dînsa: „Vino, Costică, și mă scapă!“ Mai chemă dînsa într-ajutor și pe ceilalți păstori, dar nu veniră nici Costică, nici vreunul dintre ceilalți, iar împăratului șerpilor puțin i-a păsat de strigătele ei, o cuprinse iute ca fulgerul și notă cu ea peste apa iezerului.

Iar după ce trecu prin valuri pe insulă, el se făcu deodată nevăzut, și Ilenuța leșină și nu mai era-n stare să se dumirească cum a trecut peste iezer.

Cel mai de mirat lucru era că nici cea mai mică picătură de apă nu i se lipise de păr și de haine și ea nu se muiase; ajunsese de tot uscată pe insula cea mică. Iar după ce-și veni-n fire, ea s-a pomenit într-o grădină minunat de frumoasă, plină de cei mai verzi copaci și de flori în fel de fel de colori. Erau toate cum îi fuseseră vestite-n cîntecul șarpelui năzdrăvan: pe toate ramurile atîrnau zaharicale, felii de pandișpan și mere roșii, iar prin grădină curgea un adînc pîrîu de lapte, și pretutindeni izbucneau de prin movilă izvoare de vin dulce.

Palatul de sub movilă era și el cu mult mai frumos de cum împăratul șerpilor îl descrisese în cîntecul lui de pețire; erau în el săli atît de pompoase, iatacuri strălucite și-ncăperi ale cărora podoabe nici un om nu era în stare să le descrie — chiar fiindu-i dată o viață fără de sfîrșit, ca să caute cele mai frumoase vorbe spre a le zugrăvi.

Iar cînd Ilenuța se ivi în fața palatului, iată că grăbiră-n fuga mare spre ea vreo sută de slujnici, care purtau luminări și lămpi. Aceste o duseră în o mare sală de marmură, care era împodobită cu aur, cu argint și cu petri scumpe, o-mbrăcară-n haine țesute din fir de aur și de argint, apoi îi puseră-n cap o coroană de aur, îi ziseră împărătească și stăpînă și săltară dăn-

ţuind împregiurul ei gata de a-i face toate voile şi de a-i aduce tot ceea ce-i dorea inima.

Toate slujnicile aceste erau tinere şi aveau haine albe ca zăpada, purtau pe cap cununi verzi, dar cele mai multe dintre ele păreau mai mult triste decît vesele.

Cînd ziua a-nceput să se-nvăluie în noapte, iar alte fete tinere au venit şi au dus-o pe Ilenuţa într-un iatac, care sclipea şi strălucea de aur. În iatacul acela se afla un pat cu perini de mătasă trandafirii şi cu plapomă albastră ca seninul. Fetele o dezbrăcară, îi luară coroana din cap şi o culcară-n patul cel moale, iar după ce le făcură aceste, stînseră toate luminările afară de una singură, se-nchinară tăcute şi se depărtară.

Nu mai trecu mult timp, şi se auziră la uşă sîsăituri şi şoapte, apoi uşa se deschise şi împăratul şerpilor intră-n iatac, se apropie tîrîş de culcuşul Ilenuţei şi grăi pe şoptite:

— Bine ai venit, împărăteasa inimii mele! Bine ai venit, dulcea mea mireasă. Vin acum la tine ca mire al tău, dulcea mea Ilenuţă. Se vor adeveri acum toate cele ce ţi-am spus la poalele copacului verde. Ah, vino, cuprinde-mă-n braţele tale şi strînge-mă la inima ta caldă! Sărută-mă şi dă-mi toată iubirea ta, ca să mă scapi şi să rămîi toată viaţa ta împărătească mare şi bogată. Soarta mea e, vai, să mă tîrăsc pe pămînt ca împărat al şerpilor cîtă vreme nu se va fi găsit o copilă nevinovată care mă îmbrăţişează cu dragoste şi mă preface iar în făt-frumos cum eram mai nainte.

Grăind aceste, el se uita la ea cu ochi scînteietori şi îşi ridică capul spre ea, gata parcă să se urce-n pat la ea.

Ilenuţa începu însă să ţipe din toate puterile şi strigă:

— Departe de mine, lighioană bălţată! Nu! niciodată, niciodată! Chiar nici dac-ai fi tot atît de frumos pe cît eşti de slut! Nu vreau să fiu împărăteasa ta cît voi trăi pe pămînt, nu vreau alt mire decît pe iubitul meu Costică!

Nu i-a rămas împăratului aceluia decît să-nghită nodul şi s-o şteargă de acolo.

Cînd s-a luminat de ziuă, au venit iar fetele îmbrăcate-n haine albe care o dezbrăcaseră pe Ilenuța, au îmbrăcat-o iar în strălucitele haine de împărătească și i-au pus coroana de aur în cap, iar celelalte o așteptau la intrarea sălii, plecîndu-se-n fața ei, gata de a-i face toate voile. Iară ea începu să umble-ncoa și-ncolo prin palat și prin grădină și să se mire de toate cele strălucite și pompoase.

Din grădină însă ea nu putea să iasă, căci împrejmuirea era de cristal și înaltă pîn' la cer, iară porțile erau închise toate cu cîte șapte zăvoare.

Pe-mpăratul șerpilor apoi toată ziua nu l-a mai văzut, un lucru de care îi părea foarte bine. La Costică al ei se gîndea într-una și mereu era nevoită să plîngă cu lacrămi fierbinți, și chiar și acolo, în mijlocul strălucirilor împărătești, ea mereu se tînguia: „Ah! scumpul meu Costică! Cu cît mai fericită aș fi dacă, îmbrăcată-n haine sărăcăcioase, aș sta cu tine sub un copac înverzit! Pfui! slutul acela de împărat al șerpilor, cum m-a amețit și m-a momit prin cîntecul lui!"

După ce iar s-a înnoptat, ea a fost dusă tot ca rîndul trecut în iatacul cel strălucitor, unde a fost culcată, apoi s-au stins luminările. Împăratul șerpilor a venit și el tot ca ziua trecută la ea și-a rugat-o ca să-l primească în pat la dînsa, să-l iubească și să-i fie apoi împărătească.

Dînsa era însă chiar mai supărată decît ziua trecută și l-a gonit cu ocară, încît el iar a fost nevoit să se depărteze tîrîș din iatac și să petreacă noaptea dormind pe pămînt umed și rece.

Astfel au mai urmat lucrurile încă trei zile de-a rîndul. În încă trei rînduri a mai făcut împăratul șerpilor încercarea de a o îndupleca pe copilă să-l iubească. Ea însă striga mereu:

— Departe de mine, departe, înșelător viclean și cu limbă dulce. Soțul meu are să fie Costică, și nimeni altul în lumea aceasta!

Cu a cincea zi erau împlinite și încercările la care Ilenuța avea să fie supusă, și întristatul împărat al șerpilor le-a poruncit acum slujitoarelor sale s-o dez-

brace de toate podoabele și s-o scoată din iatacul strălucitor de aur, apoi i-a zis:

— Ei bine! Acum nu mai ești împărătească și nu mai poți să fii nici dac-ai voi. Așa e rînduit de soartă. Ai să rămîi de aici înainte o slujnică proastă; du-te deci la celelalte slujnici și așteaptă să-ți vie stăpîna care va veni că să mă scape!

Gîndul lui era adecă dus la aceea căreia i se va face milă de el, ca să-l sărute cu toată inima și să-l iubească pentru ca să fie împărătească și stăpîna tuturor acestor slujnici care au refuzat iubirea lui.

Ilenuța era dar îmbrăcată acum și ea în haine albe, purta cunună verde-n cap și trebuia să stea la intrarea palatului și-n sala cea mare și să aștepte dimpreună cu celelalte fete.

Slujnicile și fetele din casă erau tot fete tinere, nici una mai mică de treisprezece ori mai mare de șaptesprezece ani, cu totul vreo sută și cincizeci, toate gingașe și frumoase. Cu fiecare dintre ele făcuse împăratul șerpilor încercări întocmai ca cu Ilenuța, nici una dintre ele nu a voit să se plece la rugămintele lui și să-l iubească.

Aceste copile drăgălașe erau, ce-i drept, foarte frumos gătite și aveau din belșug mîncări și beuturi, precum și tot ceea ce le mai trebuia pentru traiul lor de toate zilele, nu erau nevoite să ostănească fiind puse la muncă grea, puteau să se plimbe prin grădina cea frumoasă, să-și rupă flori și să asculte cîntecul vesel al păsărilor ce săltau din ramură-n ramură; dar cu toate aceste frumusețî, li se ura, și cele mai multe dintre ele erau triste și chinuite de dor.

Unora dintre ele le era dor de tată și mamă, altele-și doreau frații și surorile, iar altele suspinau aducîndu-și aminte de iubitul lor. Ilenuței nu îi era dor decît de Costică al ei, de care cu atîta ușurință se lăsase să fie despărțită.

Costică se-ntoarse în curînd după ce Ilenuța fusese momită de împăratul șerpilor și a căutat-o pe Ilenuța și prin pădure, și la păstorii ieșiți cu vitele la pășune. El n-a găsit-o nicăiri, dar păstorii dedeau cu socoteală că o va fi răpit împăratul șerpilor. În curînd a mai aflat

apoi de la un om ce ara prin preajma iezerului că acesta a auzit din depărtare oarecare gemete și jeluiri, după toate semnele ale Ilenuței duse de răpitorul ei.

Micul Costică era foarte mîhnit, se gîndea în fiecare zi, ba chiar în fiecare ceas la Ilenuța, și se uita mereu spre insulă, la care nici un om nu îndrăznea să se ducă, căci se zicea că moartea nemiloasă-l ajunge fără de-ntîrziere pe orișicine care îndrăznește să calce fără de chezășie pe pămîntul stăpînit de-mpăratul șerpilor.

Se uita deci Costică trist și cuprins de dor într-acolo și zicea suspinînd: „Ah, Ilenuțo, Ilenuțo, de ce nu ți-ai astupat urechile cînd îți cînta la ureche mincinosul și vicleanul acela?“ Cîteodată mai adăuga-n gîndul lui și vorbele: „Ține-te bine, Ilenuțo! Nu te face, Ilenuțo, împărătească.“

N-avea, nu-i vorba, nevoie de aceasta, căci Ilenuța îi păstra credința. Ceea ce mai cu deosebire îl mîhnea era că nu putea să-i facă nimic șarpelui năzdrăvan cînd acesta ieșea pe pajiștea întinsă și se plimba lunecînd în haina lui cea pestriță prin iarba cea verde.

Astfel a petrecut Costică timp de doi ani zbătîndu-se-n tristețe și amărîciune. În cele din urmă, însă, unul dintre ciobănei l-a sfătuit cum anume are să le vie de hac făt-frumoșilor și zînelor, ba chiar și vrăjitoarelor, precum și șolomonarilor celor mai îndrăciți. Urmîndu-i sfatul, el s-a dus în pădure și și-a tăiat un ciomag noduros dintr-un mărăciniș, căruia îi zic spinele crucii, și mai ciopli pe acesta și o cruce.

Cînd mai veni apoi împăratul șerpilor ca să se plimbe pe pajiște, Costică își luă inima-n dinți și porni spre el atît de îndrăzneț, încît împăratul șerpilor rămase cuprins de mirare, căci el nu era deprins ca oamenii să pornească spre el, ci ca cei mai mulți să-i fugă din cale.

„De! își zise el, pe flăcăiașul acesta o să mi-l iau la goană, ca să i se facă părul măciucă-n cap.“

El își ridică apoi capul, își scoase sîsăind limba, își făcu coroana de pe cap roșie ca para focului, scăpăra scîntei din ochi și se-opinti gata de a se răpezi la Costică.

Costică înaintă însă cu hotărîre spre el și strigă:

— Vino numai, vino, împărat păgîn. Nu mi-e frică de tine; am, din contra, să te-nvăț minte!

Iară cînd împăratul șerpilor se aieptă spre el, îl atinse ușurel cu ciomagul de mărăciniș și — minunea minunilor! — împăratul șerpilor se muie și se-mpleteci pe ciomag cum curpenul se împletește pe aracul lui.

Costică strigă cuprins de bucurie:

— Ține-te bine, făt-frumosul meu, căci am să-mi încerc măiestria!

El ridică apoi ciomagul și-l roti de trei ori pe deasupra capului său încît șuiera prin văzduh, iar împăratul șerpilor se ținea țeapăn parc-ar fi crescut din el.

„Ciomagul e bun și ciobănelul nu e prost", își zise Costică.

— Ai să mi-o dai iar pe Ilenuța? îi zise apoi șarpelui năzdrăvan. Dă-mi-o, că-ți dau și eu drumul să te duci unde vei fi voind!

Împăratul clătină cu îndărătnicie din cap.

— Ei, bine! urmă Costică. Dacă-i așa, să-ți fie de astă dată de bine! Dîrdăie noaptea aceasta de frig și mai gîndește-te pînă mîne.

El înfipse apoi cu toată puterea ciomagul în pămînt, iară împăratul șerpilor rămase ca vai de el lipit de ciomag.

Dimineața zilei următoare iar îi zise Costică împăratului șerpilor:

— Împărate, vrei ori nu să mi-o dai înapoi pe Ilenuța?

Împăratul șerpilor clătină din cap cu mai multă-ndărătnicie decît ziua trecută.

Cuprins acum de mînie, Costică se duse și-și tăie un fuștei de alun, apoi grăi:

— Nu-mi rămîne decît să-ți scutur de prav haina cea bălțată, ca să văd ce zice ea; poate că-mi dă un răspuns mai cuminte.

El începu apoi să tragă-n pielea cea bălțată a șarpelui, încît acesta se zbătea ca un vierme și-și scotea șuierînd limba, dar el tot nu dete din cap zicînd: „Costică, am să ți-o dau pe Ilenuța"...

Dînd cu socoteală că i-a tras destule pentru ziua aceea, Costică a plecat zicîndu-i:

— Să-ți fie de-ajuns pentru data aceasta; mai gîndește-te pînă mîne.

Ziua a treia Costică veni iar și-i zise împăratului șerpilor:

— Împărățele, te-am întrebat ieri și alaltăieri dacă vrei ori nu vrei să mi-o dai înapoi pe Ilenuța. Azi n-o să scapi atît de ușor. Acum te întreb: vrei ori nu vrei să-mi dai pe Ilenuța dimpreună cu toate bietele de fete care sunt închise-n palatul tău și-n grădina lui?

Împăratul șerpilor clătină de doauă ori din cap.

Costică-și luă fușteiul de alun și-ncepu să deie fără de milă cît îl țineau puterile, încît șarpele se văita ca vai de el, dar tot nu dedea nici acum din cap în semn că „da".

Costică îi zise:

— Aceasta e cea din urmă dată că mai am răbdare. Are să-ți putrezească trupul aici, pe ciomagul acesta noduros, că în vecii vecilor nu poți scăpa de pe el dacă nu-ți dau eu drumul. Încă o dată dar, și pentru cea din urmă oară, gîndește-te bine pînă mîne.

Venind apoi ziua a patra, Costică a-ntrebat pe împăratul șerpilor:

— Împărate, vrei ori nu vrei să-mi dai pe Ilenuța dimpreună cu celelalte fete, ca să plece-n draga lor voie de sub stăpînirea ta, avînd voie să ieie fiecare cu dînsa cît e-n stare să ducă?

Împăratul șerpilor era acum de tot muiat, căci peste noapte geruise și-i mai era pe deasupra foame și sete, ba mai vedea și că Costică venise data aceasta cu un de tot gros fușteiu de alun. El nu-și mai lăsă dar pelea-n păruială, ci dete de trei ori din cap în semn că „da".

— Jură — îi zise Costică — jură pe fericirea ta și pe nădejdea de a scăpa din pielea aceasta urîtă în care ai fost vîrît!

Împăratul șerpilor dete din cap și jură de trei ori.

După aceste Costică-și scoase briceagul și tăie neted crucea de pe ciomagul pe care se împletecise șarpele, și-n clipa aceea șarpele alunecă la pămînt și începu să se-ncolăcească prin iarbă și să-și dezmorțească mădularile înțepenite de frig și stîlcite-n bătăi.

După-aceea se tîrî la picioarele lui Costică și se-ndreptă ridicîndu-și capul, cum face calul cuminte și supus, care se pleacă-n fața călărețului parcă poftindu-l să-ncalece.

Costică l-a-nțeles, căci el știa prea bine că pînă la insulă nici pod nu era, nici cu luntrea nu puteai trece. El își făcu dar cruce, se dete-n paza Domnului și grăi:

— Cu voia lui Dumnezeu să fie! Apoi se aruncă-n spinarea calului său bălțat, care trecu cu el peste pajiște și peste valurile iezerului.

Împăratul șerpilor se izbi apoi în poarta cea de fer a-mprejmuirii, pe care nimeni afară de dînsul nu putea s-o deschidă, și poarta se deschise într-o clipă, ca să între amîndoi pe ea.

Costică o revăzu acum pe Ilenuța: cine oare s-ar încumăta să facă încercarea de a descrie bucuria de care erau cuprinși!? Nesfîrșită era apoi bucuria în palat și-n grădină, și toate glasurile se ridicau spre cer cînd Costică le-a dat tuturora de știre, că toate fetele au voie să plece dimpreună cu el și cu Ileana și să iasă din palatul fărmecat și din grădina lui.

Alergau unele încoace, altele încolo, neștiind ce să mai facă, iar împăratul șerpilor era foarte trist și se uita la ele cu ochii plini de lacrămi. Costică a fost cuprins de milă cînd l-a văzut astfel întristat, și i-a plîns soarta la care a fost osîndit pe urma păcatelor lui de mai nainte, fiind nevoit să se tîrască-n urîtul chip de șarpe cîtă vreme nu se va fi găsit o copilă nevinovată căreia să i se facă milă de el și care să-l iubească. El îl mîngîia dar și-i zise:

— Să nu fii, împărate, atît de trist pentru că ele pleacă toate de la tine și vor să se-ntoarcă la ai lor, căci tot nu mai poate nici una dintre ele să te scape. N-ai apoi să te plîngi nici pentru că după plecarea lor palatul îți rămîne cam gol: tot mai ai destule comori și minunății. Mi-e milă de tine, și de aceea vreau să-ți dau un sfat bun, de care ai să ții seamă. Leapădă-te de firea ta îndărătnică și asupritoare și nu mai fi atît de cumpenit și de viclean, căci cu viclenia și cu cumpenirea n-o s-o duci departe: despre aceasta

încă de mult te-ai putut încredința. Ești, ce-i drept, împărat al șerpilor, dar n-ai fost fără doar și poate prefăcut pentru ca să stăpînești ca domn atotputernic, ci ca să fii slugă, și ai să înveți a sluji cu căință și spre spășire. Acesta e rostul hainei pestrițe, pe care ești nevoit a o purta; ai să fii umilit și supus dacă e vorbă să ai parte de iubire și de scăpare. Inima îndărătnică și vicleană care e lipsită de umilință nu are-n ea loc pentru iubire; cum crezi tu că o nevinovată inimă tinără ar putea să-mbrățișeze pe un împărat al șerpilor dacă nu simte că inima lui e și ea plină de iubire și de duioșie?

Astfel i-a vorbit Costică viu mișcat împăratului șerpilor, iar după ce Ilenuța și celelalte fete au fost gata de plecare, el a strigat:

— Deschide, împărate!

Împăratul șerpilor s-a izbit cu capul în poarta de fer a grădinii, și aceasta s-a deschis larg, încît toate au ieșit pe ea, și împăratul șerpilor a plecat și el.

Cînd au sosit la apa iezerului, n-au găsit nici pod, nici luntrițe, și Costică a strigat:

— Iute, împărate, fă ce faci ca să ne durezi podul!

Nu putea însă împăratul șerpilor să se lepede de firea lui cea rea, a căzut și data aceasta-n păcatul vicleniei și a-ntins peste apă de la un țărmure la celalalt un păiengeniș subțirel și strălucitor, apoi a grăit zîmbind:

— Nu pot să vă fiu de ajutor; aceasta e singura punte pe care de pe insulă se poate trece peste iezer.

Nădejdea lui era că, temîndu-se toți ca nu cumva să se înece, nu va îndrăzni nimeni să pună piciorul pe puntea aceasta, și astfel vor rămînea toate fetele să-i fie și mai departe slujnici, ba pe deasupra îi va fi și Costică slugă.

Costică aflase însă destule despre asemenea apucături viclene ale duhurilor fărmecate, o luă deci pe Ilenuța de mînă și strigă:

— Cu voia lui Dumnezeu, toate după mine!

El puse apoi piciorul pe șubredul pod de păiengeniș, și Ilenuța după el, și-n clipa aceea puntea cea subțire se prefăcu într-o frumoasă și largă punte de marmură,

pe care el trecu dimpreună cu Ilenuța și cu celelalte fete peste iezer pe uscat.

După ce trecură cu toții, puntea se scufundă într-o clipă de nu mai rămase de ea nici o urmă, nici măcar un fir din pînză de păiengeniș. Se bucurau cu toții, dar cuprinși de mirare auziră-n dosul lor gemete înfundate: era după toate semnele împăratul șerpilor, care se tînguia că a perdut fetele cele frumoase.

Costică alergă apoi peste cîmpul verde cu Ilenuța și cu celelalte fete îmbrăcate-n alb, pe care le scăpase, și intrară-n satul lor cîntînd și chiuind. Oamenii erau cu toții îngroziți de cele petrecute și-au povestit apoi faptele săvîrșite de Costică de i-a mers vestea-n toate țările despre scăparea din palatul fărmecat a fetelor frumoase.

Iară fetele au luat „ziua bună" de la Costică și de la Ilenuța și au plecat fiecare fericită la ai săi. Avînd apoi fiecare aur, argint și haine scumpe din comoara împăratului șerpilor, ele și-au găsit în curînd miri după plac.

Costică s-a făcut și el mire al Ilenuței, și după puțin timp au făcut o nuntă veselă. N-au rămas însă-n satul din apropierea iezerului cu insula fărmecată, unde stăpînea împăratul șerpilor, ceea ce li se părea lucru primejdios, ci s-au mutat mai departe, pe uscat, unde cu bănetul adus din palat și-au cumpărat o moșie frumoasă, pe care au trăit în fericire. Cît pentru împăratul șerpilor, n-au mai aflat dac-a fost ori nu vreodată scăpat.

RODUL TAINIC

A fost odată un împărat, și-n curtea acelui împărat se afla un pom atît de înalt, încît nimeni nu era în stare să-i vadă vîrful. Pomul acesta înflorea și dădea rod în fiecare an, dar nici împăratul, nici curtenii lui, nici vreun alt om pămîntean n-a apucat să vadă poamă din rodul acela. Era, se vede, pe acolo, prin înălțimile nestrăbătute de ochiul omenesc, cineva care nu lăsa să cadă nici o poamă pe pămînt, ci le culegea toate la timpul potrivit. Împăratul ținea dar să afle cum sunt poamele rodite de pomul acela, și a dat de știre în toată împărăția lui că aceluia care se va fi urcat în pomul acela și va putea spune cum anume îi sunt poamele îi va da în căsătorie pe aceea dintre fetele sale pe care el însuși și-o va alege.

Au venit dar boieri de toate spițele, feciori de împărat, pînă chiar și feți-frumoși, dar nici unul n-a fost în stare să se urce în pom.

Era însă la curtea împărătească un țigan, flăcău țanțoș, și acesta s-a lăudat mumei sale că el are să se urce, și-a rugat-o pe aceasta să se ducă la împărat să-i spună că el se urcă.

Împăratul nu credea așa ceva și l-a chemat pe Danciu la sine.

— N-o să fii nici tu în stare să te urci — i-a zis — și să știi că dacă nu te vei putea urca, dau poruncă să-ți taie capul.

Danciul s-a învoit să-i taie capul dacă nu va fi în stare să se urce, și a rugat pe împăratul să-i dea răgaz de trei zile ca să se gîndească, iar în timpul acestor trei zile a pus pe un meșter faur să-i facă cățărătoare de fer, apoi s-a pus pe urcate.

S-a urcat omul și iar s-a urcat timp de trei zile și trei nopți, și deodată a dat în scoarța copacului de o gaură prin care a intrat în o colibă în care a găsit o babă bătrînă, de tot bătrînă. El îi dete binețele cuvenite.

— Bună seara, bunică dragă! îi zise apoi.

— Bine că mi-ai zis bunică — îi răspunse baba — căci altfel te-aș fi omorît într-o clipă. Dar ce te aduce pe la noi, puișorul mamii?

— Bunică dragă — răspunse el — n-ai putea să-mi spui ce fel de rod are pomul acesta?

— Mai așteaptă puțintel pînă ce se va fi întors fiul meu — răspunse ea — el va fi știind-o și aceasta, căci suflă și în cele mai mici găuri.

Iară dînsa era Mama Vînturilor.

Seara, după ce s-a întors, fiul ei a simțit miros de om pămîntean.

— Simt boare de om, îi zise el mumei sale. Cine a venit și în ce treburi umblă?

Ea îi spuse ce și cum, toate din fir în păr, precum le aflase de la Danciu.

— De — zise fiul ei, Vîntul cel fără de astîmpăr — eu suflu, ce-i drept, în toate găurile, dar pînă-acum tot n-am ajuns să aflu ce fel de rod are pomul acesta.

Țiganul a rămas cu buzele umflate și-a plecat mai departe.

Urcîndu-se pînă acolo, el a tocit o pereche de cățărătoare. El luă acuma altă pereche.

După ce s-a urcat încă trei zile, a dat de o altă colibă și-a intrat și-n aceasta dînd cuvenitele bineți.

— Bună seara, bunică dragă!

Și baba aceasta îi dete același răspuns ca cea de mai nainte, apoi îl întrebă:

— De unde și pînă unde?

El îi spuse că umblă să afle care e rodul pomului.

— De! îi răspunse ea. Îmi pare rău că nu te pot dumiri. Mai așteaptă însă să vie fiul meu; el o să ți-o poată spune.

Baba i-a dat apoi să mănînce, căci era lihnit de foame, și după aceea i-a făcut culcuș să doarmă.

Viind acasă fiul ei, care e omul din lună, a făcut și el întrebările pe care le făcuse vîntul. Ea îi spuse că e om bun și umblă să afle ce fel e rodul pomului.

— Îmi pare foarte rău, răspunse el. Eu mă uit, ce-i drept, prin toate crăpăturile, dar n-am ajuns să aflu ce fel de rod are pomul acesta.

Dimineața, după ce Danciu se deșteptă din somn, baba i-a spus-o aceasta. Nu-i rămase dar lui Danciu decît să-și ieie a treia pereche de cățărătoare și să arunce jos pe cele tocite.

Găsindu-le pe acestea prin curte, slugile i le duseră împăratului, care prin aceasta se încredință că țiganul a ajuns de tot departe.

„Te pomenești că cioroiul acela găsește în cele din urmă rodul pomului — zise el în gîndul lui — eu însă tot n-am să-i dau fata mea."

Iară Danciu se urcă mai departe, o zi, două zile și după a treia zi iar dete de o colibă. Găsi și în coliba aceasta o babă încă mai bătrînă, Mama Soarelui; o păți însă și cu aceasta tot ca și cu celelalte două și plecă mai departe.

A urcat acum, a urcat și iar a urcat timp de trei zile — da, încă trei — fără ca să i se fi tocit cățărătoarele, și tocmai în seara zilei a șaptea s-a pomenit la poarta raiului.

Nu mai era acum tot ca mai nainte: la poarta aceea n-a găsit adecă o babă, ci un moșneag bătrîn, de tot bătrîn.

— Ai obosit, nu-i așa? îl întreabă moșneagul.

— De! — am cam obosit! îi răspunse țiganul.

— Ei bine! grăi moșneagul, dacă ești obosit, sări ici în locul meu și mai odihnește pînă ce mă voi fi întors eu.

Danciu se așează și așteaptă un ceas, două ceasuri, mult a așteptat, dar moșneagul nu s-a mai întors. El a încercat să se ridice, dar n-a fost în stare; îi era parcă-l bătuseră cu cuie în scaun.

Deodată se pomeni față-n față cu o fată de tot frumoasă, care, nici una, nici alta, îl întrebă dacă nu vrea să intre vizitiu la Lia, Zîna Zînelor.

— Voi fi vrînd eu — răspunse Danciu — dar nu pot să mă scol de aici.

— Aș! întîmpină fata cea frumoasă. Am să te scol eu numaidecît. O să-l aduc înapoi pe moșneagul care a fost aici.

Ea s-a dus apoi fuga la Lia și i-a spus că moșneagul nu mai e la slujba lui și a lăsat în locul său pe unul care ar fi gata să intre vizitiu la ea, dar nu poate să se ridice de acolo.

Lia se încruntă și-i porunci olacului său să se ducă iute și să-l aducă pe moșneag la locul lui.

Olacul se puse pe drum și alergă o zi întreagă, de dimineață pînă seara, dar nu ajunse pînă la el. Mai alergă însă încă o zi, și pe înserate îl ajunse, puse mîna pe el, îi trase o trînteală bună, apoi îl luă în spinare și-l duse la Danciu, care se și sculă îndată ce ei sosiră acolo.

Olacul îi mai trase moșneagului o trînteală bună, îl așeză la locul lui, iar pe țigan îl duse la zîna Lia, ca să-i fie vizitiu.

Lia avea doi cai de călărie, amîndoi cu părul de aur.

— Dacă vrei să întri în slujba mea — îi zise lui Danciu — scaldă-te în putina aceasta.

Țiganul nu mai stete pe gînduri, ci se dezbrăcă și sări în putină.

El s-a scăldat timp de jumătate de ceas, apoi Lia i-a poruncit să iasă din putină. După ce a ieșit, ce să-ți vadă ochii? Să stai și să te miri! El era frumos de nu-i mai puteai găsi pe fața pămîntului pereche.

Să vezi dar rușine ce are să pățească împăratul acela care și-a pus de gînd să nu-și dea țiganului fata!

După ce el s-a îmbrăcat, iar a venit fata cea frumoasă și l-a dus la grajdul celor doi cai cu părul de aur.

— Iată — îi zise ea — aici în cămăruța de alături e ovăz de aur; dă-le din el cailor în fiecare zi o dată cîte o baniță.

Iar s-a făcut apoi nevăzută, și prin cele cu desăvîrșire minunate abia de aci înainte trece țiganul.

După ce și-a făcut slujba trei zile de-a rîndul, a venit din nou fata cea frumoasă și i-a spus că Lia, Zîna Zînelor din Împărăția Sorilor, are să și-l aleagă bărbat pe acela care e în stare s-o îngîne făcîndu-le toate întocmai ca dînsa.

— Du-mă la ea! strigă Danciu săltînd de bucurie. Am s-o îngîn ca și cînd aș fi întru toate ea însăși.

El a fost dus la stăpîna lui.

Pe-nserate, Lia a poruncit să fie pus în iatacul ei un al doilea pat la o potrivită depărtare de al ei. Ea a început apoi să se dezbrace, și, dezbrăcîndu-se, ea avea șasesprezece rochii, pe cînd țiganul n-avea decît o pereche de ițari. El și-a sfîșiat însă ițarii în șasesprezece fîșii și, cînd Lia punea pe scaunul ei o rochie, punea și el pe al său o fîșie. După aceea a pus fîșie lîngă fîșie, ca să le coase la loc, dar să vedeți minune! fîșiile se țineau una de alta, încît Lia, Zîna Zînelor, stătea cuprinsă de uimire cînd l-a văzut dimineața îmbrăcîndu-se tot ca ea.

Lia s-a dus apoi să se pieptene. Țiganul, de asemenea. Li se puseră doauă oglinzi, fiecare cu toate cele de nevoie pentru pieptănat, și au început amîndoi să se pieptene. Cînd Lia își trăgea o dată cu pieptenul prin păr, țiganul trăgea și el prin al său. Ea a tras de șasesprezece ori, el de asemenea. Țiganul avea și el păr lung, și după ce s-au peptănat, altă minune: fața lui era tot atît de frumoasă ca a Liei.

Cînd se uită deci la el, Lia nu mai știa ce să facă de bucurie, l-a chemat la ea și l-a sărutat — cum mireasa își sărută mirele.

S-a făcut apoi o nuntă mare, și după nuntă Lia l-a trimis la vînătoare pe Danciu, care nu mai era acum

țigan ca toți țiganii, ci făt-frumos deopotrivă cu orișicare fecior de împărat.

Mai nainte de plecare ea îi dete o oglindă și-i zise:

— Cînd vrei să știi ce fac, uită-te în oglinda aceasta, că mă vezi în ea.

Luîndu-și apoi ziua bună unul de la altul, el plecă la vînătoare.

N-a făcut însă decît vreo cîteva sute de pași, și s-a pomenit cu olacul care alerga spre el ca să-i spună că Lia îi trimite vorbă să cruțe vînatul și să nu împuște decît doi iepuri.

Mergînd mai departe, și tot mai departe, a zărit o pădure cu copaci de aur, iar în pădure alergau o turmă de animale cu păr de aur, în care nu era însă nici un iepure. După ce a mai trecut prin pădurea aceea, i-a trecut prin față altă turmă, dar nici în aceasta nu era nici un iepure. Iar a mers apoi, pînă ce a dat de a treia turmă; în aceasta era însă un singur iepure. Și-a încordat întîi arcul și una, doauă, trei! l-a și culcat la pămînt.

El însă doi iepuri avea să-i ducă Liei. A mers dar înainte, ca să mai culce la pămînt încă unul.

Mergînd așa, la început pe drum, apoi pe potecă și în cele din urmă pe potecuțe, el s-a rătăcit de nu mai știa încotro să apuce.

El scoase deci oglinda și se uită în ea. A și văzut pe Lia, care îi făcu semn să apuce la dreapta.

S-a dus dar, și mereu s-a dus — un ceas, doauă, trei ceasuri, timp de patru ceasuri s-a tot dus fără ca să poposească, și iată că a zărit o întreagă turmă de iepuri.

El rămase nedumirit.

Un iepure mai avea să culce la pămînt, unul singur. Iepurii erau însă grămadă, tot unul lîngă altul, și el, nefiind vînător bun, se temea că, trăgînd în ei, va omorî deodată mai mulți.

A așteptat dar și iar a așteptat, pînă ce și-a pierdut răbdarea, și a tras, încît a culcat la pămînt trei iepuri.

Îi părea rău că n-a putut să se ție de vorba scumpei sale soții, dar nu i-a rămas decît să se întoarcă acasă. Peste puțin i se ivi în cale o matahală de om, un adevărat uriaș.

— Nu ți-e rușine obrazului că ai împușcat doi dintre iepurii mei!? îi zise omul acela, care era stăpînul moșiei pe care rătăcise Danciu.

Nu era adecă al Liei decît unul dintre cei trei iepuri.

— Haid' să ne măsurăm puterile! urmă dar stăpînul celorlalți doi, care mai era năcăjit și pentru că ar fi voit ca Lia pe el să și-l aleagă soț.

Danciu începu să tremure de frică. De! nu se simțea el destul om pentru ca să se-ncumete a-și măsura puterile cu asemenea matahală. El puse deci mîna pe arc și-l încordă. Cellalt fu și el gata să tragă, dar era prea tîrziu, căci Danciu îl și culcă la pămînt.

El se întoarse apoi acasă.

Lia rămase cuprinsă de spaimă cînd îl văzu aducînd patru iepuri.

— Vai de mine! strigă dînsa. De ce ai omorît și pe ceilalți doi iepuri?! Dacă află stăpînul lor, te omoară-ntr-o clipă.

— Grija aceasta să n-o mai ai! răspunse țiganul, treaba aceasta am regulat-o eu cu dînsul. Aș avea însă să te-ntreb ceva, dacă vrei să-mi dai răspuns.

— S-ar putea oare să nu-ți dau? grăi dînsa. Nu avem, așa cred, noi doi nici o taină unul pentru altul.

— Spune-mi, te rog, ce fel de rod are pomul acesta, îi zise dar Danciu.

— Atîta e tot ceea ce vrei să mă-ntrebi? răspunse Lia. De ce oare n-aș fi avînd să ți-o spun aceasta!? Am să-ți dau, dacă e vorba, chiar să mănînci din poamele acelea cîte poftești.

Ea chemă apoi degrabă pe una din slugile ei și-i porunci să aducă zece poame de ale acelui pom.

Sluga s-a urcat în pom. Pomul avea însă trei feluri de poame: mere de aur, pere de aur și prune de aur. Servitorul nu știa din care să ieie patru, căci luînd din fiecare cîte trei, erau numai noauă. El chibzui în cele din urmă să ieie patru prune, căci prunele erau mai mici decît merele. Așa a și făcut, și le-a adus Liei, care i le-a dat soțului său.

— Am o mică daraveră pe pămînt, grăi acesta.

— Dacă e așa — răspunse Lia — poți să te cobori numaidecît.

Ea porunci apoi să i se facă iute un leagăn, care se lasă pînă la pămînt, și-l așează pe soțul său în leagănul acela. Cît gîndești cu gîndul, Danciu și ajunse apoi la pămînt cu poamele pe care le avea în buzunar și i le duse împăratului.

Nu voise împăratul să-i deie fata sa, dar i-o dete acum, cînd îl văzu atît de frumos. Nu voia însă fata de împărat să și-l ieie de bărbat, căci se temea ca nu cumva el iar să se facă cum fusese mai nainte.

Danciu o-nșfăcă însă, o luă pe sus și-o duse la muma sa, țiganca, pe care o pofti apoi să vie cu el și-o duse la pomul cel înalt.

Sosit aici, el strigă „una", și fu jos leagănul în care se așezară toți trei, el, mama sa și fata de împărat. Iar numără apoi „una", și ei fură sus.

— N-ai vrut să mă iubești, nu te iubesc dar nici eu! îi zise acum fetei de împărat, și-i dete brînci ca să cadă pe pămînt.

Ea a tot căzut trei zile și trei nopți de-a rîndul, iar după ce a ajuns la pămînt, s-a făcut miș-fărămiș, de n-a mai rămas de ea întreg decît capul, pe care una dintre slugi l-a dus la împăratul.

— Doamne sfinte! se tînguí împăratul, cine m-a pus să nu i-o dau de bunăvoie pe fata mea?

Cînd împăratul se tînguia în felul acesta, se ivi deodată-n fața lui țiganul, care se căia și el de fapta ce săvîrșise într-o clipă de supărare.

— Ai fi acum gata să mi-o dai de bunăvoie pe fiică-ta? întrebă dînsul.

— Nu numai că ți-aș da-o de bunăvoie, răspunse împăratul, dar ți-aș mai da pe deasupra și jumătate din împărăția mea dacă ar fi în viață fiică-mea.

Țiganul se duse la mumă-sa și-i spuse ce-a zis împăratul:

— Să vezi un lucru — grăi țiganca — eu am să-ți dau o cutioară în care e un praf fărmecat. Dacă vei presăra praful acela pe fața moartei, aceasta va învia și trupul se va întrăma chiar mai și mai de cum a fost.

Danciu a alergat fuga la împăratul, a cerut capul moartei și a presărat pe el praful, cum zisese mumă-sa.

Cît dai în palme, trupul fetei s-a întrămat, crescînd bucată lîngă bucată, și ea începu să vorbească. Împăratul i-ar fi dat-o acum bucuros țiganului, dar acesta nu voia s-o primească.

— Să trăiești în bună fericire cu fiică-ta — îi zise el împăratului — căci eu am și găsit altă soție.

El chemă apoi pe mumă-sa, cu care se duseră la pom, se urcară-n leagăn și se-nălțară într-o clipă la Lia, Zîna Zînelor din Țara Sorilor, care i-a primit cu multă bucurie. El a zidit apoi pentru mumă-sa un palat frumos și i-a zis:

— Dacă ți se va fi făcut dor de mine, trimite-mi vorbă prin o slugă, și-ntr-o clipă vom fi eu și soția mea la tine.

El s-a dus apoi acasă, unde s-a făcut nuntă mare. Lia voia să-l poftească și pe împăratul, dar țiganul nu s-a învoit să stea la masă cu cel ce umblase cu gîndul de a-l înșela. Au poftit deci la nuntă șoarecele, care s-a-ndopat.

Am fost și eu la ospăț și-am pus mîna pe un ciolan, apoi am plecat lăsîndu-i în fericire, care n-a mai încetat nici pînă astăzi, dacă nu vor fi murit cumva.

BĂIAT SĂRAC ŞI HOROPSIT

Poveste de ale românilor din Moravia

Au fost odată doi fraţi. Cel mai mare dintre dînşii, Barbu, era văduv şi avea doi copii, iar cel mai mic, Pascu, trăia-n fericire cu nevastă-sa şi cu cei patru copii ai lor.

Simţindu-se-n doaga morţii, Barbu l-a chemat la sine pe Pascu şi l-a rugat cu limbă de moarte să aibă purtare de grijă pentru cei doi copii ai săi după ce se va fi-ntîmplat ca el să moară.

El a şi murit, şi Pascu s-a-ntors la casa lui după ce i-a făcut ca frate bun înmormîntarea.

— Pascule dragă — îi zise nevasta lui — e adevărat că ai primit să le fii tutor celor doi copii rămaşi de la frate-tău? Nădăjduiesc că nu vei fi făcut una ca aceasta?

— Adecă de ce nu? răspunse el. Cine altul ar mai putea să le fie ocrotitor? Ar fi oare cu putinţă să mă lepăd de sîngele fratelui meu, care e sînge din sîngele meu? Vorba e numai să luăm înţelegere dacă e să-i luăm pe băieţi la casa noastră ori să le căutăm adăpost la vreun om străin.

— Da, răspunse nevasta, dacă e vorba, eu sunt de părere să-l luăm pe cel mai măricel la noi, dar pe cel mai mic nu-l prea pot suferi.

— Ei, grăi Pascu, nu-ţi mai bate capul! Gîndul meu e să luăm atît pe cel mai mare, cît şi pe cel mai mic!

Nu-i venea femeii la socoteală lucrul acesta.

— Eu cred — zise dar — că de folos n-ar putea să ne fie decît cel mare, care e de patrusprezece ani și poate să muncească, iar nu și cel mai mic, care e abia de doi ani.

Dumnezeu îi are însă tocmai pe cei mai slabi în paza lui, și de aceea Pascu rămase neclintit în hotărîrea sa.

— Nevastă, dragă mea — grăi dar — tu știi că unchi le sunt amîndurora și de amîndoi am să port grijă. O să luăm deci atît pe cel mare, cît și pe cel mic.

Au luat apoi pe amîndoi orfanii la casa lor. Cel mai mare, Vasile, își cîștiga pîinea din vrednicia lui, iară cel mai mic după cîțiva ani lua și el parte la munca zilelor. După noauă ani au urmat însă vremuri grele, încît le mergea rău de tot celor săraci. Pascu a fost nevoit să-și vîndă chiar și vaca.

Îi ieșea acum femeii dreptatea.

— Vezi acum halul în care am ajuns!? grăi dînsa. Era oare lucru cuminte să mai luăm doi copii pe lîngă cei patru ai noștri? Nu mai suntem acum în stare nici pe ai noștri să-i hrănim...

— Nu-ți mai face, femeie, inimă rea! răspunse bărbatul. Tu știi prea bine că ne rămîne casa copiilor dacă o cumpărăm de la ei.

— N-ar fi oare mai cuminte dac-am căuta să ne cotorosim într-un fel oarecare de copilul cel mic? întîmpină dînsa. Am ieși mai ușor din strîmtorare...

— Adu-ți aminte, femeie, că-n timpuri bune i-am luat, răspunse el. Ar fi și în fața lui Dumnezeu, și-n fața lumii greu păcat de a-i fi alungat în vremuri grele.

Femeia stăruia, cu toate acestea, ca copiii să fie alungați.

Se zice că pe oamenii cu noroc Ioan îi cheamă, iar băiatului mai mic Oanea îi ziceau. Cu toate aceste el fu horopsit nu numai de mătușa, ci și de unchiul lui.

Ca să scape adecă de gura nevestei și să-i rămîie casa-n bună pace, Pascu și-a călcat pe inimă.

— Știi ce!? îi zise dar soției sale, pentru ca să nu mai fie gîlceavă între noi, am să-l duc pe cel mai mic undeva în înfundăturile munților.

— Unde ai de gînd să-l duci? răspunse ea. O să-l duci la depărtare de cîteva ceasuri, ca iar să ne pomenim cu el.

— Ba o să-l duc de unde-n vecii vecilor n-o să se mai întoarcă, o-ncredință el.

Așa s-a și-ntîmplat.

Ziua următoare în revărsatul zorilor el i-a zis lui Oanea, care acum era băiat de unsprezece ani:

— Mi-a trecut pe la ureche vorba că undeva prin munți e o comoară: hai să ne ducem s-o ridicăm.

Oanea, care nimic nu bănuia, a plecat voios cu unchiul său.

S-au dus apoi și-au urcat mereu dealuri, au coborît în văi și iar au urcat, pînă ce au dat de o peșteră mare și adîncă. Unchiul a aprins o lumînare și-a intrat cu nepotul său în peștera cea întunecată. După ce au mers o bucată, au dat de o scară, pe care s-au coborît în adîncime, unde iar au mers pe ici, pe colo, tîrîndu-se pe brînci, pînă ce au ajuns la o apă curgătoare, peste care trecea o punte îngustă.

— Șezi acum aici! zise unchiul după ce trecură puntea. Iată traista cu pîne și-ți dau și briceag: potolește-ți foamea în vreme ce eu mă duc să mai caut comoara.

Rămînînd acum singur, își tăie așa pe întunerec o felie de pîne și începu să mănînce.

Era o-ntunecime s-o tai cu toporul, și lui Oanea i se făcu urît. El nădăjduia, însă, că mai curînd ori mai tîrziu unchiul său se va întoarce cu lumînarea, aștepta deci fără ca să îndrăznească a se mișca din loc. Zădarnică i-a rămas însă așteptarea, căci unchiul său nu s-a mai întors.

„Te pomenești — își zise el în cele din urmă — că unchiul m-a adus dinadins ca să mă lase aici și s-a întors acasă."

Gîndindu-se la una ca aceasta, i s-a făcut părul măciucă-n cap, nu i-a rămas însă decît să se îmbărbăteze și să-și caute o ieșire din peștera cea fioroasă.

Cum putea însă așa, fără de lumînare, să găsească drumul prin peșterile întunecate, puntea ce trecea peste apa curgătoare și scara pe care avea să urce spre a ieși la lumina soarelui!?..

Vai de sufletul lui! În loc de a se apropia de apa curgătoare, el se depărta din ce în ce mai mult de ea. Nici despre aceasta nu și-a dat însă seama decît după ce nu mai auzea vîjiitul apei.

Frînt de oboseală și istovit de foame și de frămîntările sufletești, el căzu în cele din urmă întins pe pămînt, își puse capul pe piatra rece și începu să plîngă și să se tînguiască. Mai rămăsese, ce-i drept, o bucată din pîne-n traista lui, dar el nu îndrăznea s-o mănînce ca să se satur, căci ar fi murit apoi de foame. El a gustat dar din ea, ca să-și potolească foamea și să-i și rămîie, apoi iar și-a adunat puterile și a plecat pe dibuite.

Deodată, piciorul îi lunecă și el se prăvăli în adîncime. Ținîndu-se în căderea lui de niște colți de stîncă, aceștia se desprinseră și doauă bucăți de bolovani de tot grei îi căzură în cap. Erau de tot grele bucățile acele, mai grele decît orișice piatră, chiar decît fierul mai grele.

„Ce-o fi asta!?“ își zise băiatul cel horopsit, și bägă bucățile-n traistă, ca să le vadă după ce va fi ieșit la lumină, dacă îi era dat să iasă vreodată.

Mergînd apoi mai departe, el iar a-nceput să audă vîjiitul apei curgătoare. A și sosit peste cîtva timp la ea, dar puntea n-a găsit-o. El și-a luat deci inima în dinți, s-a aruncat în valuri și a trecut înot. Peste puțin a dat apoi și de scara cea primejdioasă, pe care a urcat-o pe cățărate, a mai mers o bucată și a ieșit, în sfîrșit, din întunecimea cea urîtă la lumina cea veselă ce bunul Dumnezeu a rînduit să se reverse din soare.

Degeaba! Tot băiat cu noroc era Oanea!

Nu-i vorba, picioarele și mînile îi erau zdrelite și spinarea i se umpluse de vînătăi, tremura de oboseală, de frig și de frică, dar răsufla ușor, și de aceea a căzut în genunchi ca să-i mulțumească lui Dumnezeu, căci numai din mila Domnului a fost că n-a perit în peștera cea înfiorătoare.

Tot îi mai rămăsese o bucățică din pînea ce păstrase cu atăta grijă. După ce a mîncat-o și pe aceasta, s-a hotărît să-și ieie lumea în cap, căci nu mai putea să

se întoarcă la casa unchiului și a mătușei care-l horopsiseră.

A mers, a mers și iar a mers, zi de vară pînă-n seară, și după drum de cîteva zile a sosit la niște curți boierești, unde a cerșit de la slugile din poartă o bucată de pîne pe care a mîncat-o cu poftă, șezînd pe un bolovan de la marginea drumului.

Scoțîndu-și el briceagul din traistă, una dintre slugi a băgat de seamă că e și ceva greu în traistă.

— Dar în traistă ce ai? l-a întrebat.

Oanea a scos cele două bucăți de bolovan ca să i le arate.

Sluga se uită cu multă băgare de seamă la ele, le mai arătă și altora, ba le duse în cele din urmă și la stăpînul său, care se încredință că amîndouă sunt cel mai curat aur.

El porunci deci să i-l aducă pe Oanea pentru ca să-l întrebe de unde are cele două bucăți de aur.

Oanea îi povesti fără de-ncungiur ce a pățit și prin cîte a trecut.

Boierul, care n-avea copii, era atît de viu atins de cele povestite de Oanea și de întregul fel de a fi al acestuia, încît l-a oprit pe dînsul la casa lui, ba în urmă chiar l-a luat copil de suflet. Iar cele două bucăți de aur le-a vîndut cu bani frumoși, pe care i-a pus cu camătă în folosul celui horopsit de ai săi, pe care l-a mai dat și la-nvățătură.

Așa s-a adeverit că Oanea a fost dus de unchiul său în peșteră în adevăr pentru ca să găsească o comoară. Vorba era numai că nu al unchiului, ci al nepotului horopsit era norocul.

După ce Oanea a stat timp de șaptesprezece ani la curte, boierul a căzut greu bolnav și l-a făcut pe Oanea moștenitor al său, dîndu-i sfatul să trăiască cumpătat și să aibă totdeauna milă de săraci.

„Cum să nu am milă de săraci după ce sărac am fost și eu!?“ își zicea Oanea.

Au trecut doi ani de la moartea boierului, cînd Oanea, acum stăpîn al curții boierești, sta la fereastră și se uita în curte, unde se afla un bătrîn cerșitor îmbrăcat

în haine zdrănțuite. Lui Oanea i se făcu milă de el: porunci dar portarului să i-l aducă pe bătrînul acela.

Cînd acesta intră în sală, Oanea îl recunoscu: era unchiul lui, căruia nici prin gînd nu-i trecea că se află-n fața nepotului său horopsit.

— Fie-ți, boierule, milă de mine! se rugă bătrînul, miluiește pe un moșneag flămînd, căci Dumnezeu te va răsplăti.

— Șezi! îi zise Oanea. Bucuros îți dau să mănînci și să bei.

El chemă apoi sluga și-i porunci mai pe șoptite să aducă traista în care-și păstra, drept amintire de vremuri grele, straiele românești în care se afla și cuțitul său. După aceea bătrînul îi povesti cum a fost odată gospodar înstărit, dar în vremuri grele a sărăcit, și de curînd a pierdut într-o judecată tot ceea ce-i mai rămăsese, încît a fost nevoit să-și vîndă și casa și a ajuns să trăiască cerșind.

— N-ai copii? întrebă Oanea.

— O, Doamne! răspunse bătrînul. Am avut patru copii. Trei dintre dînșii au murit de vărsat, iar al patrulea e un pierde-vară, căruia nu-i pasă nici de tatăl său, nici de Dumnezeu.

Acum sluga aduse mîncare și băutură, iară Oanea îi dete bătrînului cu mîna sa pîinea și briceagul său de odinioară, ca să taie din ea.

Bătrînul luă cuțitul în mînă și se uită la el, apoi se făcu alb ca varul, căci recunoscu semnul pe care-l făcuse el însuși pe prăselele lui.

El rămase cuprins de un fel de amețeală.

— Bine, boierule — zise — cum a ajuns briceagul ăsta aici?

— Ce are a face!? răspunse Oanea. Briceag ca toate bricegele!

— Nu-i așa! stărui bătrînul cuprins de deznădăjduire. Te rog în numele lui Dumnezeu să-mi spui de unde ai briceagul acesta. Spune-mi, te rog, și nu mă chinui!

Oanea nu se mai putu stăpîni.

— Nene Pascule — strigă dînsul — nu-l mai cunoști pe Oanea, băiatul orfan?

Unchiul se sperie: își recunoscu nepotul și căzu în genunchi la picioarele lui, cuprins de rușine și de frică. Oanea îl ridică însă și-l îmbrățișă.

— N-ai nici o teamă, unchiule, îi zise. Eu de mult te-am iertat.

Bătrînul a rămas toată viața lui la casa lui Oanea, care a luat la sine și pe fratele său.

N-a mai trăit Pascu, ce-i drept, decît puțin, dar a murit mîngîiat de gîndul că Oanea nu s-a prăpădit în peșteră și l-a iertat.

DOI FRAȚI BUNI

Poveste bulgărească

Au fost odată doi frați care trăiau sub stăpînirea tatălui lor în bună înțelegere. Cel mai mare plugărea, iar cel mai mic păstorea.

După ce tatăl lor a murit, cel mai mare a rămas stăpînul casei, iar cel mai mic muncea la cele dinafară, sub ascultarea fratelui său, și numai din Paști în Crăciun dedea pe acasă. Cel mai mare nu muncea, ci-și petrecea timpul ospătîndu-și prietenii și ținînd cai frumoși, precum și cîni și șoimi de vînătoare ca boierii.

Cu toate astea, ei s-au îmbogățit din ce în ce mai mult, și cel mai mare s-a însurat, în vreme ce fratele său mai mic a rămas flăcău, și numai la sărbătorile mari venea și acum acasă.

Viind odată de sărbători în sat, i-au ieșit în cale cîțiva săteni pizmătareți, care vroiră să-i învrăjbească.

— Ești ori nu și tu fecior al tatălui tău? îl întrebară.

— S-ar putea oare să nu fiu? răspunse el.

— Bine — îi ziseră — dacă așa e, cum se face că tu ostenești toată ziulica la oi și în țarină — fie ploințe, fie viscol, fie arșiță și zăduf? Muncești ca nimeni altul, în vreme ce fratele tău mai mare se răsfață ca un boier. El are de toate, haine, mîncare și băutură din belșug, și se bucură de cinste și de vază; nu ești parcă decît sluga lui. Ia spune-i, te rog, să facă el ceea ce faci tu,

ca să rămîi tu acasă, și o să vezi dacă-ți este ori nu în adevăr frate.

Fratele mai mic nu le-a dat nici un răspuns, dar vorbele lor îi sfredeleau inima.

S-a dus acasă și-a petrecut noaptea sub același acoperiș cu fratele său.

— Cum ai dormit, frățioare, astă-noapte? îl întrebă acesta dimineața zilei următoare.

— N-am putut, frate dragă, să-nchid ochii, îi răspunse.

— De ce?

— Să vezi un lucru, îi răspunse iar. Sunt atîți ani de cînd a murit tata, și eu trăiesc zi și noapte departe de casă sub cerul lui Dumnezeu. Acasă viu o dată pe an; n-am legătură cu nici un om; nici prieten, nici dușman nu-mi este nimeni. O să vie timpul să mă-nsor și eu ca tine și să-mi întemeiez casă și masă; cum să port grijă de ale mele dacă pe nimeni nu cunosc și la cele casnice nu mă pricep! Iacă la ce m-am gîndit de n-am putut toată noaptea să dorm, și am luat în cele din urmă hotărîrea de a te ruga să mai schimbăm rînduiala gospodăriei, încît timp de cîțiva ani să rămîn eu acasă și să muncești tu unde am muncit eu pînă acum.

Fratele mai mare fierbea-n el, dar nu-și dete cătranul pe față.

— Prea bine, frățioare! grăi dînsul. Rămîi acum tu acasă, căci eu am să muncesc în locul tău. Te rog numai să mă lași să mă duc azi la vînătoare, apoi să luăm masa împreună; de mîne înainte vom face apoi schimbul.

El se duse apoi la grajd, își puse șeaua pe cal și chemă pe soția sa.

— Ascultă, femeie, îi zise stăpînindu-și mînia. Eu mă duc acum la vînătoare și l-am poftit pe fratele meu să luăm masa împreună după ce mă voi fi întors acasă. Să știi că n-am să viu. Tu să tai un miel și să-l frigi, să pui otravă în friptură, apoi să pui masa și să-l poftești pe fratele meu să mănînce. Bagă de seamă! Dacă vin la cină acasă și nu te aud bocindu-l pe mort, nu mai scapi vie din mînile mele.

După ce le grăi acestea, el încălecă, dete pinteni calului și plecă cu cînii și cu șoimii lui de vînătoare. Soția lui rămase ca trăsnită din senin. Ea își iubea bărbatul și ținea să intre în voile lui, era însă suflet de femeie și n-o ierta firea să-și otrăvească cumnatul. Vorba era, însă, că ori îl otrăvește, ori nu scapă ea însăși de moarte. Mult s-a zbătut, gîndit și chibzuit, pînă ce s-a lăsat în voia lui Dumnezeu: dacă poate scăpa, bine, iar dacă nu, moare mai bucuros decît să otrăvească pe cumnatul ei.

A tăiat deci mielul și l-a fript, a gătit prînzul și a așternut masa, apoi l-a poftit pe cumnatul ei să mănînce.

— Se poate una ca aceasta? răspunse el. El mi-a făgăduit c-o să mîncăm împreună.

Ea fu cuprinsă de adîncă mîhnire, căci vedea cît de mult își iubea cumnatul ei fratele, care pe el îl ura. Începu deci să plîngă cu hohote și-l cuprinse pe cumnatul ei cu brațele.

Acesta, mirat, o ținu să nu cadă și-o întrebă de ce plînge.

— Vai mie! răspunse ea, azi era să sune cel din urmă ceas al vieții mele.

— Cum? de ce? ce fel!? întrebă dînsul.

— Tu ești dus cu gîndul la soțul meu — grăi dînsa — și nu vrei să mănînci fără de el. Iar dînsul? El mi-a poruncit să te otrăvesc și a jurat că are să mă omoare dacă, întors de la vînătoare, nu va auzi în casă jeluiri și bocete.

Cumnatul ei rămase cuprins de uimire.

— Să n-ai nici o grijă — îi zise apoi — că n-o să mor, cumnată dragă. Să vedem însă ce va face fratele meu cînd mă va vedea mort. Vom trimite azi pe cineva la cotitură, ca să stea la pîndă și să ne spuie cînd se-ntoarce. Iar acum să mîncăm în toată liniștea, și cînd vom afla că el se-ntoarce, am să mă culc întins pe masă, iar tu mă acoperi cu un giulgiu ca pe morți, îmi aprinzi o lumînare la căpătîi și-ncepi a mă boci.

Așa au și făcut apoi.

Iar fratele mai mare se dusese, după ce a plecat de acasă, pe unde umbla de obicei la vînătoare. A umblat

însă ziua în zadar, căci spre marea lui mirare n-a răușit să vineze nimic.

Abia pe-nserate, cînd se-ntorcea acasă, a zărit la mare înălțime un vultur și a dat drumul celor doi șoimi pe care-i avea. Aceștia s-au înălțat și l-au luat pe vultur la goană și-n cele din urmă l-au coborît, încît vînătorul l-a putut prinde.

— Ei, vezi, îi zise acesta vulturului, orișicît de sus, pe deasupra norilor, vei fi zburînd tu, din mînele mele nu poți să scapi.

— O, vai! răspunse vulturul plîngînd cu lacrămi fierbinți, dac-ar mai fi fratele meu în viață, șoimii tăi, fie ei nu numai doi, ci chiar și doauăzeci, n-ar fi putut să-mi facă nimic. Secare-ar brațul aceluia care l-a nimerit și răpus!

— Cine l-a răpus? întrebă vînătorul.

— Ah! răspunse vulturul, geruia, ningea și viscolea cînd am fost și eu, și el duși pe deasupra Mării Negre și am căutat adăpost pe o corabie. Fratele meu se așezase pe un pălmar, și un corăbier — seca-i-ar mîna! — l-a lovit de a căzut în mare. Iară eu, sărmanul de mine, nemaiavîndu-l pe el, am rămas la vreme grea fără de ajutor, cum mă vezi acum, cînd n-am putut să scap de cei doi șoimi ai tăi.

Auzindu-le acestea, vînătorul s-a muiat, s-a gîndit la fratele său, i-a dat vulturului drumul și a început să-și gonească din toate puterile calul.

Alergînd peste puterile lui, calul a căzut în cele din urmă și și-a dat răsuflarea, iar vînătorul a alergat mai departe pe jos.

Cînd el s-a apropiat de casă, fratele lui mai mic s-a întins ca mortul pe masă, iar cumnată-sa l-a acoperit cu giulgiu, i-a aprins lumînare la căpătîi și a început să-l bocească.

Auzind bocetele, vînătorul grăbi și mai tare, iar după ce intră în casă, își scoase sabia din teacă și se repezi cu ea asupra soției sale, ca s-o taie în bucăți.

— Femeie nemernică! strigă dînsul, mi-ai otrăvit fratele!

Văzînd aceasta, cellalt sări în picioare.

— Să nu te pună păcatele s-o atingi pe cumnata mea! strigă el. Nu ea m-a otrăvit, ci tu voiai să mă otrăvești!...

Fratele mai mare rămase pe o clipă mut și încremenit, apoi îl îmbrățișă pe cellalt.

— Ah! zise, iubitul meu frate, mai trăiești, în adevăr mai trăiești!?

El îl sărută, apoi își mărturisi păcatul și povesti cele petrecute cînd cu prinderea vulturului.

De aici înainte cei doi frați au trăit în pace și în dragoste și nu s-au mai gîlcevit niciodată.

NEGRU-ÎMPĂRAT

A fost odată ce-a fost; dacă n-ar fi fost, nu s-ar povesti.

A fost un împărat puternic, atît de puternic, încît hotarele împărăției lui nu puteai să le vezi orișicît te-ai fi dus și ai fi mers cutrierînd în dreapta și-n stînga, înainte și înapoi. Fiind atît de puternic, el nu se temea de nimeni și nici nu avea dușmani care s-ar fi-ncumătat să-l supere într-un fel oarecare. Trăia deci în pace și-n liniște și n-avea nevoie să-și adune oaste ca să-i apere hotarele cele afară din cale depărtate.

Supușii lui ar fi trăit și ei tot în pace, în liniște și-n belșug dacă nu s-ar fi întîmplat că pădurile cele mari să fie pline de lupi, de urși, de mistreți, de fel de fel de șerpi, de vulturi mari și de tot felul de alte jivine primejdioase, care făceau o mulțime de stricăciuni, ba mîncau pe ici, colo și copii, precum și oameni în toată firea.

Ca să-și apere deci supușii, împăratul ieșea la vînătoare dintru început mai rar și-n urmă mai des.

Ca orișice vînător cu rost, lua cu dînsul doauă-trei dintre slugile lui, precum și cîțiva zăvozi colțoși, care-l ajutau să răpuie vînatul.

Așa azi, așa mîne și tot așa și poimîne.

E o plăcere să umbli după vînat și încă mai mare plăcere e să te poți lăuda c-ai răpus azi un lup, mîne

un urs și poimîne cel puțin o vulpe. Împăratul lua deci cu dînsul din ce în ce mai mulți zăvozi, mai multe slugi, ba-n cele din urmă și pe unii dintre boierii care îi erau sfetnici.

Deoarece vînatul luat la goană aleargă iute, împăratul a-nceput să ieie cu dînsul și cîțiva ogari cu picioare lungi.

N-a mai trecut mult timp, și vînatul s-a rărit și s-a ascuns prin hîrtoapele-nfundate, încît împăratul era nevoit să ieie cu dînsul copoi și prepelicari, care-i caută urma uimînd, precum și mari haite de șoricari, care răzbesc prin toate desișurile, ba scurmă chiar și prin pămînt.

Sporitu-s-au deci la curtea împăratului cînii de tot felul, sute, ba chiar și mii, încît slugi multe n-aveau altă treabă decît să-i hrănească și să poarte-n tot felul grijă de ei.

E apoi lucru știut că cei de jos se uită-n gura celor de sus, și dacă împăratul își sporea de azi pe mîne cînii, boierii cei mari și-n urmă și cei mai mici țineau și ei să-și aibă fiecare cînăria bine-ngrijită, ca să se poată lăuda cu ea.

Cît era de mare împărăția aceea, de la un capăt pînă la celalalt, era plină de tot felul de cîni frumoși și bine hrăniți, încît era o adevărată plăcere să-i vezi.

Împărăteasa era cu toate aceste din ce în ce mai îngîndurată, și din rumenă ce fusese, încetul cu încetul s-a făcut albă ca ghiocelul și ca mărgăritărelele, încît lumea-ncepuse a-i zice Albă-împărătească.

— Bărbate dragă — îi zise ea-n cele din urmă împăratului — eu văd c-au scăzut fiarele de prin codri, dară mai virtos s-au sporit cînii atît la curtea ta, cît și pe la casele boierilor, și nu numai cînii aceștia sunt mereu sătui în vreme ce o mulțime de oameni flămînzesc, dar în același timp atîte și atîte slugi își petrec zilele purtînd grijă de cîni cînd ar putea să facă altă treabă mai folositoare.

Împăratul a ascultat în tăcere, și-a-ncrețit sprîncenele, s-a posomorît încît lumea a-nceput să-i zică Negru-împărat, dar a mers înainte pe drumul în care apucase să intre.

Deoarece ogarii, gonind vînatul, aleargă foarte repede și sunt în stare să sfîșie și să mănînce vînatul pe care-l prind, vînătorii aleargă și ei călare după ogari, ca să puie mîna pe vînat îndată ce l-au prins ogarii. Grajdurile împărătești s-au umplut deci în curînd de cai, și împăratul a fost nevoit să-și sporească și grajdurile, și vizitiii, și rîndașii, și hambarele pentru nutrețul cailor.

Tot ca împăratul au făcut și cei mai cu minte dintre boierii din împărăție, mai ales aceia care mai erau și sfetnici ai împăratului.

Nu mai umbla pe jos nici un om care se simțea. Unul trecea călare de ici pînă colea, iar altul se tolănea-n trăsură fie cu doi, fie cu patru, fie chiar cu șase ori cu opt cai.

Împărăteasa, văzîndu-le aceste, s-a făcut încă mai îngîndurată și mai albă.

— Bărbate dragă — i-a zis dar împăratului — nu ți-au fost destul cînii cei mulți, ci ți s-au mai sporit și caii. Îi văd pe oameni ducîndu-se călare unde-ar putea să meargă și pe jos și puind patru, șase, ba chiar opt cai la trăsura pe care ar putea s-o tragă și doi cai, dacă nu chiar și unul singur. Trage-ți seamă, iubite, că acolo unde crește nutrețul pentru cai ar putea să rodească hrană pentru oameni, iar cei ce poartă grijă de cai ar putea să-și petreacă zilele muncind cu folos.

Împăratul iar a ascultat în tăcere, și-a-ncrețit sprîncenele, s-a posomorit, dar s-a mai și încruntat mergînd înainte pe calea ce apucase.

Umblînd însă de ici pînă colo după vînat, vînătorii fac mișcare și nu numai obosesc, ci le mai și vine poftă să mănînce și să bea. Ei nu răpun deci numai vulpi, lupi, rîși și urși, ci și prepelițe, potîrnichi, rațe și gîște sălbatice, iepuri, căprioare, mistreți și cerbi, iar după vînătoare nu numai odihnesc, ci se și ospătează mîncînd și bînd ca să se satur.

Văzînd-o aceasta, împărăteasa nu mai era pusă pe gînduri, ci cuprinsă de adîncă întristare.

— Bărbate dragă — a grăit dînsa acum — toate ca toate, dar acum lucrurile au ajuns de mai rău nu se poate. Tu și boierii tăi, boierii tăi și tovarășii lor ați ajuns de mîncați și beți fiecare la o masă din cît s-ar

putea sătura cîte zece dintre cei flămînzi timp de o săptămînă. Puneți-vă frîu, căci omului de frunte nu-i șade nimic mai bine decît să se stăpînească pe sine însuși și să tragă de la gura sa pentru că să le rămîie și altora cîte ceva.

Împăratul a ascultat și de data aceasta-n tăcere, dar nu s-a mulțumit să-și încrețească sprîncenele, să se posomirească și să se-ncrunte.

A răbdat el o dată, a răbdat de doauă ori, dar acum era de a treia oară, iar peste trei nu se trece.

Țiind deci să-și petreacă viața împărătește, în toată tigna și după pofta inimii lui, el a luat-o frumușel pe împărăteasa cea sfătoasă și a dus-o ca să o deie peste hotarele împărăției lui.

— Ce mai tot sfătuiești pe alții să se stăpînească pe sine însiși? i-a zis. Tu însăți nu ești în stare să-ți stăpînești gura de muiere rea.

Deoarece împărăția lui era mare, de tot mare, el a dus-o, a tot dus-o, mereu a dus-o, iar cînd a ajuns la hotarele împărăției lui, a dat-o aruncată pe cellalt tărîm, de unde nici vestea nu mai poate să pătrundă pînă-n lumea oamenilor stăpîniți de rele îndemnuri.

Iar Negru-împărat își petrecea de aci înainte viața în toată lărgimea, căci nu mai era cine să-l sîcăie, ca pîn-atunci păcătoasa aceea de împărătească.

S-au umplut curțile și maidanele de cini mîncăcioși, s-au umplut drumurile de călăreți și de fel de fel de trăsuri, se adunau pretutindeni oameni nesățioși la mese-ncărcate de toate bunătățile, dar se sporeau de azi pe mîne și flămînzii și zdrînțăroșii pe la porțile celor bogați și pe la scările palatelor pompoase.

Era de tot mare împărăția, dar încă mai mare era jalea mulțimii, care suferea, răbda și se ruga lui Dumnezeu și Maicii Preacurate ca să se-ntoarcă iar împărăteasa cea cu fața albă.

Ascultînd rugăciunile neîncetate, Maica Domnului s-a coborît pe pămînt și le-a spus celor ce îi ieșeau în cale că Alba-împărătească se află departe, foarte departe, pe cellalt tărîm, în vîrful unei stînci ascuțite, unde nimeni nu se poate urca, și plînge, plînge, mereu plînge de mila oamenilor ce sufăr și rabdă. Ea nu va putea să

se-ntoarcă decît cu ajutorul unui om cu inima curată, care va răzbi pînă la ea şi o va lua pe sus, ca s-o aducă trecînd-o prin toate primejdiile ce va avea să-nfrunte.

Aflîndu-le aceste, azi unii, mîne alţii şi din ce în ce mai mulţi dintre cei inimoşi au plecat în drum lung, ca să o caute pe Alba-împărătească şi s-o aducă. Dar cei ce-au plecat plecaţi au rămas: nici măcar veste de la dînşii n-a mai venit. Era parcă i-a-nghiţit pămîntul.

Între atît de mulţi nu era însă, precum se vede, nici unul cu inima destul de curată pentru ca să se poată-n-vrednici a săvîrşi fapta cea bună, şi Maica Domnului era cuprinsă de mîhnire din ce în ce mai adîncă.

Iosif, logodnicul Fecioarei preacurate, şi-a luat deci toiagul din colţul casei şi-a plecat în lumea păcătoşilor, ca să vadă dacă nu cumva tot sunt şi acolo oameni vrednici de mila cerească.

Pentru ca oamenii să-şi deschidă inimile, el li s-a-nfăţişat ca cerşitor nemernic, care umblă din poartă-n poartă ca să capete ici una, colo alta. Îmbrăcat în zdrenţe, desculţ, cu capul gol şi cu părul vîlvoi, cu faţa galbenă ca ceara şi cu barba zbîrlită, el nici nu putea să semene a om de dai-Doamne. Cu toate aceste, el bătea degeaba la toate uşile: cei ce-ar fi avut de unde să-i deie se uitau cu scîrbă la el şi-l luau la goană, iar cei miloşi n-aveau nici ei din ce să-şi potolească foamea.

Mergînd aşa — ca vai de el — sfîntul a ajuns la o casă dărăpănată, de ploaia îi răzbea prin acoperiş şi vîntul îi bătea prin pereţii ici coşcovi, colo găuriţi.

„O fi pustie casa aceasta“, a zis el, şi era să-şi caute de drum, cînd iată că-i ieşi-n cale un băiet sărac, care ducea-n spinare pe bunică-sa, o babă trecută acum de o sută de ani, zbîrcită la faţă, cu trei dinţi în gură, nu numai neputincioasă, ci şi oarbă de bătrînă ce era.

Rămăsese şi băietul acela tot desculţ şi cu capul gol, îmbrăcat numai într-o cămăşuţă, căci încălţămintea, căciula şi hainele şi le deduse altora care erau chiar mai săraci decît el.

Scurma, sărmanul, pămîntul de prinpregiurul casei ca să-l afineze şi să semene-n el şapte bobi de fasole, care-i rodeau şapte sute, cîte un căţel de usturoi, din care se făcea o căpăţînă de doisprezece căţei, arpagic

cît bobul de grîu, din care ieșea ceapă cît pumnul, cartof cît aluna, din care îi creștea un cuib cît capul de purcel, și le privea și-ngrijea pe toate, ca să aibă nu numai pentru el, ci și pentru alții.

„Acesta e, așa mi se pare, omul pe care-l caut", grăi sfîntul și-i zise cu multă umilință:

— Ziua bună!

Fănică, băietul sărac, se uită la el, și ochii îi rămaseră ațintiți asupra cămășii bătrînului, care era nu numai prea mică pentru un om ca dînsul, ci totodată și zdreanță destrămată de i se vedea pe ici, pe colo pelea prin ea și tremura, săracul, de frig.

— Mulțumesc de binețe, moșule, îi zise. Dar o să-ți fie frig în zdreanța aceea de cămașă.

— Frig îmi este, îi răspunse moșneagul, dar n-am ce să-mi fac, căci altă cămașă nu mi-a mai rămas.

— S-o iai pe a mea, stărui băiatul, căci eu sunt mai tînăr și rabd mai ușor la frig.

Mulțumit de bunul îndemn al lui Fănică, sfîntul făcu schimbul, nu însă ca să-i fie mai puțin frig după ce va fi îmbrăcat cămașa băietului.

Îmbrăcînd adecă băietul cămașa cea zdrențuită a moșneagului, el se simțea singur nu știa cum. Cămașa avea adecă darul că-l făcea nemaipomenit de tare pe cel îmbrăcat cu ea și în același timp și nevăzut de alții.

Că e nevăzut, aceasta n-o știa încă Fănică, dar cînd a ridicat-o iar pe bunica lui ca s-o ieie-n spinare, el a rămas buimac, atît i se părea de ușoară.

Uitîndu-se apoi împregiurul său, el a văzut că nu-l mai vede pe moșneagul acela și-a înțeles că e la mijloc o minune.

Minunea cea mare era însă că bunica lui iar a-nceput să vadă și s-a simțit în stare să umble cum umblase mai nainte.

„Dacă e așa — și-a zis el — se vede că sunt rînduit să plec și eu în drum lung, cum atîția au plecat, ca s-o caut pe Alba-împărătească și s-o aduc aici, pentru ca lumea să se bucure de bunătatea ei."

Pătruns de gîndul acesta, el și-a pus opinci de viței cu nojițe de oțel și a plecat în drumul din care atîția și atîția nu s-au mai întors.

Plecat odată, el s-a dus, s-a tot dus și mereu s-a dus, multe zile-n șir, pînă ce n-a ajuns la marginea împărăției, de unde numai pe cellalt tărîm mai putea să treacă.

Nu vedea, ce-i drept, nimic în fața ochilor săi, dar trecea și el cum au trecut ceilalți, căci n-avea decît cu gîndul să se gîndească și se pomenea unde n-a mai fost nici neam de neamul lui — bîldăbîc cu ochii-nchiși, și nu mai era unde a fost, ci-n Țara Ciungilor, unde toți oamenii aveau numai cîte-o mînă, căci cealaltă, fie dreapta, fie stînga, atîrna neputincioasă, numai oase-nșirate cu pele uscată peste ele.

Ciungii aceștia erau aceia dintre oamenii plecați în urma împărătesei, care nici mai departe n-au putut să meargă, nici înapoi nu mai puteau să se întoarcă.

Mai departe n-au putut să meargă pentru că la marginea țării aceleia curgea un rîu lat, adînc și repede curgător, peste care nici pod nu era, nici luntre nu aveau, nici înot nu puteau să treacă niște ciungi ca dînșii. Voit-a la rîndul lui fiecare dintre dînșii să treacă, dară tartorul, care străjuia la hotar, l-a apucat de braț, l-a aruncat cît colo înapoi și ciung a rămas de brațul pe care l-a strîns straja cea afurisită.

Umblau acum cu toții ca vai de ei care-ncotro, și nu mai știau ce să facă și unde să-și caute adăpost, căci înapoi nu era chip să se întoarcă.

Fănică a trecut și rîul înot pînă la țărmurul de dincolo, unde-ncepea Țara Șchiopilor.

Aici se aflau oamenii care plecaseră pe urma împărătesei și răzbiseră — numai ei știau cum — peste rîul străjuit de tartori. La hotarele de dincolo se aflau însă stînci înalte și prăpăstioase, peste care nu puteau să treacă decît făcîndu-și scări de tot lungi. Și-au și făcut ei scările și le-au urcat, dar cînd au ajuns în vîrv, tartorul pus acolo de strajă le-a dat brînci, de s-au pomenit iar jos, și șchiopi au rămas cu toții, unii de piciorul drept, iar alții de cel stîng, oameni neajutorați și ei — tot ca vecinii lor, ciungii.

Ar fi putut să treacă tot nevăzut și printre aceștia, dar s-a gîndit că ciungii și șchiopii, avînd unii amîndoauă picioarele, iar alții amîndoauă mînile, ar putea să-și fie unii altora de ajutor. Vorba era numai că nu

puteau nici ciungii să-noate peste rîu la șchiopi, nici șchiopii să se-ntoarcă notînd la ciungi.

Deoarece pod peste rîu nu era-n stare să le dureze, a căutat prin cea mai apropiată pădure trei trunchiuri de copaci răsturnați de vînt, pe care i-a dus unul cîte unul în spinare pînă la rîu, i-a legat cu niște curpeni lungi unul de altul și a alcătuit astfel din ei o plută, pe care șchiopii cei cu doauă mîni puteau să treacă pe vîslite la ciungi.

După ce a scos-o aceasta la capăt, a trecut peste stîncile cele înalte în Țara Cocoșaților.

Aici trăiau adecă numai aceia dintre oamenii plecați pe urma împărătesei care, fiind îmbrînciți de tartorul străjuitor, au căzut dincolo de stînci, încît li s-a frînt spinarea de-au rămas cocoșați.

Aceștia, avînd atît doauă mîni, cît și doauă picioare, mai vîrtos puteau să le fie șchiopilor și ciungilor de ajutor. Le-a făcut deci o scară, ca să poată trece la șchiopi, apoi a mers mai departe pînă la marginea Țării Cocoșaților.

Aici a dat peste o vale strîmtă și adîncă, în care bătea un vînt turbat și vijiitor, încît îi asurzea pe cei ce treceau pe acolo.

În țara aceea trăiau aceia dintre oamenii plecați în urma împărătesei, care n-au rămas cocoșați, și mergînd înainte, au rămas surzi.

Din Țara Surzilor a trecut apoi în Țara Muților, care, nemaiavînd cu cine să vorbească, și-au uitat limba, iar din Țara Muților a trecut în Țara Orbilor. Aici i-a îndrumat pe surzi și pe muți cum să-i conducă pe orbi, și pe orbi cum să le fie celorlalți de folos.

După ce a mai făcut-o și aceasta, Fănică a răsuflat ușurat, ca orișice om care a pus la cale un lucru nu numai greu, ci totodată și bun.

Se vede însă că orbii, care se aflau tocmai la marginea de dincolo, vedeau lucrurile mai bine decît toți ceilalți. Unul dintre dînșii, cel mai sfătos dintre toți, văzînd că Fănică vrea să meargă mai departe, i s-a pus în cale.

— Nu-ți băga — i-a zis — capul în primejdie, căci de aici înainte se-ntinde Țara Lighioanelor cu dinți de

fier și cu gheare de oțel, care-o să te facă miș-fărămiș. Și chiar și dac-ar fi să fie minunea minunilor, ca să răzbești printre ele, nici prin gînd să nu-ți poată trece că o să ajungi pînă la împărăteasa, care se află-n culmea culmilor, unde pîn-acum nici un muritor n-a mai fost. Ar fi, precum ne-a venit vestea, pe acolo pe undeva un cal năzdrăvan, care poate să se-nalțe-n zbor pîn-acolo și s-o treacă zburînd cu ea peste Țara Lighioanelor și peste noi pînă-n cellalt tărîm; n-ai să fii însă-n stare să pui mîna pe calul acela, care nu i se supune orișicui.

— Multe am încercat, și toate mi-au reușit, i-a răspuns Fănică. O s-o-ncerc și pe aceasta.

Avea dînsul pe ce să se razăme pentru ca să vorbească așa, și a și trecut întreg și nevătămat prin Țara Lighioanelor, care ochi aveau, dar de văzut nu puteau să-l vadă.

Nu era încă ieșit din Țara Lighioanelor, cînd s-a ivit la mare depărtare-n fața lui zarea luminoasă a unei lumi în care parcă șapte sori își revărsau pe-ntrecute razele.

Atît de multă era lumina în depărtarea aceea, încît Fănică mereu clipea, pentru ca nu cumva să-și peardă și el vederile, cum le perduseră nenorociții rămași în urma lui.

Întristarea împărătesei era însă și ca adîncă, atît de mare, încît lumina cea multă nu putea să răzbească prin ea, și acolo sus, unde se afla împărăteasa, era o-ntunecime nepătrunsă de ochiul omenesc. Și cu cît mai mult se apropia de stînca aceea, care se-nălța ca un stîlp, cu atît mai ca-n amurg i se-nfățișau toate, iar împregiurul stîncii se uscase toată iarba udată de nesăcatele lacrămi vărsate de soția horopsită a Negrului-împărat.

Fănică abia acum era cuprins de simțămîntul că-n adevăr se află pe cellalt tărîm, unde toate se petrec ca prin minune.

Plecase băiet în cale lungă ca să i se ajungă, și-a tot mers, și s-a dus, și-a umblat de s-a făcut băietan și-apoi flăcăiandru și flăcău, iar acum era om în toată firea, și nu știa ce să facă și cum să potrivească lucrurile ca multul umblat și marile ostăneli să nu-i rămîie zadarnice.

Calul cel năzdrăvan păștea, ce-i drept, prin partea locului, și n-ar mai fi avut nevoie să-l caute. Una era însă să-l fi găsit și alta să-l încalece și să-l stăpînească. Deși nu putea să-l vadă, calul îl simțea după miros, și sforăia scoțînd flacără prin nări, necheza și dedea cu copitele de scăpărau scîntei.

Nu era însă nici Fănică orișicine. Trăise viind de unde plecase într-o zi cît alții-n șapte, într-o săptămînă cît alții-n noauă, într-o lună cît alții-ntr-un an și cînd s-a aieptat cum numai dînsul știa și a pus mîna-n coama cea creață, calul, orișicît de năzdrăvan ar fi fost, a rămas ca înfipt în pămînt.

— Stai, zise grăind în limbă omenească. Stai, că-ți simt puterea și văd că mi-am găsit stăpînul. Încalecă, voinice, și ține-te bine, că prin multe primejdii ai trecut, dar prin încă mai multe și mai mari ai să răzbești dacă e vorba să te-ntorci de unde ai venit. Spune-mi cum să te duc: ca vîntul ori ca gîndul?

— Nici ca vîntul, nici ca gîndul — răspunse Fănică — ci saltă-te domol pînă-n vîrf, ca s-o luăm și pe Alba-împărătească; iar de acolo înainte să ne duci în zbor întins și legănat pînă în Țara Orbilor.

Așa a zis și așa s-a și făcut.

Luată din zbor și dusă legănat, împărăteasa a adormit cuprinsă de un somn liniștit și adînc, din care nu s-a deșteptat decît după ce s-au coborît în Țara Orbilor.

Atît dînsul, cît și mai ales dînsa rămaseră oarecum aiuriți cînd se uitară împregiurul lor.

Nu mai era Țara Orbilor tot cum o știau.

Ciungi și șchiopi, cocoșați și surzi, muți și orbi erau de-a valma. Deși nici unul dintre ei nu era om zdravăn, ajutîndu-se între dînșii, ei făcuseră din cele șapte țări una singură, iar aceasta era înfloritoare și frumoasă, încît nu te mai săturai să te uiți în toate părțile. Lighioanele cele mai nainte îngrozitoare se-mblînziseră după ce li-au pilit dinții cei de fier și li-au scos cu cleștele ghearele de oțel, umblau printre oameni și-i slujeau pe aceștia fiecare-n felul său.

Altă minune și mai de necrezut.

Aflînd c-a venit Alba-împărătească, orbii au fost cuprinși de o dorință de a o vedea atît de nepotolită, încît

iar le-a venit lumina ochilor, ciungii au întins brațele spre ea, șchiopii au alergat la dînsa, cocoșații i-au stat drept în față, iar surzii și muții i-au auzit glasul cel dulce și au început s-o binecuvînteze-n grai limpede.

— Nenumărate și pline de bucurii să-ți fie zilele vieții! îi zise acum împărăteasa lui Fănică. Mare bine mi-ai făcut mie, dar încă mai mare e binele de care se-mpărtășesc cei mulți, care așteaptă de atîta timp ca să ne vadă întorși în mijlocul lor.

În adevăr, așa și era.

În vreme ce împărăteasa-și trăia zilele în virful cel înalt și vărsa lacrămi, Negru-împărat și curtenii lui, dimpreună cu slugile lor și cu slugile slugilor, boierii de toate treptele dimpreună cu cei de casa lor, ba pînă chiar și tîrgoveții, fie negustători, fie meșteșugari, se-mbuibau pe-ntrecute mîncînd și bînd fiecare cît putea, de zece ori mai mult decît ceea ce i se cuvenea, îmbrăcîndu-se-n haine scumpe și umblînd să se sperie unii pe alții prin fel de fel de cheltuieli nebunești. Așa azi, așa mîne, multe zile de-a rîndul tot așa, luîndu-și unii bucata de la gura celorlalți și mîncîndu-se ca și cînii flămînzi între dînșii, încît au ajuns în cele din urmă de nu mai aveau de unde să se satur e și se scobeau între dinți cînd îi răzbea foamea și pînă chiar și împăratul cel fudul își înnoda zdrențele hainelor, ca să nu-i curgă de pe trup.

Se-nțelege dar că mare le era bucuria cînd s-au pomenit în mijlocul lor cu împărăteasa cea miloasă însoțită de mulțimea celor înțelepți pe urma îndelungatelor suferințe, care-i îndrumau să se ajute între dînșii și să-și tragă de la gură fiecare pentru ca să aibă cu toții destul din toate cele bune.

Abia acum s-a cuminți t și împăratul și-a înțeles cîtă dreptate avuse împărăteasa, și de aici înainte au trăit cu toții-n mare fericire, iar Fănică a rămas cel mai de frunte între sfetnicii împărăției.

MIELUȘELUL

Era o frumoasă zi de primăvară, soare cald pe cer senin, aer curat și adiere ușoară, copaci de curînd înfrunziți, pomi încărcați de flori, iarbă proaspătă și deasă, cîntece de păsări înveselite, bîzăit de albini neastîmpărate — pretutindeni și în toate avînt spre o nouă viață.

Bebe, un băiețel de vreo cinci ani, pe cît de deștept, pe atît de plin de vlagă, a fost scos de către guvernantă la plimbare-n automobil cu Dida, surioara lui mai mică, o fetiță frumoasă, cu obrajii rotunji, rumeni și fragezi să-i tai c-un fir de păr, cu ochii mari sub gene dese, cu părul răsucit în cîrlionți ce-i atîrnau peste umeri.

Era plăcut și bine prin oraș, dar încă mai mult și mai bine li se părea după ce au ieșit în cîmp deschis, la aer curat și la lumină plină, unde vederea le străbătea la mari depărtări și multe de toate se desfășurau în fața lor în amănunte pentru dînșii noi, nemaivăzute, iar guvernanta a poruncit ca automobilul să înainteze mai încet, pentru ca ei să le poată vedea bine.

Le și vedeau, și mai ici, mai colo săltau și bucuria le izbucnea-n țipete vesele. Dar cu toate aceste, parcă îi mai fericeau pe copii, care alergau pe ici, pe colo desculți peste pajiștea verde de la marginea drumului.

— Ah! ce frumos! strigă deodată Dida, și automobilul se opri.

La marginea drumului își păștea o babă cele câteva oițe ce-i mai rămăseseră din turma de odinioară. Unele dintre ele aveau mielușei, care zburdau fiecare împregiurul mumei sale făcînd fel de fel de săltături hăzoase, încît era o mare plăcere să-i vezi. Cu deosebire hărăbor și vioi era unul mai mic și de tot negru, care numai în frunte și-n vîrful cozii avea cîte o pată albă. Văzindu-l, Dida sălta și ea și bătea din palme: voia cu orice preț să-l ieie-n brațe, să-l mîngîie și să-l sărute pe pata din frunte.

A și făcut-o aceasta după ce s-a coborît din automobil.

Bebe ținea însă să-l poarte și el în brațe și a sărit să-l ia de la dînsa. Fiindcă Dida nu voia să i-l deie, îl trăgeau, el în o parte și ea în alta, încît erau p-aci, p-aici să-l dezghine, să se-ncaiere și să-și scoată unul altuia ochii cu ghearele.

Atît li se părea de drăgălaș, încît erau să-l omoare cu dragostea.

Guvernanta alergă să-i despartă și să scape bietul de mielușel.

— Și ce ai să faci cu el? o-ntrebă după aceea pe babă.

— Ce am să fac!? răspunse baba. Auzi întrebare! Îl mai țin pînă la Paști, apoi îl tai, ca să-l mîncăm de sfintele sărbători.

— N-o să-ți fie milă de el? stărui guvernanta.

— Milă!? Auzi vorbă! grăi baba. Acesta e rostul lui în lumea aceasta. De ce adică l-a fătat oaia, dacă nu pentru ca să ne-ndulcim noi din carnea lui și pentru ca din pielea lui să-și facă vreunul dintre flăcăi căciulă!?

Auzind asemenea vorbe păgînești, atît Bebe și Dida, cît și guvernanta s-au înduioșat și le era cît se poate de apropiat gîndul de a cumpăra mielușelul ca să-l scape de pieire și să-i facă parte de o viață plăcută.

Greu nu le-a fost să-și împlinească gîndul, căci bani aveau, și omul, fie tînăr, fie bătrîn, rîvnește la bani, și baba se bucura că-și poate vinde mielușelul cu preț bun.

— Are, ce-i drept, să mai plîngă că și-a perdut muma și iarba cea fragedă — a zis ea — dar o să-i treacă după

ce se va fi deprins cu drăgălașii aceștia de copii și va fi apucat să soarbă laptele din ciob.

Știa baba ce zice, dar nu toate s-au împlinit potrivit cu prevederile ei.

Pe drum la-ntoarcere, ca să nu mai fie supărare, cînd Dida, cînd Bebe țineau mielușelul în brațe. Îl mîngîia dînsul, și cu atît mai virtos dînsa, dar mielușelul făcea mereu „be-be" și iar „be-be". Orișicît de mult l-ar fi mîngîiat, el își dorea mama, de care a fost despărțit.

Jale, mare jale: să-i plîngi și iar să-i plîngi de milă.

Sosiți acasă, în curtea cea mare și luminoasă și-n casele cele cu multă lărgime, copiii i-au dat mielușelului drumul, ca să alerge pe asfaltul curat, să bea apă de pe el, și pe covoarele moi, care acopereau parchetul lucios, și i-au așternut într-un coș culcuș din cea mai moale vată. Mielușelul și aici tot „be-be" și iar „be" voia să alerge pe pajiște verde și să se culce pe pămînt rece și răcoritor.

Laptele din ciob nu voia la-nceput mielușelul să-l soarbă, dar foamea e stăpînă atoatecovîrșitoare, și el, încetul cu încetul, a-nceput să se-nfrupteze. Tot „be-be" și iar „be-be" însă, căci laptele supt la ugerul mamei sale tot nu putea să-l uite.

Behăia, sărăcuțul, nu numai de dimineața pînă seara, ci și-n timpul nopții, încît nu mai era chip să stai cu el sub același acoperiș.

— Scăpați-mă de pacostea aceasta! a zis dar în cele din urmă cocoana Laurenția, muma celor doi copii și stăpîna casei. Duceți-l de unde l-ați luat.

Îi era ei ușor s-o zică aceasta.

Cum să-l duci cînd Dida și Bebe țineau atît de mult să-l poarte-n brațe, să-l mîngîie și să-l hrănească, încît ar fi fost gata să-i deie și rahat, și ciocoladă, și cele mai dulci bomboane!?

Cum să-l dai după ce l-ai cumpărat cu bani, pe care știau prea bine că n-o să ți-i mai înapoieze baba!?

Chiar și dacă le-ar fi perdut însă din vedere aceste, mai era la mijloc și vorba babei că oaia și-a fătat mielul pentru ca oamenii să-l mănînce în zi de sărbătoare.

— Ei bine! zicea bucătarul cu șorț alb, de ce să-l mănînce baba cea știrbă și să nu-l punem noi pe masă fript la tavă!?

Baba mai spusese că mielușelul nu va mai plînge pe behăite după ce se va fi deprins cu copiii și va fi apucat să soarbă laptele din ciob. Bebe și Dida se duceau deci cu el în cel mai înfundat fund al grădinii, ca să nu-l mai audă behăind nici cocoana Laurenția, nici bucătarul, care ascuțea mereu cuțitul cel mare și pregătea tava.

În zadar însă toate, căci mielușelul mama nu și-o uita, cu copiii nu se deprindea și, behăind mereu, slăbea văzînd cu ochii.

— Păcat de el, zicea bucătarul ascuțindu-și mereu cuțitul. Dacă-l mai ținem așa, își pierde încetul cu încetul toată grăsimea și toată carnea cea fragedă, încît nu se mai alege de el decît o piele șubredă întinsă pe niște oase subțiri.

Într-una din zile, o fi fost de Paști, înainte de Paști ori după Paști, mielușelul nu mai supăra pe nimeni prin behăiturile sale. Fie că nu-și mai dorea mama și cîmpul acoperit cu iarbă verde, fie că i se va fi întîmplat altceva. Iar pe masă feciorul cu mănuși albe a adus de la bucătărie o friptură minunată. Vor fi dat ori nu vor fi dat cu socoteală ce-a fript bucătarul la tavă, Bebe și Dida au mîncat cu multă poftă, căci erau flămînzi și foamea e stăpînă lumii.

Știa baba ce zice cînd spunea că oaia-și face mielul pentru ca oamenii să-l mănînce-n zi de sărbătoare.

FIFI

Poveste

Fifi, un cănăraș de toată frumusețea, își trăia zilele răsfățîndu-se-ntr-o largă colivie de sîrmă galbenă.

Diminețile, stăpîna lui, o domnișoară dulce la fire și totdeauna veselă, îi dedea drumul prin odaia luminoasă și bine aerisită. În vreme ce el zbura neastîmpărat de ici pînă colo, ea îi curățea colivia, punea în ea proviziunile de semințe bine alese și de apă proaspătă, așeza printre sîrmele strălucitoare ici o bucățică de zahăr dulce, colo un smoc de buruiană verde și fragedă, apoi se dedea la o parte, lăsînd colivia deschisă.

Adimenit de bunătățile din colivie, Fifi intra de bună voie și începea să pișie mai din zahar, mai din semințe, mai din buruiana verde. Drăgălașa lui stăpînă închidea apoi colivia pe care o atîrna iar în cuiul din fereastră, la un loc unde soarele nu bătea niciodată, dar de unde Fifi putea să vadă cele ce se petreceau pe afară, în lumea cea largă a lui Dumnezeu.

Așa-și petrecea Fifi viața, azi ca ieri, mîne ca azi.

În fața ferestrii se-ntindea o mare grădină, cu răzoare umbroase, cu pajiști verzi și cu luminișuri bătute de soare — în mijlocul desișurilor de copaci frunzoși.

Din cînd în cînd, ieșea din desiș cîte o vrabie sprintenă și isteață și, cîntînd „cirip ! cirip !“, înainta — tiptip ! — săltînd în doauă picioare cînd la dreapta, cînd la stînga, cînd înainte spre ușa sufrageriei, unde sluj-

nica cea harnică scutura de obicei fărămiturile rămase pe fața de masă.

Culegea vrăbiuța cîteva fărămituri, apoi iar „cirip! cirip!“ și tip-tip mai departe, unde găsea fie un grăunte, fie o semincioară, fie o musculiță ori un vermușor.

Mai la o parte, sub o coastă, se afla un șipot, de unde apa limpede și rece curgea peste prundiș curat. Vrăbiuța, „cirip! cirip!“ și tip-tip pîn-acolo, își stîmpăra setea, se scălda-n toată tigna și, după ce se răcorea, iar mai departe, zbura, — sfîrr! — pînă-n desiș, mai ciripea și iar se-ntorcea să-și caute fărămițe, și grăunțe, și vermușori, și musculițe.

Fifi se uita, le vedea toate și era cuprins de înduioșare din ce în ce mai adîncă.

„Cît de prost știe să cînte! își zicea. «Cirip! cirip!» și iar «cirip!» și numai «cirip!» Și cît de urîte îi sunt penele— cenușii ca pămîntul uscat de arșița soarelui! Și cu toate aceste, cît de fericită e: zboară și aleargă — tip-tip! — în draga ei voie, stă, cînd vrea, în bătaia soarelui dogoritor, se răcorește-n umbră de desiș, se scaldă-n apă limpede și rece și-și alege după plac hrana care-i prieste, o fărămiță, un vermușor, un grăunte, o musculiță, după pofta inimii. Iară eu — urma — care sunt îmbrăcată-n pene atît de frumoase și cînt atît de frumos, eu sunt osîndită să stau aici închisă-n colivie ca un făcător de rele, supusă la bunul-plac al unei domnișoare care mă iubește, precum se vede, dar tocmai de aceea nu mă lasă să mă bucur de libertate. O! se tîngui, penele mele cele frumoase și măiestria mea în ale cîntării sunt nenorocirea vieții mele!“

Se-ntîmpla cîteodată că un uliu, un șoim ori vreo altă pasăre răpitoare dedea tîrcoale pe deasupra grădinii. Vrabia, totdeauna, nu numai sprintenă, ci și cu ochii-n patru, nu mai făcea „cirip!“, ci zbura! — huști! — în adăpostul desișului. Altădată motanul stetea la pîndă și se apropia tîrîș-tîrîș, ca un hoț ce era, dar cînd el își lua vînt ca să se arunce asupra prăzii, vrăbiuța cea isteață — zbirr! — în vîrf de copac. Fifi se uita cu inima încleștată și sălta de bucurie în fața rușinii pătite de cotoiul viclean.

„Ce fericire! zicea iar. Ce viață plină de farmec!“

Domnișoara cea drăgălașă și dulce la fire simțea adeseori că Fifi al ei cîntă cu duioșie neobicinuită.

— Ce-i, Fifică? întreba dînsa. Ce te doare de-ți e cîntecul atît de duios!?

Fifi nu putea decît să-i cînte, drept răspuns, cu încă mai deplină-nduioșare, pe care stăpîna lui nu era-n stare s-o-nțeleagă.

Într-una din zile, cînd Fifi zbura, ca de obicei, prin casă, fereastra era închisă ca alte dăți, dar rămăsese deschisă ușa care da-n tindă, despre cerdacul casei.

Fifi, de atîte ori adimenit de soarta cea bună a vrăbiuțelor, a căzut în ispită și-a ieșit în tindă, iar din tindă-n cerdac și huști! ca vrabia! în desișul de copaci frunzoși.

— Fifi! Fifică! vino la mămica ta!

În zadar însă, căci Fifi, fericită de a se ști liberă, zbura din cracă-n cracă, din copac în copac, mai departe și tot mai departe, pînă ce nu s-a perdut în lumea cea largă.

„Ah! păsărică, scoasă din minți, suspină acum domnișoara cea drăgălașă și dulce la fire; ce-o să se aleagă de tine, rătăcită printr-o lume pe care n-o cunoști și care nu știe să prețuiască darurile cu care te-a înzestrat firea!?"

Zburînd din copac în copac prin arșița soarelui dogoritor, păsărica, deprinsă a zbura numai de ici pînă colo prin casă, a rămas în cele din urmă istovită, cu ochii împăingeniți, cu aripile atîrnate și gîfăind din greu. Se uita cuprinsă de mare uimire la bolta cea nemărginită a cerului, cînd, deodată, se ivi-n fața ei o pasăre uriașă, cu picioarele lungi și cu ciocul înspăimîntător de mare și roșu — parcă muiat în sînge. Era cocostîrcul nemilos în fața broaștelor, și Fifi, deși obosită moartă, nu știa unde să zboare și unde să se ascundă.

Peste puțin, altă spaimă.

Ieșind în cîmp deschis, ea rămase încremenită în fața întinderii nesfîrșite pe care o cuprindea cu ochii. Aproape de ea însă, cu totul aproape, păștеau niște boi cu ochii mari și cu coarne grozav de lungi și ascuțite, — ființe fără îndoială neasemănat mai primej-

dioase decît pisica, de care vrabia se păzea cu atîta dibăcie. Fifi dar, cuprinsă de groază, iar zbură mai departe.

Trecînd astfel din primejdie-n primejdie, din spaimă-n spaimă, cu inima-ncleștată, gîfăind mereu și-a petrecut ziua. N-a ajuns să se odihnească, nici să-și astîmpere setea ori să se scalde ca vrăbiuța, nici mai ales să-și găsească hrană, căci nu găsea nicăiri semințe care-i priau ei.

— Am să pier rătăcind prin lumea cea largă! se tînguia dînsa cînd noaptea cu umbrele ei tainice a găsit-o secată de puteri și lihnită de foame.

Și totuși... cînd s-a pornit adierea cea blîndă a-nserării, una cîte una se iveau stelele pe tăriile cele fără de sfîrșit ale cerului senin, ici Luceafărul, colo Cloșca cu pui, mai departe Carul cu boi, stele multe, din ce în ce mai numeroase, nenumărate stele, iar în cele din urmă răsări și luna plină și-și revărsă lumina peste lumea cea tăcută.

Așa ceva nu mai văzuse Fifi niciodată și nici nu-și putea-nchipui atîta bogăție de farmece: ea-ncepu să cînte în tainica liniște a nopții de toamnă, acum întîia oară de cînd scăpase din colivie.

Scurtă i-a fost însă și de astă dată fericirea, căci de la dreapta se auzi peste puțin țipătul cucuveicii, de la stînga străbătea prin tăcerea nopții urîciosul busumflat al huhurezului, și ici flutura prin văzduh un liliac, colo zbura o bufniță, iar mai departe-și căuta dihorul prada. Fiecare clipă era-mpreunată cu primejdiile ei! Înspre miezul nopții s-a pornit apoi un vînt aspru, cerul s-a acoperit de nouri negri și-n cele din urmă a-nceput să ploaie, și biata păsărică tremura de frig și nu mai știa unde să se adăpostească și cum să scape de primejdiile ei pîn-acum necunoscute.

Acum abia a-nceput să-și deie seamă că domnișoara cea drăgălașă și dulce la fire nu îi era temnicer, ci purtător de grijă; abia acum se dumirea cît de primejdioasă e libertatea în mijlocul unei lumi cu care nu ești deprins, încît nu știi care-ți sunt adevărații binevoitori și care dușmanii nemiloși, nici ce-ți prieste și de ce trebuie să te ferești.

În crepătul zorilor de zi Fifi a pornit deci să-și facă calea-ntoarsă și să bată la fereastra în care-și lăsase colivia atîrnată.

Bun gînd, dar prea tîrziu venit: ea nu mai era-n stare să-și găsească drumul pe care venise, și a rătăcit la dreapta și la stînga, cuprinsă de deznădăjduire, pînă ce n-a dat peste un motan nesățios, care a-ncolțit-o și a răpus-o, ca să le fie altora pildă.

PISU

Povestire

I

Cocoana Milena era o băbușcă mărunță — nu afară din cale bătrînă, dar plăpîndă, stoarsă de zile petrecute-n fel de fel [de] amărăciuni; nu bolnăvicioasă, nici gîrbovă, dară cîrcită și sleită de puteri. Mai era, cum se zice, și putredă de bogată și bine văzută pretutindeni unde se ivea, dar cu toate aceste nenorocită, căci, dacă e vorba, norocos nu e cine e socotit, ci cine el însuși se simte fericit, iar fericită, biata de ea, nu s-a simțit niciodată-n viața ei, ba acum, la bătrînețe, chiar numai pe gemute o duce de azi pe mine.

Și ce viață a mai avut și ea!?

De mumă-sa nu-și mai aduce aminte. Era mică de tot cînd s-a dus cu cineva-n lume și, prăpădindu-se-n urmă, i-a lăsat o mare moștenire.

Tatăl său, om voinic, foarte chipeș, totdeauna gătit ca un făt-frumos și foarte dulce la fire, avea mare slăbiciune pentru ea, dar își petrecea viața-n aventuri, în călătorii și-n tot felul de sporturi, și astfel era nevoit s-o lase sub purtarea de grijă a unei madame foarte pricepute, care o ferea de curente și de alte primejdii, o ținea departe de copiii care nu erau de seama ei, îi cultiva obrajii, mînile și unghiile și-o ținea strînsă-n corset croit cu iscusință ca să se deprindă a-și ținea trupul cum li se cuvine persoanelor de înaltă distincțiune.

Prăpădindu-se și tatăl ei în urma unui duel, ea a rămas sub ocrotirea unei mătuși, sora mai mare a răposatului, și a luat altă moștenire mare.

Mătușa a îmbrăcat-o-n haine de doliu și-a ținut-o mai cu guvernante, mai prin pensionate, mai în călătorii pînă ce n-a ajuns s-o mărite după unul în toate privințele potrivit, om bogat și foarte subțire și el, dar tocmai de aceea deprins a-și petrece viața după placul lui. El ținea mult la soția sa, căreia îi zicea „îngerașul meu", dar nu lipsea nici de la datoriile lui către societate. Treceau deci săptămîni, adeseori chiar luni de zile fără ca el și ea să se vadă.

Pe cînd lui i se ura acasă ori la vreuna dintre moșiile lor, ea se simțea înăbușită în oraș și mai ales în mijlocul lumii zgomotoase, care aleargă după plăceri, și fugea la moșia ei de la poalele munților, unde avea castel cu mare lărgime și cu terasă de pe care se deschidea în adierea răcoroasă o încîntătoare vedere peste parc la vale și asupra împregiurimilor bogate-n priveliști.

Avea și ea plăcerile ei.

Ținea să aibă cei mai frumoși cai, armăsari negri, care-și umflă nările, și să le pună zurgălaie, ca să răsune departe cînd li se dă drumul în goană mare. Cînd apoi valea era umbrită de nori, ori pe-nserate, cînd se răcorea, ea se tolănea-n trăsura ei cea largă, închidea ochii, și cei patru armăsari o duceau în zbor sălbatec departe, tot mai departe, s-o scoată parcă în altă lume.

Într-una din zile însă unuia dintre cei patru zmei i s-a năzărit de ceva, și el a luat zăbalele-n dinți. Ceilalți trei, tot sirepi și ei, au făcut peste puțin la fel, și ea s-a pomenit în cele din urmă aruncată-n șanțul de la marginea drumului.

De atunci armăsarii îi sunt tot atît de nesuferiți ca oamenii, și ea-n trăsură numai la mare nevoie și cu multă băgare de seamă se urcă.

I-a rămas altă plăcere: pe înserate, cînd se-ntorceau vitele de la pășune, stetea pe terasă și se încînta de sunetul tălăngilor. Soseau boii cu tălăngi mari, vacile cu altele mai mici, oile și caprele cu tălăngi de tot

mici. Pînă chiar și porcii alergau guițînd cu tălăngi de gît.

Tala-tili-tele-tolo! era de toată frumusețea!...

Din cînd în cînd însă se-ntîmpla că berbecii și țapii se băteau în coarne, vierii se încolțeau, ba-ntr-una din zile taurul cel frumos, care purta cea mai mare dintre toate tălăngile, și-a perdut sărita, și cucoana Milena a văzut cu ochii ei de femeie duioasă cum el s-a repezit la unul dintre trecătorii nevinovați și l-a luat în coarne.

De atunci vitele, caprele și porcii n-o mai încîntă, nici chiar avînd talangă la gît.

Astfel i se făcea lumea din ce în ce mai pustie, cînd i-a venit vestea că soțul ei a murit într-un sanatoriu de o boală ei necunoscută și a lăsat un testament în care se afla și dispoziținea: „Las soției mele mult iubite doauă treimi din averea mea, pentru ca să mă poată uita mai curînd".

Ea a pus iar doliu și a prins slăbiciune pentru cînii de tot felul, pe care îi adunase răposatul pe la moșiile lui. N-a putut însă nici această slăbiciune să ție mult. I-a fost destul să-i vadă cum se hîrjonesc și se muscă între dînșii, pentru ca să nu-i mai pună nici pe ei mai presus de oameni.

A murit, în sfîrșit, și iubita ei mătușică, văduvă fără de copii, care pe dînsa și numai pe dînsa o avea moștenitoare.

„Nenorocita de mine! ce o să se aleagă de mine, femeie neajutorată și cotropită de atîtea moșteniri mari! se văieta dînsa, și luă hotărîrea de a se-ntoarce iar la oraș, unde îi steteau de atîta timp goale casele cele mari, săli, ganguri și biurouri și biblioteci, sufragerii și bufeturi, odăi peste odăi și iatacuri peste iatacuri și tot ceea ce nu mai poate să lipsească la o casă cumsecade.

Orișicît de multe și de mari ar fi fost însă încăperile cele bogat luminate, ea-și petrecea viața numai în doauă chichinețe: în iatacul ei de dormit și-n odaia turcească, unde-și lua de obicei și masa.

Patrusprezece slugi de tot felul își făceau fiecare-n felul ei treaba prin casă, prin curte și prin grădină,

prin grajduri și pe la cotețe, dară dînsa trăia-n mijlocul lor numai singură-singurică cu Pisu, o pisică bine hrănită, cu deosebire frumoasă și cuminte, albă, de tot albă, cea din urmă slăbiciune a ei.

Pisu avea iatacul ei deosebit și sluga ei particulară, care îi mătura-n fiecare zi prin iatac, îi premenea culcușul, schimba cenușa din cutia bine știută, ștergea praful și aerisea, — toate aceste fără ca să ție seamă că Pisu dormea de obicei în iatacul cocoanei, la picioarele patului, iar zilele și le petrecea mai ales torcînd în brațele cocoanei.

Avea baba obiceiul de a se scula cu noaptea-n cap și ținea ca să fie pretutindeni dereticat, măturat, aerisit și șters. Îmbrăcată dar, ea o pornea-n inspecțiune din salon în salon, din sală-n sală, din odaie-n odaie, din iatac în iatac, pînă jos în bucătărie și-n cămară, ba intra adeseori și prin iatacurile slugilor, ca să vadă cum își face fiecare treaba și dacă e ori nu pretutindeni curățenie și bună rînduială. Nu i-ar fi priit nici cafeluța de dimineață, nici prînzul, nici cina dacă nu și-ar fi îndulcit viața începîndu-și ziua cu cicălituri. De ce era adecă bogată și de ce plătea lefuri și hrănea atîta lume!?

Sunt oameni care, avînd acrime-n stomac, își fac sie înșiși viața nesuferită, căci nu le prieste nimic. Ea avea acrime-n suflet și le făcea viața nesuferită celor nevoiți a-și trăi zilele cu dînsa.

Ziua și-o petrecea bătrîna mai ales șezînd turcește pe sofa, în odaia numai pe jumătate luminată, și mîngiind din cînd în cînd pe Pisu, care torcea ca orișicare pisică ce se simte bine în pielea ei.

De urît nu i se ura niciodată, și numai rar de tot i se întîmpla să puie mîna pe cărți, ca să dea o pasiansă.

Bătrînii, dacă e vorba, n-au decît să-și aducă aminte de faptele pe care le-au săvîrșit pentru ca să le treacă de urît. Dacă plăcute sunt amintirile, li se-ndulcesc prin ele zilele de bătrînețe. Aducîndu-ți însă aminte de cele petrecute-n timpul vieții tale, de cele mai multe ori te miri tu însuți de tine. Nu înțelegi,

parcă, cum ai fost în stare să răzbeşti în luptă cu atîte neajunsuri, cu atîte răutăţi, cu atîte amărăciuni, cu atîte urgii.

E un fel de vitejie să treci pînă la adînci bătrîneţe prin vălmăşagul vieţii, şi baba se simţea înălţată-n gîndul ei cînd îşi dedea seamă cîte suferinţe a avut, cît de puţin s-a bucurat de viaţă şi mai ales cît de multe şi de mari sunt relele pe care ar fi putut să le facă folosindu-se de bogăţiile ei şi nu le-a făcut, deşi oamenii îi erau nesuferiţi.

Mult, însă, mare şi felurit era şi binele pe care ar fi putut să-l facă şi nu l-a făcut.

Ea şi de aceasta era mulţumită, căci după toate cele păţite de dînsa nu erau oamenii vrednici să le faci vreun bine. Nu! îndemnul de a le uşura altora sarcina vieţii era stins din sufletul ei, dacă va fi fost în el vreodată.

Adunase încetul cu-ncetul la un loc patru mari moşteniri, din care pregătea una singură. Asupra acesteia erau îndreptate rîvnirile celor mai de aproape ai ei, veri şi verişoare, nepoţi şi nepoate, tot persoane subţiri, care erau dumirite asupra regulelor de bună-cuviinţă în toate amănuntele lor şi ţineau cu tot dinadinsul seamă de ele — cînd vorba era de o rudă atît de respectabilă şi de simpatică cum e la vreme de bătrîneţe orişicare împărţitor de moşteniri mari. Nu trecea deci zi dată de bunul Dumnezeu fără ca să aibă baba vreo vizită, fie vreuna dintre rude, fie vreun filantrop zelos, care stăruia să-şi asigure nemurirea întemeind vreun mare aşezămînt de binefacere.

Toţi o-ncredinţau că ţin prea mult să afle cum îi stă foarte scumpa sănătate, toţi o-ntrebau de fiecare dată dacă nu cumva li-e dat să aibă parte de mulţumirea de a-i face vreun serviciu, toţi erau mult doritori de a petrece un ceas cu deosebire plăcut stînd de vorbă cu dînsa.

Acreala dospea-n sufletul mult ispititei bătrîne, care se bucura că mai trăieşte şi dorea să tot trăiască, pentru ca să-şi poată potoli focul dîndu-şi gîndurile fără de-ncungiur pe faţă şi spuindu-i fiecăruia adevărurile ce-l ustură.

Într-una din zile, așa, mai pe-nserate, cucoana Milena ședea ca de obicei pe sofaua din odaia turcească, ținînd — tot ca alte dăți — în brațe pe Pisu, care torcea și acum.

Melania, o coconiță trăită-n lume și cu deosebire elegantă, fiind cu rîndul să-i ție prea scumpei mătuși de urît, se uită lung și foarte cu drag în ochii cei mari și rotunzi ai pisicii.

— Tare ești blajină și cuminte! îi zise netezind pe mîngîiate părul ei cel de tot alb.

Baba zîmbi cu răutatea ei acum firească.

— N-ai — zise — Melanio, nevoie să te dezbraci de firea ta cea adevărată făcîndu-te fățarnică și măgulind pe Pisu al meu pentru ca să mi te vîri sub pele. Am luat de mult hotărîrea de a te pune în fruntea moștenitorilor mei!

Melania se ridică puțin pentru ca să poată face o mai adîncă-nchinăciune.

— Nu sunt — grăi dînsa — vrednică de atîta bunăvoință din partea d-tale.

— Nu e vorba nici de vrednicie, nici de bunăvoință, o-ncredință bătrîna. Tu știi că eu numai după pofta inimii mele le fac toate. Nu ești, ce-i drept, cea mai apropiată dintre rudele mele. Buna ta a fost nepoată de vară a bunicii mele. Lucru puțin, dar mult mai apropiate nu-mi sunt nici celelalte rude, și ele o să crape de ciudă cînd vor afla că ție ți-am lăsat partea cea mare.

— N-ai — întîmpină Melania — să ții seamă de gradul înrudirii, ci de dragostea pe care o au fiecare către d-ta.

— Dragostea!? răspunse baba mîngîind pe Pisu, aceasta e potrivită cu mărimea părții la care rîvnește fiecare. Tocmai de aceea-ți spun că te pun în fruntea moștenitorilor mei. Mai ales de dragostea ta țiu să am parte.

Melania iar se ridică puțin, pentru ca să poată face o și mai adîncă plecăciune.

— N-ai nevoie să-ți dai silința, căci dragostea mea o ai de mult, stărui dînsa.

— Totuși, totuși... stărui și baba. Așa puțintică silință nu e niciodată de prisos. Te știu fată cu inima deschisă, care nu umblă cu minciuni și nu ține să-nșele lumea, ci se dă pe față cum în adevăr e. Te-nșeală bărbatul, mințindu-te azi într-un fel și mîne într-altul, ca să-și poată petrece nopțile prin cluburi și cine știe mai pe unde. Tu nu te faci, ca alte femei, că nu știi și nu înțelegi, nici nu-l minți pe el, ci drept răzbunare îți petreci și tu fără de fățărnicie și după pofta inimii tale.

Melania-și ridică cu îndărătnicie capul.

— Ei! zise, parcă viața de care avem parte e vrednică să ne ostenim siluindu-se fiecare pe sine însuși ca să ascundă adevărul! Chiar dac-aș voi s-o fac, m-aș canoni-n zadar, căci oamenii sunt și destul de-nrăiți, și destul de vicleni pentru ca să afle adevărul și fără ca eu să-l fi mărturisit, ba îi mai și pun vîrf, adăugînd și de la dînșii cîte-o floricică. Faci ce vrei și zici că puțin îți pasă de ceilalți.

— Așa este! strigă baba. Pază gurii de dragul oamenilor n-ai să-ți pui! Așa zic și eu! Tu ești între toate rudele mele cea mai apropiată sufletește, gîndești și simți ca mine, îi desprețuiești tot ca mine pe oameni. Eu, urmă ea plină de zel, dac-aș fi avut copii, nu m-aș fi bălăbănit cu ei, ci aș fi plătit acolo cuiva ceva, ca să le poarte de grijă: așa faci și tu, care ai, sărmana de tine, din păcate, trei copii. Sunt deci încredințată că bogățiile pe care ți le voi lăsa nu vor fi risipite prostește, ci le vei întrebuința ca femeie înțeleaptă spre a-i necăji pe cei ce vor fi rîvnind la ele.

— Ba bine că nu! răspunse Melania. Parcă n-am avut de la cine să iau învățătura!? Lumea zice că ești calică, zgîrcită, iubitoare de arginți și cine mai știe ce pentru că nu risipești dînd cu mîna largă la dreapta și la stînga, ci păstrezi, aduni, îngrămădești, ca să ai din ce în ce mai mult. Eu te-am înțeles din capul locului și-ți dau dreptate, dar firea mi-e alta și n-am să fac tot așa, ci voi cheltui, ca să crape

de ciudă aceia cărora nu le dă mîna să se pună în rînd cu mine.

— Așa te știu și așa mi te și vreau! strigă baba. O știi, dacă e vorba, și tu aceasta și mi-o spui ca să mă-ncînți. Să știi însă că nu aceasta, nu numai aceasta e ceea ce m-a făcut să iau hotărîrea de a te pune în fruntea moștenitorilor mei.

Știi prea bine că am mare slăbiciune de pisica aceasta, urmă ea cuprinsă de înduioșare. Atît mi-a mai rămas și mie: e-n lumea aceasta singura ființă care nu mă supără niciodată. Are, precum vezi, dinți ascuțiți și nu mă mușcă, și gheare lungi și încă mai ascuțite, dar nu mă zgîrie. Mă cuprinde jale adîncă gîndindu-mă ce-o să se aleagă de ea după moartea mea și-mi vine cîteodată s-o omor pentru ca să pot muri și eu liniștită-n mijlocul noianului de oameni răi.

— Vai de mine! strigă Melania. O să purtăm noi toți și toate pe-ntrecute grijă de ea!

— Nu te pripi, fata mea! ia-o mai domol! întîmpină baba. Voi toți și voi toate o ziceți aceasta acum și-o veți fi și gîndind, dar apoi... De! gîndurile zboară!

— La mine nu! o încredință Melania.

— Cam așa dau și eu cu socoteală, îi zise bătrîna. Melania — mi-am zis — e femeie cinstită: nu minte lumea și n-o amăgește dîndu-și silința să pară cum în adevăr nu e. N-are să mă mintă nici pe mine, și dacă nu e hotărîtă să poarte grijă de Pisu, nu are nici să mi-o făgăduiască mie aceasta. Am ori nu am dreptate, Melanio?

— Nu pot să știu dacă ai ori nu în ceea ce-i privește pe ceilalți și pe celelalte, răspunse Melania; știu însă că eu spun numai ceea ce în adevăr simt și gîndesc.

Bătrîna rămase cîtva timp perdută în gînduri.

— Dac-ar atîrna numai de mine, pe ea mi-aș lăsa-o moștenitoare, dar așa ceva nu se poate, căci oamenii trag în răutatea lor toată spuza la turta lor. Nu-mi rămîne decît să-mi pun moștenitor pe cineva care ia sarcina purtării de grijă pentru ea. M-ai înțeles, Melanio? Lumea a zis și tot mai zice că sunt excentrică, dacă nu chiar smintită, pentru că n-am alergat în timpul tinereților mele după aventuri, n-am adunat

împregiurul meu lume zburdalnică, n-am dat și nu dau baluri și soarèle, nu prezidez societăți de binefacere, pentru ca numele meu să treacă din gură în gură, și după moarte să mi se ridice, fie chiar și la vreo răspîntie, monument. Ce-ar zice aceeași lume dac-ar afla că în testamentul meu se află și o dispoziţiune în ceea ce privește pisica mea! Așa-i că nu se poate!? Tu, Melanio, ai să mă scapi de gura lumii, făgăduindu-mi că vei purta grijă de Pisu și fără să te fi legat prin testamentul meu. Mi-o făgăduiești ori nu!?

— Îmi pare foarte rău că mai întrebi, răspunse Melania întinzîndu-i mica ei mînă mănușată. N-aveai de loc nevoie să-mi vorbești cu atît încongiur; îmi era destul să știu prin cîte ai trecut, ce ai perdut și cu ce ai rămas pentru ca să-nțeleg slăbiciunea ce ai pentru o ființă atît de dulce la fire ca Pisu, să-ți dau toată dreptatea și s-o iau sub ocrotirea mea — dac-ar fi să fie vreodată nevoie de așa ceva. Mai va însă pîn-atunci. Ești încă-n putere, și mult o să mai treacă pînă ce vei fi ajuns să te gîndești cîteodată și la moarte.

— La moarte avem, fata mea, să ne gîndim în toată clipa. Mai ales dorind atît de mult ca mine să trăiești, mereu te înspăimîntă gîndul morții, care stă-n fiecare clipă și pretutindeni la pîndă. Atît de adimenitoare e priveliștea ce ți se desfășoară în față, uitîndu-te la oamenii ce se zbuciumă suferind în fel de fel de chipuri pe urma propriei lor ticăloșii. Nu! nu! de moarte ai în fiecare clipă să te temi: eu însă n-aș putea să mor în liniște dacă n-aș ști c-o las sub adăpost bun pe ființa aceasta, adăogă ea mîngîind pe Pisu.

— Cîtă vreme trăiesc eu, o încredință Melania, o să-i meargă tot atît de bine ca acum.

Baba ridică degetul.

— Bagă bine de seamă la vorbele pe care le rostești, grăi dînsa. Nu vei fi crezînd că sufletele celor răposați le văd și le aud toate, dar nici nu știi dacă e ori nu adevărat că ele n-au repaus în lumea cealaltă dacă cei rămași în viață nu fac cele făgăduite lor. Eu n-aș avea odihnă-n pămînt dac-ar fi să mă înșeli, și te-aș prigoni fără de răgaz și pretutindeni.

Melania nu mai zicea nimic, iară Pisu, cuminte cum era, se uita cu ochii săi cei mari și rotunji cînd la baba, cînd la nepoata ei. Nu înțelegea, ce-i drept, nimic din cele vorbite, dar din privirile amîndurora simți că vorba e de lucruri mari.

Dac-ar fi știut să vorbească, ea ar fi zis:

— Nu știe nimeni azi ce are să simtă, ce are să gîndească și — mai ales — ce are să facă mîne!

III

Una din rudele mai apropiate ale babei era și Raul, un nepot de verișoară, om nenorocit, care tot numai pe gemute o ducea de azi pe mîne.

Știindu-se adecă plăpînd din naștere, el și-a petrecut copilăria și tinerețele făcînd gimnastică de fortificare, încît ajunsese în cele din urmă să se măsoare cu cei mai vestiți atleți și cu maeștrii de scrimă. El știa prea bine că toate aceste sunt „iluziuni nervoase", căci unul dintre plămînii lui era „atacat", iar cellalt nu mai funcționa decît cu întreruperi, oarecum pe zvîcnite, și astfel dînsul numai avîndu-se sub neadormită purtare de grijă putea s-o mai ducă cu chiu, cu vai, timp de vreun an, doi.

Soția sa Laura le știa și dînsa acestea și, ținînd foarte mult la el, nu mai trăia decît ca să îndulcească puținele zile de viață ce îi mai rămîneau.

Ei își petreceau deci viața oarecum după compas, și Laura avea totdeauna în sacoșa ei, pe lîngă cronometru și termometru, și un barometru, pentru ca nu cumva iubitul ei Raul să fie surprins de vreo bruscă schimbare a temperaturii ori în presiunea atmosferică. În același timp trăiau în mare lărgime, iarna la Cair, într-un rînd chiar în insula Ceylon, mai tîrziu fie la Riva, fie la Nisa, iar în timpul căldurilor de vară, mai în Elveția, mai în Suedia. Pe acasă nu se abăteau decît în timpul plăcutelor zile de toamnă, cînd adunau cîștigurile arenzilor și vindeau recolta moșiilor rămase nearendate.

Pretutindeni apoi, pînă chiar și în țară, teatre, concerte, varieteuri, ba se întîmpla că petreceau pînă-n revărsatul zorilor de zi la baluri, la soarèle, ori la mese încărcate cu tot felul de bunătăți. Nici că se poate lucru mai firesc decît așa ceva cînd vorba e de oameni care în fiecare clipă s-așteaptă la moarte. Cînd știi bine că nu-ți rămîne decît să mori, de tot prost ar trebui să fii pentru ca să nu te bucuri de viață, gustînd cu nesaț din cupa plăcerilor.

Erau deci bine alese nu numai mîncările și băuturile de pe masă, ci și persoanele adunate împregiurul mesei.

Românul are însă multă dreptate cînd ne spune că obrazul subțire cu cheltuială se ține.

Moștenise Raul de la părinții săi o avere de tot frumoasă și potrivise lucrurile așa ca ceea ce are să-i fie destul pentru cei doi ani de viață ce îi mai rămîneau. S-a întîmplat însă că anii s-au scurs fără ca viața lui Raul să se fi stins. Era lucru firesc să cheltuiască și zestrea Laurei, ceea ce nu le-a fost de loc greu să facă.

Cînd zestrea Laurei era pe sfîrșite, ei se uitau cuprinși de oarecare îngrijare unul la altul și se întrebau dacă nu cumva cel mai cuminte lucru ar fi să facă cum făceau romanii ajunși la fundul saculuí, adecă să-și facă seamă.

Ar fi făcut-o, poate, aceasta, dacă n-ar fi fost la mijloc încîntătoarea nădejde că cucoana Milena, murind în cele din urmă, le va lăsa și lor ceva, fără doar și poate destul ca s-o poată duce și cei doi ani ce le mai rămîneau.

Orișicît de grea și de nesuferită le-ar fi fost dar viața, ei și-o ușurau trăind deocamdată din veniturile rămășiței de zestre, făcîndu-i curte bătrînei și povestind amănunte din călătoriile lor nu numai lungi, ci totodată și interesante.

Baba-i fericea că și-au petrecut viața totdeauna nedespărțiți, ca doauă turturele, că au trăit în lărgime și au văzut atîte lucruri frumoase, ba mai scăpa cîteodată și o vorbă din care da pe față gîndul ei de a nu-i trece cu vederea cînd își va face testamentul.

El se folosea de ocaziune spre a o face să-și dea socoteală că ar fi lucru cu mult mai cuminte să facă danii

încă în timpul vieții, căci ar avea nepreţuita mulţumire de a vedea bucuria celor împărtăşiţi.

Baba se făcea însă că nu înţelege, şi nici măcar un ac de cravată nu putea nimeni să stoarcă de la ea.

— Nu cumva ţii — zise el — ca toţi să-ţi aştepte cu nerăbdare moartea?

Ea începu să netezească pe Pisu şi zîmbi ca-n faţa Melaniei.

— Chiar şi dacă n-aş ţinea eu — răspunse — toţi, afară de pisica aceasta, se necăjesc că nu mai mor odată. Asta e una. Mai e însă şi alta. Sunt la mijloc nu mii şi mii, ci milioane, şi mă gîndesc că ziua trecerii mele în altă lume o să fie pentru mulţi o zi de mare bucurie, o sărbătoare rară-n felul ei. Îndeosebi voi aveţi însă să vă păstraţi liniştea şi să nu vă pierdeţi răbdarea, căci aveţi să fiţi între cei dintîi. Vi se cuvine nu numai pentru că Raul îmi este rudă apropiată, ci şi pentru că ţineţi ca numai puţini unul la altul, sunteţi mai cuminte decît orişicare dintre cei-lalţi şi ştiţi să cheltuiţi, încît aveţi totdeauna mare nevoie şi-o să vă bucuraţi mai mult decît cei ce rîvnesc la partea voastră.

Despre toate aceste nu se îndoia Raul. În gîndul lui, cucoana Milena era zgîrcită să-i cauţi pereche; şi e lege nestrămutată, lucru neapărat în rînduiala firii ca zgîrciţii pentru risipitori s-adune, iar în ceea ce priveşte destoinicia de a risipi, nici una dintre rude nu-l întrecea pe el.

Drept vorbind, însă, destoinicia aceasta n-ar fi ajuns la deplină desfăşurare dacă el n-ar fi fost îmbărbătat de gîndul că e nepot al unei babe foarte bogate. Păcat numai că risipitorii arareori au viaţă atît de lungă ca cei stafidiţi de pe urma zgîrceniei.

„Numai de nu mi s-ar întîmpla să mor mai nainte decît tine!“ zicea el dar în gîndul lui.

Aceasta-l înteţea pe Raul. Dacă pîn-acum se aştepta să moară, de aici înainte se temea de moarte. Ademenit de gîndul că după moartea babei iar va putea să trăiască în răsfăţări, el era stăpînit de o vie dorinţă de a-şi lungi viaţa şi-şi punea întru toate frîu. Lasă că erau, el şi Laura, cumpătaţi în ceea ce priveşte

mîncarea și băutura, se culcau devreme și se sculau de dimineață, dar se uitau de trei ori la parale pe care aveau s-o deie din mînă și erau cuprinși de o vie bucurie cînd răușeau să-și înfrîneze vro poftă. De! nu puteau să știe pînă cînd va trebui să le ajungă puținul ce le mai rămăsese.

Spre marea lor mirare, au ieșit cu bine din iarnă și n-aveau cuvinte de a se plînge că n-au putut să se ducă nici la Ceylon, nici la Cair, ba chiar nici la Riva ori la Nisa.

Încă mai ușor au trecut prin timpul primăverii scurte și destul de „suportabile", și greu a început să le fie numai după ce s-au pornit nesuferitele călduri de vară.

S-au petrecut însă lucruri care i-au ajutat să treacă vitejește și prin arșiță și zăduf.

S-a întîmplat adecă — lucru firesc — că Melania, femeie ca toate femeile, a scăpat vorba că baba pe ea are s-o pună-n fruntea moștenitorilor.

— Cum!? a strigat Raul. De ce!? Pe ce temei?

— De unde și pînă unde o să-ți treacă ea ție, ție, ție, înainte!? a strigat Laura, cea jignită în iubirea ei conjugală.

Era în adevăr lucru de necrezut!

De cîte ori venea vorba, bătrîna o grăia de rău pe Melania, că e rea soție, că e rea mamă, că e femeie ușuratică și le nesocotește toate, ca să își poată petrece viața după pofta inimii ei. Cum a ajuns cu toate aceste la hotărîrea de a o pune moț în fruntea moștenitorilor mai cumsecade și mai apropiați?

Mult ar fi avut să-și bată capul căutînd răspuns la întrebarea aceasta dacă pe Melania n-ar fi luat-o gura pe dinainte, ca să vorbească și despre Pisu.

Raul și Laura săriră ca-nțepați de întregi roiuri de vespi.

— E-n stare smintita aceea de babă să facă și una ca aceasta! strigă el. Auzi d-ta: o pisică are să mă scoată pe mine din drepturile pe care le am în vîrtutea sîngelui ce-mi curge prin vine!? Cît de viclene trebuie să fi fost apucăturile de care s-a folosit șerpoaica aceea ca s-o scoată pe babă din minți!? Melania, care și-a

părăsit soțul și copiii, n-are să părăsească, dacă e vorba, pe Pisu!?

Nu o dată citise Raul ori auzise vorbindu-se despre oameni zănatici, care-și lăsaseră averea unui cîne ori unui cal, de care prinseseră slăbiciune. Baba, zănatică și ea, numai de o pisică putea să prindă slăbiciune! Nu se mai îndoiau dar Raul și Laura că-n adevăr baba are să lase o însemnată parte din averea ei celui ce ia asupra sa sarcina purtării de grijă pentru pisica aceasta.

— O luăm noi, Raul, grăi Laura, de ce să n-o luăm!?

— Foarte frumos — răspunse el — dar aceasta nu putem să i-o spunem babii, care-i tonatică și încăpățînată, încît nu-i mai scoți din cap gîndul care i s-a înfipt o dată în minte. Alta e! urmă el pe șoptite. Avem să lucrăm pe nesîmțite, ca să zădărnicim urzelile prin care a scos-o Melania pe babă din minți.

Nu mai ținea deci seamă de arșiță, nici de zăduf, ci-i făceau pe capete curte nu numai babei, ci și pisicii, ba scăpau cîteodată vorba:

— Sărmana de tine, ce-o să te faci tu după ce vei fi rămas singură!?

— De! zicea baba, tot așa mă întreb și eu cîteodată. Mulți sunt gata să făgăduiască azi c-o să poarte grijă de ea, dar teamă mi-e că mîne o să uite ce au făgăduit.

— Așa este! strigă Laura, femeia credincioasă, mai ales făgăduința dată de unii care au părăsit pe cei mai de aproape ai săi e lucru pe care nu se poate pune temei.

— Eu nu zic tot așa, grăi baba. Omul trebuie să aibă-n lumea asta slăbiciune de ceva, și tocmai cei scîrbiți de oameni prind slăbiciune mai de cîte un cal, mai de cîte un cîne, mai de cîte un curcan, mai, ca mine, de vreo pisică. Cel ce n-are nici o grijă umblă razna prin lume și cel ce n-are griji mari se mistuie în griji mici.

Raul a înghițit un nod; îi era învederat că pe baba, în mintea căreia s-a încuibat asemenea greieri, așa, numai prin vorbă, nu poți s-o îndupleci.

Alte căi trebuia s-apuce.

Trebuia să fure pisica aceea, ba la nevoie chiar s-o omoare într-un fel oarecare.

Da! de când e lumea nu s-a pomenit ca să fie pus în rîndul făcătorilor de rele cel ce fură ori omoară o pisică. Din contra, uciderea pisicii ar fi fost o faptă vrednică de toată lauda, dacă prin aceasta erau zădărnicite silințele de a abuza de slăbiciunile unei nenorocite de babă bătrînă.

Fără doar și poate!

Vorba era numai cum ajunge să puie mîna pe pisică fără ca să cadă în bănuială, ceea ce-l făcea să piardă moștenirea, de care avea atîta nevoie.

Frămîntați de griji atît de mari, Raul și Laura au trecut nu numai prin căldurile verii, ci și prin gerul iernii, ca pe nesimțite.

Iar Pisu cea albă și mustecioasă își urma zilele vieții adăpostită-n brațele babei și torcînd ca orice pisică ce se simte bine-n pielea ei.

IV

S-a stins în cele din urmă cucoana Milena, cum se stinge lumînarea cu fitilul prea scurt, a trecut în lumea cealaltă fără ca Raul să fi reușit a o fura ori a o ucide pe Pisu, și rudele au rămas ca trăsnite din senin cînd li s-a adus la cunoștință că răposata a rînduit prin testamentul scris de mîna ei ca Melania să capete palatul dimpreună cu toate cele ce se aflau înlăuntrul lui, precum și jumătate din întreaga moștenire.

— Aș! ziceau rudele cele mai apropiate. Nu se poate!

— Nu se poate! zicea și Raul, care alerga mai pe jos, mai călare, mai în trăsură și se făcea luntre și punte ca să-i arate Melaniei că are să desființeze cele rînduite de baba cea tonatică.

Cum adecă?! Lui după dreptate i se cuvenea a treia parte din moștenire, iar în virtutea testamentului primea mai puțin de două milioane, un fleac, după socoteala lui, cam a șaptea parte din jumătate.

Așa nu puteau să rămîie lucrurile!

Cum adecă!? Știindu-se unul din cei mai apropiați moștenitori ai unei mătuși foarte bogate, el își cheltuise în călătorii și-n fel de fel de răsfățări nu numai averea moștenită de la părinții săi, ci și zestrea soției sale, aproape întreagă; ce se făcea el rămas acum cu cel mult două milioane pentru toți anii de viață de care era amenințat?!

— Sunt nedreptățit! striga. Sunt mișelește înșelat pe urma uneltirilor urzite de o femeie stricată! Sunt despuiat de dragul unei pisici!

Zadarnice îi erau însă alergăturile, căci baba, pe lîngă toate celelalte și vicleană, își scrisese testamentul după cum i-l ticluise unul din cei mai iscusiți advocați, care, trecut și el în rîndul fericiților moștenitori, avea puternice cuvinte de a nu lăsa nici o portiță deschisă pentru cei ce vor fi voind să tragă o dungă peste socotelile răposatei.

— Ai multă dreptate, îi zicea deci lui Raul advocatul pe care-l consultase, e lucru în adevăr nemaipomenit ceea ce ți se întîmplă, dar legea nu ține seamă de purtările morale ale moștenitorilor, iar despre Pisu nu se face nici o amintire în testament.

În adevăr, baba zicea în testamentul ei: „Las... nepoatei mele Melania, care-mi este între toate rudele cea mai apropiată sufletește, a ținut totdeauna seamă de slăbiciunile mele și-mi dă cele mai multe garanții că nici după moartea mea nu se va abate de la dorințele mele, ca să pot avea în lumea cealaltă mult așteptatul repaus sufletesc".

— Auzi d-ta!? repaus sufletesc, pe care o să-l deie o pisică și-o femeie ca Melania!? Îți vine să te dai peste cap!

Înțelegea însă și el că n-are de unde să apuce testamentul ticluit cu o atît de mișelească dibăcie.

— Ei și!? grăi Laura, care era femeie plină de mîndrie. Deopotrivă cu Melania tot nu ne socotim: și două milioane sunt, la urma urmelor, ceva!

— Ba sunt un lucru de nimic! îi răspunse Raul, cătrănit în întreaga lui ființă.

Mai vîrtos s-a cătrănit cînd a dat ochi cu Melania, care, știindu-se tare într-ale ei, își purta capul sus

și se uita mai ales la Raul c-o îngîmfare jignitoare, parc-ar fi voit să-i zică: „Vei fi tu cine ești, dară eu sunt eu!".

Raul s-a răzvrătit din adîncul inimii lui de om care se simte.

„Haidadee!" a zis el, și abia acum s-a dat pe față firea lui de atlet și luptător îndîrjit, atlet nu numai trupește, ci și sufletește.

Stăpînit de o mînie oarbă, el nu mai ținea samă nici de plămînul de la stînga, nici de cel de la dreapta, nici de celelalte neajunsuri ale ființei sale. Era-n stare să se canonească, lipsindu-se de toate mulțumirile vieții pentru ca s-o poată umili pe Melania, agonisindu-și avere mare.

Laura, care ținea atît de mult la soțul ei și intra totdeauna în voile lui, era-ncîntată că-l vede cuprins de un atît de bărbătesc avînt.

— Minunat! strigă dînsa. Avem să-i arătăm noi! Dacă e vorba, aerul și clima din țară ne priesc de minune: am dus-o de tot bine de cînd ne aflăm aici. Nu de nevoie, ci dinadins avem să rămînem aici, și o să-și muște ea degetele!

Nu prea aveau însă nevoie de mari silințe pentru ca să-i facă Melaniei nesuferită viața. E adică lucru știut că pisica nu se alipește de om, ci de casă, și orișiunde vei fi ducînd-o, ea mai curînd ori mai tîrziu se întoarce la casa în care e deprinsă a trăi. Pe aceasta s-a răzemat răposata cînd i-a lăsat Melaniei nu numai pisica, ci totodată și casa. Pisu era însă pisică distinsă, care are meteahnele ei. Deprinsă a trăi mai mult în brațele babei decît în casele cele mari, ea nu mai avea unde să toarcă, și jale adîncă te coprindea cînd o vedeai trecînd — „miau! miau!" — de la ușă la ușă, ca s-o caute pe mult iubita ei stăpînă, care plecase și nu se mai întorcea.

Melania, femeie cu deosebire duioasă, ba chiar dulce la fire, umbla după ea și-i deschidea ușile ca s-o încredințeze că nu-i baba, în adevăr nu-i; apoi o prindea frumușel, îi netezea cu gingășie perii cei albi și-și dedea în fel de fel de chipuri silința să și-o apropie. Pisu însă nu voia să știe de așa ceva; se zbătea, scuipa de

te cuprindea groaza, zgîria, ba cîteodată chiar și mușca cu dinții ei cei ascuțiți.

Era o jale, nespus de adîncă jale!

Viind într-una din zile să-și vadă mult prețuita verișoară, Raul era cu toate aceste cuprins de o bucurie diavolească.

— De! grăi dînsul. Te plîng, scumpa mea Melanie, și te plînge și Laura, căreia îi ești atît de dragă. E lucru afară din cale dureros ceea ce ți se întîmplă. Cum adecă ar putea să aibă răposata în lumea cealaltă cuvenitul repaos cînd aici Pisu umblă nemîngîiată de ici pînă colo și nu mai găsește brațe în care să doarmă, nici poală-n care să toarcă... Mare nedreptate ți s-a făcut cînd ai fost rînduită purtătoare de grijă a unei ființe atît de alintate! O să vezi — adăugă el apăsînd asupra vorbelor — o să vezi: am citit adeseori că sufletele lipsite-n cealaltă lume de mult așteptatul repaos se-ntorc să neliniștească pe cei de aici.

Melania își dedea seama despre gîndul hain din care porneau aceste vorbe viclene.

— Trebuie s-avem răbdare, răspunse ea. O să se deprindă și Pisu încetul cu încetul a trăi între noi.

Citise, ce-i drept, și ea, ori auzise vorbindu-se despre duhuri neastîmpărate, care se-ntorc și turbură viața celor de aici, dar ea, femeie luminată, n-a crezut și nu credea nici acum așa ceva. În gîndul orișicărui om cu mintea limpezită prin știință mortul e mort, și s-au sfîrșit toate.

Și totuși... și totuși!

Gîndindu-se mereu la aceasta, peste noapte a visat-o pe babă.

Era parcă sluga însărcinată cu purtarea de grijă pentru Pisu, lăsase ușa deschisă, pisica se furișase pe scară în pod și răposata se făcuse pară și foc că nu-și mai găsește odorul.

Era curată prostie visul acesta, dar Melania se speriase din somn, încît inima îi zvîcnea și rămăsese cu spaima-n suflet și cuprinsă de temerea că Pisu în adevăr ar putea să scape.

„Ei și! își zise dînsa. La urma urmelor, ce nenorocire !? O pisică, de dragul căreia gaură în cer nu se face. Scap, dacă e vorba, de grijă."

Ea le zicea însă aceste mai mult ca să se amăgească pe sine însăși; în fundul inimii ei tot mai stetea însă la îndoială, dacă nu cumva e adevărat că se-ntorc cîteodată unele dintre duhurile din lumea cealaltă.

Îndoiala aceasta îi frămînta sufletul mai ales după ce Raul a avut bunăvoința de a-i trimite cîteva din cărțile în care era vorba de asemenea lucruri.

Erau atît de interesante, încît Melania le-a dat și lui Alfons, soțul ei, care, de cînd cu grijile grele ale marei moșteniri, hoinărea mai puțin decît în trecut și ținea să-și petreacă viața mai mult prin apropierea scumpei sale Melanii, care avea adeseori nevoie de ajutorul lui la chivernisirea marei sale averi.

— De! zicea și dînsul. Mai știi !? Omul cu judecată n-are să tăgăduiască ceea ce nu îi este dat să știe!

Aceasta cu atît mai vîrtos cu cît s-a pomenit și el c-o visează pe baba cea neastîmpărată.

— Ei! comedie ca aceasta! grăi dînsul în cele din urmă. Am să-ți arăt eu că-i vin de hac, o-ndulcesc pe afurisita aceea de pisică!

Și-a și dat omul multă silință, încît prietenii și cu atît mai vîrtos prietenele lui se mirau cum i s-a prefăcut așa deodată întreaga fire.

Pisu urma însă să treacă — „miau! miau!" — de la o ușă la alta și să se zbată, să scuipe, să zgîrie și să muște.

— E la mijloc o mare prostie, zise el în cele din urmă. Curat timpiți ar trebui să fim ca să nu ne dăm seamă că suntem, tu și eu, prea bătrîni pentru ca să putem cîștiga afecțiunile unei pisici care nu mai e nici ea pisoi.

Îi era și Melaniei apropiat gîndul că cu totul altfel s-ar simți Pisu în pelea ei dacă ar fi acasă și copiii lor, un băiat de noauă și altul de șapte ani, care se aflau într-un pensionat, și fetița de vro patru ani, pe care o țineau într-un sanatoriu, deși era sănătoasă tun. Mai ales de fetița cea drăgălașă se alipea Pisu chiar mai bucuros decît de baba cea ursuză.

— Auzi d-ta, lucru de necrezut! strigă Raul cînd află că s-au umplut casele babii de copii, care aleargă de ici pînă colo și-și petrec timpul făcînd sub supravegherea guvernorului și a guvernantei un zgomot, de care răsună sălile și coridoarele.

V

Raul era voinic de viță veche: tatăl bunicului său, Milan, își petrecuse zilele vieții la zalhana, ca măcelar deprins a-și muia în fiecare zi mînile în sînge cald. Deprinderea aceasta, trecută prin moștenire din tată în fiu și din fiu în nepot, s-a dat pe față și-n strănepot, cînd acesta s-a încredințat că s-a dat Pisu pe brazdă și-a prins slăbiciune de drăgălașa Margot, care-o purta-n brațe cu mai multă rîvnă decît odinioară baba.

Nu mai era mulțumit acum Raul să-i sucească gîtul, ci ar fi fost în stare s-o sfîșie în bucăți-bucățele.

Păcat ar fi fost însă, căci abia de acum înainte a ajuns Pisu să-și desfășure viața cu farmec deplin.

Știa Melania de ce a căutat să scape de copiii ce-i căzuseră belea-n spinare.

Nu erau decît doi și cu una trei, și cu toate aceste era pentru ei prea strîmtă casa cea mare dimpreună cu curtea și cu grădina. Vai era de capul guvernorului și de al guvernantei, căci copiii dedeau buzna de ici pînă colo, răsturnau tot ceea ce le cădea-n cale și le făceau toate valvîrtej, încît Melania suferea de palpitațiuni și nu mai îndrăznea să plece de acasă.

De unde-i mai rămînea ei în asemenea împregiurări inimă și gînd și-n ceea ce privește purtarea de grijă pentru Pisu?!

Nici că mai era însă nevoie, căci purta de grijă Margot cea drăgălașă, de care Pisu nu se mai despărțea; la picioarele patului ei dormea nopțile, în brațele ei torcea-n timpul zilei.

Era însă la mijloc și-un lucru pe care fericita moștenitoare n-avea să-l piardă din vedere: baba, fie iertată, clocea mereu în iatacul cel turcesc, șezînd pe

sofa, și-ar fi fost strașnică-n mînia ei dacă slugile ar fi lăsat pe Pisu să se furișeze din casă; Margot, însă, copil neastîmpărat, își petrecea ziua cînd în casă, cînd în curte, cînd în grădină și-o lua cu dînsa și pe Pisu. Ochii cei mari ai pisicii s-au deschis încă mai mari cînd s-a desfășurat în fața lor lărgimea cea mare, curte și grădină cu cer senin, cu verdeață de copaci și cu toate celelalte ei pîn-atunci nevăzute.

„Ah! cît e lumea de bogată în minunății de tot felul!“ ar fi zis ea dac-ar fi știut să vorbească, și fericea ființele cărora le fusese și mai nainte dat să se-nșînte văzîndu-le toate.

Încă mai mari și-a deschis ochii într-una din zile cînd printre frunzele scuturate din copaci s-a ivit un șoarece.

Ea nu mai văzuse niciodată șoareci, dar moștenise, ca Raul, deprinderi din buni și străbuni și — hușt! — a zburat într-o singură săritură din brațele drăgălașei Margot și fără greș a pus pe nenorocitul șoarece ghearele ei cele lungi și ascuțite.

Margot a tresărit cuprinsă de spaimă, dar pe o clipă numai: în clipa cea următoare a rămas uimită. Era lucru de toată frumusețea cum știa Pisu să se joace cu șoarecele, dîndu-i pe o clipă drumul, pentru ca să pună iar fie ghearele, fie dinții, pe el.

Într-un alt rînd Pisu, vicleană, mare minune, a prins o vrabie, sărăcuța de ea, și era parcă și mai frumos cum o juca. Ducînd-o pe mormăite de ici pînă colo, dîndu-i nițel cîte nițel vînt și bătînd din coada ei cea lungă, nu mai ținea seamă de Margot, cum, în aceleași împregiurări, n-ar fi ținut seamă nici de baba.

Abia acum știa dînsa ce va să zică farmecul vieții petrecute în lumea aceasta și alerga pe săltate încoa și încolo, se tăvălea pe jos, se dădea peste cap, se cățăra prin copaci, făcea într-un cuvînt fel de fel de șotii.

După ce se sătura însă de toate aceste, iar se-ntorcea — „miau! miau!“ — la drăgălașa ei purtătoare de grijă.

A urmat însă și ziua fatală de care totdeauna se temuse răposata: o pisică se furișase peste împrejmuirea cea înaltă a grădinii și a-nceput să miaune întocmai ca Pisu.

Pisu, care nu mai văzuse pisică, rămase pe o clipă cuprinsă de uimire, apoi plecă spre sora ei. Tot în vîrtutea moștenirii trecute din tată-n fiu, din fiu în nepot, și apoi în strănepot, avea tragere de inimă spre semena sa. Aceasta însă s-a încruntat și a scuipat-o-n față, ca orișice pisică de o fire mai îndîrjită.

Altă zi Pisu dispăruse fără veste.

„Pisu! Pisu!" striga prea drăgălașa Margot. „Pisu!" strigau frații ei amîndoi. „Pisu!" striga mama ei, înspăimîntată moștenitoare. „Pisu!" strigau guvernorul și guvernanta, precum și slugile cele multe.

Zadarnice erau însă toate strigătele. Pisu nu auzea, nu vedea și s-a perdut ca intrat în pămînt. Abia seara, după ce luna plină a-nceput să-și reverse lumina asupra celor de pe pămînt, a ieșit la iveală și Pisu, trecînd de-a lungul coamei crestate a marelui palat.

Era lucru de o nespusă frumuseță, și boierul și cucoana și cu copiii lor, guvernorul și guvernanta, slugile de tot felul și de toate treptele, o lume întreagă, steteau și se uitau cum se bucură Pisu de libertate.

Ar fi fost Melania gata să dea o mie de lei, o sută de galbeni, ba fie chiar și o sută de poli celui ce-i va prinde și-i va aduce pe Pisu.

Ce era, la urma urmelor, pentru dînsa, fleacul de o sută, ba chiar și de o mie de poli!?

— Lasă, femeie, pisica să-și petreacă viața potrivit cu firea ei cea adevărată, grăi soțul ei, care era om trăit în lume și trecut prin multe. Ea se ține de casă și totuna-ți e dac-o porți în brațe ori o știi plimbîndu-se pe coama crestată a caselor.

Chiar şi dacă n-ar fi voit, Melania era nevoită să se-mpace cu gîndul acesta.

Nici c-o prea ardea însă, căci gîndul ei era mai mult la dracii aceia de copii, care erau în stare să se urce și ei în vîrful caselor și să-și frîngă gîtul căzînd de acolo. Chiar nici pe întru fericire pomenita n-o mai visa căutîndu-și pisica, ci certînd pe copii, care răsturnau cu fundu-n sus toate cele din casele ei adecă foste odată ale ei.

Iar Pisu-și petrecea zilele vieții cînd prin podul pe jumătate-ntunecat al caselor, cînd prin copacii din grădină, cînd plimbîndu-se pe acoperișurile luminate de

luna vecinic zîmbitoare și hrănindu-se mai cu șoareci, mai cu păsărele, mai cu ceea ce pișca de ici, de colo.

*

Zilele se-nșirau azi după ieri și apoi mîne, și precum ele se-nșirau, Pisu se făcea din ce în ce mai mîncăcioasă, de! nu mai avea parcă să se hrănească numai pe sine. A urmat în cele din urmă și ziua în care nu i-a mai rămas decît să se-ncuibăieze în dosul unui horn, și abia de aici înainte s-a pornit spre culmile fericirii.

Trei pisoi plăpînzi, gingași, toți trei de o nespusă drăgălășie, care mai de care mai frumos, unul alb ca dînsa, iar ceilalți doi mai pestriți, dar parcă și mai frumoși.

De aici înainte ea, firește, nu se mai putea mulțumi cu șoarecii și cu păsărelele ce din prostie îi cădeau în gheare și s-a făcut hoață, din ce în ce mai îndrăzneață.

Știind că-n casele unde-și petrecuse viața-n robie stau o mulțime de slugi la pîndă ca să pună mîna pe ea, muma celor trei pisoi se păzea ca de foc și umbla prin vecini, ca să piște azi de ici un cîrnat, mîne de colo o pulpă de puiori o bucată de carne, ba la nevoie prindea și boboci de rață. Era știută pretutindeni ca poamă rea, și toți o luau la goană, ba, dacă puteau s-o strîmtoreze într-un colț, îi și trăgeau o bătaie bună, ca să-i treacă pofta de a se mai întoarce.

Pentru dînsa avea însă mult farmec viața de felul acesta, și era neprețuită răsplata de care avea parte după ce se întorcea la pisoii săi, care în curînd au făcut ochi, apoi se făceau din ce în ce mai neastîmpărați, mai sprinteni și mai plini de haz, încît era o mare fericire să se joace cu ei și să-i îndrumeze într-ale pisicărlîcului.

Se întorcea dar Pisu cîteodată și unde mîncase bătaie, căci pornirea hoțomănească era moștenită și ea din părinți, buni și străbuni.

„Păcatele mele! își zise într-una din zile Petrea, rîndasul de bucătărie. Am să-ți viu eu ție de hac!"

Om de o fire nemiloasă, el potrivi la gaura acoperișului, prin care ieșea și intra Pisu, un laț atîrnat ca găleata la cumpăna puțului. Trecînd prin laț ca să iasă ori să intre, pisica răsturna greutatea care se afla la

cellalt capăt al cumpenei și acum pornea la vale, încît latul se ridica-n sus și strîngea de gît pisica rămasă spînzurată în aer.

Auzi d-ta alcătuială mișelească, pe care numai mintea omului o poate plăsmui!

Ziua următoare, cînd slugile cocoanei Melania au ieșit să-și caute fiecare de treburile sale, au rămas cuprinse de spaimă: Pisu era spînzurată la gura podului, albă, de tot albă, slabă ca orișice pisică suptă de trei pisoi nesățioși și moartă în cel mai grozav înțeles al cuvîntului.

A ieșit apoi Margot, fetița drăgălașă, și a început să plîngă cu lacrămi fierbinți, au ieșit frații ei amîndoi și-au început să ocărască, a ieșit cucoana Melania, ea însăși, și-a rămas zăpăcită, căci nu știa dacă are să se întristeze ori să se bucure c-a scăpat de orice grijă.

— Las-o! grăi soțul ei, omul înțelepțit. Avut-a și ea rosturile ei în lumea aceasta, și cum toate au un sfîrșit oarecare, trebuia să se sfîrșească și ea.

Cam de aceeași părere era și Raul cel nedreptățit.

— Ei! zise Laura cînd află cele petrecute, putem acum să ne urmăm iar călătoriile.

Raul strîmbă din nas, apoi și din gură.

— De! Păcat! zise. Am perdut deprinderea și, uite, nu-mi mai face plăcere...

Iar cei trei pisoi plini de haz au așteptat o zi, au așteptat și doauă, ca să li se întoarcă mama, apoi, chinuiți de foame, și-au părăsit culcușul și au pornit pe drumul pornit din părinți, buni și străbuni, și-au ieșit în lume, încît rîndașul cu pricina s-a pomenit față-n față cu cel mai îndrăzneț din ei, jăluindu-se pe milogite: „miau! miau! miau!“

Petrea se uită lung la el.

— A dracului lighioană! Dară mult mai ești drăgălaș și plin de haz! grăi dînsul, și-l luă în brațe și-l duse să-i dea lapte și să-l ieie sub purtarea sa de grijă.

Tot așa au pățit-o-n urmă și ceilalți doi, căci după rînduiala firii lucrurile trebuiau să fie pornite iar de la început, și tot ceea ce e mic trebuie să fie și drăgălaș ca să-i intre omului sub piele.

NĂRODUL CURȚII

Poveste

A fost odată un împărat, și acesta ținea în curtea lui un om foarte glumeț, care totdeauna, dar mai ales pe timpul mîncărei, îl desfăta cu glume ca să mănînce mai cu apetit, și pre acesta îl ținea de nărodul curții. De cîte ori povestea, sau spunea, cîte vreo glumă, totdeauna împăratul, cînd i se părea că gluma spusă nu s-a putut întîmpla, zicea către nărodul curții: „Minți, minți!". El, de la un timp nemaivrînd să sufere această înfruntare, își propuse:

„Dacă ție nu-ți plac glumele mele, minți tu!"

Așa și făcu. Căci după aceea, cînd împăratul ținea mai de trebuință, adică pe vremea prînzului, să fie el de față cu glumele lui, atunci nărodul lipsea. Deci porunci împăratul să vină după ce a prînzit, să-l întrebe că ce-i lipsește de n-a venit la prînz, să glumească. La ce el a răspuns:

— Împărate, de cîte ori vorbesc, totdeauna zici către mine: „Minți", și aceasta-mi cade foarte greu.

Așa văzînd împăratul, că nu va mai glumi nărodul curții, dacă-i va mai repeta vorba cea vătămătoare, i-a promis pe onoarea lui în ființa de față a împărătesei că nu va mai zice vorba acea care-l supăra așa de tare, și ca asecurațiune că nu va mai zice-o, i-a promis giumătate de împărăție, la ce se învoi și nărodul dracului. Deci împăratul, de bucuros ce era, pre ziua următoare

invită pre toți ministrii săi la prînz, și li comunică și lor, că ce a pățit el cu nărodul glumeț, și cum s-a obligat el să-i dea giumătate din împărăția lui, dacă se va mai scăpa să zică către el „minți“. Cînd fură adunați toți oaspeții la masă, intră și nărodul curții, în care moment toți oaspeții, văzîndu-l, prinseră a rîde în hohote. Iar după ce se puse prînzul pe masă, împăratul îi făcu semn să înceapă cu glumele. Împăratul aștepta acum ceva serios, ceva adevărat. Nărodul curții însă începu:

— D-lor, cînd am fost eu de trei zile, m-am luat prin pădure și m-am suit într-un pom nalt, nalt, și am aflat într-o butoară niște pui de pupăză. Bag mîna, nu-ncape; bag piciorul, nu-ncape; băgai capul și scosei puii; da-mi rămase capul în butoară... Ce să fac? Mă coborîi gios, mă duc la un pădurari, care păzea porcii pe acolea pe aproape.

— Bună ziua!

— Mulțam!

— Dar ce te-aș ruga? să faci bine să-mi dai o secure, că m-am suit într-un pom, și am aflat întru o butoară niște pui de pupăză. Băgai mîna, nu-i putui scoate; băgai piciorul, nu-i putui scoate; băgai capul — scosei puii, și-mi rămase capul în butoară.

— Bine, frate, eu am o secure, numai îți spun că mi-e frică să ți-o dau că securea mea e de a făta.

— Nu te teme, frate, că grigesc eu de ea.

Și așa mă luai cu securea și ciocîrții pe lîngă cap și pe de o latură și pe alta și scosei capul. Și cînd dau să mă cobor — într-o mînă țineam securea și cu alta m-am prins de o creangă uscată — se rupe creanga. Eu de frică scap securea și cu mîna aceea mă apuc de alta; dar securea a ajuns înaintea mea și a fătat noauă toporele ș-o bardă. Ce să fac? Mă coborîi gios, iau toate noauă topoarele pe umere și mă duc cu ele întristat la pădurari.

— Bună ziua!

— Mulțam! no, da' cum e?

— Bine și nu prea, că m-am suit într-un pom, și mi-am scos capul, dar cînd era să mă cobor, mă prind cu mîna de o creangă uscată, creanga se rupse, eu

scăpai securea și cum pica la pămînt, odată fată noauă toporele ș-o bardă.

— Bine că a fătat în pace, nu te supăra nemic, răspunse pădurariul.

Și-mi dădu și mie un toporel de bucurie că a fătat securea lui în pace. Eu luai toporelul și ieșii din pădure pe o cîmpie mare, da' nu era așa cald, Doamne, numai tot de topiai; da' mi-a venit o sete de mi s-a uscat gîrcleanul. Și apoi dau de un izvor, da' el e înghețat cum e osul. Nimeresc la altul, era așa. Măi ce să fac? Mă pun cu toporelul, tai gheața să beau apa, că mor de sete; și cum umblu, cum nu umblu, scap securea-n apă. Ce să fac acuma? n-am cuțit, n-am topor... îmi fac o greblă și strîng gheața toată grămadă, îi dau foc și toată arde, numai codoriscea a rămas. Eu iau codoriscea pe umere, și haid' cu ea de-a umărul, și dam peste o loază de iederă lungă-lungă pînă-n lumea cealaltă. Mă suii încet pe ea și tot proptindu-mă în codorișce, ajunsei și eu în lumea cealaltă. Da' acolo e plin de împărați; da' nu cîntă, nu se veselesc și joacă... Numai cît de nu începeam și eu, și cum jucau de grozav, acuș-acuș se desprindea cîte la unul călcîiul de la cizme, și cum se desprindea, deloc se desculța și azvîrlea cizma după ușă, zicînd: „Na, prinde-l!". La vorbele aceste, fiindcă era vorba de lumea cealaltă, împăratul, a cărui tată nu de mult murise, îl întrerupse:

— Da' pe tata nu l-ai văzut pe acolo?

— Ba văzut! că spunu-ți că era acolo după ușă, și la care cum se desprindea călcîiul, îl azvîrlea acolo și zîcea: „Na, prinde-l!". La ce împăratul cu ironie-i replica:

— Minți! că tata meu n-a fost cizmar, ci a fost (bătîndu-se cu mîna pe pept) împărat ca mine!

Și atunci împăratul îndată fu silit a da nărodului promisiunea.

Iacă din nărod împărat mare.

PEȘTELE PE BRAZDĂ

Poveste poporală

A fost odată un moș și-o babă, și apoi a fost încă un moș și încă o babă, adecă de două ori cîte un moș și tot de două ori cîte o babă, cu toții împreună două părechi de oameni bătrîni.

Moșul acela unul cu baba cea una erau oameni vechi de bătrîni, și încă între ei n-a fost o voarbă rea, ci trăiau în pace și liniștit; iară celalalt moș cu cealaltă babă se certau pe toată ziua cîte de trei ori, o dată demineața, o dată la prînz și o dată la apusul soarelui; trăiau adecă rău, decît cum mai rău nici nu se poate.

Într-o ziuă bună moșul celalalt se certa cu baba lui, făceau adecă foarte multă voarbă rea și aspră și vai și-amar!

— Doamne! că rău om e vecinul acesta al nostru; în toată ziua are voarbe cu muierea! grăi moșul către babă.

— Ba nu e rău zău acela! îi răspunse baba. Vecina e rea, pentru că ea face gîlceava.

— Ba e moșul!

— Ba e baba!

— Ba e vecinul!

— Ba e vecina!

„Ba e!"... „Ba nu e!" Scurtă să fie vorba: moșul se certa cu baba acuma dintîia oară... Și multă vorbă făcură, și mare supărare căzu pe capul lor.

— Știi tu ce!? își sfîrși baba voarbele. O muiere poate să-și facă bărbatul nebun numai dacă vrea!

— Ce, zice, chiar așa!? îi răspunse moșul plin de supărare. Mi-ar plăcea mie să văd cine m-a face pre mine nebun dacă eu sum om înțelept!?...

După aceste voarbe, baba se culcă, și moșul se culcă, și apoi dormiră; și-n crepetul zorilor d-a doaua zi, tocmai cînd cocoșii se spulberau mai tare, se treziră din somn, amîndoi se treziră, atît moșul, cît și baba.

Moșul își gătì plugul, prinse boii la car și porni cătră țarină, ca să și-o are.

— Tu babă! grăi el cătră bătrina cînd ieși din curte, să-mi aduci mîncare la prînz!

— Da! Da! răspunse baba.

După ace[e]a, „hăis, Oacheș", „cea, Coarneș!", moșul se duse.

Abia se depărtă moșul de acasă, baba, șireată precum sunt adecă muierile, mearse cu grăbire la piață și cumpără trei pești, unul mai frumos decît altul, care de care mai viu și mai hărăbor; duse după ace[e]a peștii acasă, îi așeză într-o oală cu apă din riuleț, ca nu cumva să moară, și apoi așteptă liniștit pînă ce va sta soarele la prînzul cel mare.

Apropiindu-se miazăziua, baba își luă mîncările, gătite bine precum erau, și porni cu ele cătră țarină, la moșul.

Ei, dar baba era babă; ea a luat și oala cu peștii cu sine. Cînd baba ajunse la țarină, moșul era la un capăt, iar ea intra pe celalalt, și cum mergea așa pe urma lui, ea aruncă toți trei peștii, vii cum erau, pe brazdă. Apoi ajunse la moșul, îi zise „bună ziua" și-și întinse mîncările pe pagiște. Iară moșul întoarse brazda, ca să nu steie în loc pînă ce baba-și va găti lucrul.

— Ho! stai! grăi moșul încremenit de minunat ce se minuna cînd văzu că un pește — pește ca peștele — aieve și viu, se zvîrcolește pe brazdă.

Apoi, după ce se mai dezmetici puțintel:

— Măi muiere! grăi cătră babă. Ian vină să vezi ce nu s-a mai pomenit de cînd e lumea!

— Ce e? întrebă baba, ca și cînd nici n-ar ști că ce e cum și pentru ce.

— Dar vină să vezi! strigă bătrînul nerăbdător. Peşte, peşte ca peştele, pe brazdă!

— Ei! că pre mine nu mă faci nebună! îi zise baba.

Moşul rădica peştele şi i-l arăta; iară baba se minuna încă mai tare decît moşul.

Aflară al doilea, şi mai tîrziu, al treilea peşte.

Moşul, săracul, îi părea că nici nu vede bine cu ochii, ci numai îi părea ce-i părea că vede şi prinde.

— Să ştii — zise el către babă — că acuma sfîrşitul lumii n-are să fie departe; aşa lucru nu s-a mai auzit de cînd e lumea şi veacurile!

Baba făcu din umeri şi apoi zise şi ea că da, cam aşa are să fie.

Apoi moşul îşi puse pe gînd că după ce i s-a întîmplat astăzi minune în holdă, să nu are mai departe; trase boii la car, îşi gustă merindea... şi, „hois, Coarneş!", „cea, Oacheş!"... îşi îndreptă ruda către casă.

Ajungînd acasă, se puse la sfat cu baba, şi după multă şi îndelungată voarbă hotărîră: mîne să cheme pre popa Biru, pre fătul bisericii Prescură, pre dascălul Pungă-Goală, pre birăul Folticosu, împreună cu alţi oameni cinstiţi din sat, ca să li vină la prînz... şi apoi baba să li facă mîncare gătită bine din peştii cei de minune, iară despre treaba peştilor să nu li vorbească decît atunci cînd ei vor fi gustat mîncarea şi o vor fi lăudat-o de bună.

Vorba rămase voarbă: moşul se bucura-nainte, dar bucuria babei avea să urmeze mai apoi.

Într-altă ziuă, care era acuma a treia, fiind sînta duminecă şi ziua lui D-zeu, moşul îşi îmbrăcă straiul de sărbătoare, se periă, îşi luă băţul în mînă şi mearsă la sînta biserică, ca să se roage lui D-zeu şi să-şi cheme oamenii la prînz; iară baba rămase acasă, pentru ca să grigească de masă.

După biserică, adecă după ce părintele împărţi nafura, moşul zise: „D-zeu primească!" către oamenii săi, în frunte cu sîntul părinte, şi apoi îi pofti, pecum a fost vorba, la un scaun de odihnă, la un prînz de mîncare şi la o voarbă bună şi prietenească. Oamenii îi mulţumiră, primiră cu bucurie... şi apoi porniră cu toţii către casa bătrînului. Numai fătul bisericii fugi la

preuteasa, ca să-i spună cum că să n-aştepte pre popa cu prînzul.

Dară oamenii îşi spărgeau capetele şi-şî frămîntau mînţile că oare ce are să fie, pentru ce bătrînul aşa, ca din senin, i-a poftit la casă şî masă. Da' li ferbea sufletul în răbdare.

Cînd sosiră la casă, bătrînul lăsa ca să intre părintele pe portiţă, apoi birăul cel folticos, dup-ace[e]a dascălul cel subţire cu ceialalţi oameni buni. Domnul căşii trase uşa după sîne, adecă el era cel mai în urmă, precum se cade şî este datina ca la casa sa tot insul să fie în coadă.

Dar numai cînd intrară pe prag li se făcu, ce şî cum li se făcu, li se părea cum că li scapără ochii văzînd ce văd sau li se părea că văd.

Iară baba, baba moşului, muierea căşii, aşezată tocmai în pragul uşii, cu capul cît o căpiţă, cu ochii cît o ceapă, încinsă c-un ştergar şi nespălată şi negrigită, cum sunt adeca muierile înainte de a se fi frecat la ochi.

Moşul!? lui i se ridica musteaţa din dreapta-n sus, iară cea din stînga i se cordişa spre pămînt, faţa i se făcu cam aşa precum este chipul soarelui colea înspre seară, cînd el se sîmte cu un picior în groapă, cu unul afară de ea; iară sprîncenele i se încreţîră încît [î]ţi părea că vezi un nor greu ridicîndu-se peste zorile vesele ale zilei de dimineaţă, el se făcu adecă precum sunt bărbaţii cînd văd cum că treaba nu e precum ar trebui să fie.

Baba feri din cale; moşul îşi pofti oamenii în casă; oamenii intrară şi apoi moşul ieşi la babă, iară oamenii, rămaşi singuri, steteră privind unii la alţii precum priveşte ţiganul la paguba vecinului, ca şî cînd i-ar plăcea să-şi zică: „Oleu! că urît mă fripseră!".

Cînd se sîmţi moşul singur cu baba, şî baba singură cu moşul, moşul stete înaintea babei şî privi la ea, iară baba stete înaintea moşului şî privi la el.

— Dar ce mi-ai adus oamenii aceştia asupra capului?! se răsti baba.

— Dar nu ţi-am poruncit eu ca să găteşti peştii pe prînz? se răsti moşul.

— Ce peștii păcatului!? întrebă baba, făcîndu-se că și care nu știe nimic.

— Peștii ce i-am aflat pe brazdă! zise moșul nestimpărat.

— Pești pe brazdă!? Facu-mi sinta cruce! Dar ai tu minte? Cine a mai văzut pești pe brazdă!? grăi baba, făcîndu-și cruce și minunîndu-se cam așa cum se minuna omul care s-a culcat seara în pat, apoi dimineața se trezește întins pe pămînt.

Nici nu e minune: pești pe brazdă nu e un lucru numai iac-așa ca să nu te poți uimi auzind de el.

— Iacătă, măi, cu muierea asta! grăi moșul. D-apoi că și tu ai fost de față cînd i-am aflat.

— Peștii pe brazdă! Ba! ferească-mă D-zeu!

— Tu, muiere! tu ți-ai perdut mințile!

— Ba tu, moșule, ai nebunit!

Apoi se făcu voarbă și oamenii se încăierară, și rău lucru era să fie dacă n-ar fi ieșit părintele, și birăul, și dascălul cu ceialalți oameni buni, pentru ca să vadă ce e, cum și pentru ce.

— Auziți, părinte și jupîne birău și oameni buni și înțelepți! grăi baba către cei ce ieșeau din casă. S-a mai pomenit de cînd e lumea ca peștele să crească pe brazdă, în urma ferului de plug!?

— Să ferească D-zeu! grăi părintele, plin cu frica de D-zeu. Este și păcat a grăi și crede un lucru ca și acela...

— Auzi tu!? zise baba către moșul.

— Aceea nu se poate — grăi birăul cel aspru la poruncă — în pămînt crește numai rodul lui D-zeu!

— Ai auzit acuma!? grăi baba către moșul.

— Peștii nu pot să crească decît în apă, grăi dascălul, cel mai cu carte om din sat.

Ceialalți oameni deteră din cap, zicînd și ei „da! da!“ cum că peștele nu se află pe brazdă.

Ei! dar nici moșul nu putea să lase ca să-l facă capră. El a văzut peștii cu ochii lui și i-a prins cu mînele sale.

— Da — grăi el — este minune și lucru nemaiauzît; a fost însă și baba de față cînd eu am aflat peștii, trei pești vii și aieve, pe brazdă proaspătă, în calea ferului de plug.

Că a fost, că n-a fost, că poate fi, că nu poate fi, oamenii se-ncleștară-n voarbe. Moșul nu se lăsa, baba-l ține de voarbă, popa da din umeri, birăul își face cruce, dascălul sta cu gura căscată și ceialalți oameni buni din sat se simt cuprinși de fior, tocmai ca și cînd ar fi căzut în groapa lupului. Și apoi, mulți proști nebunesc pre unul cuminte, șepte hăbăuci tulbură o țară, nici buha nu crede că ea e cu capul mare; cine strigă foc, acela adună oamenii-mpregiurul său: baba, popa, birăul, cu dascălul și cu ceialalți oameni buni n-avură încotro; ei deteră din umeri și ziseră că zău aici nu e alta, moșul babei a nebunit, și-a perdut mințile, a intrat duhul cel necurat în el.

Dar moșul, om cu mintea-ntreagă precum era el, nu putea să se lase batjocorit.

Nu rămase dar alta decît ca să ducă pre bătrînul la biserică, pentru ca părintele să citească rugăciunea cea mare asupra lui, să-l stropească cu aiazmă și să scoată pre duhul cel necurat din el.

Hm! dar moșul nu se lăsa, pentru că moșul era om cu mintea la loc. Ce să facă dară?! D-apoi ce să facă! Ce putea să facă! Îl prinseră, îl legară scurt și-l duseră... ca și pre nebuni adică.

Vecina văzu ce se-ntîmplă. Vecina spuse la cumnata, cumnata spuse la fina, fina spuse la sora, iară sora, bună de gură precum era, se puse-n crucea ulițelor și începu să bată toaca; bătrînul nici nu era scos din curte pînă ce se și încăieră întregul sat după el, muierile cu copiii, babele cu furca, moșii cu capu-ntre urechi, toți, care de care-n feliul său. Așa porniră spre sînta biserică, și după ce porniră, merseră și după ce ajunseră intrară, s-așezară, popa își puse patrafirul, luă cartea mare, ceti rugăciunea cea lungă, iară oamenii și copiii, babele și nevestele satului întreg rămaseră privind cu milă la sărmanul de bătrîn nebunit. Bătrînul, cînd văzu cum că n-are-ncotro, că se simți ca și cînele îndesat cu capu-ntre stobori, nu se ticări nici el mai departe, ci lăsa ca să fie precum se făcea.

După ce se liniști moșul și se ceti rugăciunea cea mare, oamenii porniră cu toții către casă, fiecare la coliba sa. Popa cu birăul, dascălul cu fătul și ceilalți

oameni buni din sat luară pre bătrînul și-l duseră precum l-au fost adus.

Cînd ajunseră la casă, intrară pe ușă și sosiră sub acoperiș, steteră toți cu gura căscată și privind la lucrul ce vedeau: baba era chitită și curată, masa era-ntinsă și-ncărcată.

— Iaca peștii de pe brazdă! grăi baba către moșul, acuma să nu zici că muierea nu-și poate nebuni bărbatul!

— Ba poate zău ea pre un sat întreg, cu popă, cu birău cu tot! zise moșul împăcat.

Iară popa și dascălul și fătul cu ceialalți oameni buni steteră privind unii la alții, precum privește omul care se simte opărit cu apă rece și nu știe din care parte s-a vărsat asupra lui. Și priviră pînă ce nu li spuse baba toată treaba cu peștii. După ace[e]a se veseliră, s-așezară la masă și se ospătară, precum se ospătează adică omul flămînd la masa vecinului său.

Aceasta a fost, oamenii mei cei buni, povestea despre ace[e]a precum a nebunit o babă bătrînă pre un sat întreg și pentru ca să știți cum că să vă feriți de babele bătrîne precum se ferește omul vinovat de nevestele bune de gură, vi s-a spus precum a fost și s-a întîmplat și se povestește din vremile bătrîne.

PORUMBUL

Legendă indiană

Au fost odată, foarte demult, doi vînători, care într-o noapte își aprinseseră un foc mare la o cotitură a rîului Alabama și stăteau de vorbă încălzindu-se la el.

Vînatul și peștii scădeau mereu, și nu le mai rămăsese bieților oameni pentru potolirea foamei decît carnea ațoasă a unui vultur negru.

Erau foarte obosiți și, gîndindu-se la starea în care se aflau și la copiii lor cei flămînzi, se simțeau foarte nenorociți și nu mai știau ce să facă.

Își frigeau însă la jăratec pasărea lor și-și dădeau silința să se bucure de mîncarea ce-și găteau.

N-au apucat însă bine să guste din friptură, cînd li-a venit la ureche un fel de gemet cam ca guruitul porumbelului. Uitîndu-se într-acolo, n-au văzut decît luna, care se ridica tocmai din dosul pădurilor de pe cellalt țărmure al rîului. Iar uitîndu-se pe rîu la vale și la deal nu puteau să vadă decît țărmurii nisipoși și apele negre, care murmurau încetișor.

Uitîndu-se însă în dosul lor, zăriră o femeie frumoasă care stetea pe o movilă acoperită de iarbă. Ei alergară spre dînsa și ea li se plînse că îi este foame. Ei se duseră dar la foc, luară friptura lor și i-o deteră ei.

După ce gustă o bucățică, două din friptură, ea îi încredință pe vînători că nu va uita că mulțumită bunăvoinței lor a scăpat de suferințe și nu-i va uita

după ce se va fi întors pe tărîmul tatălui său, marele Hoș-tal-li, sau Duhul stăpînitor al neamului Tșocha. Îi rugă deci ca la vară, cînd cu cea dintîi lună nouă, să vină iar unde o găsiseră pe dînsa. După aceea se porni o adiere blîndă prin frunzișul pădurii și femeia cea frumoasă se făcu nevăzută.

Vînătorii au rămas cuprinși de uimire, dar, întorcîndu-se fiecare la familia sa, n-au spus nimănuia nimic despre cele văzute și auzite, ci au păstrat pentru sine taina.

După ce a venit vara, ei s-au dus iar la movila de pe țărmul rîului Alabama. Au găsit-o acoperită de o plantă, ale cărei frunze semănau cu tăișul cuțitului purtat la brîu de oamenii cu pielea albă. Rodul acestei plante dă o hrană minunată, care la neamul Tșocha pînă-n ziua de astăzi poartă numele Tușa cea dulce. Noi îi zicem porumbul sau popușoiul indian.

CUPRINS

ZÂNA ZORILOR 1

FLORIȚA DIN CODRU 40

ILEANA CEA ȘIREATĂ 60

DOI FEȚI CU STEA ÎN FRUNTE 70

PĂCALĂ ÎN SATUL LUI 80

PETRA PROSTUL 96

LIMIR ÎMPĂRAT 122

SPAIMA ZEILOR 144

IOANEA MAMEI 153

BĂIAT SĂRAC 164

STAN BOLOVAN 182

ÎMPĂRATUL ȘERPILOR (După Moritz Arndt) 193

RODUL TAINIC 207

BĂIAT SĂRAC ȘI HOROPSIT 216

DOI FRAȚI BUNI 223

NEGRU – ÎMPĂRAT 228

MIELUȘELU 239

FIFI 243

PISU 248

NĂRODUL CURȚII 272

PEȘTELE PE BRAZDĂ 275

PORUMBUL 282